

*Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου,
μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*

Επιμέλεια β' έκδοσης:

Άννα Καραπάνου – Τμήμα Εκδόσεων Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων

Φωτογραφικό υλικό:

Μαρία Βλασσοπούλου, Έλλη Δρούλια – Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

Σχεδιασμός εξωφύλλου:

Egg Design Studio

©2007 Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων

για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία

Βασ. Σοφίας 11 106 71 Αθήνα, τηλ.: 210-36.92.272, fax: 210-36.92.180

e-mail: foundation@parliament.gr <http://foundation.parliament.gr>

ISBN 978-960-6757-02-0

Εκδοτική παραγωγή:

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Αρδηντού 12-16, 116 36 ΑΘΗΝΑΙ - Τηλ.: 210.921.4820 - Fax: 210.923.7033

e-mail: info@eptalofos.com.gr - www.eptalofos.com.gr

ΜΑΡΩ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΜΑΛΟΥΤΑ

*Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου,
μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*

β' έκδοση

Επιμέλεια βιογραφικών
ΔΗΜΗΤΡΑ ΣΑΜΙΟΥ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2007

Περιεχόμενα

Πρόλογος	9
Εισαγωγή	11
Κεφάλαιο 1	
• Ιστορικό της διεκδίκησης και της κατοχύρωσης της γυναικείας ψήφου στην Ελλάδα	17
1.1. Η πρώτη περίοδος των διεκδικήσεων	18
1.2. Μεσοπόλεμος: η ψήφος προτεραιότητα στις διεκδικήσεις	21
1.3. Οι αντιδράσεις του πολιτικού κόσμου και η περιορισμένη δημοτική ψήφος	26
1.4. Πόλεμος, εθνική αντίσταση, απελευθέρωση: οι γυναίκες συμμέτοχες	33
1.5. 1949-1952: το τέλος της πορείας προς την ψήφο	36
Κεφάλαιο 2	
• Το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι	45
2.1. Εκλογική συμπεριφορά γυναικών και ανδρών	47
2.2. Γυναίκες στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων	58
2.2.1. Γυναίκες βουλευτές στην ελληνική Βουλή 1953-2005	59
2.2.2. Ελληνίδες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	78
2.2.3. Γυναίκες στην κυβέρνηση	82
2.3. Αύξηση του αριθμού γυναικών στις πολιτικές δομές: διεκδικήσεις και πολιτικές	88
Επίλογος	99
Ονομαστικός πίνακας ελληνίδων βουλευτών 1953-2005	104
Σημείωση για τη β' έκδοση	112
Βιβλιογραφία	113
Βιογραφικά	
Γυναίκες βουλευτές 1953-2007	121
Γυναίκες ευρωβουλευτές 1981-2007	185

Για τη δεύτερη έκδοση στα βιογραφικά σημειώματα των ελληνίδων βουλευτών προστέθηκαν στοιχεία έως και τον Ιανουάριο του 2007.

Σε ειδική σημείωση (σελ. 112) καταγράφονται οι αλλαγές στην κατά φύλα σύνθεση της Βουλής που συντελέστηκαν από την κυκλοφορία της πρώτης έκδοσης μέχρι τον Ιανουάριο του 2007.

Πρόλογος

Το 1910 καθιερώθηκε ως παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας η 8η Μαρτίου. Κάθε χρόνο, την ίδια ημέρα, οι σκέψεις στρέφονται στο παρελθόν και συγχρόνως προεκτείνονται στο μέλλον. Με την ευκαιρία αυτής της ημέρας, που είναι αφιερωμένη στις γυναίκες και, φέτος, συμπίπτει με τη συμπλήρωση πενήντα χρόνων από την είσοδο γυναικών στη Βουλή των Ελλήνων, χρήσιμο είναι να αναλογιστούμε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Ελληνίδες και να συνειδητοποιήσουμε τους αγώνες τους για την κατοχύρωση της πολιτικής τους ισότητας και του δικαιώματος της ψήφου, δηλαδή του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Η καθιέρωση της «καθολικής» ψηφοφορίας το 1864 αφορούσε αποκλειστικά τους άνδρες. Το δικαίωμα ψήφου για τις Ελληνίδες ήταν, τότε, αδιανόητο. Αντίθετα, γυναίκες που θεωρούσαν αυτονόητο ότι έπρεπε να υπάρχει ισότητα των δύο φύλων και δικαίωμα ψήφου των γυναικών αποδύθηκαν σε μακρόχρονους και ουσιαστικούς αγώνες. Σήμερα, η γυναικεία ψήφος είναι για όλους δεδομένη και διαθέτει αδιαφιλονίκητη συνταγματική βάση στο Σύνταγμα του 1975 που ρητά προβλέπει ότι «Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις» (άρθρο 4 παρ. 2).

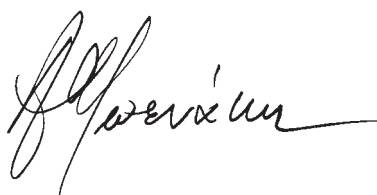
Η ανάγκη εορτασμού Ημέρας της Γυναίκας δεν είναι αδιαμφισβήτητη. Υποδηλώνει έμμεσα ότι το ζήτημα της ισότητας δεν έχει την απαιτούμενη συλλογικότητα και κοινωνική αποδοχή. Αν και η ισχύουσα νομοθεσία αποτυπώνει την ίση μεταχείριση γυναικών - ανδρών σε όλα τα επίπεδα, υπάρχει ακόμη δρόμος που πρέπει να διανυθεί έως την ουσιαστική ισότητα. Στον τομέα άλλωστε της αντιπροσώπευσης, που κυμαίνεται σε ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο, πρέπει να εμπεδωθεί η συνείδηση ότι οι εκλεγμένες αντιπρόσωποι εκπροσωπούν το σύνολο των πολιτών και όχι αποκλειστικά ή κυρίως τις γυναίκες.

Η Βουλή των Ελλήνων αποφάσισε να εκδώσει το παρόν βιβλίο με τίτλο *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*. Η έκδοση αυτή περιέχει μία εκτεταμένη παρουσίαση και ανάλυση της καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών Μάρως Παντελίδου Μαλούτα, η οποία εκθέτει και αναλύει τα ιστορικά γεγονότα με βάση τις έρευνές της και τις εκτιμήσεις της. Επίσης, η έκδοση περιέχει τα βιογραφικά σημειώματα και τις φωτογραφίες όλων των ελληνίδων βουλευτών έως σήμερα, έτσι ώστε να μπορέσουν να γίνουν ευρύτερα γνωστές.

Ελπίζουμε η παρούσα έκδοση να αποτελέσει αφετηρία προβληματισμών για το ρόλο των γυναικών στον πολιτικό στίβο του αύριο και βάση για την αναζήτηση νέων προοπτικών.

Μάρτιος 2006

ANNA ΜΠΕΝΑΚΗ-ΨΑΡΟΥΔΑ

*Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων
και Πρόεδρος του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία*

Εισαγωγή

Φέτος συμπληρώνονται πενήντα χρόνια από τότε που οι γυναίκες στην Ελλάδα συμμετείχαν για πρώτη φορά στο εκλογικό σώμα για την ανάδειξη των μελών του Κοινοβουλίου. Πράγματι, στις 19 Φεβρουαρίου 1956, με καθυστέρηση συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές, οι Ελληνίδες ψήφισαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε επίπεδο επικράτειας. Είχε προηγηθεί η συμμετοχή γυναικών εκλογέων την περίοδο 1953-1954 σε έξι αναπληρωματικές εκλογές· στην πρώτη μάλιστα από αυτές, που έγινε στη Θεσσαλονίκη, εκλέχτηκε η πρώτη ελληνίδα βουλευτής. Η κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών είχε συντελεστεί ένα χρόνο πριν με ερμηνευτική δήλωση στο Σύνταγμα του 1952, σχετικά με τη δυνατότητα καθορισμού του εκλογικού δικαιώματος των γυναικών με νόμο. Νωρίτερα, γυναίκες εκλογείς είχαν συμμετάσχει σε τοπικές εκλογές, αφού από το 1930 υπήρχε περιορισμένη γυναικεία δημοτική ψήφος, καθώς και στις εκλογικές διαδικασίες του 1944 που οργανώθηκαν από την *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ)*, οπότε και εκλέχτηκαν πέντε γυναίκες εθνοσύμβουλοι.

Εντούτοις, οι εκλογές του 1956 αποτελούν ορόσημο, τόσο για το ιστορικό των πολιτικών δικαιωμάτων και της διεύρυνσης της δημοκρατίας στην Ελλάδα, όσο και για την εξέλιξη των έμφυλων σχέσεων στην ελληνική κοινωνία. Κι αυτό λόγω της εφαρμογής για πρώτη φορά στην πράξη της αρχής της καθολικής ψηφοφορίας, η οποία αποτελεί κεντρικό στοιχείο υλοποίησης της αναγνώρισης της ιδιότητας του πολίτη στις γυναίκες. Συνεπώς, η φετινή επέτειος μισού αιώνα συμμετοχής των Ελληνίδων σε βουλευτικές εκλογές έχει εξέχουσα σημασία και παράλληλα διπλή συμβολική βαρύτητα, αφού γιορτάζεται με τη Βουλή να έχει την πρώτη γυναίκα πρόεδρο, και το μεγαλύτερο αριθμό γυναικών βουλευτών που υπήρξε ποτέ. Ενώ όμως η διεύρυνση της δημοκρατίας, που σηματοδοτείται από τα παραπάνω,

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

1956: Γυναίκες περιμένουν έξω από τα εκλογικά τμήματα να ψηφίσουν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε επίπεδο επικράτειας.

είναι σίγουρα λόγος για εορτασμό, συγχρόνως αποτελεί κι αφορμή προβληματισμού για τη συνεχιζόμενη μικρή παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, καθώς και σχετικά με τη γενικότερη μειωμένη πολιτική συμμετοχή των γυναικών.

Η μειωμένη παρουσία των γυναικών στη θεσμοθετημένη πολιτική διαδικασία δεν αποτελεί βέβαια ελληνική ιδιομορφία, παρόλο που η Ελλάδα βρίσκεται, από αυτή την άποψη, στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, πολλά στοιχεία τεκμηριώνουν το διεθνές χαρακτήρα της μειωμένης συμμετοχής γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων,¹ στοιχεία που δείχνουν παράλληλα, ότι είναι δυνατή η συνύπαρξη της νομικής «ισότητας των φύλων» με την πολιτική περιθωριοποίηση των γυναικών. Η μειωμένη αυτή παρουσία

1. Βλ. J. Hills, J. Lovenduski, 1981, V. Randall, 1982, V. Randall, G. Waylen, 1998, M. Sineau, 1988, P. Norris, J. Lovenduski, 1995. Βλ. επίσης τις περιοδικές δημοσιεύσεις του European Network "Women in Decision-Making".

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

συνδέεται με τη γενικότερη περιορισμένη παρουσία γυναικών σε όλες τις ηγετικές ομάδες και παραπέμπει στους πολλαπλούς δομικούς και ιδεολογικούς αποκλεισμούς των γυναικών, καθώς και στα διαφοροποιημένα πρότυπα ζωής ανάλογα με το φύλο, τα οποία νομιμοποιεί η αντίληψη περί διαχωρισμού ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.

Πράγματι, ενώ οι αγώνες των γυναικών κατόρθωσαν να θέσουν σε αμφισβήτηση αιώνες πολιτικού στοχασμού –στο πλαίσιο του οποίου οι γυναίκες ή δεν υπήρχαν ή αντιμετωπιζόνταν ως φύσει υποδεέστερες²– και ενώ σε όλες τις δημοκρατικές χώρες οι γυναίκες έχουν πλέον εδώ και καιρό πλήρη πολιτικά δικαιώματα, σχεδόν σε όλες η τυπική πολιτική ισότητα δεν μετουσιώθηκε, ούτε καν στοιχειωδώς, σε ισοκατανομή της πολιτικής εξουσίας μεταξύ φορέων διαφορετικού φύλου. Η εικόνα της πολιτικής εξουσίας παραμένει κυριαρχικά ανδρική, ενώ γυναίκες και άνδρες αντιμετωπίζονται συχνά ως –και αισθάνονται ότι είναι– πολίτες διαφορετικής κατηγορίας. Αυτό δείχνει βέβαια τον προβληματικό χαρακτήρα της λειτουργίας της δημοκρατίας στη σχέση της με την έμφυλη υπόσταση των πολιτών. Επιπλέον, στις κοινωνίες όπου εμφανίζονται ανατροπές στο πρότυπο αυτό της πολιτικής περιθωριοποίησης των γυναικών, δημιουργείται συχνά η εντύπωση ότι οι αλλαγές συντελούνται κυρίως στο επίπεδο των αριθμών και λιγότερο σε αυτό της ουσίας, με αποτέλεσμα να είναι θεμιτό το ερώτημα, μήπως το πρόβλημα δεν είναι πρωτίστως ποσοτικό.

Στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα, όπου το σύστημα έμφυλων σχέσεων είναι ως προς πολλές παραμέτρους πιο παραδοσιακό απ' ό,τι σε άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες, η μεγαλύτερη αυτή παραδοσιακότητα τεκμηριώνεται και από το ότι η Ελλάδα τοποθετείται στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά τη συμμετοχή γυναικών σε δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων. Και ενώ οι αγώνες των γυναικών στην Ελλάδα για τη χειραφέτησή τους αρχικά, και για την «ισότητα των φύλων» και τη γυναικεία απελευθέρωση στη συνέχεια,³ αποτελούν μέρος της διεύρυνσης της δημοκρατίας, οι σύγχρονες συνθήκες και οι σημαντικές αλλαγές που σημειώθηκαν στα παραδοσιακά γυναικεία πρότυ-

2. Βλ. S. M. Okin, 1979, και F. Collin, E. Pisier, E. Varikas, 2000.

3. Για την ιστορία του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα, βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, Ε. Βαρίκα, 1987, Κ. Ξηραδάκη, 1988, Δ. Σαμίου, 1989, Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, Ε. Βαρίκα, 1992, Γ. Αθανασάτου, 1995. Βλ. επίσης, Α. Ψαρρά, 1999 και Μ. Ρεπούση, 1999.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

πα μεταπολεμικά συνιστούν ουσιαστική πρόκληση για την επίτευξη πλέον μιας αναθεώρησης των καθιερωμένων παραδοχών για το «έμφυλο», με στόχο την ουσιαστική εμβάθυνση της δημοκρατίας. Διότι, βέβαια, η δημοκρατία είναι εξ ορισμού το σύστημα εκείνο στο οποίο η έννοια του πολίτη προσλαμβάνεται πέρα από τις όποιες ατομικές ιδιαιτερότητες και διαφορές,⁴ χαρακτηρίζεται από σεβασμό της ατομικής ελευθερίας και της διαφορετικότητας, και στοχεύει στην ακύρωση των ανισοτήτων που απορρέουν από τις ιδιαίτερες συνθήκες των πολιτών. Μόνον έτσι, όλες και όλοι μπορούν να συνυπάρξουν ως «ελεύθεροι και ίσοι» πολίτες, κάτι που αποτελεί προϋπόθεση για την ουσιαστική δημοκρατία.

Παράλληλα όμως, η δημοκρατία είναι πάντα ημιτελής και πάντα υπό διαμόρφωση. Ο δε τρόπος λειτουργίας της αποστασιοποιείται από το ιδανικό της οικουμενικής διάστασης της ιδιότητας του πολίτη, με αποτέλεσμα η μελέτη της να αναφέρεται σε μια διαδικασία που δεν έχει ολοκληρωθεί, και η «δημοκρατία» να αποτελεί σημείο αναφοράς για την πραγματικότητα, η οποία προβάλλει ως ελλειμματική.⁵ Η κατοχύρωση της ισότητας των πολιτικών δικαιωμάτων όλων των ενηλίκων, που είναι προϋπόθεση για τη δημοκρατία, δεν αρκεί βέβαια για την εξασφάλισή της, καθώς η πολιτική ισότητα προσκρούει σε πολλαπλές και πολύμορφες κοινωνικές ανισότητες τις οποίες βιώνουν τα υποκείμενα, και οι οποίες προσδιορίζουν τη φυσιογνωμία τους ως πολιτών. Για να είναι, μάλιστα, ουσιαστική η δημοκρατία, η οικουμενικότητα της ιδιότητας του πολίτη πρέπει να συνυπάρχει με το στόχο της απελευθέρωσης από όλο και περισσότερες μορφές καταπίεσης, ακόμη και από αυτές που αναφέρονται στις πιο προσωπικές,⁶ τομέας στον οποίο το φύλο έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Η κλασική προβληματική του I. Berlin περί αρνητικής και θετικής ελευθερίας⁷ κάνει φανερό ότι δεν αρκεί να απαλλαγούν οι πολίτες από νομικά κατοχυρωμένα εμπόδια προκειμένου να μπορούν να λειτουργούν ως τέτοιοι. Συχνά χρειάζονται και ειδικές ρυθμίσεις, απόρροια ισχυρής πολιτικής βούλησης και μα-

4. Βλ. δύο καθιερωμένες μελέτες για τη δημοκρατία που περιλαμβάνουν και βιβλιογραφικό οδηγό: R. Dahl, 1989, και 1998 (στα ελληνικά, 2001). Βλ. επίσης και A. Touraine, ιδιαίτερα, 1994. Για την κριτική φεμινιστική οπτική περί δημοκρατίας, βλ. C. Pateman, 1988, και 1989, A. Phillips, 1991, και 1993, R. Lister, 1997, και στην ελληνική βιβλιογραφία, Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 2002.

5. Βλ. A. Arblaster, 1991, σ. 6. Πρβλ. και Δ. Χαράλαμπος, 1998 και 1998α, σ. 312.

6. Γι αυτή την αντίληψη περί δημοκρατίας, βλ. A. Touraine, 1994, σσ. 17-56.

7. Βλ. I. Berlin, 1969, σσ. 127-131. Παρά τις θεμιτές κριτικές τις οποίες έχει δεχθεί η προβληματική αυτή, (βλ. π.χ. T. Gray, 1991), παραμένει εξαιρετικά ενδιαφέρονσα.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

κρόπνου σχεδιασμού, ακόμη και ουσιαστικές αλλαγές στην κοινωνική δομή για να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις της θετικής ελευθερίας ορισμένων κατηγοριών πολιτών. Προφανώς, όσον αφορά τις γυναίκες, δεν αρκεί η κατάργηση του «ανδρικού» ως συστατικού της ιδιότητας του πολίτη, δηλαδή η απαλλαγή από τη στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, προκειμένου αυτές να λειτουργήσουν ουσιαστικά ισότιμα ως πολίτες. Πολλές άλλες προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται, ώστε η ισότητα των δικαιωμάτων να μετεξελιχθεί σε ελεύθερη επιλογή συμμετοχής ή μη στην πολιτική διαδικασία.

Οι Ελληνίδες απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα έναν αιώνα μετά την καθιέρωση της –ακόμη και σήμερα συχνά ονομαζόμενης– «καθολικής» ψηφοφορίας στην Ελλάδα. Ενώ η καθολική ανδρική ψήφος κατοχυρώθηκε ήδη με το Σύνταγμα του 1864, χωρίς να υπάρχει ρητή διάταξη που να αποκλείει τις γυναίκες, αφού με βάση τα δεδομένα της εποχής κάτι τέτοιο ήταν ουσιαστικά αυτονόητο,⁸ η γυναικεία ψήφος έπρεπε να περιμένει έως το 1952. Μάλιστα, αν ληφθεί υπόψη ότι ουσιαστικά από το 1844 εφαρμόστηκε στην πράξη η καθολική ψηφοφορία των ανδρών, ο ιδιαίτερα πρώιμος χαρακτήρας της καθόλου δεν προδίδε την αντίστοιχη πορεία της γυναικείας ψήφου. Αντίθετα, τόσο το δικαίωμα της ψήφου, όσο και τα υπόλοιπα πολιτικά δικαιώματα που κατοχύρωναν τη δυνατότητα πρόσβασής τους στα όργανα και τις λειτουργίες του κράτους, αποδόθηκαν στις Ελληνίδες το 1952, χρονιά κατά την οποία μόνο σε τρεις ευρωπαϊκές χώρες οι γυναίκες δεν είχαν ακόμη πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Συνεπώς, οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν μόλις μισό αιώνα θεσμοθετημένης πολιτικής προπαιδείας, έχουν συμμετάσχει σε δεκαέξι εκλογικές αναμετρήσεις για την ανάδειξη βουλευτών, ενώ ως μέλη της ελληνικής Βουλής έχουν υπάρξει συνολικά μόνον ενενήντα επτά γυναίκες. Στη Βουλή του 2004, όπου παρατηρείται ο μεγαλύτερος αριθμός γυναικών βουλευτών που σημειώθηκε ποτέ, τριάντα οκτώ, αυτές αντιπροσωπεύουν μόλις το 12,7% του συνόλου των βουλευτών, για να φτάσουν το 13,3% στο τέλος του 2005.⁹ Παράλληλα, έχει παρατηρηθεί σύγκλιση στην εκλογική συμπεριφορά γυναικών και ανδρών, με αποτέλεσμα ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1980 οι όποιες αποκλίσεις στο «φύλο της ψήφου» να

8. Βλ. Γ. Σωτηρέλης, 1991, σ. 211, και γενικότερα, σσ. 211-219 για το «βουλευτικόν άκυρον» των γυναικών. Βλ. επίσης και Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σ. 322.

9. Μετά την είσοδο στη Βουλή, τον Απρίλιο του 2004 και το Νοέμβριο του 2005, δύο γυναικών βουλευτών που κατέλαβαν κενωθείσες θέσεις.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

μην είναι πλέον αξιοσημείωτες. Παρόλο που θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στο διάστημα αυτό έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές, τόσο στο επίπεδο των αριθμών όσο και σε αυτό της ιδεολογικής αναπαράστασης των έμφυλων σχέσεων, η σχέση φύλου και δημοκρατίας παραμένει σήμερα ιδιαίτερα προβληματική. Κάτι που εκφράζεται και στην ασύμμετρη συμμετοχή των πολιτών ανάλογα με το φύλο στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, ενώ θέτει με οξύτητα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και δικαιωμάτων.

Ελέχθη παραπάνω ότι η διεύρυνση της δημοκρατίας την οποία σηματοδοτεί η επέτειος των πενήντα χρόνων γυναικείας συμμετοχής στη Βουλή αποτελεί, αφενός λόγο για εορτασμό, και αφετέρου αφορμή για προβληματισμό σχετικά με τη συνεχιζόμενη μειωμένη παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, καθώς και σχετικά με τη γενικά μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική διαδικασία. Μπορεί όμως η επέτειος αυτή να αποτελέσει και αφετηρία ενός ουσιαστικού απολογισμού των σχέσεων της δημοκρατίας με το σύστημα των έμφυλων σχέσεων, που θα επιτρέψει στη συνέχεια ένα διάλογο για τη διαμόρφωση και την υλοποίηση πολιτικών για το φύλο, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών κατευθύνσεων. Πολιτικές οι οποίες θα συμβάλλουν στην εμβάθυνση της δημοκρατίας μέσω παρεμβάσεων στο υπάρχον σύστημα έμφυλων σχέσεων, με στόχο να το κάνουν λιγότερο ασύμβατο με τη δημοκρατία. Ο απολογισμός αυτός θα πρέπει να περιλάβει μια υπενθύμιση της πορείας των γυναικείων διεκδικήσεων για την απόκτηση του δικαιώματος της ψήφου, καθώς και των συνθηκών υπό τις οποίες αποδόθηκαν πολιτικά δικαιώματα στις Ελληνίδες το 1952, αλλά και ένα ιστορικό των πενήντα χρόνων της χρήσης του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι από τις γυναίκες στην Ελλάδα.

Κεφάλαιο 1

Ιστορικό της διεκδίκησης και της κατοχύρωσης της γυναικείας ψήφου στην Ελλάδα

Το 1952, με την κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου, και το 1956 όταν για πρώτη φορά συμμετείχαν οι Ελληνίδες ισότιμα στο εκλογικό σώμα, αποτελούν αναμφίβολα κορυφαία σημεία στο ιστορικό των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών και στην ιστορία της καθολικής ψηφοφορίας, αλλά και της διεύρυνσης της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Αν όμως οι δύο αυτές χρονολογίες σηματοδοτούν την κατάληξη μιας πορείας προς την κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών, η πορεία αυτή έχει και άλλες σημαντικές στιγμές και πολλούς αγώνες, αφού η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στις Ελληνίδες υπήρξε σταδιακή.

Με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε σε πολλές δυτικές χώρες κατοχυρώθηκε η γυναικεία ψήφος ως αναγνώριση της συνεισφοράς των γυναικών στην πολεμική προσπάθεια, πρωτοπόρες Ελληνίδες κάθε ιδεολογικοπολιτικής προέλευσης διεκδίκησαν μαχητικά πολιτική ισότητα με τους άνδρες. Σε στενή επαφή με διεθνείς οργανώσεις που την εποχή εκείνη διατηρούσαν δύναμη και κύρος,¹ οι ελληνίδες φεμινίστριες διεκδικούσαν αφενός ψήφο, που την αντιλαμβάνονταν ως προϋπόθεση για την ισοπολιτεία και μέσο για να επιβάλλουν τις θεσμικές μεταβολές

1. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 30. Γενικότερα, η μελέτη αυτή αποτελεί σημείο αναφοράς για το φεμινισμό στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου.

που θεωρούσαν απαραίτητες, και αφετέρου στόχευαν σε μεταρρυθμίσεις του θεσμικού πλαισίου προκειμένου να εξισωθούν με τους άνδρες στην εργασία, την εκπαίδευση και την οικογένεια, και να ρυθμιστούν θέματα μητρότητας, πορνείας κ.ά.

1.1. Η πρώτη περίοδος των διεκδικήσεων

Είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι, αν και οι οργανωμένες και συστηματικές προσπάθειες για την «πολιτική χειραφέτηση» των γυναικών ξεκίνησαν όντως κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, οπότε και το «γυναικείο ζήτημα» απέκτησε διαστάσεις «κοινωνικού ζητήματος»² οι γυναικείες διεκδικήσεις στην Ελλάδα δεν πρωτοεμφανίστηκαν την εποχή εκείνη. Ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα έκανε την εμφάνισή του ένα ρεύμα υπέρ της «ισότητας των φύλων», το οποίο εξέφραζε αλλαγές στη συνείδηση φύλου των γυναικών από μεσαία στρώματα.³ Κεντρική έκφραση του ρεύματος αυτού υπήρξε η *Εφημερίς των Κυριών*, εβδομαδιαίο περιοδικό που κυκλοφόρησε στις 8 Μαρτίου 1887, και που είναι το πρώτο περιοδικό στην Ελλάδα το οποίο γραφόταν αποκλειστικά από γυναίκες.⁴ Η Καλλιρρόη Παρρέν (1859-1940) και οι συνεργάτιδές της διατήρησαν τον εβδομαδιαίο χαρακτήρα της *Εφημερίδος των Κυριών* από το 1887 έως το 1907 (στη συνέχεια έγινε δεκαπενθήμερη έως το 1917), ενώ η κυκλοφορία της υπήρξε αριθμητικά σημαντική και παρουσίαζε μεγάλη γεωγραφική διάδοση.⁵ Εντούτοις, αγωνιζόμενη για τη χειραφέτηση των γυναι-

2. Βλ. Ε. Αβδελά, 2002, σ. 337.

3. Βλ. Ε. Βαρίκα, 1987. Για το ρόλο των γυναικών στον εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα και τη δράση συγκεκριμένων μορφωμένων της εποχής για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών, βλ. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σσ. 322 κ.ε. Για το ιδεολογικό περιεχόμενο της γυναικείας αμφισβήτησης στο πλαίσιο της μετάβασης προς το εθνικό κράτος, βλ. Ρ. Kitromilides, 1983.

4. Από το τέλος της δεκαετίας του 1840 εμφανίστηκαν γυναικείες συνεργασίες σε περιοδικά, ενώ αργότερα, κυκλοφόρησαν κατά διαστήματα και άλλα, σαφώς μικρότερης εμβέλειας γυναικεία περιοδικά που απευθύνονταν κυρίως στις λίγες μορφωμένες της εποχής και στόχευαν να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις των δημιουργών τους για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών: όπως η *Κυρέλη* της Ευφροσύνης Σαμαρτζίδου το 1850 στην Κωνσταντινούπολη, η *Θάλεια* της Πηνελόπης Λαζαρίδου το 1867 στην Αθήνα, και η *Ευρυδίκη* της Αιμιλίας Κτενά το 1870 στην Κωνσταντινούπολη. Βλ. Ε. Βαρίκα, 1987, σ. 67, και Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σσ. 324-325. Βλ. επίσης το σχετικό αφιέρωμα του *Διαβάζω*, 198, 1988.

5. Η Ε. Βαρίκα, 1987 σ. 211, με βάση στοιχεία της μόνης στατιστικής τύπου της εποχής, και συγκεκριμένα του 1892, αναφέρει ότι η *Εφημερίς των Κυριών* με 5.000 αντίτυπα, κατείχε τη δεύτερη θέση στον εβδομαδιαίο τύπο μετά το *Ρωμικό* του Σουρή.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

κών, και για δικαιώματα στην εκπαίδευση και την εργασία, ειδικά στην πρώτη της περίοδο, η *Εφημερίς των Κυριών* εμφανίζεται εξαιρετικά μετριοπαθής στο ζήτημα της γυναικείας ψήφου στην Ελλάδα, παρότι χαιρετίζει σχετικά αιτήματα και επιτυχίες σε άλλες χώρες. Ενδεχομένως περισσότερο για λόγους τακτικής, υπογραμμίζεται ο πρώιμος χαρακτήρας ενός τέτοιου αιτήματος για τις Ελληνίδες, και παράλληλα τονίζεται η μετριοπάθεια των διεκδικήσεων της *Εφημερίδος*, η οποία επιδιώκει να καθησυχάσει τους πολιτικούς για το ότι η διεκδίκηση των αστικών δικαιωμάτων τους δεν θα οδηγήσει στη διεκδίκηση και των αντίστοιχων πολιτικών, αφού «η γυνή εν Ελλάδι δεν είναι εισέτι εις θέσιν να επιδιώξη ούτε πολιτικήν χειραφέτησιν ούτε... και δημόσια αξιώματα».⁶

Από το 1895 και μετά, όμως, η Κ. Παρρέν και η *Εφημερίς των Κυριών* αγωνίζονται υπέρ της απόδοσης δημοτικής ψήφου στις γυναίκες, αφού όπως υποστηρίζουν «ο δήμος είναι ως εις μέγας οίκος εκάστης πόλεως και κώμης», ενώ «εις καλός δήμαρχος έχει καθήκοντα μιας καλής, συνετής και πεφωτισμένης οικοδεσποίνης».⁷ Η απόλυτη αποδοχή της υπάρχουσας κατανομής των κοινωνικών ρόλων ανάλογα με το φύλο συνοδεύεται και από μετριοπαθή αιτήματα ως προς τα πολιτικά δικαιώματα, με διεκδίκηση όσων μοιάζουν να εναρμονίζονται καλύτερα με τους καθιερωμένους ρόλους των γυναικών. Αυτό δεν εμποδίζει το περιοδικό να εκφράζει μια αντίληψη για τη γυναικεία απελευθέρωση, ως «προϋπόθεση αλλά και στρατηγική για την απελευθέρωση του ανθρώπου», και να προβάλλει ουτοπικά ριζοσπαστικά οράματα, ιδιαίτερα στο χώρο της λογοτεχνίας.⁸

Αλλά τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα άλλαξαν μετά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα. Η Κ. Παρρέν, που πρωτοστάτησε το 1910 στην ίδρυση του *Λυκείου των Ελληνίδων*, μεθόδευσε την οργάνωση από το *Λύκειο* του πρώτου γυναικείου συνεδρίου, το οποίο με τον τίτλο *Α' Εθνικόν Γυναικείον Συνέδριον* διεξήχθη στην Αθήνα το Μάρτιο-Απρίλιο του 1921.⁹ Είχε πλούσια θεματολογία και μεγάλη διάρκεια (οκτώ ημέρες) ενώ την τελευταία μέρα ανακοινώθηκαν οι προτάσεις που θα

6. *Εφημερίς των Κυριών*, 15.11.1887, όπως αναφέρεται στο Ε. Βαρίκα, 1987, σ. 256.

7. *Εφημερίς των Κυριών*, 17.9.1895, όπως αναφέρεται στο Ε. Βαρίκα, 1987, σ. 258. Βλ. και Α. Ψαρρά, 1999, σ. 94, για την αμφιθυμία με την οποία αντιμετώπιζε η Κ. Παρρέν, τόσο το αίτημα της «χειραφετίσεως», όσο και αυτό της ψήφου.

8. Βλ. Ε. Βαρίκα, 1988, σ. 12.

9. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 120-123.

ΕΤΟΣ ΙΓ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Τῇ 7 ΜΑΡΤΙΟΥ 1899 Αριθ. 566

Εφημερίς τῶν Κυριῶν

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ

ΣΥΝΤΑΞΣΟΜΕΝΗ ΓΠΟ ΚΥΡΙΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ
ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΠΑΡΡΕΝ

Συνδρομαται ἐγγράφονται εἰς τὸ Γραφεῖον τῆς
Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν
καὶ παρὰ τοῖς βιβλιοπωλείοις Βίλμπερ καὶ ἑκασίας

Ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ δὲ παρ' ἅπασι τοῖς
ἀντιπροσώποις ἡμῶν.

Σώματα πλήρη τοῦ α', β', γ', δ', ε', καὶ ς' ἔτους εὐρίσκονται
παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἅπασι τοῖς ἀντιπροσώποις ἡμῶν.

Διὰ τὰ ἀνυπόγραφα ἄρθρα
εὐδύνεται ἡ συντάξις αὐτῶν
Κυρία ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ ΠΑΡΡΕΝ

Τὰ περικόμμενα ἡμῖν χειρό-
γραφα δημοσιεύμενα ἢ μὴ
δὲν ἐκιστρέπονται. — Ἀνυ-
πόγραφα καὶ μὴ δηλοῦντα
τὴν διαμονὴν τῆς ἀποστολ-
λῆς δὲν εἶναι δεκτά. —
Πᾶσα ἀγγελία ἀπορώσα εἰς
τὰς Κυρίας γίνεται δεκτή.

Δι' μεταδόλλουσαι διδόνται
συνδροματικῶν ἀποστέλλων
γραμματοσήμον 50 λεπτῶν
πρόσέτι τῶν νῦν ταῖναι.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ
ΠΡΟΠΗΡΑΓΕΑ
Διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν Δρ. 5
Διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν φ. 8

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ
11 Ὁδὸς Μουσῶν 11
Ἀπέναντι Νέας Ἐφημερίδος

Γραφεῖον ἀνοικτὸν καθ'
ἑκάστην ἀπὸ 10—12 π. μ.

Πᾶσα ἡμερησίως ἐπὶ τῆς
ἀποστολῆς τοῦ φύλλου γίνε-
ται δεκτή μόνον ἐντός οκτα-
ἡμερῶν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ ἐπέτειος τῆς «Ἐφημ. τῶν Κυριῶν» ἔτος ΙΓ'. — Τὸ φῶς τοῦ
ἡλίου (ὑπὸ δος Μαρίας Πινέλη). — Ἡ χαμικεστημένη (ὑπὸ Μάκας).
— Γυναικεῖος κόσμος (ὑπὸ Παρισινή). — Ἀλλολεγομένη. — Πίναξ τῶν
περιεχομένων τοῦ ΙΒ' τόμου τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν».

Ἡ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ «ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΓ'.

Μὲ τὰ πρῶτα τῆς ἀνοίξεως μεσιδύματτα, μὲ τὰ πρῶτα ἀν-
θοστολισματτα τῆς γῆς ἐστράζει καὶ ἡ «Ἐφημερίς τῶν Κυ-
ριῶν» τὴν ἐπὶ εἰον τῶν γενεθλίων τῆς. Ἐπέτειον τὴν ὁποῖαν
πρέπει νὰ συν-ορτάζωι μὴ τῆς διὰ καὶ ἀναγνώστριαί τῆς.
διότι συνδέει αἰ ἀδιερρήκτως μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς γυναικεῖας
προόδου ἐν Ἑλλάδι, μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς γυναικεῖας ἀναγεν-
νήσεως.

Μία νέα ιδέα προέκυπτεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὀρίζοντα τὴν
πρώτην ἡμέραν, καὶ θ' ἦν πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἡ «Ἐφημερίς τῶν
Κυριῶν» εἶδε τὸ φῶς. Ἰδέκτολμηρὰ ἴσως, ιδέκτοπαρκαίνοντα-
μέναν, ἀλλὰ μεγάλη καὶ εὐγενής. Δὲν διετυπώθη τότε εἰς οὐ-
δὲν ἔθρονον τῆς, δὲν ἐκπαρτήθη ὡς τίτλος εἰς τὴν ἐπικραλίδα
τῆς, ἀλλ' οἱ γνωρίζοντες νὰ ἀναγνώσκουσιν διὰ μέσου τῶν
γραμμῶν ἀντελήφθησαν ἀμέσως τὴν ἐστὶναι ἡ ἀποκλειστικὴ
τῆς συντάξεως τῆς μόνον εἰς γυναικεῖας χεῖρας. Ἡ γυνή
διὰ τῆς γυναικός. Ἡ γυνή διὰ τῶν ἰδίων τῆς δυνάμεων. Ἡ
γυνή χωρὶς στήριγματτα, χωρὶς ὁδηγοῦς ἀνελάμβανε νὰ χαρτῆ-
νεν δρόμον, νὰ ἀνοίξῃ νέα σταδία, νὰ λελήσῃ νέαν γλῶσσαν, νὰ
βροντοφωνήσῃ καὶ ἀναπαύσῃ νέον Εὐαγγέλιον εἰς τὸ φῶς τῆς.

Τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ ἐστρέφετο ἐπὶ δύο μεγάλων ἀρχῶν:
τῆς ἐργασίας καὶ τῆς προόδου. Ἡ ἐργασία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη
πρὸς καλλιέργειαν μεγάλῃ ἀρχῇ. Ἡ πρόδος ἦτο δεύτερὴ ἀποκ-
λειστικὴ αὐτῆς.

Ὅσοι καὶ ὅσοι παρηκολούθησαν τὴν δωδεκατὴν ὁρῶν τῆς
«Ἐφημερίδος» τῶν Κυριῶν θὰ ἀνομολογήσουσι ἐπὶ ἐκέρτησε
τὴν σημαίαν αὐτῆς ὡς ἡλὶς, ἐπὶ ἐκέρτησε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς
γυναικεῖας ἀναγεννήσεως μὲ τὴν δυνάμιν, ὥστε καὶ οἱ ἀπι-
στότεροι πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τῆς καὶ οἱ φραγκτικώτεροι πα-
λέμοι τῆς νὰ προσηλυτισθοῦν εἰς τὸν νέον δόγμα καὶ νὰ ἀνο-
μολογοῦν τὴν εὐεργετικὴν δυνάμιν τοῦ.

Αἱ γυναῖκες, ὅσαι ἔκτοτε ἐτάχθησαν εἰς τὰς τάξεις τῆς,
ὅσαι ἠσπασθησαν τὰς ἀρχάς τῆς, δύνανται σήμερον νὰ ὑπερη-
φνεύωνται διὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον. Εἶναι αἱ μεγάλα ἡρώ-
δες καὶ αἱ μεγάλα ἀπόστολοι. Διότι διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν
πρώτων ἐτῶν ἀπρητεῖτο ἀληθὴς ἡρωισμός, ἀληθὴς ἀποστολικὴ
καταπαρρησις. Δὲν ἐλείφον οὔτε τὸ εἶν, οὔτε τὸ ἄλλο ἀπὸ
τῶν τάξεων τῶν ἐπιλέκτων, ἀπὸ τῶν τάξεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι
ῆλθοντο ἐπὶ τὴν γυνή εἶναι μέγας παρὰ τὴν εὐτυχίαν
τοῦ κόσμου, ἀλλὰ παρὰ τὸν τοῦ οὐνοῦ τὸ πνεῦμα ἐπληρήθη.
τόσους αἰῶνας εἰς τὰ σκόττα, παρὰ τὸν τοῦ οὐνοῦ καὶ χεῖρας
ἐμειναν τόσας χιλιάδας ἔτη εἰς τὰ σκόττα.

Τὸ σκότος εἶχε διακηδυσθῇ καὶ τὰ σκόττα ἠρκαίνθη, εἶναι
ἀληθὴς, ἀρ' ἡ ἡμέρας ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλὰς ἐπρονέει διὰ
τῆς ἰδρύσεως σχολείων καὶ ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τοῦ πνεύμα-
τος τῆς γυναικός. Ἀλλ' ἡ μόρφωσις αὐτῆς ἦτο παθητικὴ μέλ-
λον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἱ γυναῖκες χεῖρας ἐπληροῦσαν νὰ
μένουν κατὰ τὸ πολὺ ἀδρανεῖς καὶ τὰ πνεύματτα νωθὰ, ἐκ-
τός ἐκπαιθμῶν σποραδικῶν ἐξαιρέσεων.

Ἡ «Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν» ἐστῆκεν τὴν στήλην τῆς
ἐξαιρέσεως, τῆς αὐτενεργείας, τῆς δράσεως. Ἡ «Ἐφημερίς
τῶν Κυριῶν» διὰ τοῦ ἐνθουσιώδους κηρύγματός τῆς κατώ-
ρωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν αὐτοπεποιθῆτιν, κατέρωσε νὰ ἀφου-
σίων τὰ νεκρωμένα πνεύματτα, νὰ ἡλεκτρίσῃ τὰς καρδίας, νὰ
χύσῃ αἷμα νέον ζωῆς εἰς τὰ καταπεπνυμένα ἐκ τῆς δουλικῆς
ἀδρανείας γυναικεῖς σώματα.

Η Εφημερίς των Κυριῶν (φ. 566, 73.1899), εβδομαδιαῖο περιοδικό
της Καλλιρρόης Παρρέν, κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στις 8 Μαρτίου 1887.
Γραμμένο αποκλειστικά από γυναίκες, αποτέλεσε τον κεντρικό εκφραστή
του ρεύματος υπέρ της ισότητας των φύλων έως τις αρχές του 20ού αιώνα.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

υπέβαλε το Συνέδριο στην κυβέρνηση και την Εθνοσυνέλευση. Η πρώτη πρόταση αφορούσε τη διεκδίκηση ίσων πολιτικών και αστικών δικαιωμάτων με τους άνδρες. Εν τω μεταξύ, είχε ήδη από το 1908 ιδρυθεί το *Εθνικόν Συμβούλιον των Ελληνίδων Γυναικών*, ύστερα από πρόσκληση του *Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών* προς την *Ένωση των Ελληνίδων*, στην οποία πρωτοστατούσε η Κ. Παρρέν. Το *Εθνικόν Συμβούλιον* μετεξελίχθηκε σε ομοσπονδία των γυναικείων σωματείων της χώρας (κυρίως φιλανθρωπικών, εκπαιδευτικών και άλλων),¹⁰ ανασυγκροτήθηκε το 1919 και το 1921 άρχισε να εκδίδει το περιοδικό *Ελληνίς*. Κυρίως όμως την εποχή εκείνη, και συγκεκριμένα στις 11 Ιανουαρίου 1920 συστάθηκε ο *Σύνδεσμος υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας*, με κεντρικό στόχο την ισοπολιτεία γυναικών και ανδρών.

1.2. Μεσοπόλεμος:

η ψήφος προτεραιότητα στις διεκδικήσεις

Το 1920 θεωρείται ορόσημο του τέλους της πρώτης περιόδου της συστηματικής γυναικείας αμφισβήτησης, όταν πρωτοπόρες μορφωμένες γυναίκες διεκδικούσαν για το φύλο τους κυρίως το δικαίωμα στη μόρφωση και την εργασία, και της δεύτερης περιόδου όταν κεντρική διεκδίκηση αποτέλεσαν τα πολιτικά δικαιώματα.¹¹ Πράγματι, ο οργανωμένος αγώνας για την απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στις Ελληνίδες μπορεί να θεωρηθεί ότι σηματοδοτείται από την ίδρυση το 1920 του *Συνδέσμου υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* (σήμερα, *Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας*) που είχε ως έκδηλο σκοπό να αγωνιστεί για την πολιτική, κοινωνική και οικονομική εξίσωση γυναικών και ανδρών. Ξεκάθαρα δε, διεκδικούσε πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Στο πρώτο πρόγραμμα του *Συνδέσμου* αναφέρεται ότι, πέρα από τις αστικές και τις κοινωνικές διεκδικήσεις, «υπό πολιτική και οικονομική άποψιν», αυτό που διεκδικείται είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στην τοπική αυτοδιοίκηση και στην Εθνική Αντιπροσωπεία, το δικαίωμα διορισμού γυναικών σε όλες τις δημόσιες θέσεις καθώς και η εξίσωση μισθών γυναικών και ανδρών.¹² Αιτήματα ριζοσπαστικά για την εποχή τους, τα οποία προωθούσε μαχητικά και σε στενή επαφή με άλλα νέα ρεύματα και κυρίως με το δημοτι-

10. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 124-132.

11. Βλ. Α. Ψαρρά, 1988, σ. 67.

12. Όπως αναφέρεται στο Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 155-156

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Μέλη του Εθνικού Συμβουλίου των Ελληνίδων Γυναικών, που ήδη από την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, υποστήριξε τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

κισμό.¹³ Ο *Σύνδεσμος υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* ήταν τμήμα της *International Woman Suffrage Alliance*, της μεγαλύτερης διεθνούς οργάνωσης υπέρ της γυναικείας ψήφου. Πρώτη πρόεδρος του εξελέγη η Μαρία Νεγροπόντη, αντιπρόεδροι η Αύρα Θεοδωροπούλου (που στη συνέχεια έγινε πρόεδρος) και η Ελένη Πολιτάκη, γενική γραμματέας η Μαρία Δεσύπρη (Σβώλου) και ταμίας η Καλλιόπη Παπαγεωργίου. Πολλές ακόμη εξέχουσες φεμινίστριες της εποχής δραστηριοποιήθηκαν στο πλαίσιο του. Εξαιρετικά δραστήριος, με πλούσια κοινωνική εισφορά, ο *Σύνδεσμος* ίδρυσε την *Ανωτέρα Γυναικεία Σχολή*, το ορφανοτροφείο *Εθνική Στέγη* και την *Εσπερινή Εμπορική Σχολή Γυναικών Υπαλλήλων*, δημιούργησε πολλά κατά τόπους παραρτήματα και απέκτησε διεθνείς διασυνδέσεις.¹⁴ Παράλληλα, έκανε πολλά διαβήματα, συγκρότησε ειδικές επιτροπές, υπέβαλλε υπομνήματα, νομοσχέδια, οργάνωσε δημόσιες συγκεντρώσεις, ενώ τα μέλη του αρθρογραφούσαν τόσο σε δικά τους έντυπα, όσο και στον ημερήσιο τύπο. Στις εκδηλώσεις του συμμετείχαν τακτικά και πολλοί άνδρες, διανοούμενοι και πολιτικοί, υπέρμαχοι της γυναικείας ψήφου, όπως ο Δ. Γληνός, ο Αλ. Σβώλος, και οι βουλευτές Κ. Μελάς (Ιωαννίνων), Α. Τυπάλδος-Μπασιάς (Κεφαλληνίας), Χ. Βασιλακάκης (Λέσβου) κ.ά.¹⁵ Το 1923 κυκλοφόρησε το πρώτο τεύχος του *Αγώνα της Γυναίκας*, μηνιαίου περιοδικού (έως το 1927) που με τη μαχητικότητά του είχε σημαντική εμπλοκή στη συζήτηση για την ψήφο των γυναικών, τη γυναικεία εργασία, την εκπαίδευση κ.ά. Στη συνέχεια το περιοδικό έγινε δεκαπενθήμερο έως το 1932, όποτε και οι αγώνες για την ψήφο των γυναικών κορυφώθηκαν, για να περιοριστεί μετά σε διμηνιαίο έως το 1936. Ο λόγος του *Συνδέσμου*, κεντρικού εκφραστή του ριζοσπαστικού φεμινισμού της εποχής, εμπνεόταν κυρίως από τις φιλελεύθερες αξίες της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας, αλλά δεν έλειπαν και ενδείξεις της επίδρασης μιας σοσιαλιστικής εμπνεύσεως προβληματικής, ιδιαίτερα στις αναφορές στη μισθωτή εργασία και την αναγκαιότητα γενικότερων κοινωνικών αλλαγών ως προϋπόθεση για τη γυναικεία απελευθέρωση.¹⁶

Τον Οκτώβριο του 1919 δημιουργήθηκε ο *Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών*, με πρωτοβουλία της Αθηνάς Γαϊτάνου-Γιαννιού που υπήρξε μέλος του *Εθνικού Συμ-*

13. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 38.

14. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 164-184.

15. Βλ. Κ. Ξηραδάκη, 1988, σ. 110.

16. Α. Ψαρρά, 1988, σ. 69.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

βουλίου,¹⁷ ως αποτέλεσμα των «έντονων σοσιαλιστικών ζυμώσεων»¹⁸ της προηγούμενης δεκαετίας. Κυρίως όμως δραστηριοποιήθηκε μετά το 1925, και στο Α΄ *Ενωτικό Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο*, το 1928, διαμόρφωσε το πρόγραμμά του. Τον Οκτώβριο του 1928 κυκλοφόρησε η *Σοσιαλιστική Ζωή*, μηνιαίο περιοδικό που, χωρισμένο στα δύο, περιείχε ένα σοσιαλιστικό και ένα φεμινιστικό μέρος.¹⁹ Η Α. Γαϊτάνου-Γιαννιού, μέλος της συντακτικής επιτροπής του, δραστηριοποιήθηκε έντονα στην προβολή θεμάτων, όπως το δικαίωμα στην άμβλωση, η κατάργηση της προίκας και η καθιέρωση του πολιτικού γάμου. Παράλληλα όμως, ο *Σοσιαλιστικός Όμιλος* βρισκόταν σε συνεχή διμέτωπο αγώνα, αφενός με τις ριζοσπάστριες που ήταν και κύριος στόχος του, και αφετέρου με την κομμουνιστική τάση του γυναικείου κινήματος της εποχής.²⁰ Η τελευταία, εναρμονισμένη με τη σχετική κομμουνιστική αντίληψη, εναπέθετε την επίλυση του «γυναικείου» στη γενικότερη επίλυση του κοινωνικού ζητήματος. Η απόδοση του δικαιώματος της ψήφου στις γυναίκες αποτελούσε μεν ζήτημα αρχής για τις κομμουνίστριες –ήδη το ιδρυτικό συνέδριο του *Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας*, το 1918, περιλάμβανε στις καταστατικές του αρχές την «εξίσωση» γυναικών και ανδρών– αλλά στην πράξη, τα γυναικεία αιτήματα που προωθούσαν περιορίζονταν σε θέματα εργασίας.²¹

Το διάστημα 1928-1932 παρατηρείται συσπείρωση όλων των ρευμάτων του γυναικείου κινήματος, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, στον αγώνα για την ψήφο. Διαφορές που σταδιακά αποκρυσταλλώνονται σε τάσεις για να καταλήξουν σε ιδεολογικά ρεύματα, σε αντιστοιχία με διαφορετικές διεθνείς οργανώσεις, αλλά που συγκροτούνται κυρίως με αναφορά στην ελληνική κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητα της εποχής.²² Βέβαια, η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες σε πολλές δυτικές χώρες με το τέλος του Μεγάλου Πολέμου, ο οποίος έπαιξε καταλυτικό ρόλο για το συνολικό εκδημοκρατισμό του εκλογικού δικαιώματος,²³ αποτέλεσε ισχυρό ενισχυτικό παράγοντα για τη σχετική διεκδίκηση και στην Ελλάδα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1920. Αλλά η διεκδίκηση της ψήφου –που διεκδι-

17. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 185-186.

18. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 48.

19. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 49.

20. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 50.

21. Βλ. Α. Ψαρρά, 2003, μια ανάλυση για τη σχέση φεμινισμού και κομμουνισμού στο Μεσοπόλεμο.

22. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σσ. 33-34.

23. Βλ. Γ. Σωτηρέλης, 1991, σ. 212.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Κυριακόν Σχολείον Εργατίδων, 1911.

κήθηκε ως «ξεσκλάβωμα» των γυναικών²⁴ από ορισμένες φεμινίστριες της εποχής, ενώ για άλλες θεωρήθηκε απαραίτητο μέσο για την προώθηση των κοινωνικών αιτημάτων τους– αποτέλεσε και έναυσμα για σημαντικές θεωρητικές αναζητήσεις για το γυναικείο ζήτημα. Παράλληλα, έθεσε και το ζήτημα των συμμαχιών και των σχέσεων με τα κόμματα, πεδίο στο οποίο εντοπίζονται και οι σημαντικότερες διαφωνίες μεταξύ των φεμινιστριών του Μεσοπολέμου. Πράγματι, το ζήτημα της γυναικείας ψήφου και οι τρόποι προώθησής του αποτέλεσαν τελικά την αφορμή για ουσιαστική σύγκρουση μεταξύ των φεμινιστικών ρευμάτων της εποχής.²⁵

24. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 56.

25. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 58.

1.3. Οι αντιδράσεις του πολιτικού κόσμου και η περιορισμένη δημοτική ψήφος

Την ίδια περίοδο, είχε επίσης παρατηρηθεί μια σχετική μεταστροφή στη στάση μερίδας του πολιτικού κόσμου, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας αστικού εκσυγχρονισμού για την εδραίωση κράτους δικαίου που δρομολογήθηκε με το κίνημα στο Γουδί και την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1911.²⁶ Κατά τη δεύτερη δεκαετία του 1900, η απόδοση γυναικείας ψήφου εμφανίζεται στα προγράμματα ορισμένων πολιτικών σχηματισμών (*Κοινωνιολόγοι, Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών, Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας*), ενώ σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες, όπως ο Ε. Βενιζέλος και ο Δ. Γούναρης, εμφανίζονται να υποστηρίζουν τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών.²⁷ Μια από τις πρώτες σχετικές αναφορές της εποχής²⁸ φαίνεται ότι έγινε το 1918 σε ομιλία του Δ. Σωμερίτη, δικηγόρου στο νομικό Συμβούλιο του Κράτους,²⁹ ενώ το Δεκέμβριο του 1919, ο ανεξάρτητος κεφαλλονίτης βουλευτής Α. Τυπάλδος-Μπασιάς υπέβαλε νομοσχέδιο για την ισοπολιτεία των γυναικών.³⁰ Ακολούθησαν σημαντικές παρεμβάσεις υπό την μορφή υπομνημάτων, αφενός από το *Σοσιαλιστικό Όμιλο Γυναικών* και το *Σύνδεσμο υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* στις 16 Ιανουαρίου 1920, και αφετέρου στις 28 Ιανουαρίου του ίδιου έτους από το *Λύκειο των Ελληνίδων* με το βουλευτή Χ. Βασιλακάκη, και από το *Εθνικόν Συμβούλιον* με τον Α. Τυπάλδο-Μπασιά.³¹ Σε απάντηση των σχετικών προτάσεων, ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος δήλωσε στη Βουλή στις 28 Ιανουαρίου του 1920 ότι, ενώ ως προς τα αστικά δικαιώματα «η ισότης της γυναικός... είναι ώριμος καρπός, τον οποίον δικαιούται η γυναίκα να δρέψη», σε ό,τι αφορούσε τα πολιτικά δικαιώματα υποσχέθηκε πως «μόλις ως πεισθώμεν ότι πράγματι αι Ελληνίδες γυναίκες θέλουν το δικαίωμα της ψήφου, όπως το δώσωμεν. Τώρα υπό ποίους όρους

26. Βλ. Δ. Σαμίου, 1989, σ. 168.

27. Δ. Σαμίου, 1989, σ. 168

28. Φαίνεται ότι πρώτη αναφορά στο δικαίωμα ψήφου των γυναικών που έγινε ποτέ στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, σημειώθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 1864, όταν στη συζήτηση για την καθολική ψηφοφορία ο πληρεξούσιος Ε. Κόκκινος δήλωσε ότι είναι «προτιμότεραι αι γυναίκες από τους ακτήμονας, τους αγραμμάτους και τους υπηρέτας». Βλ. *Επίσημος Εφημερίς της Συνελεύσεως*, τ. ΣΤ', Συνεδρίασις 327, 25.9.1864, σ. 564, όπως αναφέρεται στο Δ. Σαμίου, 1987, σ. 78.

29. Βλ. Κ. Ξηραδάκη, 1988, σ. 111.

30. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 213.

31. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 213.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

θα δοθή αυτό, θα το ίδωμεν. Νομίζω ότι πρέπει να αρχίσωμεν από την Δημοτική Διοίκησιν, η οποία θα μας επιτρέψη να εκτιμήσωμεν τον τρόπον καθ' ον θα χειρισθή το δικαίωμα τούτο η γυναίκα».³² Όσο για το Δ. Γούναρη, ο οποίος ως υποψήφιος βουλευτής Αχαΐας και Ήλιδας είχε υποσχεθεί ψήφο στις γυναίκες στην προεκλογική εκστρατεία για τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, ως πρωθυπουργός, υπέβαλε το Μάιο του 1921 στην Επιτροπή Αναθεωρήσεως του Συντάγματος πρόταση για την κατάργηση της μερικής ή ολικής διάκρισης ανάλογα με το φύλο, ως προς το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι.³³ Η σχετική συζήτηση έγινε ένα χρόνο αργότερα, και ενώ η Βουλή είχε κατακλυστεί από πλήθος γυναικών που διεκδικούσαν το δικαίωμα της ψήφου.

Ο Δ. Γούναρης, στην τοποθέτησή του στις 19 Μαΐου 1922, διευκρίνισε ότι το διακύβευμα της συζήτησης δεν ήταν το να δοθούν άμεσα πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες, αλλά «εάν είναι δυνατόν εις την Ελληνικήν Νομοθετικήν εξουσίαν να δώση εν τω μέλλοντι αυτό το δικαίωμα εις τας γυναίκας», οι οποίες δεν είναι, όπως δήλωσε, όντα κατώτερα των ανδρών, «τούτο είναι μια απλή πρόληψις, η οποία ευρίσκεται λεληθότως ερριζωμένη παρά πολλοίς εξ ημών». Εξάλλου, όπως διευκρίνισε για να καθησυχάσει όσους ανησυχούσαν για τις κοινωνικές συνέπειες της απόδοσης πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες, «η γυνή ουδόλως θα εμποδισθή εκ των εν τω οίκω καθηκόντων της, εάν διαθέτη μίαν ημέραν διά να ψηφίση». Συνέστησε δε, να ψηφιστεί η σχετική διάταξη, ώστε η Βουλή των Ελλήνων «να παρακολουθή την εξέλιξιν των πραγμάτων».³⁴ Το επιχείρημα του εκσυγχρονισμού, ως ενισχυτικός παράγοντας για την απόδοση δικαιωμάτων στις γυναίκες δεν ακούστηκε για πρώτη φορά από το Δ. Γούναρη. Αντίθετα, ήταν και εξακολουθεί να είναι συνηθέστατο, ενώ χρησιμοποιήθηκε ευρέως και από τις ίδιες τις φεμινίστριες. Όσο για τους πολέμιους της ψήφου, αυτοί χρησιμοποίησαν πολλά και διαφορετικά επιχειρήματα, μερικές φορές ακόμη και αντιφατικά. Μια κατηγορία επιχειρημάτων επικεντρώνονταν στην απόρριψη του «σουφραζεττισμού», ως «ξενόφερτης μο-

32. Πρακτικά Κ' περιόδου της Βουλής των Ελλήνων, Δ' Σύνοδος, Συνεδρίασις 32α, 28.1.1920, σ. 534. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 214-216. Βλ. και Δ. Σαμίου, 2005, σσ. 298-299, γενικότερα για τις σχετικές απόψεις του Ε. Βενιζέλου.

33. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 21, σ. 217.

34. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σσ. 217-219, όπου υπάρχουν εκτενή αποσπάσματα από το λόγο του Δ. Γούναρη, καθώς και αναφορές σε όλη τη σχετική συζήτηση από τα Πρακτικά της Γ' Συντακτικής Συνέλευσης, σσ. 217-222.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΧΡΟΝΙΑ Θ'
ΑΠΡΙΛΙΟΣ—ΜΑΪΟΣ 1933
Τιμή Δρ. 1.50. Άρειθ. 166—167

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Ζητούμε δικαιώματα πολιτικά, άστικά και οικονομικά
ίσα και όμοια για τη γυναίκα και για τὸν ἄντρα.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ Σ.Δ.Γ.

Έκτελ. Έπιτροπή

Αύρα Θεοδοροπούλου	Πρόεδρος
Κατίνα Θεολογίτου	Γεν. Γραμματεὺς
Γεωργία Λιμπεροπούλου	Ταμίας
Αγγελική Μηνιάτη	Ειδ. Γραμματεὺς
Κική Κοντογούρη	
Θάλεια Ἀνδρεάδου, Δέσποινα Κοτρώνακη,	
Φανή Παγκάλου, Ντίνα Πετουντζή, Καλλιόπη	
Σγουροῦ.	

Ἄννα Παπαδημητρίου (Ἀντιπρόεδρος), Εὐανθία Γι-
νοπούλου, Ἀλεξάνδρα Θεοκάκη, Μαρία Καραλλά,
Καίτη Κατοσιάννη, Ἀλεξάνδρα Κόττου, Ζαχαρούλα
Ναυπλιώτου, Κλειώ Ράλλη, Μαρία Σβώλου, Σοφία
Σημηριώτου, Λιλή Σταθάκη, Ἄννα Σταματελλάτου,
Ἄγνη Στουδίτου, Κ. Τριανταφυλλόπουλος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Γυναίκες, μπήτε στα δημοτικά συμβούλια. Αὔ. Θ.
- Ἀπὸ τὴ Βουλή.
- Γὰ τις δημοτικές ἐκλογές.
- Ἡ Γνωμοδότηση τοῦ κ. Ἄλ. Σβώλου.
- Ἐπίκαιρα.
- Ἡ 14' Γεν. Συνέλευση τοῦ Σ. Δ. Γ.
- Ἰσολογισμός.

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 28. (ΜΕΓΑΡΟΝ ΕΦΕΣΙΟΥ ΑΡΙΘ. 60)

ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΜΠΗΤΕ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ

Ἡ στιγμή ἢ σημερινή εἶναι κρίσιμη γὰ τὴν Ἑλλη-
νίδα. Σὺν τὴν Ἑλλάδα, ὅπου οἱ γυναῖκες κατώρθωσαν,
μὲς τις δυσκολίες πὺν τοὺς ἔφεριαν οἱ τοπικές ἀρχές
νὰ ἐγγραφοῦν στοὺς ἐκλογικούς καταλόγους, ἔχουν δι-
καίωμα νὰ λάβουν μέρος στὶς ἐρχόμενος δημοτικές καὶ
κοινοτικές ἐκλογές.

Καὶ δὲν ἔχουν μόνο δικαίωμα νὰ ἐκλέξουν, ἀλλὰ
καὶ νὰ ἐκλεγοῦν. Ὁ νόμος εἶναι σαφής. Πονθενὰ
δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἀποκλείονται οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὸ
δικαίωμα νὰ ἐκλεγοῦν, ἐνῶ ἀναφέρεται ρητῶς ποιοὶ
ἀποκλείονται, (ιερεῖς, μοναχοί, στρατιωτικοί, κτλ.).
Παντοῦ στὸ Σύνταγμα, ἡ λέξη ἐκλογεὺς ταυτίζεται
μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ἐκλεξιμένου.

Γι αὐτὸ ὁ Σύνδεσμός μας μαζί μὲ τὸ Ἐθνικὸ Συμ-
βούλιο Ἑλληνίδων θὰ ὑποστηρίξουν μαζί τὴν ὑποψη-
φιότητα ὀρισμένων γυναικῶν.

Αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ γίνῃ σὺν τὴν Ἑλλάδα παντοῦ
ὅπου ἡ γυναίκα πῆρε συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων της.
Ὑπάρχουν ἴσως τὶς πόλεις γυναῖκες πὺν ἐργάστηκαν
ἐντατικὰ σὲ ὁργανώσεις φιλανθρωπικές, κοινωνικῆς
προνοίας, μορφωτικῆς, πὺν ἵδρυσαν νοσοκομεία, πὺν
ὁργάνωσαν επαγγελματικές σχολές, πὺν ἵδρυσαν συσ-

οίτια. Ἡ σύμπραξί τους θὰ εἶναι πολύτιμη μέσα στὰ
δημοτικά συμβούλια. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ χαθῇ ἡ
ἐνκαιρία. Ἄς ὑποβάλουν, ὑποψηφιότητα χωρὶς δυ-
σταγμὸ, χωρὶς ἄκαιρη μετριοφροσύνη, ὅσες αἰσθά-
νονται πὺς ἔχουν καὶ νὰ προσφέρουν στὴν πόλιν τους.
Κι ἂς συνασπιστοῦν γύρω τους ὅλες οἱ γυναῖκες ἐκλο-
γεῖς γὰ νὰ τις ὑποστηρίξουν.

Ἡ γυναίκα, ὡς δημοτικὴ σύμβουλος, θὰ προσφέ-
ρει ἀνυπολόγιστες ὑπηρεσίες. Θὰ προσφέρει τὴν πείρα
της τὴ νοικοκυρτική, τὴ στοργή της γὰ κάθε ἀδύ-
νατο κα ἀπροσάτεντο πλᾶσμα, τὴ μητρικὴ της ἀγάπην
στὰ παιδιά.

Οἱ ὑποψήφιοι δήμαρχοι καὶ πρόεδροι κοινοτήτων
πρέπει νὰ τὸ θεωρήσουν ἐντύχημα νὰ ποτήσουν τὴ
συνεργασία τῶν γυναικῶν. Τὴν ἔχουν ζητήσει οὐσια-
στικὰ πάρα πολλές φορές ὡς τώρα, κάθε φορά πὺν
μὰ σπουδαία κα ἐπείγουσα ἀνάγκη ἀπαιτοῦσε νὰ
χρησιμοποιηθοῦν ἐκτακτικὲς δυνάμεις. Καὶ οἱ γυναῖκες
ἦταν πάντα πρόθυμες νὰ ἐργαστοῦν. Χωρὶς νὰ ζητοῦν
καὶ νὰ ἀναγνωριστοῦν οἱ κόποι τους.

Τώρα θὰ ζητήσουν πὰ δικαιωματικὰ νὰ μοιρα-
στοῦν μαζί μὲ τοὺς ἄνδρες τὶς ἐθύνες γὰ τὴν τοπι-

Ο Αγώνας της Γυναίκας (αρ. 166-167, Απρίλιος-Μάιος 1933) κυκλοφοροῦσε ἀπὸ το 1923 ἕως το 1936 ὡς τὸ βασικὸ ὄργανο ἐκφράσεως τοῦ Συνδέσμου ὑπὲρ τῶν Δικαιωμάτων της Γυναίκας.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

λυσματικής ασθένειας».³⁵ Συνηθέστερα ήταν όσα τόνιζαν τον πρόωρο ή και περιττό χαρακτήρα της απόδοσης ψήφου στις Ελληνίδες, υπογραμμίζοντας τους κινδύνους για την οικογένεια, αφού υπέθεταν ότι οι γυναίκες με πολιτικά δικαιώματα θα παραμελούσαν τα μητρικά και άλλα οικογενειακά τους καθήκοντα, καθώς και ότι η ενδεχόμενη ανομοιογένεια της οικογενειακής ψήφου θα ήταν καταστρεπτική. Παράλληλα, επισήμαναν το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των Ελληνίδων, αλλά και το ότι η πλειονότητα των γυναικών δεν διεκδικούσε πολιτικά δικαιώματα, γεγονός που τα καθιστούσε περιττά.³⁶

Ενώ η συζήτηση για την πρόταση συνεχίστηκε επί μέρες στη Βουλή το Μάιο του 1922, οι γυναικείες παρεμβάσεις, μέσα αλλά και έξω από αυτή, ήταν ιδιαίτερα έντονες, αλλά τελικά ατελέσφορες. Η πρόταση προσθήκης εδαφίου στο άρθρο 3 του Συντάγματος, που προέβλεπε τη δυνατότητα να καταργηθεί «εν όλω ή εν μέρει πάσα διάκρισις των φύλων, όσον αφορά εις την ικανότητα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι και του αναλαμβάνειν οιανδήποτε λειτουργίαν ή υπηρεσίαν», απορρίφθηκε. Παρ'ότι την υπερψήφισαν ογδόντα επτά βουλευτές από τους εκατόν εξήντα πέντε, και την καταψήφισαν εβδομήντα επτά (ένας αρνήθηκε να ψηφίσει), δεν συγκέντρωσε τα 4/5 του κατώτατου ορίου της απαρτίας, όπως απαιτούσαν το άρθρο 56 του Συντάγματος και το άρθρο 19 του Κανονισμού της Βουλής.³⁷ Οι ριζοσπάστριες του *Συνδέσμου υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκος* δεν αποθαρρύνθηκαν όμως, συνέχισαν τον πολύμορφο αγώνα τους και το 1923 με παράσταση στο Ν. Πλαστήρα και τον υπουργό Εσωτερικών Γ. Παπανδρέου, απέσπασαν την ευμενή γνώμη του πρώτου και τη συμφωνία του δευτέρου για την απόδοση δημοτικής ψήφου. Το 1924, σημειώνεται μαζική συγκέντρωση υπογραφών από το *Σύνδεσμο* και υποβολή υπομνήματος δέκα σημείων στη Βουλή. Κυρίως όμως, με πρωτοβουλία της κυβέρνησης Αλ. Παπαναστασίου υποβλήθηκε στη Βουλή τροπολογία του άρθρου 10 του νόμου περί δήμων και κοινοτήτων, με την οποία οι γυναίκες αποκτούσαν δικαίωμα ψήφου στις τοπικές εκλογές. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε από την Εθνική Αντιπροσωπεία να αποσύρει τη σχετική τροπολογία, κατά τη μεσονύχτια συνεδρίαση της 17ης προς 18η Ιουλίου 1924.³⁸ Η απογοήτευση και η οργή των φε-

35. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σσ. 60-61.

36. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 62.

37. Όπως αναφέρεται στο Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 222.

38. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 226.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

μινιστριών οδήγησε σε μαχητικότερη αρθρογραφία, χαρακτηριστικό παράδειγμα της οποίας ήταν το άρθρο του *Αγώνα της Γυναίκας* με τίτλο «Γύρω από την ψήφο που δεν μας δόθηκε», όπου η συγγραφέας διακήρυττε: «Τίποτα δεν μπορούμε να περιμένουμε από την καλή θέληση των ανδρών. Τα δεσμά μας θα προσπαθούν να μας τα κρατούν πάντα».³⁹

Το 1925 εντείνεται η δραστηριότητα για τη διεκδίκηση της γυναικείας ψήφου. Και ενώ υποβάλλονται ψηφίσματα στη Βουλή από το *Σύνδεσμο υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας*, το *Εθνικό Συμβούλιο* και άλλες γυναικείες οργανώσεις, τον Ιούνιο υποβλήθηκε τροπολογία στη Βουλή, την οποία υπέγραφαν εβδομήντα βουλευτές και άλλοι πολιτικοί, για τη χορήγηση περιορισμένης ψήφου στις γυναίκες για τις δημοτικές εκλογές. Μεταξύ των υπογραφόντων ήταν ο Αλ. Παπαναστασίου, ο Γ. Παπανδρέου, ο Γ. Καφαντάρης, ο Α. Μυλωνάς, ο Απ. Δοξιάδης, ο Ι. Πασαλίδης και ο Π. Κανελλόπουλος.⁴⁰ Το βράδυ που επρόκειτο να συζητηθεί η τροπολογία επιβλήθηκε η δικτατορία του στρατηγού Πάγκαλου.⁴¹ Λίγες μέρες αργότερα, η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την επεξεργασία του Συντάγματος πρότεινε και τελικά έγινε αποδεκτή τροπολογία «περί δήμων και κοινοτήτων», που δημοσιεύτηκε στις 29 Αυγούστου 1925, η οποία στο άρθρο 51 προέβλεπε ότι με διάταγμα μπορούσε να παραχωρηθεί από το 1927 δικαίωμα δημοτικής ψήφου στις γυναίκες άνω των τριάντα ετών οι οποίες «γνωρίζουσιν ανάγνωσιν και γραφήν».⁴²

Με σημαντικές δημόσιες συγκεντρώσεις και κοινή δράση, παρά τις μεταξύ τους διαφωνίες, οι φεμινίστριες της εποχής αντέδρασαν στους δισταγμούς της οικουμενικής κυβέρνησης, που διαδέχτηκε τη δικτατορία τον Αύγουστο του 1926, να προχωρήσει στην έκδοση του σχετικού διατάγματος. Στην κυβέρνηση αυτή, με πρόεδρο τον Α. Ζαΐμη, συμμετείχε ο Αλ. Παπαναστασίου, ο Γ. Καφαντάρης και άλλοι που περιλαμβάνονταν στους υπογράφοντες της πρότασης τροπολογίας υπέρ της απονομής δημοτικής ψήφου στις γυναίκες το 1925,⁴³ κάτι που ενέτεινε την απογοήτευση και την οργή των φεμινιστριών γι' αυτό που αντιλαμβάνονταν ως κωλυσιεργία. Αλλά αν δεν εκδόθηκε τότε το πολυπόθητο διάταγμα, επί οικουμενικής κυβερνή-

39. Πρόκειται για άρθρο του Άλκη Θρύλου (ψευδώνυμο της Ελένης Νεγρεπόντη) στον *Αγώνα της Γυναίκας*, Β/13, 1924, όπως αναφέρεται στο Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 63.

40. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 226, και Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 64.

41. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 64.

42. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 226, και Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 64.

43. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 65.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

σεως ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Δημοκρατίας στις 3 Ιουνίου 1927, το οποίο αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία των πολιτικών δικαιωμάτων των Ελληνίδων.⁴⁴

Στο Σύνταγμα του 1927 για πρώτη φορά αναφέρεται σε ερμηνευτική δήλωση ότι είναι δυνατό να απονεμηθούν πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες με νόμο.⁴⁵ Πράγματι, στην ερμηνευτική δήλωση «επί του άρθρου 6» αναφέρεται πως η λέξη πολίτης έχει την έννοια του έχοντος «ελληνικήν ιθαγένειαν, αδιακρίτως φύλου και ηλικίας. Πολιτικά δικαιώματα εις τας γυναίκας δύνανται να απονεμηθώσι διά νόμου». Παρότι δεν ψηφίστηκε εκείνη την εποχή σχετικός νόμος που να αφορά τη συμμετοχή γυναικών σε βουλευτικές εκλογές, προεδρικό διάταγμα της 5ης Φεβρουαρίου 1930 αναγνώρισε για πρώτη φορά το δικαίωμα του εκλέγειν των γυναικών, μόνο για τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, και μόνο για τις εγγράμματες άνω των τριάντα ετών. Το διάταγμα αυτό παρέμεινε σε ισχύ, όπως και το εξαιρετικά περιορισμένο δικαίωμα του εκλέγειν για τις γυναίκες, έως το 1949 και τον αναγκαστικό Νόμο 959/49 που διεύρυνε το δικαίωμα της δημοτικής ψήφου των γυναικών. Υπολογίζεται ότι οι περιορισμοί αυτοί του 1930 κατέληγαν σε ένα δικαίωμα δημοτικής ψήφου για λιγότερο από το 10% του ενήλικου γυναικείου πληθυσμού.⁴⁶ Οι γυναικείες οργανώσεις ξεκίνησαν αμέσως εντατικές προσπάθειες, αφενός για να πείσουν όσο περισσότερες γυναίκες ήταν δυνατό να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, και αφετέρου για να προσφέρουν μαθήματα ανάγνωσης και γραφής σε αναλφάβητες.⁴⁷ Για τις αναλφάβητες γυναίκες δεν έγινε καμία προσπάθεια από την πολιτεία ώστε να βρεθεί κάποια λύση, όπως αντίστοιχα είχε προβλεφτεί με το Σύνταγμα του 1864 για τους άνδρες, οπότε καθιερώθηκε η διεξαγωγή των εκλογών με σφαιρίδιο, με στόχο τη διευκόλυνση των αναλφαβήτων.⁴⁸ Παράλληλα, οι διαμαρτυρίες για τους περιορισμούς στο εκλογικό δικαίωμα από την πλευρά των γυναικείων οργανώσεων ήταν συνεχείς. Οι δυσκολίες όμως, πρακτικές και ιδεολογικές, ήταν πολύ μεγάλες, όπως και η απροθυμία πολλών γυναικών να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, με αποτέλεσμα σε επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη το Δεκέμβριο του 1930 και τη Σάμο το Μάρτιο του 1931, να ψηφίσουν

44. Βλ. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 227.

45. Βλ. Γ. Σωτηρέλης, 1991, σ. 218.

46. Και συγκεκριμένα το 9,65% σύμφωνα με την απογραφή του 1928, όπως αναφέρεται στο Δ. Σαμίου, 1989, σ. 169.

47. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 69.

48. Βλ. Μ. Τσαπόγας, 2004, σ. 71.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

αντίστοιχα μόλις 240 και περίπου 400 γυναίκες.⁴⁹ Φαίνεται πως στις δημοτικές εκλογές του 1934 χρήση του δικαιώματος της ψήφου έκαναν λιγότερες από 11.000 γυναίκες,⁵⁰ ενώ οι λίγες απόπειρες που έγιναν για την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι ουσιαστικά απέτυχαν.

Ήδη από το Μάιο του 1933, ο *Σύνδεσμος υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* και το *Εθνικόν Συμβούλιον* συγκρότησαν την *Επιτροπή Γυναικών Εκλογέων*, και με στόχο την κατοχύρωση του εκλέγεσθαι έκαναν διαβήματα προς την κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη, και αφού εξασφάλισαν τη θετική γνωμοδότηση του Αλ. Σβώλου πίεσαν τους υποψήφιους δημάρχους της Αθήνας να περιλάβουν γυναικείες υποψηφιότητες.⁵¹ Αλλά το σχετικό νομοσχέδιο απορρίφθηκε, το Πρωτοδικείο Αθηνών πήρε αρνητική απόφαση, και ενώ υποψηφιότητα στις δημοτικές εκλογές του 1934 έθεσαν τρεις γυναίκες στην Αθήνα, μία στη Νέα Ιωνία, δύο στον Πειραιά, μία στην Καβάλα, και τέσσερις στις Σέρρες, μόνο το Πρωτοδικείο Σερρών ενέκρινε γυναικείες υποψηφιότητες.⁵² Οι προσπάθειες των γυναικείων οργανώσεων για τη διεύρυνσή του υποτυπώδους αυτού δικαιώματος ψήφου είχαν αποτύχει, αφού σχετική απόπειρα (μείωση του ορίου ηλικίας στα είκοσι πέντε και δικαίωμα του εκλέγεσθαι) καταψηφίστηκε από τη Γερουσία το 1934,⁵³ ενώ στη συνέχεια ατόνησαν, λόγω των πολιτικών εξελίξεων. Το γενικότερο δε κλίμα είχε μεταστραφεί. Αναγκαστικός νόμος της κυβέρνησης Κονδύλη το 1935 απαγόρευσε οποιαδήποτε πρόσληψη γυναικών σε δημόσιες θέσεις, εκτός από ορισμένες «που προσιδιάζουν στο φύλο τους»,⁵⁴ ενώ, λίγο αργότερα, ο υφυπουργός Σ. Μερκούρης, δήλωσε σε εκπροσώπους γυναικείων οργανώσεων ότι «Η Κυβέρνησις είναι εναντίον της μορφώσεως της γυναικός και της εξωσπιτικής της δουλειάς και θα προσπαθήση με κάθε τρόπο να τη γυρίση στο σπίτι».⁵⁵

Εν τω μεταξύ, οι περισσότεροι ή λιγότερο έκδηλες διαφορές μεταξύ των γυναικείων οργανώσεων της εποχής, που είχαν ήδη αρχίσει να οξύνονται από το 1930

49. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 70. Την ίδια περίοδο σε επαναληπτικές εκλογές ψήφισαν γυναίκες επίσης στις Οινούσσες και στον Πειραιά.

50. Σ. Μόσχου-Σακορράφου, 1990, σ. 231.

51. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σσ. 71-72.

52. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 72.

53. Δ. Σαμίου, 1987, σ. 77

54. Βλ. Ε. Αβδελά, 1988, σσ. 202-203.

55. Όπως αναφέρεται στο Ε. Αβδελά, 1988, σ. 203.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

και το διάταγμα περί δημοτικής ψήφου,⁵⁶ αποκτούσαν όλο και περισσότερο σημαίνουσα βαρύτητα όσο οι πολιτικές συνθήκες ωθούσαν προς άλλη ιεράρχηση των προτεραιοτήτων. Παράλληλα όμως δημιουργήθηκαν και πρωτόγνωρες συσπειρώσεις εν όψει του φασιστικού κινδύνου και της απειλής του πολέμου, ενώ οι προτεραιότητες των γυναικείων οργανώσεων άρχισαν να μεταβάλλονται.⁵⁷ Οι κομμουνίστριες, στο πλαίσιο της κομματικής επιταγής δημιουργίας ενιαιομετωπικών συσπειρώσεων επιδίωξαν συνεργασία με τις φεμινίστριες, δημιούργησαν κοινούς συλλόγους, και μάλιστα εκπροσώπησαν τις ελληνικές γυναικείες οργανώσεις στο *Παγκόσμιο Γυναικείο Αντιφασιστικό Συνέδριο* που έγινε στο Παρίσι τον Αύγουστο του 1934, μέσω της Η. Αποστόλου και της Δ. Σωτηρίου.⁵⁸ Συγχρόνως, σημαντικές προσωπικότητες του φεμινιστικού αγώνα του Μεσοπολέμου αποχώρησαν από το γυναικείο κίνημα και στρατεύτηκαν στο *ΚΚΕ*, θέτοντας σε προτεραιότητα τον αγώνα κατά του φασισμού και την προάσπιση της ειρήνης.⁵⁹ Η έλευση της δικτατορίας Μεταξά έδωσε το τελειωτικό χτύπημα στο μεσοπολεμικό αγώνα για τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών, σηματοδοτώντας και τυπικά το τέλος του, αφού οι περισσότερες σχετικές οργανώσεις τέθηκαν εκτός νόμου.⁶⁰

1.4. Πόλεμος, εθνική αντίσταση, απελευθέρωση: οι γυναίκες συμμετοχές

Την περίοδο του πολέμου 1940-1941, της κατοχής και της εθνικής αντίστασης η πολύπλευρη εμπλοκή των γυναικών⁶¹ δημιούργησε τις προϋποθέσεις ώστε να συμμετάσχουν και γυναίκες στις εκλογικές διαδικασίες του Απριλίου του 1944 για τη συγκρότηση του *Εθνικού Συμβουλίου* της *Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης* (*ΠΕΕΑ*), αφού η *ΠΕΕΑ* είχε αναγνωρίσει ίσα πολιτικά δικαιώματα σε

56. Α. Ψαρρά, 1988, σ. 80. Γενικότερα για τις αιτίες της όξυνσης και την έλξη που άσκησαν κομμουνιστικές ιδέες σε δραστήριες προσωπικότητες του *Συνδέσμου*, βλ. σσ. 80-82.

57. Α. Ψαρρά, 1988, σ. 81.

58. Βλ. Τ. Βερβενιώτη, 1993, σ. 181.

59. Βλ. Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σ. 93.

60. Βλ. Δ. Σαμίου, 1989, σ. 169.

61. Για τη δράση γυναικών τη σχετική περίοδο, βλ. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, καθώς και Τ. Βερβενιώτη, 1994. Η τελευταία, σσ. 14-15, χωρίζει τη δράση των γυναικών στην αντίσταση σε δύο φάσεις με ορόσημο το 1943, οπότε από επέκταση του ρόλου τους ως νοικοκυρές και μητέρες, η δράση τους γίνεται μαζική, δυναμική και μαχητική.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

■
Η Μαρία Σβάλου
ανέπτυξε πλούσια
πολιτική δράση
για περισσότερο
από τριάντα πέντε
χρόνια.

Στις εκλογές του
1958 και του 1961
εκλέχθηκε πρώτη
σε σταυρούς βου-
λευτής της ΕΔΑ
στην εκλογική της
περιφέρεια.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

γυναίκες και άνδρες. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στα προγράμματα όλων των αντιστασιακών οργανώσεων αναφερόταν «η ισοτιμία της γυναίκας»,⁶² αλλά και πως ήταν πλέον γενικευμένη η εντύπωση το 1944 ότι οι Ελληνίδες είχαν συμμετάσχει τόσο ενεργά στον αντιφασιστικό αγώνα, ώστε είχαν κερδίσει το δικαίωμα να συνδιαχειρίζονται τα κοινά.⁶³ Έτσι, γυναίκες συμμετείχαν στην τοπική αυτοδιοίκηση στις ελεύθερες περιοχές, ενώ στις εκλογές που οργάνωσε η ΠΕΕΑ τον Απρίλιο του 1944 –στις οποίες οι ψηφοφόροι έπρεπε να είναι δεκαοκτώ ετών και οι υποψήφιοι/ες άνω των είκοσι ενός– εκλέχτηκαν πέντε γυναίκες εθνοσύμβουλοι σε σύνολο εκατόν ογδόντα τεσσάρων εκλεγμένων (2,7%):⁶⁴ η Μάχη Μαυροειδή από την Καλαμάτα, η Καίτη Νισυρίου-Ζεύγου και η Μαρία Σβώλου από την Αθήνα, η Φωτεινή Φιλιππίδου από τη Λάρισα και η Χρύσα Χατζηβασιλείου από τον Πειραιά. Οι δύο πρώτες δεν κατάφεραν να παραστούν στις εργασίες του *Εθνικού Συμβουλίου* της ΠΕΕΑ στις Κορυσχάδες της Ευρυτανίας. Οι εκλογικές αυτές διαδικασίες, στις οποίες ψήφισαν συνολικά πάνω από ένα εκατομμύριο ψηφοφόροι στην ελεύθερη αλλά και, με μεγάλη μυστικότητα, στην κατεχόμενη Ελλάδα,⁶⁵ σηματοδοτούν την πρώτη φορά που Ελληνίδες, κάτω από ιδιάζουσες βέβαια συνθήκες, ψήφισαν σε γενικές εκλογές.

Με την απελευθέρωση εμφανίστηκε ένα μαζικό διεκδικητικό κίνημα γυναικών,⁶⁶ ιδρύθηκαν πολλά σωματεία, και την άνοιξη του 1945 δημιουργήθηκε η *Πανελλήνια Ένωση Γυναικών*⁶⁷ με πρόεδρο τη Μ. Πολυμενάκου. Η *Πανελλήνια Ένωση* απέκτησε πολλά παραρτήματα σε όλη την Ελλάδα, και εκπροσωπούμενη από τη Φ. Σημίτη, συμμετείχε και στο ιδρυτικό συνέδριο της *Παγκόσμιας Δημοκρατικής Ομοσπονδίας Γυναικών*, που έγινε στο Παρίσι το Νοέμβριο του 1945.⁶⁸ Στο λόγο

62. Τ. Βερβενιώτη, 1993, σ. 181.

63. Βλ. Τ. Βερβενιώτη, 1993, σ. 188.

64. Συνολικά το *Εθνικό Συμβούλιο* είχε 206 μέλη, 184 εκλεγμένα και 22 βουλευτές από τη Βουλή του 1936. Βλ. τα επίσημα πρακτικά στο *Εθνικό Συμβούλιο Κορυσχάδες* 14-27 Μάη 1944, ανάτυπο από ειδική έκδοση της εφημερίδας *Ελεύθερος Μωριάς*, Ιούνιος 1944, Έκδοση Κοινότητας Κορυσχάδων, 1988. Στην έκδοση αυτή των πρακτικών αναφέρονται τέσσερις γυναίκες, ενδεχομένως διότι η Μ. Μαυροειδή δεν παρέστη και παραιτήθηκε. Η Τ. Βερβενιώτη, 1993, σ. 188, και ουσιαστικά όλη η σχετική βιβλιογραφία αναφέρει πέντε εκλεγμένες, συμπεριλαμβάνοντας και τη Μ. Μαυροειδή.

65. Ν. Αλιβιζάτος, 1983, σ. 148.

66. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σ. 334.

67. Βλ. για το θέμα, Δ. Σαμίου, 1992, σ. 62.

68. Όλες οι πληροφορίες για την ΠΕΓ από το Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

της, όπου αναφέρθηκε στην ειρήνη, τη δημοκρατία και το ξερίζωμα του φασισμού, η Φ. Σημίτη διεκδίκησε «να γίνει η γυναίκα συντελεστής δημιουργικός... αποκτώντας ίσα δικαιώματα με τον άνδρα».⁶⁹

Παράλληλα, πλούσια δράση γυναικών αναπτύχθηκε και στη Θεσσαλονίκη, όπου είχε γίνει και η πρώτη μεγάλη συγκέντρωση γυναικών μετά την κατοχή, το Νοέμβριο του 1945.⁷⁰ Στη Θεσσαλονίκη επίσης επρόκειτο να γίνει το *Β' Πανελλαδικό Συνέδριο Γυναικών*. Το πρώτο είχε γίνει το Μάιο του 1946, από την *Πανελλαδική Ομοσπονδία Γυναικών* (που δημιουργήθηκε στον απόηχο του ιδρυτικού συνεδρίου της *Παγκόσμιας*⁷¹), με συμμετοχή εξακοσίων αντιπροσώπων από εκατόν εξήντα γυναικεία σωματεία που είχαν περισσότερα από 120.000 μέλη, και την παρουσία ιστορικών μορφών του μεσοπολεμικού γυναικείου κινήματος.⁷² Η *ΠΟΓ* εξέλεξε πρόεδρο την Αύρα Θεοδωροπούλου, ενώ γενική γραμματέας ήταν η Ρόζα Ιμβριώτη. Αλλά το *Β' Πανελλαδικό Συνέδριο* δεν έγινε ποτέ. Με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου διαλύθηκαν και πάλι οι γυναικείες οργανώσεις, και τα αρχεία τους κατασχέθηκαν, ενώ πολλές γυναίκες που είχαν δραστηριοποιηθεί στο πλαίσιο τους φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν.⁷³ Προς το τέλος του εμφυλίου, ανασυγκροτήθηκαν συντηρητικές γυναικείες οργανώσεις, που θα είναι και οι μόνες που θα μπορούν να δράσουν μετά το τέλος του εμφυλίου, κατά την τελική φάση της πορείας προς την κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου. Έτσι, το 1948 τα γυναικεία σωματεία που υπήρχαν συγκρότησαν την *Επιτροπή Συνεργαζομένων Σωματείων*, μέλη της οποίας αντιπροσώπευαν την Ελλάδα στα διεθνή συνέδρια γυναικών της εποχής.⁷⁴

1.5. 1949-1952:

το τέλος της πορείας προς την ψήφο

Το 1949 η ηλικία συμμετοχής σε δημοτικές και κοινοτικές εκλογές μειώθηκε στα είκοσι ένα με τον αναγκαστικό Νόμο 959, και κατοχυρώθηκε η εκλογιμότητα των γυναικών, διατάξεις όμως που προβλεπόταν να εφαρμοστούν μετά το 1953.

69. Όπως αναφέρεται στο Α. Ψαρρά, 1988α, σ. 32.

70. Δ. Σαμίου, 2004, σ. 265

71. Α. Ψαρρά, 1988α, σ. 32.

72. Βλ. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σ. 334.

73. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σσ. 334-335.

74. Δ. Σαμίου, 2004, σ. 265.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Έως τότε θα ίσχυε το όριο των είκοσι πέντε ετών, το δε δικαίωμα του εκλέγεσθαι θα περιοριζόταν μόνο στις θέσεις συμβούλων. Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι, ήδη από το 1945, η Ελλάδα είχε υπογράψει τη *Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών*, όπου προβλεπόταν η πολιτική ισότητα γυναικών και ανδρών, όπως και την *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* το 1948, ενώ το 1950 υπέγραψε την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, που θα ίσχυε από το Σεπτέμβριο του 1953.⁷⁵ Παράλληλα, η *Επιτροπή για τη θέση της γυναίκας*, του ΟΗΕ, στην οποία εκπροσωπούσε την Ελλάδα η Λίνα Τσαλδάρη, δραστήρια ηγετική φυσιογνωμία γυναικείων οργανώσεων της εποχής, προέβη στη σύνταξη ειδικής *Σύμβασης για τα Πολιτικά Δικαιώματα των Γυναικών*. Η Ελλάδα καθυστέρησε την υπογραφή της σχετικής σύμβασης και προχώρησε στην κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών με νόμο, έτσι ώστε να μην δώσει την εντύπωση πως η σχετική κατοχύρωση ήταν εν μέρει προϊόν εξωτερικών πιέσεων.⁷⁶ Τη στιγμή εκείνη, σε εβδομήντα μία χώρες μέλη του ΟΗΕ είχαν κατοχυρωθεί πλήρη πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες.⁷⁷ Όλο αυτό το διάστημα, κεντρικό νομιμοποιητικό επιχείρημα των διεκδικητών της ψήφου, που σταθερά εκφραζόταν από τη Λ. Τσαλδάρη, αποτελούσε το ότι «η εξέλιξις της Ελληνίδος κατά τα τελευταία έτη, η δράσις της κατά τον πόλεμον, κατά την κατοχήν... της παρέχουν πλήρως το δικαίωμα της ισοτιμίας».⁷⁸ Αλλά και μετά την ψήφιση του νόμου που κατοχύρωνε τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών, η Λίνα Τσαλδάρη σταθερά επαναλάμβανε ότι ο νόμος αυτός αποτέλεσε έμπρακτη αναγνώριση «της πολιτικής ωριμότητος της Ελληνίδος, οφειλομένη εις την μέχρι τούδε δράσιν και εξέλιξίν της».⁷⁹ Εντούτοις, η μεταστροφή του κλίματος που επικρατούσε στον πολιτικό κόσμο από το Μάρτιο του 1951, οπότε υπήρξαν πολλές αρνητικές ψήφοι και έντονα απορριπτικές απόψεις με αφορμή τη συζήτηση και επικύρωση του αναγκαστικού Νόμου 959/1949 για τη δημοτική ψήφο, και το Φεβρουάριο του 1952, όταν με σχετική βιασύνη αποδόθηκαν πολιτικά δικαιώματα στις Ελληνίδες, προβάλλει ως θεμιτή την υπόθεση ότι όντως η ικανοποίηση διεθνών πιέσεων και η επιθυμία απόκτησης ενός στοιχείου δημοκρατικότητας από το πολιτικό σύστημα της εποχής που το είχε ανάγκη απο-

75. Βλ. Α. Σαμίου, 1989, σ. 171.

76. Α. Σαμίου, 1989, σ. 171

77. Α. Τσαλδάρη, 1961, σ. 13.

78. Βλ. συνέντευξη της Α. Τσαλδάρη στο *Έθνος*, 19.2.1949, στο Α. Τσαλδάρη, 1967, τόμ. Α', σ. 245.

79. Άρθρο στην *Καθημερινή*, 6.6.1952, στο Α. Τσαλδάρη, 1967, τόμ. Α', σ. 248.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

«Η κ. Λίνα Τσαλδάρη αντιπρόσωπος της Ελλάδος εἰς τα Ἕνωμένα Ἐθνη», περιοδικό Ελληνίδα της Αμερικής (αρ. 19, Ιούλιος 1951).

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

τέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες που επιτάχυναν τη διαδικασία κατοχύρωσης της γυναικείας ψήφου.⁸⁰

Η πλήρης κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών το 1952, έγινε με το Νόμο 2159, που ψηφίστηκε στις 7 Ιουνίου, με ψήφους 72 υπέρ, 64 κατά και 3 λευκά,⁸¹ και προέβλεπε την υποχρεωτική εγγραφή των Ελληνίδων άνω των είκοσι ενός ετών στους εκλογικούς καταλόγους και την παροχή του δικαιώματος της ψήφου στις βουλευτικές εκλογές με ίδιους όρους με τους άνδρες. Παράλληλα, το άρθρο 2 προέβλεπε και τη δυνατότητα να εκλέγονται βουλευτές μετά τη συμπλήρωση του εικοστού πέμπτου έτους, σε εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Παρά τις προσπάθειες μαχητικών γυναικών της εποχής, οι γυναίκες δεν κατάφεραν να συμμετάσχουν στις εκλογές του Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς, αφού αποφασίστηκε ότι το δικαίωμα της ψήφου τους επρόκειτο να ενεργοποιηθεί την 1η Ιανουαρίου 1953. Σύμφωνα με την επίσημη αιτιολόγηση, δεν προλάβαινε να ολοκληρωθεί η εγγραφή τους στους εκλογικούς καταλόγους. Η πρόεδρος του *Συνδέσμου υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* μάλιστα, Αύρα Θεοδωροπούλου, υπέβαλε συμβολικά υποψηφιότητα για τις βουλευτικές εκλογές με στόχο να προκαλέσει απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών.⁸² Η απόφαση υπήρξε απορριπτική, ενώ η άσκηση του δικαιώματος της ψήφου των γυναικών ανεστάλη όσον αφορά τις εκλογές του Νοεμβρίου 1952, παρότι, σύμφωνα με τη Λίνα Τσαλδάρη, τη στιγμή της απόφασης περί αναστολής 1.100.000 γυναίκες είχαν ήδη εγγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους.⁸³

Δύο μήνες αργότερα, γυναίκες εκλογείς συμμετείχαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε τοπική αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη, τον Ιανουάριο του 1953, λόγω του θανάτου του βουλευτή Ι. Μπακονίκα, οπότε εκλέχτηκε η Ελένη Σκούρα του *Ελληνικού Συναγερμού*, πρώτη ελληνίδα βουλευτής.⁸⁴ Μαζί με τη Βιργινία Ζάννα του *Κόμματος των Φιλελευθέρων* (και γενική γραμματέα του

80. Προβλ. Δ. Σαμίου, 1989, σσ. 170-171.

81. Βλ. Α. Μηνιάτη, 1982, σ. 2. Η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων ολοκληρώθηκε με το Νόμο 3192 του 1955, ο οποίος προέβλεπε ότι οι γυναίκες γίνονταν δεκτές σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες. Βλ. Ζ. Χρονάκη-Παπαμίχου, 1982, σ. 331.

82. Βλ. Α. Μηνιάτη, 1982, σ. 3.

83. Βλ. Λ. Τσαλδάρη, 1967, τόμ. Α' σ. 257.

84. Περισσότερα στοιχεία για τις γυναίκες στη Βουλή και τη γυναικεία ψήφο, βλ. στο Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 2002, στο Παράρτημα. Βλ. και τα βιογραφικά σημειώματα στον παρόντα τόμο.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Διακ. Κ. Π. Αθήναι

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

*Εμφαίνουσα τον αριθμόν των εγγραφεισών γυναικών εις έκαστον των κάτωθι Δήμων του Κράτους.

1950

ΔΗΜΟΙ	ΔΗΜΟΙ	ΔΗΜΟΙ
1) Δήμος Αθηναίων 38.788	42) Δήμος Αγρινίου 717	
2) " Αγ. Δημητρίου 1.600	43) " Αμφιλοχίας 21	
3) " Αγ. Γεωργίου Ρέντη 921	44) " Αιτωλικού 684	
4) " Αιγιάλεως 1.948	45) " Γαργαλιάνων 80	
5) " Αμαρουσίου 1.019	46) " Μεσσήνης 17	
6) " Βόρωνος 3.673	47) " Κυπαρισσίας 22	
7) " Γλυφάδας 376	48) " Καρπενησίου 277	
8) " Ζωγράφου 1.709	49) " Σερρών 6.258	
9) " Ηρακλείου 440	50) " Νιγρίτης 1.342	
10) " Καισαριανής 2.829	51) " Σιδηροκάστρου 1.280	
11) " Καλλιθέας 5.025	52) " Κιλκίς 1.376	
12) " Κερατινίου 4.000	53) " Γουμνίσσης 857	
13) " Κηφισιάς 688	54) " Κορίνθου 941	
14) " Κορυδαλλού 837	55) " Λουτρακίου 569	
15) " Μοσχάτου 1.280	56) " Συκίωνος 850	
16) " Ν. Ίωνας 6.448	57) " ~~Βόρειας~~	
17) " Ν. Σμύρνης 2.715	58) " Ερμούπολεως 748	
18) " Ν. Φιλαδέφειας 2.102	59) " Μυκόνου 90	
19) " Ν. Φαλήρου 755	60) " Ανδρού 152	
20) " Νίκαιας 6.420	61) " Νέστου 48	
21) " Περιστέριου 2.479	62) " Τήνου 240	
22) " Παλ. Φαλήρου 1.502	63) " Γυθείου 69	
23) " Πειραιώς 11.953	64) " Σπαρτιατιών 518	
24) " Πάφου 1.761	65) " Μολών 230	
25) " Χαλανδρίου 1.685	66) " Κατερίνης 202	
26) " Χαϊδαρίου 437	67) " Καστοριάς 199	
27) " Αχαρνών 366	68) " Αργούς Ορεστικού 243	
28) " Κρωπίας 45	69) " Διμένης Βοθός 249	
29) " Λαυρεωτικής 139	70) " Ηρακλείου 3.089	
30) " Σπερτιών 357	71) " Αρханών 79	
31) " Μεγαρέων 5	72) " Αμφισσέων 46	
32) " Βιλλίων 159	73) " Δελφών 170	
33) " Έλευσινος 1.327	74) " Πολυγύρου 603	
34) " Ερυθρών 175	75) " Άρναίας 448	
35) " Μάνδρας 8	76) " Αλεξανδρουπόλεως 780	
36) " Σαλαμίνος 337	77) " Σουφλίου 1.542	
37) " Ασπροπύργου 8	78) " Διδυμοτεύχου 841	
38) " Υδρας 272	79) " Καβάλας 3.040	
39) " Αιγίνης 576	80) " Χρυσουπόλεως 607	
40) " Μεσολογγίου 1.045	81) " Ελευθερουπόλεως 896	
41) " Ναυπλίου 1.310	82) " Κερκυρών 729	
	83) " ~~Αιτωλικού~~	

109619

- 2 -

ΔΗΜΟΙ	ΔΗΜΟΙ	ΔΗΜΟΙ
84) Δήμος Αθήνης 400	131) Δήμος Αγ. Νικολάου 193	
85) " Κόμης 67	132) " Νεαπόλεως 253	
86) " Καρυστού 562	133) " Τεραπεύτρας 579	
87) " Τριπόλεως 1.221	134) " Σητείας 509	
88) " Δεβελίου 25	135) " Αρδέας 388	
89) " Πατρέων 4.229	136) " Γιαννιτιών 797	
90) " Κολομβότων 244	137) " Εδέσσης 718	
91) " Αρτης 597	138) " Πέγασων 5.396	
92) " Πρεβέζης 346	139) " Ν. Ίωνας 2.385	
93) " Ναυαγλιών 1.028	140) " Φιλιατών 50	
94) " Αργούς 261	141) " Λαοδόχης 784	
95) " Θεσ/νίκης 24.987	142) " Σοφίων 388	
96) " Νεαπόλεως 2.102	143) " Αετρίων 585	
97) " Καλαμαρις 3.386	144) " Αμαλιδός 34	
98) " Λαγκαδάς 221	145) " Γαστούνης 12	
99) " Κουφαλίου 926	146) " Αργουστούλου 159	
100) " Καλαμών 212	147) " Ληξουρίου 53	
101) " Μεσσήνης 35	148) " Ιστιαίας 120	
102) " Φιλιατρών 678	149) " Αιδηψού 101	
103) " Ζακυνθίων 49	150) " Αξιουπόλεως 451	
104) " Ίωνιτών 777	151) " Κιά 712	
105) " Μετσόβου 125	152) " Κάλυμνου 668	
106) " Κονίτης 17	153) " Πάτμου 23	
107) " Αρδίας 4.797	154) " Λέρου 57	
108) " Προσωπώνης 1.035	155) " Κομοτηνίων 1.285	
109) " Νουσίου 308	156) " Μυτιλήνης 3.102	
110) " Δευκιδός 699	157) " Πολυχνίου 618	
111) " Δαμίων 524	158) " Νηρόμνης 300	
112) " Δομοκού 63	159) " Έρεσσος 9	
113) " Αταλάντης 18	160) " Αγιάσου 630	
114) " Αμφικλείας 172	161) " Πλωμαρίου 147	
115) " Χίου 785	162) " Κίστρου 56	
116) " Βροντάδων 1.018		
117) " Καρδαμύλων 201		
118) " Βελιόρας 2.279		
119) " Ησούσης 1.608		
120) " Κοζάνης 148		
121) " Γρεβενών 200		
122) " Πτολεμαΐδας 975		
123) " Εόνης 4.128		
124) " Σταυρουπόλεως 338		
125) " Χανίων 3.220		
126) " Σκοπέλου 316		
127) " Καρύστου 580		
128) " Φωκίων 622		
129) " Αμυνταίου 197		
130) " Δαρφός 1.102		

67843

21562
67843
31784
109619

230808
201689
432497

Εγγεγραμμένων Δήμων 230808
η εις Κοινότητα 201689
Λόγος 432497

Εις τήν εναντίον σύνοχον προδόν
δεν εγγεγραμμέναι αι κατά
τὴν ἀναμόρφωσιν 1950 εγγεγραμ.
οι γυναῖκες, ὅτις καὶ συνεχί-
ζεται. - Αθήνη 12.3.1950.

«Κατάστασις εμφαίνουσα τον αριθμόν των εγγραφεισών γυναικών εις έκαστον των κάτωθι Δήμων του Κράτους», 1950.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

*Συνδέσμου υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας*⁸⁵⁾ καθώς και τρεις ανεξάρτητες υποψήφιος, τη Μερόπη Βασιλικού, τη Σταυρούλα Κωστοπούλου και την Αγγελική Τσάκωνα, αποτελούν τις πέντε πρώτες γυναίκες που υπήρξαν υποψήφιος για το βουλευτικό αξίωμα. Η Ε. Σκούρα, έλαβε 47.121 ψήφους έναντι 43.144 του Ι. Πασαλίδη της ΕΔΑ, και 24.244 της Β. Ζάννα (ΕΠΕΚ - Φιλελεύθεροι). Στη εφημερίδα *Τα Νέα* της Δευτέρας 20 Ιανουαρίου 1953, σημειώνεται μάλιστα ότι «Αι εκλογαί διεξήχθησαν εις ολόκληρον την πόλιν ηρέμως. Εις τα τμήματα των ανδρών δεν υπήρχε σειρά λόγω της επιδειχθείσης απροθυμίας προσελεύσεως ανδρών ψηφοφόρων. Εις τα γυναικεία όμως τμήματα αντιθέτως η προσέλευσις ήτο πυκνότερα και η κίνησις ζωηρότερα, παρατηρηθέντος σχετικού φανατισμού». Την περίοδο 1953-1954 έγιναν συνολικά έξι αναπληρωματικές εκλογές, στις οποίες συμμετείχαν και γυναίκες εκλογείς.

Στην πρώτη εμφάνισή της στη Βουλή στις 2 Φεβρουαρίου του 1953, η Ελένη Σκούρα που ήταν πενήντα επτά ετών, νομικός με πλούσια κοινωνική και εθνική δράση, τόνισε πως η τιμή που αισθάνεται ανήκει σε όλες τις Ελληνίδες. Είναι δε ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στη συνεδρίαση αυτή, δημιουργήθηκε θέμα γύρω από το ποιος ήταν ο ορθός τρόπος να την αποκαλούν: «Υποδεχόμεθα την πρώτη βουλευτίδα των Ελλήνων», δήλωσε ο Πρόεδρος της Βουλής Ι. Μακρόπουλος, κάτι που δεν φάνηκε σε όλους αποδεκτό, ενώ προτάθηκε αντί του *βουλευτίς* (με γιώτα) και το *βουλευτρια*, αλλά υπερίσχυσε το πρώτο.⁸⁶

Στις βουλευτικές εκλογές του 1956 συμμετείχαν για πρώτη φορά γυναίκες με πλήρη δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε επίπεδο επικράτειας. Το εκλογικό σώμα, από 2.123.150 εγγεγραμμένους εκλογείς στις εκλογές του 1952 υπερδιπλασιάστηκε για να φτάσει τους 4.507.907 εγγεγραμμένους το 1956.⁸⁷ Οι γυναίκες υποψήφιος ήταν συνολικά δεκαέξι.⁸⁸ Πέντε της ΕΡΕ, τρεις της Δημοκρατικής Ένωσης, επτά του Κόμματος Προοδευτικών και μία μεμονωμένη. Από αυτές, η Α. Τσαλδάρη της ΕΡΕ και η Β. Θανασέκου της Δημοκρατικής Ένωσης, και οι δύο υποψήφιος στην Αθήνα, πέτυχαν την εκλογή τους στο Κοινοβούλιο, ενώ η πρώτη εξελέγη

85. Βλ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2002, σ. 23.

86. Βλ. Σ. Λεπτοκαρίδης, 2003, σσ. 103-106, όπου αναπαράγεται μέρος της Συνεδρίασης της Βουλής, της 2ας Φεβρουαρίου 1953.

87. Βλ. J. Meynaud, 1974, σ. 94, σσ. 98-99, και Η. Νικολακόπουλος, 2001.

88. Βλ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2002, σ. 22.

1107

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις
τῇ 2 Ἰουλίου 1952

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 177

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νόμοι

N. 2159. Περί χορηγήσεως εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς. 1

Διατάγματα

Περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἀπὸ 13)29 Μαρτίου 1947 Β. Δ. «περὶ χορηγίων τοῦ Ταμείου Προνοίας Ἑργοληπτῶν Δημοσίων Ἑργῶν» 2

Περὶ τροποποιήσεως τοῦ πολεοδομικοῦ σχεδίου Ἀθηνῶν. 3

των, ἐφαρμοζομένων καὶ ὡς πρὸς αὐτὰς τῶν σχετικῶν διατάξεων τῆς Νομοθεσίας περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν.

Ἄρθρον 3.

1. Αἱ κατὰ τὸ ἄρθρον 1 δικαιούμεναι ψήφου γυναῖκες ἐγγράφονται εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους κατὰ τὰς περὶ συντάξεως καὶ ἀναθεωρήσεως τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων καὶ καταλόγων ἐκλογικῶν διδελιγρίων ταυτότητος γυναικῶν καὶ μὲνας διατάξεις. Διὰ τὸ τρέχον ἔτος πρὸς ἐγγραφήν τῶν γυναικῶν ὀρίζεται προθεσμία δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος, δυναμένη νὰ παραταθῇ διὰ Β. Διατάγματος.

2. Οἱ ὁριστικοὶ ἐκλογικοὶ καταλόγοι γυναικῶν τῶν ἔχουσιν τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφίζειν εἰς δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς ἐκλογὰς ἰσχύουσι καὶ διὰ τὰς ἐκλογὰς Βουλευτῶν.

3. Αἱ ἀρμόδιαι πρὸς σύνταξιν τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων τῶν γυναικῶν Ἀρχαὶ ἢ Ἐπιτροπαὶ καὶ τὰ κληθόντα αὐτῶν, αἱ ὑποχρεώσεις τῶν ἐκλογέων διὰ τὴν ἐγγραφήν των καὶ αἱ κυρώσεις διὰ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, αἱ προθεσμίαι διὰ τὴν ὑποβολὴν καὶ ἐκδίκασιν τῶν κατὰ τὰς κειμένων διατάξεις ἐστάσεων ὡς καὶ τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν συνταχθέντων ἐκλογικῶν καταλόγων ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων δικαστηρίων καὶ πᾶσα λεπτομέρεια ἀνοητομένη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος, κανονίζονται διὰ Β. Διατάγματος.

4. Ἐπίσης διὰ Β. Δ. δύναται νὰ ὁρισθῶν αἱ ἀποζημιώσεις τῶν διατεθειμένων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἁρθρου τούτου δημοτῶν, δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ὁργάνων, ὡς καὶ αἱ ἀπαιτηθέντα δαπάναι διὰ τὴν ἐγγραφήν τῶν ἀπορῶν ἐκλογέων.

Ἄρθρον 4.

Ἡ ἰσχύς τοῦ παρόντος νόμου ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ παρὼν Νόμος ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παρ' ἡμῶν σήμερον κυρωθεὶς, δημοσιευθήτω διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθήτω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 7 Ἰουνίου 1952.

ΠΑΥΛΟΣ
Β.

Ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ἐπιτροπῶν
ΚΩΝΣΤ. ΡΕΝΤΗΣ

Ἐθεωρήθη καὶ ἐτέθη ἡ μέγιστη τοῦ Κράτους σφραγίς.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 27 Ἰουνίου 1952.

Ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ἐπιτροπῆς
ΔΗΜ. Γ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

«N. 2159. Περί χορηγήσεως εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς», Εφημερίς τῆς Κυβερνήσεως (φ. 177, 27.1952).

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

πρώτη βουλευτής στο ψηφοδέλτιο του κόμματός της. Η Λ. Τσαλδάρη ανέλαβε στη συνέχεια το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας στη νέα κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή (29 Φεβρουαρίου 1956 - 5 Μαρτίου 1958) και έγινε έτσι η πρώτη ελληνίδα υπουργός.

Τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς εξελέγη σε αναπληρωματική εκλογή στο Δήμο της Κέρκυρας, μετά το θάνατο του συζύγου της, και η πρώτη ελληνίδα δήμαρχος: η Μαρία Δεσύλλα. Είχε πλέον ολοκληρωθεί και στην πράξη το τέλος της πορείας προς την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών. Θα έπρεπε δε να περάσουν είκοσι χρόνια για να αρχίσουν νέες διεκδικήσεις, την περίοδο της Μεταπολίτευσης, αυτή τη φορά με στόχο να γίνει ουσιαστική η κατοχή της ιδιότητας του πολίτη για τις γυναίκες. Όπως διορατικά δήλωνε στις 19 Απριλίου 1922 σε ομιλία της η Αύρα Θεοδωροπούλου, διεκδικώντας πλήρη πολιτικά δικαιώματα για τις γυναίκες, «όσο για την ψήφο, πρέπει να το νιώσουμε καθαρά, πως ούτε αρχίζει, ούτε τελειώνει με αυτήν ο αγώνας της γυναίκας».⁸⁹ Πράγματι, η τυπική κατοχύρωση δικαιωμάτων δεν είναι ποτέ αρκετή, αν δεν εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για την άσκησή τους.

89. Όπως αναπαράγεται στο Ε. Αβδελά, Α. Ψαρρά, 1985, σσ. 100-127, ιδιαίτερα σ. 105.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

■ Η Ελένη Σκούρα ήταν η πρώτη ελληνίδα βουλευτής. Υποψήφια του Ελληνικού Συναγερμού, εκλέχτηκε σε τοπική αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη, τον Ιανουάριο του 1953, όπου γυναίκες εκλογείς συμμετείχαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές.

Κεφάλαιο 2

Το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι

Η μαζική ενσωμάτωση των γυναικών στο εκλογικό σώμα που συντελέστηκε στην πράξη το 1956 στην Ελλάδα, προσέβαλε, τουλάχιστον τυπικά, τον κυριαρχικά ανδροκρατικό χαρακτήρα της πολιτικής διαδικασίας. Πράγματι, η πολιτική υπήρξε ιστορικά το κατεχοχόν αποκλειστικά ανδρικό πεδίο ανθρώπινης δραστηριότητας,¹ ενώ η διάκριση ιδιωτικός - δημόσιος χώρος λειτούργησε ως παράγοντας νομιμοποίησης της γυναικείας κοινωνικής κατωτερότητας και του γυναικείου πολιτικού αποκλεισμού. Οι γυναίκες εν τούτοις, που ιστορικά αποκλείστηκαν από το δημόσιο χώρο λόγω του φύλου τους, τελικά απέκτησαν –και εν μέρει διεκδίκησαν– ισονομία και ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων ως φορείς των *ιδίων* εκείνων ιδιοτήτων που τις απέκλειαν, κάτι που δεν μπορούσε παρά να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο θα αξιοποιούσαν στην πράξη το νέο τους δικαίωμα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1953 σε διαφωτιστικό φυλλάδιο «διά τα Ελληνίδας εκλογείς» του Υπουργείου Εσωτερικών, με τίτλο *Γιατί πρέπει να ψηφίζης*, υπογραμμίζεται ότι η αρχή της ισοπολιτείας των γυναικών αποτελεί διεθνή νόμο τον οποίο επικύρωσε και η Ελλάδα, ενώ παράλληλα αποσαφηνίζεται και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της σχετικής ισοπολιτείας. Στο φυλλάδιο υπενθυμίζεται στα νέα μέλη του εκλογικού σώματος: «Στα πρώτα πολιτικά σου βήματα, μην ξεχνάς πως είσαι

1. W. Brown, 1988, σ. 4.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

■ Η Λίνα Τσαλδάρη έγινε η πρώτη ελληνίδα υπουργός. Πρώτη βουλευτής στο ψηφοδέλτιο της ΕΡΕ το 1956 και επανεκλεγμένη το 1958, ανέλαβε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας στην κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή (Φεβ. 1956 - Μαρτ. 1958).

γυναίκα, πως δίνεις εξετάσεις για την ωριμότητά σου»,² καθώς και ότι επιβάλλεται να εγγραφούν οι γυναίκες στους εκλογικούς καταλόγους διότι: «Η χώρα έχει ανάγκη να μεταφέρει και στα πολιτικά μας ήθη την γλυκύτητα, την πραότητα, την σεμνότητα που είναι στολίδια της Ελληνίδας γυναίκας».³ Η λογική αυτή, απηχούσε σε μεγάλο βαθμό την προβληματική των γυναικείων οργανώσεων που δρούσαν τη συγκεκριμένη εποχή,⁴ ενώ το ερώτημα περί ωριμότητας ή μη των Ελληνίδων επανα-

2. Υπουργείον Εσωτερικών, Διαφωτιστικόν φυλλάδιον διά τας Ελληνίδας εκλογείς, 1953, σ. 6.

3. Υπουργείον Εσωτερικών, Διαφωτιστικόν φυλλάδιον διά τας Ελληνίδας εκλογείς, 1953, σ. 111. Βλ. για το θέμα αυτό, Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989, σ. 9.

4. Η επιμέλεια της σύνταξης του φυλλαδίου, εξάλλου, ανήκε, όπως διευκρινίζεται, σε γυναικεία σώματα που συνεργάστηκαν για το σκοπό αυτό.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

λαμβάνονταν σταθερά από τους δημοσιογράφους, στις συνεντεύξεις που έδιναν οι υποστηρίκτριες της ψήφου. Η Λίνα Τσαλδάρη, που από το 1949 και μετά πρωταγωνίστησε στη διεκδίκηση της ψήφου των γυναικών, διευκρίνιζε τον Ιούνιο του 1952 ότι «η Ελληνίς οφείλει να έχει πάντοτε υπόψη ότι η ανάμιξις της εις τα κοινά δεν πρέπει, ούτε δύναται, να θέση εις ήσσονα μοίραν τα ιερά οικογενειακά της καθήκοντα, τα οποία θα έχουν πάντοτε την πρωταρχικήν θέσιν, συμφώνως προς τας ελληνικάς παραδόσεις και αρχάς... Παρήλθεν άλλως ανεπιστρεπτί η εποχή των ακροτήτων του φεμινισμού, ως ενεφανίσθη ούτος αρχικώς εις άλλας χώρας...».⁵ Και λίγο αργότερα απευθυνόμενη στις νέες Ελληνίδες μέλη πλέον του εκλογικού σώματος, προσδιόριζε ακόμη περισσότερο το πλαίσιο της δραστηριοποίησης των γυναικών ως πολιτών κατά τη δεκαετία του 1950: «όπου και αν ευρίσκεσθε, σεις είστε η ζωή και το μέλλον της χώρας, σεις είσθε αι μπτέρες της αύριον».⁶

2.1. Εκλογική συμπεριφορά γυναικών και ανδρών

Είναι θεμιτή η υπόθεση ότι η αποσύνδεση της κατάκτησης της γυναικείας ψήφου από φεμινιστικές διεκδικήσεις –αποσύνδεση που δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα– επέδρασε στον τρόπο με τον οποίο εντάχθηκαν οι γυναίκες στη θεσμοθετημένη πολιτική διαδικασία, στη χρήση που έκαναν στα εκλογικά τους δικαιώματα στην αρχή, καθώς και στις αντιλήψεις που ως κοινωνική κατηγορία διαμόρφωσαν για τη βαρύτητα της ψήφου ως μέσο επίλυσης προβλημάτων. Είναι γεγονός ότι, λόγω των πολλαπλών δομικών και ιδεολογικών αποκλεισμών και των διαφοροποιημένων ανάλογα με το φύλο προτύπων ζωής, οι γυναίκες παραδοσιακά εμφανίζονται ως λιγότερο συμμετοχικές στην πολιτική διαδικασία από τους άνδρες, και αυτό βεβαίως ακόμη και μετά την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων. Παρά τις αλλαγές που σημειώνονται τις τελευταίες δεκαετίες στην κοινωνική πραγματικότητα αλλά και στα πρότυπα και τους ρόλους, οι γυναίκες εξακολουθούν να κοινωνικοποιούνται έτσι ώστε να συμμετέχουν λιγότερο στην πολιτική διαδικασία από τους άνδρες: όλες οι σχετικές εμπειρικές έρευνες στην Ελλάδα, και όχι μόνον, τεκμηριώνουν την υπόθεση ότι οι γυναίκες δηλώνουν χαμηλότερο πολιτικό ενδιαφέρον, ενημερώνονται λιγότερο, ανταλλάσσουν πολιτικές απόψεις σε μικρότερο βαθμό, έχουν

5. Άρθρο στην *Καθημερινή*, 6.6.1952, Λ. Τσαλδάρη, 1967, τόμ. Α', σ. 249.

6. Ομιλία στις 12.6.1952, Λ. Τσαλδάρη, 1967, τόμ. Α', σ. 250.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

πιο διαδεδομένη αίσθηση αναποτελεσματικότητας και ματαιότητας σχετικά με την ενδεχόμενη παρέμβασή τους κ.ά.⁷ Παράλληλα, συμμετέχουν σαφώς λιγότερο σε όλες τις δομές της θεσμοθετημένης πολιτικής διαδικασίας, και ιδιαίτερα στα πολιτικά κόμματα.⁸ Αν και τα στοιχεία αυτά δεν εκπλήσσουν, αποτελούν πρόβλημα για τη δημοκρατία, στο βαθμό που δείχνουν ότι η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων δεν ήταν αρκετή για να αναιρέσει τη γυναικεία πολιτική περιθωριοποίηση, ενώ η δημοκρατία χρειάζεται συμμετοχικούς πολίτες για να την υπερασπιστούν.

Αν και οι διαφορές στην πολιτική και ειδικότερα στην εκλογική συμπεριφορά μεταξύ γυναικών και ανδρών είναι αναμενόμενες, στο βαθμό που διαφοροποιούνται οι κοινωνικοί τους ρόλοι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, αφενός το επίπεδο της ψήφου είναι αυτό όπου εκδηλώνονται λιγότερο οι σχετικές διαφορές απ' ό,τι εκείνο των αντιλήψεων, και αφετέρου ότι είναι αναμενόμενη η σταδιακή σύγκλιση στην πολιτική συμπεριφορά ανάλογα με το φύλο. Πράγματι, όσο τα πρότυπα ζωής μεταβάλλονται και απομακρύνονται από τα παραδοσιακά, στα οποία το τι σήμαινε «είμαι γυναίκα» και τι «είμαι άνδρας» ήταν ριζικά διαφοροποιημένο ως προς τις συνθήκες ζωής που το καθόριζαν, αναμένεται σαφής μείωση της διαφοράς και στα πολιτικά πρότυπα ανάλογα με το φύλο, ιδιαίτερα στις νεότερες γενιές. Κάτι που δείχνει και ότι η αντιπαράθεση των δύο κοινωνικών κατηγοριών γυναίκες - άνδρες ως αυτονόητων και μη προβληματικών, στην οποία υπονοείται ότι αυτές είναι εσωτερικά ομοιογενείς, ελέγχεται ως απλουστευτική και ως προς την πολιτικότητα.

Και οι δύο παραπάνω υποθέσεις φαίνεται ότι επιβεβαιώνονται. Αν έπρεπε, μάλιστα, να περιγράψουμε με μία φράση τη βασική τάση που διαφαίνεται στην εκλογική συμπεριφορά ανάλογα με το φύλο στην Ελλάδα, αυτή θα υπογράμμιζε τη σταδιακή σύγκλιση στην κατεύθυνση της ανδρικής και της γυναικείας ψήφου με ορόσημο το 1985. Έως τότε, οι γυναίκες ψηφοφόροι ακολούθησαν με σχετικές διακυμάνσεις το παραδοσιακό πρότυπο της συντηρητικότερης, σε σχέση με τους άνδρες, τάσης στη ψήφο, με παράλληλη απουσία ή τουλάχιστον εξαιρετικά μικρή παρουσία σε όλες τις μορφές της θεσμοθετημένης πολιτικής συμμετοχής. Αντίστοιχα και η παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων ήταν εξαιρετικά περιορισμένη.

7. Βλ. ενδεικτικά, Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1992, καθώς και τα πορίσματα σχετικής έρευνας του τμήματος ΠΕΔΔ του Πανεπιστημίου Αθηνών που βρίσκεται σε εξέλιξη.

8. Βλ. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 2002, το Παράρτημα.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Από το 1956 έως το 2004, οι γυναίκες έχουν συμμετάσχει σε δεκαέξι εκλογικές αναμετρήσεις. Παρόλο που έως το 2000 ο χωρισμός του μεγαλύτερου μέρους του εκλογικού σώματος σε γυναικεία και ανδρικά εκλογικά τμήματα διευκολύνει τη διερεύνηση της ψήφου ανάλογα με το φύλο με σημείο αναφοράς τα ίδια τα εκλογικά αποτελέσματα (και όχι μέσω δειγματοληπτικής έρευνας), τα σχετικά στοιχεία δεν είναι πάντα πλήρη, με αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις να μην είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων με βάση απόλυτα συγκρίσιμα δεδομένα. Εξάλλου, το γεγονός ότι για τις περισσότερες εκλογικές αναμετρήσεις δεν υπάρχουν έτοιμοι συγκεντρωτικοί πίνακες για την ψήφο ανάλογα με το φύλο, κάνει πιο επίπονη τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων. Ειδικά για τις εκλογές του 1956, η *Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 19ης Φεβρουαρίου 1956* δεν διευκρινίζει ποια εκλογικά κέντρα είναι γυναικεία και ποια ανδρικά· έτσι, μόνη πηγή αποτελούν δημοσιεύματα του τύπου, τα οποία όμως δεν είναι πλήρη.⁹ Αντίστοιχα, για τις εκλογές του 2004, μόνη πηγή πληροφορίας για το φύλο της ψήφου είναι τα exit polls, αφού δεν υφίσταται πλέον ο διαχωρισμός σε γυναικεία και ανδρικά εκλογικά τμήματα. Εντούτοις, παρά τις επιμέρους δυσκολίες που υπάρχουν για τη μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς

Υπουργείον Εσωτερικών, Γιατί πρέπει να ψηφίσης, διαφωτιστικόν φυλλάδιον διά τας Ελληνίδας εκλογείς, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1953.

9. Βλ. Η. Νικολακόπουλος, 2001, σ. 209, υπ. 98, και Ν. Κυριαζίδης, 1967, ο οποίος σημειώνει και ότι τα σχετικά αρχεία του Υπουργείου Εσωτερικών έχουν καεί.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ανάλογα με το φύλο, η τάση που διαμορφώνεται διαχρονικά είναι σαφής και οι ενδείξεις περί σύγκλισης στην εκλογική συμπεριφορά γυναικών και ανδρών τεκμηριωμένες.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις εκλογές που έγιναν στις 19 Φεβρουαρίου του 1956, την πρώτη φορά δηλαδή που ψήφισαν οι Ελληνίδες στο σύνολο της επικράτειας, σημαντική καινοτομία αποτέλεσε η κατάργηση της πολυσταυρίας και η καθιέρωση της μονοσταυρίας,¹⁰ κάτι που ενδεχομένως δυσκόλεψε ακόμη περισσότερο τις λίγες (συνολικά δεκαέξι) γυναικείες υποψηφιότητες. Τα αποτελέσματα των εκλογών, λόγω του χαρακτήρα του εκλογικού συστήματος έδωσαν στην *EPE* άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία 165 εδρών και στη *Δημοκρατική Ένωση* 132 έδρες.¹¹ Στην περιφέρεια της πρωτεύουσας, όπως και σε όλα τα αστικά κέντρα ήταν σημαντική η υπεροχή σε ψήφους της *ΔΕ*, η οποία έλαβε 57,4% έναντι 40,6% της *EPE*.¹² Στο Δήμο Αθηναίων,¹³ παρατηρείται ότι ψήφισαν υπέρ της *EPE* κατά 43,5% οι άνδρες και κατά 56,7% οι γυναίκες. Και αντίστοιχα κατά 53,8% και 40,9% υπέρ της *ΔΕ*. Δηλαδή, κατά 13,2 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερο από τους άνδρες, οι γυναίκες ψήφισαν υπέρ της *EPE* στην Αθήνα, διαφορά που μπορούμε θεμιτά να υποθέσουμε ότι ήταν και η μεγαλύτερη που παρατηρήθηκε στη χώρα. Κατά συνέπεια, οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στις οποίες συμμετείχαν και γυναίκες επιβεβαίωσαν, τουλάχιστον για τα αστικά κέντρα, την πολιτολογική υπόθεση περί συντηρητικότερης απόκλισης του γυναικείου εκλογικού σώματος.¹⁴ Αντίθετα, όσον αφορά τις αγροτικές περιοχές, μπορούμε θεμιτά να υποθέσουμε ότι λόγω της μεγαλύτερης ενδοοικογενειακής ομοιογένειας της ψήφου υπέρ της οποίας λειτούργησε και η μονοσταυρία, οι διαφορές στην ψήφο ανάλογα με το φύλο ήταν πολύ μικρότερες. Είναι μάλιστα φανερό ότι η διαφορά αυτή ενίσχυσε σημαντικά το κυβερνών κόμμα, που κέρδισε και την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Γενικότερα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η απόδοση του δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες επέδρασε στο πολιτικό σύστημα, λειτουργώντας ενισχυτικά υπέρ της συντηρητικής παράταξης

10. Η. Νικολακόπουλος, 2001, σ. 197.

11. Παρότι τα ποσοστά ήταν αντίστοιχα 47,4% έναντι 48,2%.

12. Η. Νικολακόπουλος, 2001, σ. 203, σ. 209.

13. Για το Δήμο Αθηναίων διαθέτουμε στοιχεία για το φύλο της ψήφου με βάση υπολογισμούς του Η. Νικολακόπουλου, 2001, σ. 210, ο οποίος βασίστηκε στη δημοσίευση του καθορισμού των εκλογικών τμημάτων (γυναικεία/ανδρικά) στον τύπο της εποχής.

14. Βλ. για το θέμα, Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989, σσ. 24-25.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

καθ' όλη την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου,¹⁵ συμβάλλοντας στην αύξηση του συνολικού ποσοστού και των εδρών¹⁶ που τα κόμματα-εκφραστές της σχετικής παράταξης κέρδισαν.

Εντούτοις, η απόκλιση γυναικείας και ανδρικής ψήφου μειώνεται συνεχώς κατά την πρώτη περίοδο της γυναικείας συμμετοχής στις εκλογές (έως τη δικτατορία), με αποτέλεσμα στο τέλος αυτής της περιόδου, και συγκεκριμένα στις εκλογές του 1964 –οπότε σημειώθηκε και πολύ σημαντική μεταστροφή του πολιτικού κλίματος– να υπάρχει η εξής εικόνα: οι γυναίκες στα αστικά κέντρα (όπου η απόκλιση της ψήφου ανάλογα με το φύλο είναι κατά κανόνα μεγαλύτερη απ' ό,τι στις αγροτικές περιοχές) και πάλι υπερψήφισαν την *EPE* έναντι των ανδρών, αν και σε μικρότερο βαθμό από όλες τις προηγούμενες φορές, με διαφορά μόλις 2,6 ποσοστιαίων μονάδων. Στην περιοχή της πρωτεύουσας την *EPE* ψήφισαν κατά 29,1% οι άνδρες ψηφοφόροι και κατά 31,7% οι γυναίκες, δηλαδή με διαφορά σχετικά μικρή και αντίστοιχη του συνόλου των αστικών κέντρων. Την *EK* υπερψήφισαν αντίστοιχα κατά 47,2% και 48%, δηλαδή ουσιαστικά στον ίδιο βαθμό, και την *ΕΔΑ* κατά 23,7% και 20,3% αντίστοιχα.¹⁷ Η παραδοσιακή, για την εποχή, μειωμένη έλξη την οποία ασκεί η Αριστερά στις γυναίκες εκλογείς καταγράφεται δηλαδή με μια διαφορά της τάξης των 3,4 ποσοστιαίων μονάδων, ενώ το γενικευμένο ρεύμα υπέρ της *EK* δεν άφησε ανεπηρέαστο το γυναικείο εκλογικό σώμα, η στροφή του οποίου υπέρ της *EK* σε σύγκριση με το 1963, ήταν ακόμη μεγαλύτερη από αυτή των ανδρών.

Συνεπώς, η τάση την οποία καταγράφουν τα στοιχεία που αφορούν όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις μέχρι τη δικτατορία, είναι σαφής και επιβεβαιώνει τη γνωστή πολιτολογική υπόθεση περί συντηρητικότερης τάσης του γυναικείου εκλογικού σώματος.¹⁸ Κάτι που ισχύει ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, όπου λειτουρ-

15. Πρβλ. Σ. Κοντσομπίνας, 2004, σ. 147.

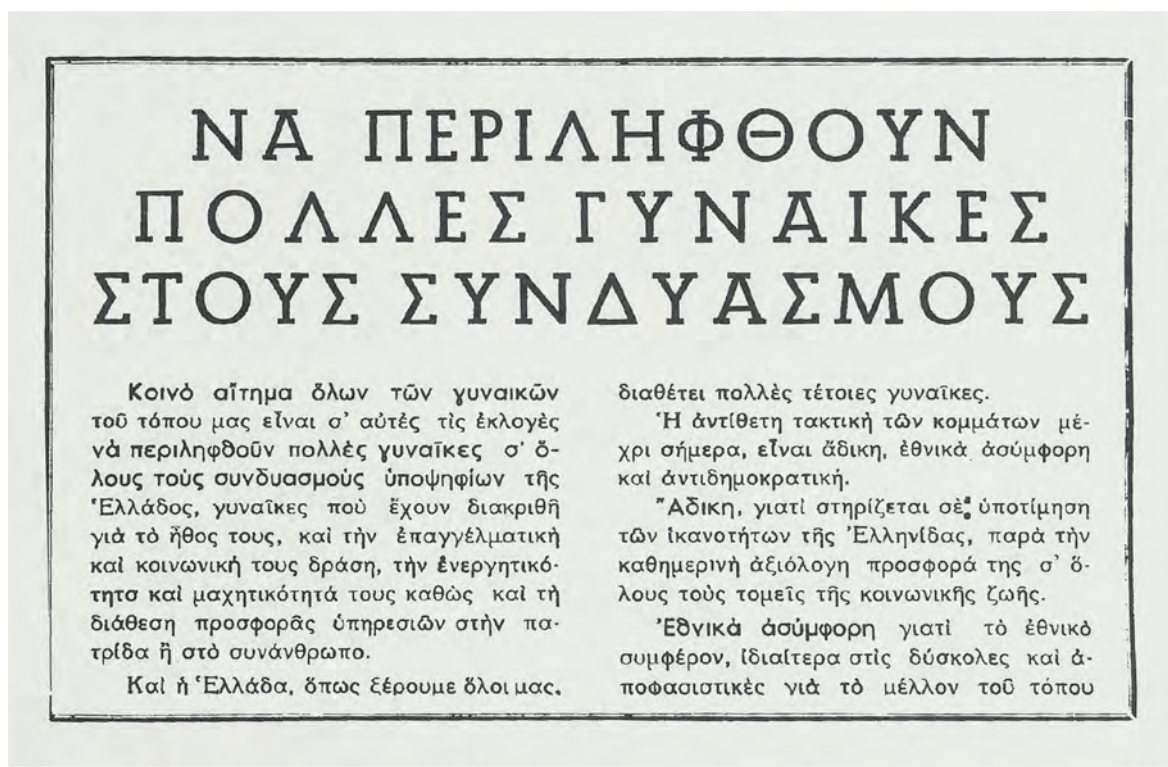
16. Ο Α. Βούρβουλης, στο Ν. Κυριαζίδης, 1967, σ. 68, σ. 72, κάνει ενδιαφέροντες υπολογισμούς για τις κατανομές των εδρών στις εκλογές του 1963 και του 1964 αν είχαν ψηφίσει μόνον άνδρες εκλογείς.

17. Ν. Κυριαζίδης, 1967, σ. 54.

18. Σημείο αναφοράς για τη διερεύνηση της εκλογικής συμπεριφοράς αποτελεί πάντα η μελέτη του Η. Tingsten του 1937, ο οποίος ασχολήθηκε και με το φύλο, και διατύπωσε συμπεράσματα/υποθέσεις που αφορούν το ότι οι γυναίκες συμμετέχουν στις εκλογές γύρω στο 10% λιγότερο από τους άνδρες, ότι προτιμούν αστικά κόμματα, ιδιαίτερα όταν αυτά έχουν θρησκευτική χροιά, κυρίως δε στις καθολικές περιοχές, και ότι η κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου λειτούργησε ως συντηρητικός παράγοντας της πολιτικής διαδικασίας. Παρότι ο ίδιος ο Η. Tingsten υπήρξε εξαιρετικά προ-

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

■ «Να περιληφθούν πολλές γυναίκες στους συνδυασμούς», φυλλάδιο που κυκλοφόρησε στις αρχές του 1967 για τις επικείμενες εκλογές, που τελικά δεν έγιναν ποτέ.

γεί λιγότερο η λογική της οικογενειακής ψήφου και όπου τα γυναικεία πρότυπα είναι λιγότερο παραδοσιακά απ'ό,τι στις αγροτικές περιοχές. Παρατηρούμε όμως ότι αυτή η απόκλιση γυναικείας και ανδρικής ψήφου, υπαρκτή καθ'όλη τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας της απόδοσης εκλογικών δικαιωμάτων στις γυναίκες –και μάλιστα αριθμητικά σημαντική στην αρχή της περιόδου– είναι σαφώς φθίνουσα. Καταλήγει μάλιστα να είναι της τάξης των 2,6 μονάδων στα αστικά κέντρα στο τέλος της περιόδου (δηλαδή πέντε φορές μικρότερη απ'ό,τι στην αρχή), κάτι που θα

σεκτικός στις διατυπώσεις του, μεταγενέστεροι πολιτικοί επιστήμονες τις ανήγαγαν σε αξιωματικές πολιτολογικές υποθέσεις και χρειάστηκε να περάσουν πολλά χρόνια για να φανεί ότι, αφενός η συντηρητικότερη απόκλιση του γυναικείου εκλογικού σώματος είχε υπερεκτιμηθεί και ήταν χρονικά καθορισμένη, και αφετέρου ότι οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις του «γυναικείου πολιτικού προτύπου» είναι πολύ σημαντικές, με αποτέλεσμα οι γενικεύσεις του τύπου «οι γυναίκες ψηφίζουν ό,τι και οι άνδρες τους» ή «οι γυναίκες είναι συντηρητικές», να στερούνται επιστημονικής νομιμοποίησης. Για μια κριτική αναφορά σε σχετικές στερεότυπες αναλύσεις στην ελληνική βιβλιογραφία, βλ. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

μπορούσε να οδηγήσει στην υπόθεση ότι σύντομα θα εξαφανιστεί. Αυτό όμως δεν συνέβη τις αμέσως επόμενες φορές που κλήθηκαν γυναίκες και άνδρες στις κάλπες, δηλαδή δέκα χρόνια αργότερα, μετά την πτώση της δικτατορίας, παρότι μακροπρόθεσμα η τάση σύγκλισης γυναικείας και ανδρικής ψήφου επιβεβαιώθηκε.

Όσον αφορά την αποχή, κατά την περίοδο αυτή (με εξαίρεση τις εκλογές του 1956), και λόγω του υποχρεωτικού χαρακτήρα της συμμετοχής στις εκλογές, δεν επιβεβαιώνεται η πολιτολογική υπόθεση περί μειωμένης γυναικείας εκλογικής συμμετοχής. Αντίθετα, φαίνεται ότι τουλάχιστον από τις εκλογές του 1958 και μετά οι γυναίκες ψηφοφόροι ασκούν με μεγάλη σχολαστικότητα το νέο τους δικαίωμα. Πράγματι, με βάση τη σχέση εγγεγραμμένων και ψηφισάντων ανάλογα με το φύλο, οι γυναίκες συμμετείχαν ελαφρώς μαζικότερα από τους άνδρες. Ενδεικτικά, με βάση τους υπολογισμούς του Ν. Κυριαζίδη¹⁹ στις εκλογές του 1958 ψήφισε το 74% των εγγεγραμμένων ανδρών και το 79,7% των γυναικών, και το 1963 το 82,8% και το 83,3% αντίστοιχα. Βέβαια, θα πρέπει να συνυπολογιστεί το ότι οι γυναικείοι εκλογικοί κατάλογοι ήταν καλύτερα ενημερωμένοι, καθώς ήταν πιο πρόσφατοι από τους ανδρικούς. Στα δε άκυρα ψηφοδέλτια σταθερά υπεραντιπροσωπεύεται το ανδρικό εκλογικό σώμα, με τις εκλογές του 1963 να καταγράφουν τη μεγαλύτερη σχετική διαφορά ανάλογα με το φύλο, αφού στο σύνολο των άκυρων το 60,2% προήλθε από ανδρικά εκλογικά τμήματα και το 39,8% από γυναικεία.²⁰ Κι αυτό παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες που ψήφισαν σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση ήταν περισσότερες από τους αντίστοιχους άνδρες.

Μετά τη δικτατορία, στις εκλογές του 1974 και του 1977, παρόλο που δεν διαθέτουμε πλήρη στοιχεία για το φύλο της ψήφου, φαίνεται ότι παρατηρείται αρχικά μια συγκυριακή αύξηση στην απόκλιση ανδρικής και γυναικείας ψήφου υπέρ της ΝΔ,²¹ ωστόσο στη συνέχεια η τάση της σύγκλισης επιβεβαιώνεται και εντείνεται σταθερά, με παράλληλη εξάλειψη της διαφοράς αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών. Στις εκλογές του 1981 οι γυναίκες στις αστικές περιοχές ψηφίζουν τη ΝΔ κατά 3,1 μονάδες περισσότερο από τους άνδρες. Στις δε εκλογές του 1985, το γυναικείο εκλογικό σώμα υπερψηφίζει και πάλι τη ΝΔ έναντι των ανδρών, αλλά κατά

19. Ν. Κυριαζίδης, 1967, σ. 42, σ. 75.

20. Βλ. Ν. Κυριαζίδης, 1967, σ. 77.

21. Με βάση ενδείξεις από την ψήφο στα αστικά κέντρα, αφού τα στοιχεία για τις δύο αυτές εκλογικές αναμετρήσεις δεν είναι πλήρη, όσον αφορά το φύλο της ψήφου. Βλ. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

1,1 μονάδα, ενώ αυτή τη φορά υπερψηφίζει και το ΠΑΣΟΚ, και μάλιστα σε όλες τις περιοχές: αστικές +1,5, ημιαστικές +1,3 και αγροτικές +0,7. Η μαζικότερη, έστω και λίγο, υπερψήφιση ενός κόμματος που δεν ανήκει στη συντηρητική παράταξη από το γυναικείο εκλογικό σώμα (45,9%, έναντι 44,6% για τους άνδρες στα χωριστά εκλογικά τμήματα) σημειώνεται για πρώτη φορά το 1985 και σηματοδοτεί ένα νέο στοιχείο στη συμπεριφορά του ελληνικού εκλογικού σώματος.²² Και επιτρέπει τη διατύπωση της υπόθεσης ότι μαζικές κατηγορίες γυναικών προσέλαβαν το λόγο και την πολιτική του ΠΑΣΟΚ υπέρ της «ισότητας των φύλων» ως θετική για την κοινωνική κατηγορία του φύλου τους. Το στοιχείο αυτό είναι αξιοσημείωτο, διότι η υπερψήφιση του ΠΑΣΟΚ από τις γυναίκες επιβεβαιώθηκε σε όλες τις μετέπειτα εκλογικές αναμετρήσεις, τεκμηριώνοντας την υπόθεση ότι το σύννηδες και γνωστό από τη διεθνή βιβλιογραφία φαινόμενο της αναστροφής στην τάση της γυναικείας ψήφου (gender gap) που σε πολλές κοινωνίες παρατηρείται ήδη από τη δεκαετία του 1970,²³ σημειώνεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και στην Ελλάδα. Πράγματι, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα των εκλογών, η επιλογή του ΠΑΣΟΚ υπήρξε κάθε φορά από το 1985 και μετά ελαφρώς μαζικότερη στις γυναίκες απ' ό,τι στους άνδρες. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικό ότι στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1989, ενώ μεταβάλλονται τα συνολικά ποσοστά των κομμάτων, η (μικρή πλέον) απόκλιση ανδρικής και γυναικείας ψήφου παραμένει σταθερή: +0,6 υπέρ των γυναικών στη ΝΔ, +0,7 στο ΠΑΣΟΚ, -1,0 στο Συνασπισμό.²⁴ Γενικότερα πάντως, ενώ είναι φανερό η σύγκλιση ανδρικής και γυναικείας ψήφου, καταδεικνύοντας τη μείωση της εκλογικής βαρύτητας του φύλου, αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί –πέρα από την ελαφρά αναστροφή στην τάση του φύλου της ψήφου που αποτελεί από το 1985 σταθερά της εκλογικής συμπεριφοράς– είναι ότι από τη

22. Οι στερεότυπες απόψεις για τη γυναικεία πολιτικότητα έπρεπε πάντως να περιμένουν τη σοβαρή αμφισβήτηση από τη φεμινιστική βιβλιογραφία, που συνόδεψε απρόσμενες αλλαγές στη γυναικεία ψήφο, και συγκεκριμένα το περιβόητο gender gap στην εκλογική συμπεριφορά, ώστε να αρχίσουν να μην προβάλλονται ως αξιώματα στην πολιτική ανάλυση. Βλ. σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές στο Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1987. Πράγματι, από τη δεκαετία του 1970 εμφανίστηκαν τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ και τον Καναδά, πρωτόγνωρες τάσεις στη γυναικεία ψήφο, οι οποίες κατέγραφαν μια σταδιακή ριζοσπαστικοποίηση του αντίστοιχου εκλογικού σώματος. Βλ. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1993, σσ. 90-91. Ωστόσο, στερεότυπες αντιλήψεις για τη σχέση γυναίκες - πολιτική εξακολουθούν να διατυπώνονται συχνότατα στον τρέχοντα πολιτικό λόγο.

23. Βλ. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1993, σ. 92.

24. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1990, σσ. 104-105.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ Η Μαρία Δαμανάκη και η Αιμιλία Υψηλάντη στα έδρανα του ΚΚΕ το 1981.

δεκαετία του 1990 το φύλο δεν αποτελεί πλέον σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης της ψήφου στην Ελλάδα, καθώς η σχετική διαφορά κυμαίνεται κατά τη δεκαετία αυτή συνήθως γύρω στη μία ποσοστιαία μονάδα για όλα τα κόμματα.²⁵ Δηλαδή, ουσιαστικά έχει πλέον εξαλειφθεί η διαφορά στο φύλο της ψήφου.

Στις εκλογές του 2000, που είναι και οι τελευταίες για τις οποίες διαθέτουμε πραγματικά εκλογικά στοιχεία για το φύλο της ψήφου (καθώς στις επόμενες εκλογές δεν υπήρχαν πλέον χωριστά εκλογικά τμήματα), παρατηρούμε ότι επιβεβαιώνεται και πάλι η σύγκλιση. Σε επίπεδο επικράτειας, υπέρ του ΠΑΣΟΚ ψηφίζουν κατά 42,5% οι άνδρες και κατά 44,3% οι γυναίκες (+1,8). Υπέρ της ΝΔ κατά 42% και

25. Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1993, σ. 93.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

42,5% αντίστοιχα (+0,5). Το ΚΚΕ ψηφίζουν κατά 6,3% οι άνδρες και 5,4% οι γυναίκες (-0,9), ενώ αντίθετα, το Συνασπισμό ψηφίζουν κατά 3,3% και 3,6% αντίστοιχα (+0,3). Τέλος το ΔΗΚΚΙ ψηφίζουν κατά 3,1% οι άνδρες και 2,4% οι γυναίκες (-0,7). Είναι μάλιστα ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στα exit polls που έγιναν στις εκλογές αυτές, και συγκεκριμένα σε αυτά της Ypsos-Opinion και της VPRC, οι αποκλίσεις στην ψήφο ανάλογα με το φύλο είναι εξαιρετικά «κοντά» σε αυτές που καταγράφηκαν στην πραγματικότητα. Η παρατήρηση αυτή είναι ενδιαφέρουσα, διότι από τις εκλογές του 2004 υπάρχουν πλέον στοιχεία για το φύλο της ψήφου μόνο από τα exit polls. Ένα άλλο στοιχείο που έδωσε η «δημοσκοπήση έξω από την κάλπη», σύμφωνα με μετρήσεις της VPRC, αναφέρεται στο ότι οι γυναίκες που μετακινήθηκαν στις εκλογές του 2000 στους τόπους καταγωγής τους για να ψηφίσουν είναι σαφώς περισσότερες από τους άνδρες. Ενώ οι γυναίκες αποτελούν το 51% του εκλογικού σώματος, το αντίστοιχο ποσοστό τους μεταξύ των ετεροδημοτών ανήλθε στο 55,3%. Στοιχείο που βέβαια είναι απλώς ενδεικτικό, στο βαθμό που δεν γνωρίζουμε την κατά φύλο σύνθεση των ετεροδημοτών.

Για τις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004 δεν διαθέτουμε στοιχεία για το φύλο παρά μόνο από exit polls. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, με βάση τις σχετικές μετρήσεις της Ypsos-Opinion για το Mega Channel (με επιστημονικό υπεύθυνο τον Η. Νικολακόπουλο), φαίνεται ότι διευρύνεται η γυναικεία υπερψήφιση του ΠΑΣΟΚ. Συγκεκριμένα, τη νικηφόρα ΝΔ φαίνεται ότι ψήφισαν κατά 45,8% οι άνδρες και κατά 44,9% οι γυναίκες, και το ΠΑΣΟΚ αντίστοιχα κατά 39% και 42,6%. Στην Αριστερά, το ΚΚΕ έλαβε το 6,3% της ανδρικής ψήφου και το 5,3% της γυναικείας, ενώ ο Συνασπισμός το 2,8% και το 3,7% αντίστοιχα. Το δε ΔΗΚΚΙ πέτυχε 1,9% και 1,6% σε άνδρες και γυναίκες και το ΛΑΟΣ 3% και 1,2%. Τέλος, 1,1% των ανδρών και 0,6% των γυναικών έκαναν διάφορες άλλες επιλογές. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η απόκλιση στη γυναικεία και την ανδρική ψήφο υπέρ του ΠΑΣΟΚ μοιάζει ενισχυμένη (+3,6) με βάση το συγκεκριμένο exit poll. Παράλληλα, παγιώνεται η γυναικεία υπερψήφιση του Συνασπισμού που εμφανίστηκε ουσιαστικά το 1996, ενώ το ΛΑΟΣ διακρίνεται για την καταφανώς μαζικότερη ανδρική εκλογική του πελατεία. Βέβαια, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα τελευταία αυτά στοιχεία μόνον ως ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν, παρά την αξιοπιστία που απέδειξαν ότι έχουν ορισμένα exit polls. Εξάλλου, αν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της Ypsos-Opinion για το Mega Channel με αυτά της Metron Analysis για τον Antenna, παρατηρούμε μικρές αλλά ενδιαφέρουσες αποκλίσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τη ΝΔ στην οποία η δεύτερη

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Ορκωμοσία της νέας Βουλής το 2000.

εταιρεία αποδίδει 45% της ανδρικής και 46% της γυναικείας ψήφου, αναπαράγοντας την παραδοσιακή σχετική γυναικεία υπερψήφιση. Όσο για το ΠΑΣΟΚ, η Metron Analysis καταγράφει μικρότερη απόκλιση γυναικείας και ανδρικής ψήφου, και συγκεκριμένα 2 ποσοστιαίων μονάδων υπέρ των πρώτων.

Καταλήγοντας, παρατηρούμε γενικά ότι το γυναικείο και το ανδρικό εκλογικό σώμα, με εκατό χρόνια διαφοράς στην εκλογική προπαιδεία, χρησιμοποιεί την ψήφο του με παραπλήσιο τρόπο, ενώ η κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου δεν επιβεβαίωσε, βέβαια, ούτε τις καταστροφολογικές προβλέψεις των πολέμιών της σχετικά με τις συνέπειες στην οικογένεια, ούτε και τις προσδοκίες για το «ξεσκλάβωμα» των γυναικών (με την έννοια της ουσιαστικής ισότητας), στο οποίο προσέβλεπαν οι αγωνίστριες του Μεσοπολέμου που τη διεκδίκησαν. Παράλληλα, ΠΑΣΟΚ και -σχετικά πρόσφατα- Συνασπισμός προβάλλουν ως πιο ελκυστικά για τη γυναικεία απ'ότι

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

για την ανδρική ψήφο, σε αντίθεση με το τι συμβαίνει με όλα τα άλλα κόμματα, συμπεριλαμβανομένης ενδεχομένως πλέον και της ΝΔ, τουλάχιστον με βάση τα αποτελέσματα του exit poll της Ypsos-Opinion.

2.2. Γυναίκες στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων

Αν, όπως ελέχθη, γυναίκες και άνδρες χρησιμοποιούν πλέον την ψήφο τους κατά παραπλήσιο τρόπο, τι γίνεται ως προς το άλλο σκέλος των εκλογικών δικαιωμάτων των γυναικών, το δικαίωμα δηλαδή του εκλέγεσθαι; Η εξέλιξη του αριθμού των βουλευτών γυναικείου φύλου τα πενήντα αυτά χρόνια, μοιάζει σημαντική σε απόλυτους αριθμούς, αλλά σε ποσοστό επί του συνόλου των βουλευτών εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά περιορισμένη και τοποθετεί την Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με ποσοστό 13% γυναικείας παρουσίας στο Εθνικό Κοινοβούλιο, η Ελλάδα σήμερα τοποθετείται στην εικοστή θέση στην Ευρώπη των είκοσι πέντε, και στην εβδομηκοστή πέμπτη θέση στον κόσμο, με βάση την κατάταξη του Inter-Parliamentary Union²⁶ που αφορά 187 χώρες. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι, ενώ την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου (έως την δικτατορία του 1967), το πολύ τέσσερις γυναίκες βουλευτές (1,3%) συνυπήρξαν στην ίδια Βουλή (του 1958), στις εκλογές του 2004 εκλέχτηκαν τριάντα οκτώ γυναίκες (12,7%). Για πρώτη φορά δηλαδή, ξεπεράστηκε το μονοψήφιο ποσοστό (και διατηρήθηκε η υπέρβαση), ενώ σύντομα έγιναν τριάντα εννέα οι γυναίκες στη Βουλή και ενάμιση χρόνο αργότερα σαράντα, αντιπροσωπεύοντας το 13,3% των βουλευτών.

Σε διάστημα πενήντα χρόνων, από την πρώτη συμμετοχή γυναικών στο εκλογικό σώμα (πενήντα τριών από την εκλογή της Ελένης Σκούρα), σε επίπεδο επικράτειας έχουν εκλεγεί και συμμετάσχει μόνον ενενήντα επτά γυναίκες στην ελληνική Βουλή,²⁷ με μέγιστο ποσοστό συμμετοχής το 13,3%.²⁸ Όσο για την κυβέρνηση, το ποσοστό γυναικών είναι κατά κανόνα κάτω του 10%, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώ-

26. Στοιχεία Οκτωβρίου 2005.

27. Στην πραγματικότητα ενενήντα επτά έχουν εκλεγεί αλλά μία της οποίας ακυρώθηκε η εκλογή δεν εκλέχτηκε άλλη φορά, συνεπώς ενενήντα έξι γυναίκες έχουν συμμετάσχει.

28. Στη Βουλή του 2004, μετά την είσοδο της Α. Μανούσου-Μπινοπούλου της ΝΔ τον Απρίλιο του 2004 και της Β. Νικολαΐδου του ΚΚΕ το Νοέμβριο του 2005.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

σεις υπήρξε και μηδενικό, ακόμη και κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης. Η μειωμένη αυτή παρουσία συνδέεται με τη γενικότερη μειονεκτική συμμετοχή γυναικών σε ηγετικές ομάδες και παραπέμπει στους πολλαπλούς δομικούς και ιδεολογικούς αποκλεισμούς των γυναικών, τους οποίους νομιμοποιεί η αντίληψη περί διαχωρισμού ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Στα πολιτικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής οργάνωσης που οριοθετεί ιδεολογικά και πρακτικά το δημόσιο και τον ιδιωτικό χώρο κατά τρόπο που να περιθωριοποιεί όσα υποκείμενα τοποθετεί στο δεύτερο, περιλαμβάνεται και η μειωμένη συμμετοχή και η γενικότερη αλλοτριωμένη σχέση των γυναικών με την πολιτική διαδικασία. Αλλά, για να γίνει ουσιαστική η ιδιότητα του πολίτη για τις γυναίκες, δεν αρκεί η θεσμοθετημένη αύξηση της παρουσίας ορισμένων από αυτές στη λειτουργία της δημοκρατίας. Η ουσιαστική καταπολέμηση της ανισότητας δεν επιτυγχάνεται μόνο με την αντιμετώπιση –περισσότερο ή λιγότερο επιτυχή– μίας από τις εκφράσεις της. Είναι συνάρτηση ευρύτερων στοχεύσεων και της στρατηγικής με την οποία υλοποιούνται αυτές. Η δε αντίφαση μεταξύ της υποτέλειας, που επιφυλάσσεται στις γυναίκες, και της οικουμενικής ισότητας των δικαιωμάτων, που αφορά τους «ελεύθερους και ίσους» πολίτες θεωρητικά ανεξαρτήτως φύλου, δείχνει ότι προβληματική είναι η σχέση της δημοκρατίας με το φύλο, και με τον τρόπο με τον οποίο εννοιολογείται αυτό, και όχι «απλώς» η σχέση της με τις γυναίκες. Η παρατήρηση αυτή υποδεικνύει και την κατεύθυνση προς την οποία η κυρίαρχη εννοιολόγηση της ιδιότητας του πολίτη θα πρέπει να μεταβληθεί, προκειμένου να χωρέσει πραγματικά όλες και όλους.

2.2.1. *Γυναίκες βουλευτές στην ελληνική Βουλή 1953-2005*

Τα στοιχεία που θα παρατεθούν, και τα οποία εικονογραφούν τη σαφώς μειωμένη παρουσία γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων καθ' όλη τη διάρκεια του μισού αυτού αιώνα, οπότε οι γυναίκες έκαναν χρήση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι, έχουν πολλαπλή αιτιολογία. Σχετίζονται με δομικές παραμέτρους της ελληνικής κοινωνίας και με την κυρίαρχη κοινωνική και πολιτική κουλτούρα, αλλά αμεσότερα και με το πώς όλα αυτά μετουσιώνονται και λειτουργούν στην πολιτική διαδικασία, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πρόσθετα εμπόδια για τις γυναίκες πολιτικούς. Η πολιτική στελεχών των κομμάτων, οι εσωκομματικοί ρόλοι που αποδίδονται σε γυναίκες στελέχη, η προβολή που τους γίνεται ή δεν τους γίνεται, οι αρμοδιότητες που τους δίνονται σε δομές λήψης αποφάσεων, η πολιτική της σταυροδοσίας όταν υπάρχει ή η τοποθέτησή τους σε εκλόγιμες ή μη θέσεις όταν

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

τίθεται τέτοιο θέμα, οι πόροι που επενδύονται στην προεκλογική εκστρατεία, το ίδιο το εκλογικό σύστημα σε ορισμένες περιπτώσεις, όλα επιδρούν στο κατά πόσο και πώς θα προταθούν και τελικά θα επιλεγούν γυναίκες από το εκλογικό σώμα, γυναικείο και ανδρικό, ως βουλευτές. Φαίνεται μάλιστα ότι ενώ οι άνδρες πολιτικοί αναφέρονται ως «πολιτικοί», χωρίς επιθετικό προσδιορισμό, οι γυναίκες πολιτικοί προσλαμβάνονται πάντα ως τέτοιες, και συχνά, ιδιαίτερα σε παλαιότερες περιόδους, κρίνονται πρωτίστως ως γυναίκες και δευτερευόντως ως πολιτικοί.²⁹ Παράλληλα, στο επίπεδο των εντυπώσεων, η παρουσία γυναικών σε δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων λειτουργεί εξ αντικειμένου ως παράγοντας που δίνει μια εκσυγχρονιστική επίφαση στο πολιτικό σύστημα, κάτι που σε συγκεκριμένες συγκυρίες αποτελεί πολιτική επιδίωξη, παρόλο που συχνά, οι αρμοδιότητες που τους δίνονται εναρμονίζονται πλήρως με παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους.³⁰

Οι Ελληνίδες απέκτησαν καθυστερημένα, όπως ήδη σημειώθηκε, σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές πλήρη πολιτικά δικαιώματα, μόλις το 1952. Οι δε προσδοκίες και οι επενδύσεις που είχαν κάνει οι φεμινίστριες του Μεσοπολέμου ως προς αυτό που αποκαλούσαν «ξεσκλάβωμα»³¹ του γυναικείου φύλου, δηλαδή την απόκτηση του δικαιώματος της ψήφου, δεν δικαιώθηκαν. Γυναίκες εκλογείς συμμετείχαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο του 1953, δηλαδή πριν οι γυναίκες συμμετάσχουν συνολικά στο εκλογικό σώμα το 1956. Μάλιστα, και τα δύο μεγάλα κόμματα πρότειναν γυναικείες υποψηφιότητες για το βουλευτικό αξίωμα στην αναπληρωματική αυτή εκλογή. Την Ελένη Σκούρα ο *Ελληνικός Συναγερμός*, και τη Βιργινία Ζάννα το *Κόμμα των Φιλελευθέρων*. Πρώτη ελληνίδα βουλευτής εκλέχτηκε η Ελένη Σκούρα που ήταν πενήντα επτά ετών από το Βόλο, με πλούσια κοινωνική και εθνική δράση στην κατοχή, και είχε ιδρύσει το 1945 τον *Εθνικό Σύνδεσμο Ελληνίδων Θεσσαλονίκης*.

Οι ελπίδες που γεννήθηκαν για μαζική παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, όταν την πρώτη φορά που συμμετείχαν γυναίκες εκλογείς σε αναπληρωματική εκλογή εκλέχτηκε η πρώτη ελληνίδα βουλευτής, γρήγορα διαψεύστηκαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου (έως τη δικτατορία του 1967), σε πέντε βουλευτικές εκλογές (1956, 1958, 1961,

29. Βλ., γι' αυτό το θέμα, M. Sineau, 1988, σσ. 15-23.

30. Βλ. M. Παντελίδου Μαλούτα, 1992, σσ. 72-73.

31. Βλ. E Αβδελά, A. Ψαυρά, 1985, σ. 56.

1963, 1964) και ορισμένες αναπληρωματικές κατά την περίοδο 1953-1954, μόνο δεκατρείς φορές εκλέγεται γυναίκα στο Κοινοβούλιο, και στην ίδια Βουλή συνυπήρξαν το πολύ τέσσερις: πρόκειται για τη Λίνα Τσαλδάρη της *EPE*, και τις Βάσω Θανασέκου, Ελένη Μπενά και Μαρία Σβώλου της *ΕΔΑ*, που εκλέχτηκαν στη Βουλή του 1958. Προηγουμένως, στις εκλογές του 1956, είχαν εκλεγεί δύο, η Λίνα Τσαλδάρη (*EPE*) και η Βάσω Θανασέκου (*ΔΕ*).

Συνολικά την πρώτη αυτή περίοδο της γυναικείας ψήφου έως τη δικτατορία, οκτώ γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα. Πέντε από αυτές ανήκαν στην *ΕΔΑ* και ήταν όλες μέλη του εκτός νόμου *ΚΚΕ*. Πρόκειται για τις Μ. Σβώλου και Ε. Μπενά που εκλέχτηκαν το 1958 και το 1961, τη Β. Θανασέκου, που εκλέχτηκε το 1956 και το 1958, την Α. Γιάννου το 1961 και τη Μ. Γυφτοδήμου-Καραγεώργη το 1963 και το 1964. Δύο εκλεγμένες ανήκαν στον *Ελληνικό Συναγερμό* ή την *ΕΡΕ*, η Ε. Σκούρα που εκλέχτηκε το 1953 και η Λ. Τσαλδάρη το 1956 και το 1958. Τέλος, μία ανήκε στην *Ένωση Κέντρου*, η Η. Λάμπρου, που κατέλαβε το 1966 κενωθείσα θέση στη Βουλή του 1964 (μετά την παραίτηση του Γ. Μαύρου και το θάνατο του Θ. Υψηλάντη).

Πίνακας 1

		(52) ¹	56	58	61	63	64
Γιάννου Α.	ΕΔΑ						
Γυφτοδήμου-Καραγεώργη Μ.	ΕΔΑ						
Θανασέκου Β.	ΕΔΑ						
Λάμπρου Η.	ΕΚ						Κ
Μπενά Ε.	ΕΔΑ						
Σβώλου Μ.	ΕΔΑ						
Σκούρα Ε.	ΕΣ	ΤΑ					
Τσαλδάρη Λ.	ΕΡΕ						
Σύνολο		1	2	4	3	1	1²

1. Οι γυναίκες συμμετείχαν σε αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο του 1953, αφού το δικαίωμα ψήφου που απέκτησαν το 1952 ενεργοποιήθηκε την 1.1.1953.

2. Στις εκλογές του 1964 εκλέχτηκε αρχικά μία μόνο γυναίκα, η Μ. Γυφτοδήμου-Καραγεώργη, αλλά το 1966 προστέθηκε και δεύτερη, η Η. Λάμπρου, η οποία κατέλαβε κενωθείσα θέση.

ΤΑ = Τοπική αναπληρωματική. Κ = Κατέλαβε κενωθείσα θέση.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Η Μαρία Σβώλου, η Βάσω Θανασέκου και η Ελένη Μπενά με τον πρόεδρο Γιάννη Πασαλίδη και τους άλλους βουλευτές της ΕΔΑ το 1958.

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε, όσον αφορά την πρώτη αυτή περίοδο της γυναικείας συμμετοχής στη Βουλή, ότι η συγκεκριμένη φυσιολογία των λίγων εκλεγμένων γυναικών νομιμοποίησε περαιτέρω την αντίληψη ότι η σχέση γυναίκες - πολιτική αφορά επιλεκτικά συγκεκριμένες κατηγορίες γυναικών. Ιδιαίτερα δε ορισμένες αφοσιωμένες της Αριστεράς, ή/και κάποιες που προέρχονται από πολιτικές οικογένειες και ειδικότερα είναι χήρες πολιτικών. Είναι πράγματι αξιοσημείωτο ότι από τις οκτώ γυναίκες που κατέλαβαν βουλευτικό αξίωμα πριν από τη δικτατορία τέσσερις ήταν χήρες πολιτικών απ' όλο το ιδεολογικό φάσμα (η Λ. Τσαλδάρη, η Μ. Σβώλου, η Μ. Γυφτοδήμου-Καραγεώργη και η Η. Λάμπρου που ήταν χήρα πρέσβη) και δύο ήταν σύζυγοι (η Β. Θανασέκου και η Ε. Μπενά). Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι μόνον ένα κόμμα είχε σταθερή γυναικεία εκπροσώπηση στη Βουλή από το 1956 έως το 1967, η ΕΔΑ.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ *Η Κυβέρνησις Εθνικής Ενότητος του Κωνσταντίνου Καραμανλή συγκροτήθηκε στις 24 Ιουλίου 1974, αμέσως μετά την κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας.*

Παράλληλα, γνωρίζουμε ότι σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες που εκλέγονται την περίοδο αυτή έρχονται πρώτες σε σταυρούς στην εκλογική τους περιφέρεια: πρόκειται για την περίπτωση της Α. Τσαλδάρη το 1956, της Μ. Σβώλου το 1958 και το 1961, της Ε. Μπενά επίσης το 1958 και το 1961, της Β. Θανασέκου το 1958 και της Μ. Γυφτοδήμου-Καραγεώργη τόσο το 1963, όσο το 1964.³² Όσο για τη στερεότυπη αντίληψη που θέλει τις γυναίκες να μην ψηφίζουν γυναίκες, είναι ενδιαφέρον να δούμε κατά πόσο το φύλο του εκλογέα επιδρά στην επιλογή υποψή-

32. Οι σχετικές μετρήσεις έγιναν από τον Ι. Γιαννακλή. Βλ. Ι. Giannaklis, 2001, σ. 94. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το φαινόμενο της εξαιρετικά μεγάλης σταυροδοσίας στις λίγες γυναίκες που είναι στη Βουλή δεν περιορίζεται σε αυτή την πρώτη περίοδο των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών. Αντίθετα, είναι πολύ διαδεδομένο έως σήμερα και αξίζει να μελετηθεί σε βάθος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

φιου βουλευτή γυναικείου φύλου την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου, ιδιαίτερα βέβαια στις περιπτώσεις που η σταυροδοσία δεν είναι κατευθυνόμενη. Με βάση υπολογισμούς της Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου,³³ φαίνεται για παράδειγμα ότι στις εκλογές του 1958 η Α. Τσαλδάρη πήρε στην Α' Αθηνών 17.621 γυναικείες ψήφους και 6.447 ανδρικές, και αντίστοιχα η Δ. Καβουνίδου των Φιλελευθέρων, που δεν εξελέγη, 3.284 και 1.852.

Η ίδια διαφορά παρατηρείται και στην περίπτωση της Μ. Θανοπούλου (ΠΑΔΕ), ενώ αντίθετα, στις υποψηφιότητες της Αριστεράς, λόγω της κατευθυνόμενης σταυροδοσίας δεν σημειώνεται αντίστοιχη απόκλιση μεταξύ γυναικείων και ανδρικών τμημάτων: η Μ. Σβώλου, στη Β' Αθηνών όπου εξελέγη πρώτη βουλευτής, πήρε 23.292 γυναικείες ψήφους (21%) και 26.938 ανδρικές (22%), και η Ε. Μπενά στον Πειραιά, όπου επίσης εξελέγη πρώτη, πέτυχε το 25% της γυναικείας και το 24% της ανδρικής ψήφου.³⁴ Από τα λίγα στοιχεία που υπάρχουν για τη σταυροδοσία του 1964, φαίνεται για παράδειγμα ότι η Η. Λάμπρου, μόνη γυναίκα της ΕΚ στην περιφέρειά της, κατατάχτηκε στην ένατη θέση από τις γυναίκες εκλογείς της ΕΚ στην Α' Αθηνών, αλλά στη δέκατη πέμπτη από τους αντίστοιχους άνδρες. Και ενώ η ΕΡΕ δεν είχε υποψήφιας στην Α' Αθηνών το 1964, στην ΕΔΑ γυναίκες και άνδρες κατέταξαν την Α. Γιάννου (προβεβλημένο στέλεχος, πρώην βουλευτή και εξ ορισμού σε μία από τις πρώτες θέσεις) στην ίδια, έκτη θέση, αλλά την Α. Σκανδάλη, για την οποία η σταυροδοσία ήταν πιο ελεύθερη, την τοποθέτησαν, οι άνδρες ψηφοφόροι στην δέκατη πέμπτη θέση και οι γυναίκες, στη δέκατη.³⁵ Συνεπώς, φαίνεται ότι ο μύθος που θέλει τις γυναίκες ψηφοφόρους να μην ψηφίζουν γυναίκες υποψήφιας δεν επιβεβαιώνεται κατά τη σχετική περίοδο. Αντίθετα, με εξαίρεση την Αριστερά, η μαζικότερη υπερψήφιση γυναικών από γυναίκες εκλογείς προβάλλει ως κανόνας την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου.

Στην πρώτη μεταδικτατορική Βουλή του 1974 εκλέχτηκαν συνολικά επτά γυναίκες (2,4%). Τέσσερις με τη ΝΔ, η Ε. Βλάχου, η Α. Κουτήφαρη, Τ. Μπουγά και η Α. Συνοδινού, μία με την ΕΚ - *Νέες Δυνάμεις* η Β. Τσουδερού, μία με το ΠΑΣΟΚ, η Σ. Ακρίτα και μία με το ΚΚΕ. Πρόκειται για την Α. Γιάννου, που υπήρξε η μόνη γυναίκα βουλευτής πριν και μετά τη δικτατορία. Στις εκλογές του 1977 το ποσοστό

33. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1965, σσ. 301-302.

34. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1965, σ. 302.

35. Βλ. τις σχετικές μετρήσεις στο Ν. Κυριαζίδης, 1967, σσ. 62-64.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

γυναικών στη Βουλή αυξάνεται ελαφρώς (3,7%), αφού εκλέγονται έντεκα γυναίκες, ενώ, αυτή τη φορά τρεις ανήκουν στη ΝΔ, η Α. Μαντζουλίνου, η Α. Συνοδινού, που επανεκλέγεται και η Ι. Τσιριμώκου-Πιμπλή, μία στην ΕΔΗΚ (μετά ΚΟΔΗΣΟ), η επανεκλεγείσα Β. Τσουδερού, έναντι πέντε του ΠΑΣΟΚ, όλες για πρώτη φορά: η Κ. Γιαννοπούλου, η Μ. Κυπριωτάκη-Περράκη, η Ει. Λαμπράκη, η Μ. Μερκούρη και η Α. Φλέμινγκ. Επίσης, εκλέγονται και δύο υποψήφιος του ΚΚΕ, η παλαιάμαχος Α. Γιάννου και η νεοεκλεγείσα Μ. Δαμανάκη.

Το 1981 διαμόρφωσε σταθερή γυναικεία παρουσία (δεκατρείς γυναίκες) για τρεις εκλογικές αναμετρήσεις (1981, 1985, Ιούνιος 1989), που έφτανε στο 4,3%. Τόσο το 1981, με νικηφόρο το ΠΑΣΟΚ, όσο και το 1985, όταν για πρώτη φορά στην ελληνική εκλογική ιστορία οι γυναίκες ψηφίζουν μαζικότερα από τους άνδρες υπέρ ενός κόμματος που δεν ανήκει στη Δεξιά, το ΠΑΣΟΚ, το κόμμα αυτό περιλαμβάνει οκτώ γυναίκες στην κοινοβουλευτική του ομάδα. Το 1981, πρόκειται για τη Σ. Ακρίτα, τη Σ. Κακλαμανάκη, την Ε. Κατσέλη, τη Μ. Κυπριωτάκη-Περράκη, την Ει. Λαμπράκη, τη Μ. Μερκούρη, την Α. Φλέμινγκ και την Κ. Χριστοφορίδου. Το 1985 προστίθενται η Β. Παπανδρέου και η Κ. Γ. Μπουρδάρα και αποσύρονται η Κ. Χριστοφορίδου και η Ε. Κατσέλη. Τρεις γυναίκες βουλευτές συμμετέχουν στην κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ το 1981, η Ε. Σπεντζάρη, η Α. Συνοδινού και η Α. Μπενάκη-Ψαρούδα, και τέσσερις το 1985. Πρόκειται για τις Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Α. Συνοδινού, Β. Τσουδερού και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα. Δύο γυναίκες εκπροσωπούν την Αριστερά το 1981, η Μ. Δαμανάκη και η Αι. Υψηλάντη, και μία το 1985, η επανεκλεγείσα Μ. Δαμανάκη. Αλλά τον Ιούνιο του 1989, οι δεκατρείς γυναίκες στη Βουλή περιλαμβάνουν μόνο τέσσερις του ΠΑΣΟΚ (Σ. Ακρίτα, Μ. Αρσένη, Μ. Θωμά και Μ. Μερκούρη) μαζί με επτά από τη ΝΔ (Μ. Καλδή, Κ. Α. Μπουρδάρα, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Α. Συνοδινού, Β. Τσουδερού, Π. Φουντουκίδου και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα) και δύο της Αριστεράς (Μ. Δαμανάκη και Ε. Κотаμανίδου). Όπως φαίνεται, αυτή τη φορά στο ΠΑΣΟΚ που φθίνει, το πρώτο που μειώνεται είναι η γυναικεία εκπροσώπηση.

Αξιοσημείωτη αύξηση στον αριθμό εκλεγμένων γυναικών στη Βουλή, από δεκατρείς σε είκοσι, σημειώθηκε στις εκλογές του Νοεμβρίου 1989 (6,7%) αλλά σύντομα ο αριθμός αυτός μειώθηκε στις δεκαεπτά (5,7%), ύστερα από την ακύρωση δύο εδρών (της Π. Φουντουκίδου και της Μ. Αρσένη) και μία παραίτηση (της Α. Συνοδινού). Έτσι στη Βουλή του Νοεμβρίου του 1989 συμμετέχουν οι Σ. Ακρίτα, Ε. Ανουσάκη, Μ. Θωμά, Μ. Μερκούρη, Ε. Παπαζώνη και Μ. Φαραντούρη για το ΠΑΣΟΚ, Ι. Δασκαλάκη, Μ. Καλδή, Κ. Κανελλοπούλου, Ντ. Μπακογιάννη, Κ. Α.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Η Αμαλία Φλέμινγκ ξεφυλλίζει το διεθνή τύπο σ' ένα διάλειμμα της συνεδρίασης, στα έδρανα της Βουλής.

Μπουρδάρα, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Β. Τσουδερού και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα για τη ΝΔ, και Μ. Δαμανάκη και Ε. Κοταμανίδου για το Συνασπισμό, αλλά και η Μ. Δίζη για τους Οικολόγους. Στις εκλογές αυτές είναι αξιοσημείωτο ότι εκπροσωπείται για πρώτη φορά το οικολογικό κίνημα, κι αυτό γίνεται από γυναίκα βουλευτή, καθώς και ότι εκλέγεται για πρώτη φορά, ως μία από τις δέκα γυναίκες που εκλέγονται με τη ΝΔ, η Ντ. Μπακογιάννη στη θέση του δολοφονημένου συζύγου της, επιτυγχάνοντας μάλιστα μεγαλύτερο ποσοστό από αυτό που είχε επιτύχει εκείνος στο παρελθόν.

Οι εκλογές του Απριλίου του 1990 έφεραν δεκαέξι γυναίκες στη Βουλή (5,3%). Οκτώ ανήκαν στη ΝΔ, και ήταν οι ίδιες που εκλέχτηκαν το Νοέμβριο του 1989. Στη

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

συνέχεια, παραιτήθηκε η Ι. Δασκαλάκη (και αντικαταστάθηκε από τον Ε. Ζαφειρόπουλο το Σεπτέμβριο του 1990), ενώ το 1993 προστέθηκε η Μ. Σπυροπούλου, μετά την παραίτηση του Μ. Θεοδωράκη, ο οποίος είχε εκλεγεί με το ψηφοδέλτιο επικρατείας της ΝΔ. Έξι ανήκαν στην ομάδα του ΠΑΣΟΚ, οι ίδιες που είχαν εκλεγεί στις εκλογές του Νοεμβρίου του προηγούμενου έτους, με μόνη διαφορά την παρουσία της Μ. Αρσένη (της οποίας όμως στη συνέχεια και πάλι ακυρώθηκε η εκλογή) και την απουσία της Ε. Ανουςάκη. Επίσης η Αριστερά και οι Οικολόγοι, εξέλεξαν από μία γυναίκα βουλευτή, τη Μ. Δαμανάκη και την Α. Ανδρεαδάκη, την οποία αντικατέστησε η Αι. Ιατροπούλου.

Πίνακας 2

Δεύτερη περίοδος γυναικείας ψήφου / Γυναίκες βουλευτές 1974-1990		74	77	81	85	6/89	11/89	90
Ακρίτα Σ.	ΠΑΣΟΚ							
Ανδρεαδάκη Α.	ΟΙΚ-ΕΝ							Π
Ανουςάκη Ε.	ΠΑΣΟΚ							
Αρσένη Μ.	ΠΑΣΟΚ						Α	Α
Βλάχου Ε.	ΝΔ							
Γιαννοπούλου Κ.	ΠΑΣΟΚ							
Γιάννου Α.	ΕΛΑ/ΚΚΕ		Π					
Δαμανάκη Μ.	ΚΚΕ/ΣΥΝ							
Δασκαλάκη Ι.	ΝΔ							Π
Δίζη Μ.	ΟΙΚ-ΕΝ							
Θωμά Μ.	ΠΑΣΟΚ							
Ιατροπούλου Αι.	ΟΙΚ-ΕΝ							Αν
Κακλαμανάκη Σ.	ΠΑΣΟΚ							
Καλδή Μ.	ΝΔ							
Κανελλοπούλου Κ.	ΝΔ							
Κατσέλη Ε.	ΠΑΣΟΚ							
Κοταμανίδου Ε.	ΣΥΝ							

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

		74	77	81	85	6/89	11/89	90
Κουτήφαρη Λ.	ΝΔ							
Κυπριωτάκη-Περράκη Μ.	ΠΑΣΟΚ							
Λαμπράκη Ει.	ΠΑΣΟΚ							
Μαντζουλίνου Α.	ΝΔ							
Μερκούρη Μ.	ΠΑΣΟΚ							
Μπακογιάννη Ντ.	ΝΔ							
Μπενάκη-Ψαρούδα Α.	ΝΔ							
Μπουγά Τ.	ΝΔ							
Μπουρδάρα Κ. Γ.	ΠΑΣΟΚ							
Μπουρδάρα Κ. Α.	ΝΔ							
Πάλλη-Πετραλιά Φ.	ΝΔ							
Παπαζών Ε.	ΠΑΣΟΚ							
Παπανδρέου Β.	ΠΑΣΟΚ							
Σπεντζάρη Ε.	ΝΔ							
Σπυροπούλου Μ.	ΝΔ							Κ
Συνοδινού Α.	ΝΔ						Π	
Τσιριμώκου-Πιμπλή Ι.	ΝΔ							
Τσουδερού Β.	ΕΚ/ΕΔΗΚ/ΝΔ*							
Υψηλάντη Αι.	ΚΚΕ							
Φαραντούρη Μ.	ΠΑΣΟΚ							
Φλέμινγκ Α.	ΠΑΣΟΚ							
Φουντουκίδου Π.	ΝΔ						Α	
Χριστοφορίδου Κ.	ΠΑΣΟΚ							
Σύνολο		7	11	13	13	13	20¹	16²

*Αναφέρονται μόνο τα κόμματα με τα οποία εκλέχτηκε.

1 Ο αριθμός αυτός μειώθηκε στις δέκα επτά ύστερα από δύο ακυρώσεις και μία παραίτηση.

2 Μία αντικατάσταση και μία κατάληψη θέσης που κενώθηκε ανεβάζουν τον αριθμό των γυναικών που απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα στη Βουλή του 1990 σε δέκα οκτώ.

Α = Το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή. Π = Παραιτήθηκε.

Κ = Κατέλαβε κενωθείσα θέση.

Αν = Από αντικατάσταση.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ Η Γιάννα Δασκαλάκη, η Μαρίνα Δίζη και η Ελένη Ανουσάκη στον εορτασμό της Ημέρας της Γυναίκας το Μάρτιο του 1990.

Είναι ενδιαφέρον να υπενθυμίσουμε επίσης ότι την περίοδο αυτή, και συγκεκριμένα την άνοιξη του 1991, δύο γυναίκες έγιναν αρχηγοί των κομμάτων της Αριστεράς, κάτι που συνέβη για πρώτη φορά στην ελληνική πολιτική ιστορία. Η Α. Παπαρήγα και η Μ. Δαμανάκη, οι οποίες όμως είχαν τελείως διαφορετική πορεία στο νέο τους ρόλο.

Το 5,3% γυναικών βουλευτών στη Βουλή του 1990 αυξήθηκε στο 6% τρία χρόνια αργότερα, όταν στις εκλογές του 1993 εξελέγησαν δεκαοκτώ γυναίκες βουλευτές. Με το θάνατο της Μ. Μερκούρη, την ακύρωση της εκλογής ενός βουλευτή και την κατάληψη της σχετικής έδρας, όπως και άλλης που είχε κενωθεί, από γυναίκες βουλευτές (πρόκειται για την Κ. Α. Μπουρδάρα και τη Φ. Τζαβέλλα αντίστοιχα, της ΝΔ), ο αριθμός τους έφτασε τις δεκαεννέα (6,3%). Από αυτές, οκτώ ανήκαν στο ΠΑΣΟΚ και οκτώ στη ΝΔ, και ήταν αντίστοιχα οι Ε. Ανουσάκη, Μ. Αρσένη, Ρ. Ζήση,

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Ε. Κατσέλη, Β. Παπανδρέου, Ε. Παπαζών, Σ. Ακρίτα, και Μ. Θωμά, καθώς και οι Μ. Γιαννάκου, Ντ. Μπακογιάννη, Κ. Α. Μπουρδάρα, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Ε. Παπαδημητρίου, Φ. Τζαβέλλα, Π. Φουντουκίδου και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα. Επίσης, δύο γυναίκες βουλευτές ανήκαν στην *ΠΟΛΑΝ*, η Μ. Μαχαίρα και η Φ. Στεφανοπούλου, και μία στην παραδοσιακή Αριστερά, η Α. Παπαρήγα. Δύο μήνες πριν από το τέλος της περιόδου και άλλη γυναίκα, η Φ. Παρτσαφυλλίδου της *ΝΔ*, κατέλαβε έδρα που είχε κενωθεί, ανεβάζοντας τον αριθμό των γυναικών στη Βουλή σε είκοσι.

Η εικόνα της Βουλής του 1996 δεν διαφέρει από αυτή της προηγούμενης ως προς τον αριθμό των γυναικών, αφού και πάλι δεκαεννέα στους τριακόσιους βουλευτές (6,3%) είναι γυναίκες. Αλλά αυτή τη φορά παρουσιάζουν μεγαλύτερη κομματική διασπορά, αφού πρόκειται για επτά γυναίκες στην αντιπροσωπεία του *ΠΑΣΟΚ*, έξι στη *ΝΔ*, τρεις στο *Συνασπισμό*, δύο στο *ΚΚΕ* και μία στο *ΔΗΚΚΙ*. Πρόκειται για τις Ε. Ανουσάκη, Μ. Αρσένη, Ρ. Ζήση, Ε. Κατσέλη, Β. Παπανδρέου, Ε. Παπαζών και Α. Διαμαντοπούλου για το *ΠΑΣΟΚ*, ενώ η τελευταία αργότερα παραιτήθηκε για να γίνει επίτροπος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στη κοινοβουλευτική ομάδα της *ΝΔ* συμμετείχαν οι Μ. Γιαννάκου, Ντ. Μπακογιάννη, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Ε. Παπαδημητρίου, Π. Φουντουκίδου και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα. Μετά την παραίτηση της πρώτης, την έδρα της κατέλαβε τον Ιούλιο του 1999 η Μ. Κοντού, ενώ μετά το θάνατο του Α. Τσαλδάρη, την κοινοβουλευτική ομάδα της *ΝΔ* συμπλήρωσε η Μ. Κωνσταντοπούλου. Οι τρεις του *Συνασπισμού* ήταν η Σ. Αλφιέρη, η Μ. Δαμανάκη και η Α. Λουλέ, από το *ΚΚΕ* συμμετείχαν η Μ. Μπόσκου και η Α. Παπαρήγα, ενώ από το *ΔΗΚΚΙ* η Β. Αράπη-Καραγιάννη.

Σημαντική αριθμητική αύξηση σημειώθηκε στις εκλογές του 2000, οπότε φάνηκε ότι βρέθηκαν στη Βουλή τριάντα μία γυναίκες. Για πρώτη φορά η εκλογή γυναικών βουλευτών ξεπέρασε το μονοψήφιο ποσοστό και έφτασε στο 10,3%. Τελικά όμως, αφού ύστερα από ενστάσεις στο Εκλογοδικείο έχασαν την έδρα τους πέντε εκλεγμένες του *ΠΑΣΟΚ*, οι οποίες θεωρήθηκε ότι είχαν κώλυμα εκλογιμότητας, ο σχετικός αριθμός μειώθηκε. Έχασαν την έδρα τους οι Μ. Αποστολάκη, Χ. Αράπογλου, Χ. Μανωλιά, Α. Μερεντίτη και Σ. Σακοράφα, κατεβάζοντας τον αριθμό των εκλεγμένων γυναικών στις εικοσιέξι (8,7%). Από αυτές, δώδεκα ανήκαν στο *ΠΑΣΟΚ*, και επρόκειτο για τις Μ. Αρσένη, Φ. Γεννηματά, Ρ. Ζήση, Μ. Θωμά, Ε. Κατσέλη, Ε. Κούρκουλα, Α. Λαΐου, Ε. Παπαζών, Β. Παπανδρέου, Χ. Σπυράκη, Ε. Σχοιναράκη και Ε. Τσουρή, δέκα στη *ΝΔ*, οι έξι αρχικές της Βουλής του 1996 (Μ. Γιαννάκου, Ντ. Μπακογιάννη, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Ε. Παπαδημητρίου, Π. Φουντουκίδου και Α.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Μπενάκη-Ψαρούδα) συν τις νεοεκλεγμένες Σ. Καλαντζάκου, Μ. Κόλλια-Τσαρουχά, Ζ. Μακρή και Αι. Παπακώστα, δύο ανήκαν στο ΚΚΕ, η Α. Κανέλλη και η Α. Παπαρήγα και δύο στο Συνασπισμό, η Μ. Δαμανάκη και η Αι. Ξηροτύρη. Τον Ιούλιο του 2002 παραιτήθηκε από το βουλευτικό αξίωμα η Α. Λαΐου, μειώνοντας έτσι τη γυναικεία εκπροσώπηση του ΠΑΣΟΚ σε ένδεκα. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι συνολικά, στη Βουλή του 2000 δεκαεπτά γυναίκες (συμπεριλαμβανομένων και των πέντε των οποίων ακυρώθηκε η εκλογή) εκλέχτηκαν για πρώτη φορά. Έτσι τελικά, σε σύνολο είκοσι έξι γυναικών που αποτέλεσαν τη γυναικεία παρουσία στη Βουλή του 2000, οι δώδεκα ήταν νεοεκλεγμένες. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση πρώτες στην εκλογική τους περιφέρεια ήρθαν, τόσο οι Β. Παπανδρέου, Ρ. Ζήση, Χ. Μανωλιά, Α. Μερεντίτη, Ε. Παπαζών και Ε. Τσουρή από το ΠΑΣΟΚ, όσο και οι Ντ. Μπακογιάννη και Σ. Καλαντζάκου, από τη ΝΔ, καθώς και οι τέσσερις της Αριστεράς. Από την 1η Ιανουαρίου 2003, τρεις νέες βουλευτές εισήλθαν στη Βουλή του 2000, ως αποτέλεσμα παραιτήσεων που ακολούθησαν τις δημοτικές εκλογές. Οι δύο αντικατέστησαν άλλες γυναίκες που κατέλαβαν θέσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση (η Ε. Ανουσάκη τη Φ. Γεννηματά στο ΠΑΣΟΚ και η Μ. Καραά τη Ντ. Μπακογιάννη στην ομάδα της ΝΔ), ενώ στο Συνασπισμό η Ι. Στεργίου κατέλαβε την κενωθείσα έδρα του νέου δήμαρχου Ελευσίνας Γ. Αμπατζόγλου, ανεβάζοντας τις γυναίκες στην ομάδα του κόμματος αυτού στο 50%. Αλλά τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, η Μ. Δαμανάκη παραιτήθηκε από το βουλευτικό αξίωμα.

Στις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004 σημειώθηκε το υψηλότερο ποσοστό γυναικών βουλευτών που είχαν ποτέ εκλεγεί στην ελληνική Βουλή, 12,7%. Τριάντα οκτώ γυναίκες κατέλαβαν βουλευτικά έδρανα (σύντομα έγινα τριάντα εννέα³⁶) εκ των οποίων δεκαοκτώ ήταν του ΠΑΣΟΚ, δεκαέξι της ΝΔ (σύντομα δεκαεπτά) τρεις του ΚΚΕ και μία του Συνασπισμού. Δεκατέσσερις από το σύνολο των τριάντα οκτώ εκλέγονταν για πρώτη φορά (έξι με το ΠΑΣΟΚ, επτά με τη ΝΔ και μία με το ΚΚΕ). Ορισμένες από αυτές, ήταν ήδη ευρύτερα γνωστές από το χώρο της πολιτικής, κεντρικής ή τοπικής, όπως η Α. Αντωνίου και η Π. Χριστοφιλοπούλου του ΠΑΣΟΚ, που υπήρξαν αντίστοιχα γραμματέας νεολαίας και γενικός γραμματέας διαχείρισης κοινοτικών πόρων του Υπουργείου Εργασίας, και η Ε. Ράπτη της ΝΔ, δραστήριο στέλεχος της τοπικής πολιτικής στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα, στη Βουλή του 2004 συμμετέχουν οι δύο γυναίκες βουλευτές με την πιο μακροχρόνια

36. Η Α. Μανούσου-Μπινοπούλου κατέλαβε την 1η Απριλίου 2004 την κενωθείσα θέση του παραιτηθέντος βουλευτή Κυκλάδων Ι. Παλαιοκρασσά.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

κοινοβουλευτική παρουσία: η Α. Μπενάκη-Ψαρούδα και η Μ. Δαμανάκη και οι δύο με εννέα εκλογές.

Στις δεκαοκτώ του ΠΑΣΟΚ περιλαμβάνονται οι Μ. Δαμανάκη και Α. Διαμαντοπούλου, που εκλέχτηκαν με το ψηφοδέλτιο επικρατείας, καθώς και οι Α. Αντωνίου, Μ. Αποστολάκη, Χ. Αράπογλου, Α. Γκερέκου, Ρ. Ζήση, Ε. Κατσέλη, Ε. Κούρκουλα, Χ. Μανωλιά, Α. Μερεντίτη, Β. Παπανδρέου, Αι. Περλεπέ-Σηφουνάκη, Σ. Ράπτη, Ε. Σχοιναράκη, Θ. Τζακρή, Ε. Τσουρή και Π. Χριστοφιλοπούλου.

Οι δεκαέξι της ΝΔ περιλαμβάνουν επίσης δύο που εκλέχτηκαν με το ψηφοδέλτιο επικρατείας, τη Χ. Καρύδη και την Ε. Μπερνιδάκη, καθώς και τις Σ. Βούλτεψη, Μ. Γιαννάκου, Σ. Καλαντζάκου, Χ. Καλογήρου, Κ. Κανελλοπούλου, Μ. Κόλλια-Τσαρουχά, Α. Κόρκα, Ε. Κουντουρά, Ζ. Μακρή, Φ. Πάλλη-Πετραλιά, Ε. Παπαδημητρίου, Αι. Παπακώστα, Ε. Ράπτη και Α. Μπενάκη-Ψαρούδα. Σύντομα, μετά την παραίτηση του βουλευτή Κυκλάδων Ι. Παλαιοκρασσά, την 1η Απριλίου 2004, ορκίστηκε στη θέση του η Α. Μανούσου-Μπινοπούλου ανεβάζοντας το συνολικό αριθμό γυναικών στη Βουλή σε 39. Το Μάιο του 2005 προστέθηκε στην ομάδα της ΝΔ η Π. Φουντουκίδου, αφού κέρδισε στο Εκλογοδικείο την προσφυγή της εναντίον της εκλογής του Γ. Πασχαλίδη του ΠΑΣΟΚ.

Με το ΚΚΕ, εκλέχτηκαν η Λ. Κανέλλη, η Ε. Παντελάκη και η Α. Παπαρήγα, ενώ με το Συνασπισμό η Αι. Ξηροτύρη. Το Νοέμβριο του 2005, μετά την παραίτηση του βουλευτή του ΚΚΕ Ι. Πατσιλινάκου, την έδρα του κατέλαβε η Β. Νικολαΐδου ανεβάζοντας σε τέσσερις τις βουλευτές που συμμετέχουν στην κοινοβουλευτική ομάδα του ΚΚΕ και σε σαράντα μία το συνολικό αριθμό γυναικών στη Βουλή.

Είναι αξιοσημείωτο, αν και αναμενόμενο, ότι αφαιρώντας τις τέσσερις που εκλέχτηκαν με ψηφοδέλτια επικρατείας, από τις υπόλοιπες τριάντα τέσσερις γυναίκες που εκλέχτηκαν το 2004 στη Βουλή, περισσότερες από τις μισές (δεκαοκτώ) εκλέχτηκαν στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας - Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη.

Η αναλογία γυναικών - ανδρών ανά κόμμα είναι σαφώς μεγαλύτερη για τα κόμματα της Αριστεράς και το ΠΑΣΟΚ, απ' ό,τι για τη ΝΔ, με πρώτο το ΚΚΕ, στους δώδεκα βουλευτές του οποίου περιλαμβάνονται αρχικά τρεις γυναίκες (25%) και στη συνέχεια τέσσερις. Έπεται ο Συνασπισμός στην εξαμελή αντιπροσωπεία του οποίου υπάρχει μία βουλευτής (16,7%), ακολουθεί το ΠΑΣΟΚ με δεκαοκτώ στους εκατόν δεκατέσσερις (15,8%), και τέλος η ΝΔ στην πολυμελή αντιπροσωπεία της οποίας (εκατόν εξήντα τρεις βουλευτές) υπάρχουν δεκαέξι γυναίκες (9,8%). Δεν υπάρχει καμία γυναίκα ανεξάρτητη βουλευτής.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Πίνακας 3

Γυναίκες βουλευτές 1993-2004		93	96	00	04
Ακρίτα Σ.	ΠΑΣΟΚ				
Αλφιέρη Σ.	ΣΥΝ.				
Ανουσάκη Ε.	ΠΑΣΟΚ			Κ	
Αντωνίου Α.	ΠΑΣΟΚ				
Αποστολάκη Μ.	ΠΑΣΟΚ			Α	
Αράπη-Καραγιάννη Μ.	ΔΗΚΚΙ				
Αράπογλου Χ.	ΠΑΣΟΚ			Α	
Αρσένη Μ.	ΠΑΣΟΚ				
Βούλτερη Σ.	ΝΔ				
Γεννηματά Φ.	ΠΑΣΟΚ			Π	
Γιαννάκου Μ.	ΝΔ		Π		
Γκερέκου Α.	ΠΑΣΟΚ				
Δαμανάκη Μ.	ΚΚΕ/ΣΥΝ/ΠΑΣΟΚ			Π	
Διαμαντοπούλου Α.	ΠΑΣΟΚ		Π		
Ζήση Ρ.	ΠΑΣΟΚ				
Θωμά Μ.	ΠΑΣΟΚ				
Καλαντζάκου Σ.	ΝΔ				
Καλογήρου Χ.	ΝΔ				
Κανέλλη Α.	ΚΚΕ				
Κανελλοπούλου Κ.	ΝΔ				
Καρά Μ.	ΝΔ			Κ	
Καρύδη Χ.	ΝΔ				
Κατσέλη Ε.	ΠΑΣΟΚ				
Κόλλια-Τσαρουχά Μ.	ΝΔ				
Κοντού Μ.	ΝΔ		Κ		

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

		93	96	00	04
Κόρκα Α.	ΝΔ				
Κουντουρά Ε.	ΝΔ				
Κούρκουλα Ε.	ΠΑΣΟΚ				
Κωνσταντοπούλου Μ.	ΝΔ		Κ		
Λαΐου Α.	ΠΑΣΟΚ			Π	
Λουλέ Α.	ΣΥΝ				
Μακρή Ζ.	ΝΔ				
Μανούσου-Μπινοπούλου Α.	ΝΔ				Κ
Μανωλιά Χ.	ΠΑΣΟΚ			Α	
Μαχαίρα Μ.	ΠΟΛΑΝ				
Μερεντίτη Α.	ΠΑΣΟΚ			Α	
Μερκούρη Μ.	ΠΑΣΟΚ	+			
Μπακογιάννη Ντ.	ΝΔ			Π	
Μπενάκη-Ψαρούδα Α.	ΝΔ				
Μπερνιδάκη Ε.	ΝΔ				
Μπόσκου Μ.	ΚΚΕ				
Μπουρδάρα Κ. Α.	ΝΔ	Κ			
Νικολαΐδου Β.	ΚΚΕ				Κ
Ξηροτύρη Αι.	ΣΥΝ				
Πάλλη-Πετραλιά Φ.	ΝΔ				
Παντελάκη Ε.	ΚΚΕ				
Παπαδημητρίου Ε.	ΝΔ				
Παπαζών Ε.	ΠΑΣΟΚ				
Παπακώστα Αι.	ΝΔ				
Παπανδρέου Β.	ΠΑΣΟΚ				
Παπαρήγα Α.	ΚΚΕ				
Παρτσαφυλλίδου Φ.	ΝΔ	Κ			

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

		93	96	00	04
Περλεπέ-Σηφουνάκη Αι.	ΠΑΣΟΚ				
Ράπτη Ε.	ΝΔ				
Ράπτη Σ.	ΠΑΣΟΚ				
Σακοράφα Σ.	ΠΑΣΟΚ			A	
Σπυράκη Χ.	ΠΑΣΟΚ				
Στεργίου Ι.	ΣΥΝ			K	
Στεφανοπούλου Φ.	ΠΟΛΑΝ				
Σχοιναράκη Ε.	ΠΑΣΟΚ				
Τζαβέλλα Φ.	ΝΔ	K			
Τζακρή Θ.	ΠΑΣΟΚ				
Τσουρή Ε.	ΠΑΣΟΚ				
Φουντουκίδου Π.	ΝΔ				K
Χριστοφιλοπούλου Π.	ΠΑΣΟΚ				
Σύνολο		18¹	19²	31³	38⁴

1 Με το θάνατο της Μ. Μερκούρη, την κατάληψη έδρας που ακυρώθηκε και άλλης που είχε κενωθεί από γυναίκες, ο σχετικός αριθμός έφτασε στις δέκα εννέα, για να αυξηθεί στο τέλος της περιόδου στις είκοσι, όταν η Φ. Παρτσαφυλλίδου κατέλαβε έδρα που είχε κενωθεί. Συνολικά, στη Βουλή του 1993, είκοσι μία γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα.

2 Με την παραίτηση της Μ. Γιαννάκου, την αντικατάστασή της από τη Μ. Κοντού και την κατάληψη άλλης έδρας που είχε κενωθεί (λόγω του θανάτου του Α. Τσαλδάρη) από τη Μ. Κωνσταντοπούλου, ο αριθμός αυξήθηκε στις είκοσι. Συνολικά στη Βουλή του 1996, είκοσι μία γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα.

3 Μετά τις 5 ακυρώσεις από το Εκλογοδικείο, είκοσι έξι γυναίκες συμμετείχαν τελικά στη Βουλή του 2000 έως τον Ιανουάριο του 2003, όταν ως απόρροια των δημοτικών εκλογών παραιτήθηκαν οι Ντ. Μπακογιάννη και Φ. Γεννηματά, τις θέσεις τους κατέλαβαν αντίστοιχα οι Μ. Καρά και Ε. Ανουσάκη, στις οποίες προστέθηκε η Ι. Στεργίου του *Συνασπισμού* ανεβάζοντας τον αριθμό σε είκοσι επτά. Τον Οκτώβριο του 2003 παραιτήθηκε η Μ. Δαμανάκη. Αν προστεθούν και αυτές των οποίων ακυρώθηκε η εκλογή, τριάντα τέσσερις γυναίκες αναφέρθηκαν συνολικά στη Βουλή του 2000.

4 Τον Απρίλιο του 2004 η Α. Μανούσου-Μπινοπούλου κατέλαβε τη θέση του παραιτηθέντος βουλευτή Κυκλάδων Ι. Παλαιοκρασσά, ανεβάζοντας τον αριθμό σε τριάντα εννέα, το Μάιο του 2005 το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή του Γ. Πασχαλίδη και έδωσε την έδρα στην Π. Φουντουκίδου, ενώ το Νοέμβριο του 2005 ο αριθμός αυξήθηκε στις σαράντα μία μετά την κατάληψη άλλης θέσης παραιτηθέντος βουλευτή από τη Β. Νικολαΐδου του *ΚΚΕ*.

A = Το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή.

Π = Παραιτήθηκε.

K = Κατέλαβε κενωθείσα θέση.

+ = Κατά τη διάρκεια της θητείας της απεβίωσε.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Η Φάνη Πάλλη-Πετραλιά, η Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα και η Καλλιόπη Γ. Μπουρδάρα στο Περιστύλιο της Βουλής το 1986.

Αν κοιτάξουμε το φύλο των υποψηφίων βουλευτών στις εκλογές του 2004, παρατηρούμε ότι, αν στους εκλεγμένους το 12,7% είναι γυναίκες, στους υποψήφιους το ποσοστό ανέρχεται στο 16,8%, αφού στο σύνολο των 1.833, οι 308 είναι γυναίκες υποψήφιες. Θα μπορούσε δηλαδή, πολύ σχηματικά, να υποστηριχθεί ότι μία υποψήφια έχει λιγότερες πιθανότητες να εκλεγεί από έναν υποψήφιο. Η εικόνα του φύλου των υποψηφίων ανά κόμμα προβάλλει και πάλι την αναλογία γυναικών - ανδρών ευνοϊκότερη για τις πρώτες στην Αριστερά· στην περίπτωση αυτή προηγείται ο Συνασπισμός με 19,8% υποψήφιες επί του συνόλου των υποψηφίων του κόμματος, ακολουθεί το ΚΚΕ με 17,6%, έπεται το ΠΑΣΟΚ με 16,2%, και τέλος η ΝΔ με 13,6%. Το ΔΗΚΚΙ παρουσίασε γυναικείες υποψηφιότητες κατά 16,9%.

Η αναλογία εκλεγμένων προς υποψήφιες είναι, όπως βλέπουμε, καλύτερη στο ΠΑΣΟΚ. Παράλληλα, είναι αξιοσημείωτο ότι στο κόμμα αυτό η μείωση της δύνα-

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

μης στο Κοινοβούλιο από το 2000 στο 2004 δεν συνοδεύτηκε και από μείωση της παρουσίας γυναικών μεταξύ των εκλεγμένων του, κάτι που φαίνεται να συμβαίνει για πρώτη φορά. Το 2000 όταν το ΠΑΣΟΚ κέρδισε τις εκλογές εκλέχτηκαν δεκαεπτά γυναίκες βουλευτές για να παραμείνουν τελικά μετά τις ακυρώσεις δώδεκα, αποτελώντας το 8% της αντιπροσωπείας του. Το 2004, όταν έχασε τις εκλογές το ΠΑΣΟΚ εκλέχτηκαν δεκαοκτώ γυναίκες, δηλαδή το 15,8% της κοινοβουλευτικής του δύναμης. Η ερμηνεία του φαινομένου είναι πολυεπίπεδη και ενδεχομένως συνδέεται με το βαθμό παγίωσης της θέσης και την αποδοχή συγκεκριμένων γυναικών πολιτικών στο πλαίσιο του κόμματος αυτού, αλλά και ευρύτερα στην εκλογική του «πελατεία».

■ Η Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, βουλευτής σε εννέα συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις από το 1981 και εξής, έγινε η πρώτη γυναίκα πρόεδρος της Βουλής το 2004.

Η φωτογραφία προέρχεται από την πρώτη της θητεία στο Κοινοβούλιο το 1981.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Παρατηρούμε ότι στα πενήντα αυτά χρόνια, από δύο που ήταν στη Βουλή του 1956, οι γυναίκες βουλευτές έφτασαν στις τριάντα οκτώ στη Βουλή του 2004 (τριάντα εννέα τον Απρίλιο του 2004 και σαράντα στο τέλος του 2005.) Αναμφίβολα, πρόκειται για σημαντική αύξηση. Μάλιστα, στην τελευταία Βουλή, πρόεδρος εκλέγεται για πρώτη φορά γυναίκα, η Α. Μπενάκη-Ψαρούδα, που υπήρξε βουλευτής της ΝΔ σε εννέα συνεχείς εκλογικές αναμετρήσεις από το 1981 (στο ψηφοδέλτιο επικρατείας) έως και το 2004, στην Α' Αθηνών. Γνωστή νομικός, καθηγήτρια Ποινικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, είχε διατελέσει στο παρελθόν αναπληρώτρια υπουργός Παιδείας (το 1989), αναπληρώτρια υπουργός και υπουργός Πολιτισμού (1990-1991 και 1991-1992), καθώς και υπουργός Δικαιοσύνης (1992-1993). Και αυτή η πρωτιά έχει αναμφίβολα μεγάλη συμβολική σημασία. Εντούτοις, παραμένει γεγονός ότι πενήντα χρόνια μετά την πρώτη φορά που ψήφισαν και εκλέχτηκαν οι Ελληνίδες αυτή τη στιγμή αντιπροσωπεύουν μόνο το 13,3% του συνόλου των βουλευτών στην ελληνική Βουλή. Κάτι που χαιρετίζεται μάλιστα και ως σημαντική βελτίωση.

Η μειωμένη αυτή παρουσία γυναικών ως εκλεγμένων αντιπροσώπων αποτελεί ένδειξη αλλά και έκφραση της κοινωνικής θέσης των γυναικών στη σύγχρονη Ελλάδα, και συνιστά πρόβλημα για τη δημοκρατία, το οποίο όντως χρήζει πολιτικών παρεμβάσεων. Συνδέεται δε άμεσα με τους πολλαπλούς δομικούς και ιδεολογικούς αποκλεισμούς των γυναικών, καθώς και τα διαφοροποιημένα ανάλογα με το φύλο πρότυπα ζωής. Επιπλέον, είναι προφανές, όπως ήδη ελέχθη, ότι οι γυναίκες πολιτικοί αντιμετωπίζουν πολλαπλά πρόσθετα πρακτικά εμπόδια στην εξέλιξη της πολιτικής τους σταδιοδρομίας, εμπόδια που ανάγονται στον ανδροκεντρισμό του ελληνικού πολιτικού συστήματος, ενώ συνδέονται ακόμη και με το εκλογικό σύστημα, την καθιερωμένη μορφή της προεκλογικής εκστρατείας κ.ά.π. Βέβαια, οι γενικότερες συνθήκες αλλά και το διάχυτο κοινωνικό «κλίμα» έχουν μεταβληθεί τα τελευταία χρόνια, τόσο χάρη στις ίδιες τις γυναίκες, μέσα κι έξω από τη Βουλή, όσο και λόγω των ευρωπαϊκών πολιτικών για την έμφυλη ισότητα και την επιταγή της «ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές».

2.2.2. Ελληνίδες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Οι ελληνικές εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στις 18 Οκτωβρίου 1981, πραγματοποιήθηκαν μαζί με τις βουλευτικές και στόχευαν στην ανάδειξη της πρώτης εκλεγμένης ελληνικής αντιπροσωπείας με εικοσιτέσσερις ευρωβουλευτές. Είχε

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

προηγηθεί, από τον Ιανουάριο του 1981, η προσωρινή συμμετοχή στην Ευρωβουλή ελληνικής αντιπροσωπείας διορισμένης από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, στην οποία δεν συμμετείχε καμία γυναίκα. Στις εκλογές του Οκτωβρίου 1981 εκλέχτηκε αρχικά η Κ. Πανταζή, αλλά σχεδόν αμέσως (Νοέμβριος 1981) προστέθηκε και δεύτερη γυναίκα (8,3%), η Κ. Νικολάου που κατέλαβε κενωθείσα θέση. Και οι δύο ήταν στην ομάδα του ΠΑΣΟΚ, παρότι τόσο η ΝΔ και το ΚΚΕ, όσο και το ΚΚΕ εσωτερικού, το ΚΟΔΗΣΟ και το ΚΠ αντιπροσωπεύτηκαν στην Ευρωβουλή το 1981. Και βεβαίως, στις ευρωεκλογές έχει καθοριστική βαρύτητα η κομματική επιλογή στο ποιος ή ποια θα εκλεγεί, καθώς δεν υπάρχει σταυρός προτίμησης αλλά λίστα.

Στη δεύτερη Ευρωβουλή όπου συμμετείχε ελληνική αντιπροσωπεία (1984-1989), ο αριθμός γυναικών ευρωβουλευτών παρέμεινε ίδιος (8,3%), αλλά αυτή τη φορά μία ήταν του ΠΑΣΟΚ, η Κ. Πανταζή που επανεκλέχτηκε, και μία της ΝΔ, η Μ. Γιαννάκου. Η τελευταία, η οποία εκλέχτηκε και τον Ιούνιο του 1989 επικεφαλής των ευρωβουλευτών της ΝΔ, ήταν η μόνη γυναίκα ευρωβουλευτής στην ελληνική αντιπροσωπεία της νέας Ευρωβουλής (4,2%). Η Μ. Γιαννάκου παραιτήθηκε στη συνέχεια, τον Απρίλιο του 1990 για να γίνει υπουργός, μηδενίζοντας έτσι τη γυναικεία παρουσία στην τρίτη ελληνική κοινοβουλευτική ομάδα.

Στις εκλογές του 1994 εκλέχτηκαν τέσσερις γυναίκες, αυτή τη φορά στους εικοσιπέντε ευρωβουλευτές (16%). Πρόκειται για τις Α. Κοκκόλα και Ει. Λαμπράκη για το ΠΑΣΟΚ, Ν. Μούσχουρη για τη ΝΔ, και Αι. Δασκαλάκη για την ΠΟΛΑΝ. Σε αυτές προστέθηκε άλλη μία, το Φεβρουάριο του 1997, όταν η Α. Καραμάνου κατέλαβε κενωθείσα έδρα. Έτσι τελικά οι γυναίκες ανήλθαν στο 20% της ελληνικής αντιπροσωπείας, ενώ και στις ευρωεκλογές του 1994 υπήρχε γυναίκα επικεφαλής ψηφοδελτίου ελληνικού κόμματος, αυτή τη φορά στη λίστα της ΠΟΛΑΝ, της οποίας ηγείτο η Αι. Δασκαλάκη. Το 20% ελληνίδων ευρωβουλευτών κατά το δεύτερο μισό της Ευρωβουλής του 1994, αποτέλεσε σημαντική αύξηση, αφού το υψηλότερο προηγούμενο ποσοστό δεν ξεπερνούσε, όπως είδαμε, το 8,3% κατά την περίοδο 1981-1989.

Στις εκλογές του Ιουνίου του 1999, το ποσοστό γυναικών ευρωβουλευτών στην ελληνική αντιπροσωπεία δεν έφτασε στο ύψος του 1997, αφού εκλέχτηκαν τέσσερις γυναίκες (16%). Πρόκειται για τη Μ. Γιαννάκου (η οποία και παραιτήθηκε μετά την εκλογή της στην εθνική Βουλή του 2000) και την Π. Κράτσα, από τη ΝΔ, καθώς και τις Α. Καραμάνου και Μ. Μαλλιώρα από το ΠΑΣΟΚ. Στις εκλογές αυτές επαναλήφθηκε η παρουσία γυναίκας επικεφαλής ψηφοδελτίου και μάλιστα με τη λίστα

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

της ΝΔ, της οποίας ηγείτο η Μ. Γιαννάκου. Πριν παραιτηθεί, ήδη από τον Απρίλιο του 2000, η Μ. Ζορμπά είχε προστεθεί στην αντιπροσωπεία του ΠΑΣΟΚ μέσω αντικατάστασης, ανεβάζοντας για μικρό χρονικό διάστημα το ποσοστό στο 20%. Από το Σεπτέμβριο του 2000 όμως, παρέμειναν τέσσερις γυναίκες στους εικοσιπέντε ευρωβουλευτές της ελληνικής αντιπροσωπείας (16%). Ανά κόμμα, η ποσοστιαία συμμετοχή γυναικών παγιώθηκε από το Σεπτέμβριο του 2000 σε 27% για την ενδεκαμελή αντιπροσωπεία του ΠΑΣΟΚ και σε 11% για την εννεαμελή αντιπροσωπεία της ΝΔ. Προς το τέλος της θητείας αυτής της Ευρωβουλής, και συγκεκριμένα από το Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2004 στους/στις ευρωβουλευτές της ΝΔ προστέθηκε και η Μ. Καλδή, επαναφέροντας το συνολικό ποσοστό γυναικών στην ελληνική αντιπροσωπεία στο 20%.

Στις ευρωεκλογές του Ιουνίου 2004 σημαντικό νεωτερικό στοιχείο αποτέλεσε η αύξηση των γυναικών υποψηφίων, αλλά και η ύπαρξη ψηφοδέλτιου μόνο με γυναίκες (*Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη*). Πράγματι, στους είκοσι τέσσερις υποψηφίους της ΝΔ οι οκτώ ήταν υποψήφιες (33%), και στο ΠΑΣΟΚ οι δώδεκα (50%). Τα αντίστοιχα ποσοστά για το ΚΚΕ και το Συνασπισμό ήταν 20,8% και 41,7%. Το ΠΑΣΟΚ μάλιστα διατήρησε τη σχετική αναλογία και στις εκλεγμένες στην Ευρωβουλή, αφού στην οκταμελή αντιπροσωπεία του οι τέσσερις είναι γυναίκες. Αναλυτικά: με το ψηφοδέλτιο της ΝΔ εκλέχτηκαν δύο γυναίκες ευρωβουλευτές, η Μ. Κασσιώτου-Παναγιωτοπούλου και η Ρ. Κράτσα που αποτελούν το 18,2% της αντιπροσωπείας του κόμματος αυτού που συνθέτει και τη μεγαλύτερη ομάδα στην ελληνική αντιπροσωπεία· με το ΠΑΣΟΚ τέσσερις, η Μ. Ματσούκα, η Κ. Μπατζελή, η Μ. Ξενογιαννακοπούλου και η Ευ. Τζαμπάζη που αποτελούν το 50% της αντιπροσωπείας του ΠΑΣΟΚ· και με το ΚΚΕ η Α. Μανωλάκου, ως μία από τους τρεις ευρωβουλευτές του κόμματος αυτού (33%). Συνολικά, οι επτά γυναίκες ευρωβουλευτές στην παρούσα Ευρωβουλή σηματοδοτούν τη μεγαλύτερη γυναικεία παρουσία που υπήρξε ποτέ στην ελληνική αντιπροσωπεία, 29,2%.

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι στους επτά Έλληνες που υπήρξαν επίτροποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1981 έως το 2004, οι δύο ήταν γυναίκες: η Β. Παπανδρέου (1989-1993), από τις πρώτες ευρωπαϊκές επιτρόπους, και η Α. Διαμαντοπούλου (2000-2004), και οι δύο στην Απασχόληση και τις Κοινωνικές Υποθέσεις.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Πίνακας 4

Γυναίκες ευρωβουλευτές 1981-2004		81	84	89	94	99	04
Γιαννάκου Μ.	ΝΔ			Π		Π	
Δασκαλάκη Αι.	ΠΟΛΑΝ						
Ζορμπά Μ.	ΠΑΣΟΚ					Κ	
Καλδή Μ.	ΝΔ					Κ	
Καραμάνου Α.	ΠΑΣΟΚ				Κ		
Κοκκόλα Α.	ΠΑΣΟΚ						
Κασσιώτου-Παναγιωτοπούλου Μ.	ΝΔ						
Κράτσα Π.	ΝΔ						
Λαμπράκη Ει.	ΠΑΣΟΚ						
Μαλλιώρα Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Μανωλάκου Α.	ΚΚΕ						
Ματσούκα Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Μούσχουρη Ν.	ΝΔ						
Μπατζελή Αι.	ΠΑΣΟΚ						
Νικολάου Κ.	ΠΑΣΟΚ	Κ					
Ξενογιαννακοπούλου Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Πανταζή Κ.	ΠΑΣΟΚ						
Τζαμπάξη Ευ.	ΠΑΣΟΚ						
Σύνολο		1¹	2	1	4²	4³	7
1 Σχεδόν αμέσως μετά τις εκλογές, το Νοέμβριο του 1981, προστέθηκε και δεύτερη γυναίκα στην ελληνική αντιπροσωπεία, η Κ. Νικολάου, που κατέλαβε κενωθείσα έδρα. Ουσιαστικά, στην πρώτη ελληνική αντιπροσωπεία συμμετείχαν δύο γυναίκες (8,3%). 2 Το Φεβρουάριο του 1997 η Α. Καραμάνου κατέλαβε κενωθείσα έδρα, ανεβάζοντας τον αριθμό γυναικών στην ελληνική αντιπροσωπεία στην Ευρωβουλή του 1994 σε πέντε. 3 Τον Απρίλιο του 2000 προστέθηκε στην αντιπροσωπεία του ΠΑΣΟΚ η Μ. Ζορμπά, και το Μάρτιο του 2004 στην αντιπροσωπεία της ΝΔ η Μ. Καλδή. Π = Παρατήθηκε. Κ = Κατέλαβε κενωθείσα θέση.							

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Η Βάσω Παπανδρέου και η Άννα Διαμαντοπούλου είναι οι δύο από τους επτά Έλληνες που διατέλεσαν επίτροποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1981 έως το 2004.

2.2.3. Γυναίκες στην κυβέρνηση

Η εξαιρετικά ασύμμετρη, ως προς το φύλο, σύνθεση της εθνικής Βουλής εναρμονίζεται με μια εικόνα ανδροκρατούμενων κυβερνήσεων. Φαίνεται μάλιστα ότι έως το 1996 είχαν υπάρξει στην Ελλάδα 1487 άνδρες και 19 γυναίκες που είχαν αναλάβει κυβερνητικά αξιώματα.³⁷ Αν η σχετική μέτρηση είναι ελαφρώς παραπλανητική, στο βαθμό που αρχίζει από το 1833 για τους άνδρες, ενώ για τις γυναίκες εκατόν είκοσι χρόνια αργότερα, μια ματιά στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, οπότε οι γυναίκες έχουν πολιτικά δικαιώματα, λίγο αλλάζει την ουσία. Μετά την πρώτη, και

37. Βλ. Γ. Τζιοβάρας, 1996, σ. 12.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

μοναδική προδικτατορικά, γυναίκα που ανέλαβε υπουργείο το 1956 στην κυβέρνηση Κ. Καραμανλή, τη Λ. Τσαλδάρη ως υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, πέρασαν εικοσιπέντε χρόνια μέχρι να αναλάβει το 1981 άλλο υπουργείο γυναίκα πολιτικός (η Μ. Μερκούρη). Ωστόσο, από το 1974 έως το τέλος της δεκαετίας του 1980 εννέα γυναίκες είχαν γίνει υφυπουργοί ή είχαν χριστεί αναπληρώτριες υπουργοί. Συγκεκριμένα, στις κυβερνήσεις Καραμανλή της περιόδου αυτής, τρεις γυναίκες είχαν τοποθετηθεί υφυπουργοί, η Ν. Γουλανδρή (1974) και η Α. Συνοδινού (1977-1980) στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας, και η Λ. Κουτήφαρη στο Παιδείας (1976-1977), ενώ στις κυβερνήσεις Α. Παπανδρέου, μία αναπληρώτρια υπουργός, η Β. Παπανδρέου στο Υπουργείο Βιομηχανίας το 1986, απ' όπου παραιτήθηκε το 1989 για να γίνει επίτροπος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, καθώς και πέντε υφυπουργοί:

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

■ Η Μελίνα Μερκούρη με το νυν πρόεδρο της Δημοκρατίας Κάρολο Παπούλια στα έδρανα της Βουλής. Η Μελίνα Μερκούρη έγινε η πρώτη γυναίκα υπουργός των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων, όταν ανέλαβε το 1981 το Υπουργείο Πολιτισμού στην κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, θέση την οποία διατήρησε σε όλες τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ έως το θάνατό της το 1994.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

η Μ. Κυπριωτάκη-Περράκη (1981-1985 και Απρίλιος-Οκτώβριος 1986) στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας και στο Προεδρία (Νοέμβριος 1988 - Ιούλιος 1989), όπου ανέλαβε τα θέματα Ισότητας, η Ρ. Κακλαμανάκη (1981-1986) στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας και στο Παιδείας (Ιούνιος-Σεπτέμβριος 1988), η Σ. Ακρίτα (1986-1988) στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας, η Ει. Λαμπράκη στο Πολιτισμού (1988-1989) και η Β. Παπανδρέου στο Βιομηχανίας (1985), όπου στη συνέχεια έγινε αναπληρώτρια υπουργός.

Στην κυβέρνηση Τζαννετάκη, μία γυναίκα τοποθετείται (τον Ιούλιο του 1989) στο Υπουργείο Παιδείας ως αναπληρώτρια υπουργός, η Α. Μπενάκη-Ψαρούδα, η οποία αρχικά είχε τοποθετηθεί υπουργός Πολιτισμού. Έτσι, έναντι μίας γυναίκας προδικτατορικά, δέκα είχαν αποκτήσει κυβερνητικό αξίωμα έως το τέλος της δεύτερης δεκαετίας της Μεταπολίτευσης. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στη μεγάλη πλειονότητά τους (ουσιαστικά όλες πλην της Β. Παπανδρέου) ανέλαβαν τομείς που θεωρούνται στερεότυπα ότι εναρμονίζονται με γυναικείους ρόλους και δεξιότητες: πολιτισμός, παιδεία, πρόνοια κ.τ.λ.

Στο πλαίσιο αυτής της πραγματικότητας, που χαρακτηρίζεται από την έντονα ασύμμετρη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, πρόβαλε πολλαπλά συμβολική και παραδειγματική η παντελής απουσία γυναικών από μια κυβέρνηση που θέλησε να γίνει αποδεκτή ως οικουμενική το 1989.³⁸ Η εικόνα της ολοκληρωτικά κατειλημμένης από άνδρες «οικουμενικής» κυβέρνησης, έδειξε, εκτός των άλλων, και την κυριαρχία μιας αντίληψης που αποδέχεται την οικουμενικότητα ως ανδρική ιδιότητα. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η Συντονιστική Επιτροπή των γυναικείων οργανώσεων πρότεινε ως αντίδραση στο σχετικό πολιτικό αποκλεισμό γυναικών τη συμβολική καταψήφιση των προγραμματικών δηλώσεων της οικουμενικής κυβέρνησης από όλες τις γυναίκες βουλευτές, κάτι που όμως δεν έγινε αποδεκτό από τις τελευταίες και δεν πραγματοποιήθηκε.³⁹

Κατά την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα, η μεγαλύτερη γυναικεία παρουσία στην κυβέρνηση δεν ξεπέρασε το 12%. Στις κυβερνήσεις Μητσοτάκη, από τον

38. Την άποψή μου για το θέμα εξέφρασα στο Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989α, σσ. 11-12. Γενικότερα για την οικουμενική κυβέρνηση, βλ. Γ. Βούλγαρης, 2001, σσ. 380-383, ο οποίος και οριοθετεί το τέλος της Μεταπολίτευσης στις εκλογές του Απριλίου του 1990, στις οποίες οδήγησε τη χώρα η κυβέρνηση Ζολώτα, αφού είχε μετατραπεί σε υπηρεσιακή.

39. Βλ. Α. Ψαρρά, 1990, σσ. 37-40.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Απρίλιο του 1990 έως το Σεπτέμβριο του 1993, συμμετείχαν συνολικά έξι γυναίκες. Τρεις ανέλαβαν υπουργεία, ενώ άλλες τρεις τοποθετήθηκαν ως υφυπουργοί. Η Μ. Γιαννάκου ορκίστηκε υπουργός Υγείας - Πρόνοιας (Απρίλιος 1990 - Αύγουστος 1991), η Α. Μπενάκη-Ψαρούδα έγινε αρχικά αναπληρώτρια υπουργός και μετά υπουργός Πολιτισμού (1990-1992) και στη συνέχεια Δικαιοσύνης (Δεκέμβριος 1992 - Σεπτέμβριος 1993), ενώ στο Υπουργείο Πολιτισμού τη διαδέχτηκε η Ντ. Μπακογιάννη (Δεκέμβριος 1992 - Οκτώβριος 1993). Όσο για τις υφυπουργούς, αυτές ήταν η Β. Τσουδερού στο Εξωτερικών (1991-1993), η Φ. Πάλλη-Πετραλιά στο Πολιτισμού (Απρίλιος 1990 - Αύγουστος 1991) και αργότερα στο Υγείας - Πρόνοιας (Δεκέμβριος 1992 - Οκτώβριος 1993), και η Κ. Α. Μπουρδάρα στο Πολιτισμού (Δεκέμβριος 1992 - Οκτώβριος 1993). Τέσσερις γυναίκες υπήρξαν υφυπουργοί, αν προστεθεί και η Ντ. Μπακογιάννη (αργότερα υπουργός Πολιτισμού), η οποία τον Οκτώβριο του 1990 ορκίστηκε υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ. Κατά τη δεύτερη περίοδο διακυβέρνησης του Α. Παπανδρέου, μία γυναίκα υπήρξε υπουργός, η Μ. Μερκούρη, μέχρι το θάνατό της το Μάρτιο του 1994, ενώ άλλες τρεις υφυπουργοί. Πρόκειται για τη Μ. Αρσένη στο Προεδρίας και μετά (Σεπτέμβριος 1995 - Ιανουάριος 1996) στο Παιδείας, την Ε. Στεφάνου στο Παιδείας (Οκτώβριος 1993 - Σεπτέμβριο 1995) και την Ε. Παπαζών στο ΥΠΕΧΩΔΕ (από τον Οκτώβριο 1993). Ας σημειωθεί ότι η Ε. Στεφάνου υπήρξε η δεύτερη γυναίκα, μετά τη Ν. Γουλανδρή το 1974, που έγινε μέλος κυβέρνησης χωρίς να είναι βουλευτής.

Στην πρώτη κυβέρνηση Κ. Σημίτη (Ιανουάριος 1996) υπήρξαν δύο γυναίκες, σε σύνολο σαράντα μελών (δηλαδή 5%). Πρόκειται για τη Β. Παπανδρέου και την Ε. Παπαζών, που παρέμεινε ως υφυπουργός ΥΠΕΧΩΔΕ. Η Β. Παπανδρέου ορκίστηκε μάλιστα υπουργός στο κρίσιμο για τη συγκυρία Υπουργείο Ανάπτυξης, που προήλθε από την ένωση των υπουργείων Τουρισμού, Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και Εμπορίου. Στη συνέχεια, μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1996 οπότε ανέλαβαν κυβερνητική θέση δύο γυναίκες υπουργοί –και πάλι η Β. Παπανδρέου ως υπουργός Ανάπτυξης, ενώ η Ε. Παπαζών διορίστηκε υπουργός Αιγαίου–, στο Υπουργείο Ανάπτυξης διορίστηκε δίπλα στην υπουργό και υφυπουργός γυναικείου φύλου, η Α. Διαμαντοπούλου.

Το Φεβρουάριο του 1999 παραιτήθηκε η υπουργός Ανάπτυξης Β. Παπανδρέου για να διοριστεί υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, όπως και η Ε. Παπαζών, η οποία ανέλαβε το Υπουργείο Πολιτισμού. Τρεις γυναίκες παρέμειναν στο υπουργικό συμβούλιο, ακόμη και μετά την παραίτηση, τον Ιούνιο

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ Η Βιργινία Τσουδερού με τη Ντόρα Μπακογιάννη στα κοινοβουλευτικά έδρανα το 1990. Η Βιργινία Τσουδερού διατέλεσε Υφυπουργός Εξωτερικών την περίοδο 1991-1993, ενώ η Ντόρα Μπακογιάννη έγινε η πρώτη γυναίκα υπουργός Εξωτερικών το 2006 στην κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή.

του 1999, της υφυπουργού Ανάπτυξης Α. Διαμαντοπούλου, αφού παράλληλα διορίστηκε η Ρ. Ζήση ως υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας.

Στην κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Απριλίου 2000 διορίστηκαν πέντε γυναίκες σε σύνολο σαράντα τριών μελών, δηλαδή οι γυναίκες έφτασαν το 11,6% των μελών του υπουργικού συμβουλίου, αλλά μόνο μία ως υπουργός. Και πάλι η Β. Παπανδρέου, ενώ η Ε. Παπαζών διορίστηκε αναπληρώτρια υπουργός

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Εξωτερικών και οι Μ. Αποστολάκη, Α. Λαΐου και Χ. Σπυράκη υφυπουργοί Ανάπτυξης, Εξωτερικών και Υγείας - Πρόνοιας αντίστοιχα. Μετά την παραίτηση της υφυπουργού Εξωτερικών, το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, παρέμειναν τέσσερις, ενώ ο ανασχηματισμός του Οκτωβρίου του 2001 έφερε και πάλι τέσσερις γυναίκες στην κυβέρνηση. Τη Β. Παπανδρέου πάλι, αλλά αυτή τη φορά στο ΠΕΧΩΔΕ, και τρεις υφυπουργούς: πρόκειται για τη Ρ. Ζήση, υφυπουργό ΠΕΧΩΔΕ, την Ε. Τσουρή, υφυπουργό Υγείας - Πρόνοιας και την Ε. Κούρκουλα, υφυπουργό Παιδείας.

Η κυβερνητική αλλαγή που ακολούθησε τις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004, συνοδεύτηκε από μείωση του ποσοστού των γυναικών σε κυβερνητικές θέσεις, αφού δύο γυναίκες περιλήφθηκαν στο νέο κυβερνητικό σχήμα των σαράντα επτά μελών (4,2%). Η Μ. Γιαννάκου, υπουργός Παιδείας, και η Φ. Πάλλη-Πετραλιά, αναπληρώτρια υπουργός Πολιτισμού. Ο ανασχηματισμός της 14ης Φεβρουαρίου 2006 αναβάθμισε την τελευταία σε υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, αλλά κυρίως έφερε για πρώτη φορά γυναίκα υπουργό στο Υπουργείο Εξωτερικών, τη Ντ. Μπακογιάννη, ανεβάζοντας παράλληλα τον αριθμό των γυναικών στην κυβέρνηση σε τρεις στους σαράντα (7,5%).

Παρατηρούμε γενικά ότι, στο σύνολο της περιόδου, οι γυναίκες στην κυβέρνηση (όπως και στη Βουλή) δεν ξεπέρασαν ποτέ το 13%, ενώ συνηθέστερα το ποσοστό τους κυμαίνεται κάτω του 10%. Στις περισσότερες περιπτώσεις, γυναίκες τοποθετούνται σε υπουργεία τα οποία θεωρούνται συναφή προς τους παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους, κάτι που όμως παρατηρείται πλέον λιγότερο συστηματικά απ'ό,τι παλαιότερα, ενώ παρατηρούνται πλέον και περιπτώσεις τοποθέτησης γυναικας ως υπουργού σε ιδιαίτερα κρίσιμους τομείς.

2.3. Αύξηση του αριθμού γυναικών στις πολιτικές δομές: διεκδικήσεις και πολιτικές

Αν οι γυναίκες απέκτησαν το 1952 την ιδιότητα του πολίτη, έμενε η τυπική κατοχύρωση της ιδιότητας αυτής να μετεξελιχθεί σε *ουσιαστική*. Έτσι, το τέλος της πορείας προς την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών δεν σηματοδότησε και το τέλος των γυναικείων διεκδικήσεων. Θα έπρεπε όμως να περάσουν είκοσι χρόνια για να αρχίσουν νέες διεκδικήσεις, αυτή τη φορά με στόχο την «ισότητα» γυναικών και ανδρών ως προϋπόθεση, προκειμένου να γίνει ουσιαστική η κατοχή της ιδιότητας του πολίτη για τις γυναίκες. Πράγματι, με τη Μεταπολίτευση αναπτύ-

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

χτηκε στην ελληνική πραγματικότητα ένα πολύμορφο γυναικείο κίνημα στο οποίο πρωτοστάτησαν αυτόνομες φεμινιστικές ομάδες, οι οποίες συνυπήρχαν με μαζικές γυναικείες οργανώσεις που δημιουργήθηκαν με πρωτοβουλία κυρίως κομμάτων της Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ. Επίκεντρο των διεκδικήσεων δεν αποτελούσαν τόσο θέματα πολιτικής αντιπροσώπευσης, όσο ευρύτερα θέματα που άπτονταν της ιδιότητας του πολίτη στην αστική και κυρίως στην κοινωνική της συνιστώσα.⁴⁰

Η κατοχύρωση της αρχής της «ισότητας των φύλων» διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975, όπου ρητά δηλώνεται στο άρθρο 4 ότι «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» (παρ. 1) και ότι «Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις» (παρ. 2). Η τυπική αυτή κατοχύρωση της ισότητας συνοδεύτηκε τη δεκαετία του 1980 από ένα εντυπωσιακό πλέγμα μέτρων που θεσμοθετήθηκαν ύστερα από σχετικούς αγώνες φεμινιστικών ομάδων και γυναικείων οργανώσεων, τα οποία, παρά τις όποιες ατέλειες, ήταν πρωτοποριακά. Τα σημαντικότερα από αυτά αφορούν αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο (Ν. 1329/83), την προστασία της μητρότητας (Ν. 1302/83), την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών (Ν. 1342/83), την ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις (Ν. 1414/84), το βιασμό (Ν. 1419/84), διευκολύνσεις σε εργαζόμενους με οικογενειακές υποχρεώσεις (Ν. 1483/84) κ.ά. Το 1982 μάλιστα θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά θέση ειδικής συμβούλου του πρωθυπουργού για θέματα ισότητας, ενώ με το Νόμο 1288/82 δημιουργήθηκε εννεαμελές *Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων*, συμβουλευτικό όργανο που υπαγόταν απευθείας στον πρωθυπουργό. Στη συνέχεια (Ν. 1558/88) το Συμβούλιο αναβαθμίστηκε σε *Γενική Γραμματεία Ισότητας* και συντόνισε την προώθηση επιμέρους μέτρων κατά της έμφυλης ανισότητας, καθώς και προνοιακών παροχών για τις γυναίκες. Σήμερα αποτελεί τον κεντρικό φορέα προώθησης και παρακολούθησης της εφαρμογής των σχετικών ευρωπαϊκών στρατηγικών.

Παράλληλα με τις θεσμικές αλλαγές της δεκαετίας του 1980, παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες αλλαγές και στο επίπεδο των κοινωνικών αντιλήψεων, με πρώτη τη μεγάλη κοινωνική διάχυση αντιλήψεων που αναφέρονται έστω και έμμεσα στην «ισότητα των φύλων». Για πρώτη φορά κέρδισε έδαφος στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας η υπόθεση ότι ουσιαστική δημοκρατία και πολιτικός αποκλεισμός των γυναικών δεν μπορούν να συνυπάρχουν. Παράλληλα, οι αλλαγές στις

40. Για το γυναικείο κίνημα την περίοδο της Μεταπολίτευσης βλ. Ε. Βαρίκα, 1992, Γ. Αθανασάτου, 1995, 2004.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

συνθήκες διαβίωσης συγκεκριμένων κατηγοριών γυναικών, που ακολούθησαν τη σχετική αύξηση παροχών του κράτους πρόνοιας, συνοδεύτηκαν και από αλλαγές στη γυναικεία συνείδηση. Ήδη το 1988, σε έρευνα του *EKKE* για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών στην Ελλάδα, το 65% των γυναικών του δείγματος διατύπωναν την άποψη πως ο μικρός αριθμός γυναικών στη Βουλή και την κυβέρνηση οφείλεται στο ότι «οι γυναίκες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες για να αναδειχτούν». Παράλληλα, οι μισές δήλωναν ότι στην Ελλάδα «οι γυναίκες βρίσκονται σε κατώτερη θέση από τους άνδρες και αυτό αποτελεί πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί».⁴¹ Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι σε επανάληψη της έρευνας αυτής, που ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2005,⁴² το δεύτερο ποσοστό εμφανίζεται σαφώς χαμηλότερο (33,1%), όχι γιατί μειώθηκε η «συνείδηση φύλου» των γυναικών, αλλά κυρίως διότι πολλές γυναίκες, ιδιαίτερα από τις πιο νέες, έχουν την αίσθηση ότι το ζήτημα έχει πλέον ουσιαστικά λυθεί. Είναι ενδεικτικό ότι, ενώ το 1988 οι νεότερες γυναίκες ήταν εκείνες στις οποίες ήταν σαφώς πιο διαδεδομένη η αντίληψη ότι ο μικρός αριθμός γυναικών στη Βουλή και την κυβέρνηση οφείλεται στο ότι «οι γυναίκες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες για να αναδειχτούν» (70%), αντίθετα σήμερα το σχετικό ποσοστό ανέρχεται σε 64,2% στις γυναίκες 18-30 ετών, αλλά σε 71,7% στις 31-44 και σε 74,5% σε όσες είναι 45-59 ετών.

Την περίοδο της Μεταπολίτευσης, όπως και σήμερα, η τεκμηρίωση της, προβληματικής για τη δημοκρατία, θέσης των γυναικών στην ελληνική κοινωνία μπορεί προφανώς να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους. Τόσο με αναφορές στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας και στον τύπο των διαπροσωπικών σχέσεων, όσο και με επίκεντρο τη λειτουργία της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, την κατοχή πλούτου, τη θέση στο επάγγελμα και τους τύπους επαγγελματών που «ελκύουν» γυναίκες, τα πρότυπα που κυριαρχούν στα μέσα μαζικής επικοινωνίας κ.ά. Σίγουρα όμως η έντονα ασύμμετρη συμμετοχή γυναικών και ανδρών σε όλες ανεξαιρέτως τις δομές λήψεως αποφάσεων, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών, αποτελεί σαφή δείκτη της κοινωνικής μειονεξίας και της περιθωριοποίησης των γυναικών.

41. Βλ. Η. Νικολακόπουλος, Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1988, και Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1992. Η έρευνα αυτή βασίστηκε σε πανελλαδικό αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.000 γυναικών.

42. Στην έρευνα για τις *έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας* διεξάγεται στο τμήμα ΠΕΔΔ του Πανεπιστημίου Αθηνών στο πλαίσιο του προγράμματος Πυθαγόρας II, με επιστημονική υπεύθυνη τη Μ. Παντελίδου Μαλούτα. Η επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας αυτής άρχισε το Φεβρουάριο του 2006.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

Η προφανής αριθμητική μειονεξία στην παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, απασχολεί βέβαια και τις ίδιες τις γυναίκες πολιτικούς. Οι ενέργειές τους, που είχαν στόχο τη σχετική ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης αλλά και τη θεσμοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων για την αύξηση της γυναικείας παρουσίας στο πολιτικό προσκήνιο, σε αρμονία με το γενικότερο κλίμα που καλλιεργήθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση ιδιαίτερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες, συγκεκριμενοποιήθηκαν το 1989, με αφορμή τις εκλογές. Τότε πρωτοεμφανίστηκε στο ελληνικό πολιτικό προσκήνιο το αίτημα για καθιέρωση συγκεκριμένου ποσοστού συμμετοχής γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων και στα ψηφοδέλτια των κομμάτων.⁴³ Γυναίκες από όλα σχεδόν τα πολιτικά κόμματα και τις γυναικείες οργανώσεις⁴⁴ προέβαλλαν ως στόχο, όσον αφορά τα ψηφοδέλτια, ένα ποσοστό συμμετοχής της τάξης του 35% ως μέτρο θετικής διάκρισης υπέρ τους. Η διεκδίκηση αυτή, που προφανώς είχε στόχο την καταπολέμηση ορισμένων από τις εκφάνσεις της έμφυλης ανισότητας, δεν κατάφερε τότε να συσπειρώσει όλες τις δυνάμεις που αγωνίζονταν για την ισότητα, αφού από μερικές θεωρήθηκε ότι σε ιδεολογικό επίπεδο λειτουργούσε υπέρ της νομιμοποίησης της ανισότητας.⁴⁵

Πράγματι, η πρώτη αυτή διατύπωση του αιτήματος ποσοστώσεων κατά φύλο δημιούργησε ερωτήματα, μήπως το σχετικό αίτημα εξυπηρετεί κυρίως τον εκσυγχρονισμό της ανισότητας, αφού, καθιερώνοντας τη μειωμένη παρουσία των γυναικών στο πολιτικό προσκήνιο (35%), έμοιαζε παράλληλα να τη νομιμοποιεί. Με βάση την υπόθεση ότι το φύλο προφανώς δεν παραπέμπει σε πολιτική θέση, ενώ οι γυναίκες δεν συνιστούν ομοιογενή κοινωνική κατηγορία, ούτε ως προς την ταξική προέλευση, ούτε βέβαια ως προς την πολιτική κοσμοαντίληψη,⁴⁶ το αίτημα των ποσοστώσεων όπως εκφράστηκε το 1989, δημιούργησε αντιδράσεις στο φεμινιστικό χώρο, προβάλλοντας μια εικόνα διάστασης μεταξύ γυναικείων πολιτικών διεκδικήσεων και φεμινιστικών θέσεων: «Όχι στην ποσόστωση, γιατί δεν είμαστε μειονό-

43. Για την πορεία του αιτήματος αυτού τη σχετική περίοδο, βλ. Μ. Κονδύλη, Α. Ψαρρά, 1989.

44. Για διαφορετικές τοποθετήσεις και την απόρριψη του σχετικού αιτήματος από φεμινιστικές ομάδες, βλ. Δάνη, 4, 1989, το παράρτημα.

45. Βλ. και Μ. Παντελίδου Μαλούτα, 1989β.

46. Για μια αντίθετη άποψη, με άλλο σημείο αναφοράς, μέσω της οποίας επιχειρείται και η τεκμηρίωση της συνταγματικότητας τυ αιτήματος των ποσοστώσεων, βλ. Ν. Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1999. Η συγγραφέας από τη σκοπιά της, υποστηρίζει ότι ο αποκλεισμός των γυναικών από τις δομές λήψεως αποφάσεων συνιστά ένα «διαρκές συνταγματικό πραξικόπημα», σ. 468.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

τητα. Όχι στην ποσόστωση, γιατί δεν παζαρευόμαστε», διακηρύσσει η *Αδέσμευτη Κίνηση Γυναικών* στις 8 Μαρτίου 1989,⁴⁷ ενώ, σε κοινή ανακοίνωση, άλλοι τρεις φορείς του αυτόνομου φεμινιστικού χώρου (*Αυτόνομη Κίνηση Γυναικών*, περιοδικό *Δίλη*, *Σπίτι Γυναικών*) επισημαίνουν ότι η λογική των ποσοστώσεων «αποπολιτικοποιεί το όλο πρόβλημα, αγνοεί το γεγονός ότι οι γυναίκες –όπως εξάλλου και οι άνδρες– δεν είναι ούτε πολιτικά ούτε κοινωνικά ουδέτερες». Και διερωτώνται: «Τι είδους πολιτική ασκούν οι γυναίκες, ως γυναίκες;».⁴⁸

Ανεξάρτητα από τις αντιδράσεις αυτές, το αίτημα προφανώς δεν ικανοποιήθηκε το 1989, όσον αφορά τις κεντρικές δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων. Σταδιακά όμως όλα τα πολιτικά κόμματα άρχισαν να εφαρμόζουν κάποιου είδους ποσόστωση στα όργανά τους και στη σύνθεση των εκπροσώπων στα συνέδριά τους, κάτι που δεν αποδείχτηκε εύκολο σε όλες τις περιπτώσεις, λόγω της ύπαρξης αντιστάσεων. Το ΚΚΕ, το οποίο από το 1991 εφαρμόζε ποσόστωση στα όργανά του, την κατήργησε το 1996, αλλά σύμφωνα με το καταστατικό του η εκλογή γυναικών σε όλα τα καθοδηγητικά όργανα πρέπει να αποτελεί συνεχή φροντίδα του κόμματος. Σήμερα σε όλα τα πολιτικά κόμματα (πλην του ΚΚΕ) ισχύουν ποσοστώσεις, όσον αφορά ορισμένα όργανά τους, κατά κανόνα μικρότερες του 35%. Σε κανένα από τα μεγάλα κόμματα, βέβαια, δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη ποσόστωση σε ψηφοδέλτια για βουλευτικές εκλογές, ενώ απ' ό,τι φαίνεται, με βάση δημοσιεύματα του τύπου, απέτυχαν οι προσπάθειες για σημαντική αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στα ψηφοδέλτια των δύο μεγαλύτερων κομμάτων στις εκλογές του Απριλίου του 2000, διότι, σύμφωνα με μια διαδεδομένη, ιδιαίτερα στον τύπο, άποψη «δεν βρέθηκαν αρκετές γυναίκες» έτοιμες να γίνουν υποψήφιες. Κατά τους υπολογισμούς του ΚΕΘΙ, στις εκλογές του 2004 οι γυναικείες υποψηφιότητες στα ψηφοδέλτια των κομμάτων κυμάνθηκαν από 13,6% (ΝΔ) έως 19,8% (Συνασπισμός).

Οι ίδιες οι γυναίκες πολιτικοί προχώρησαν το 1993 στη δημιουργία Επιτροπής Διακομματικής Συνεργασίας Γυναικών. Σε αυτήν εκπροσωπήθηκαν όλοι οι κομματικοί φορείς με στόχο την αύξηση του αριθμού των γυναικών υποψηφίων στις Ευρωεκλογές του 1994. Φαίνεται, μάλιστα, ότι ο στόχος επετεύχθη, αφού οι ελληνικοί συνδυασμοί περιλάμβαναν σαράντα τρεις γυναίκες σε σύνολο εκατόν πενήντα υπο-

47. Βλ. *Δίλη*, 4, 1989, σ. 101.

48. Βλ. *Δίλη*, 4, 1989, σσ. 96-97.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ Η Αλέκα Παπαρήγα και η Μαρία Δαμανάκη ήταν οι πρώτες γυναίκες που κατέκτησαν ηγετικές θέσεις σε κομματικούς μηχανισμούς. Η φωτογραφία προέρχεται από την τρίτη Σύσκεψη των Πολιτικών Αρχηγών τον Ιούνιο του 1992.

ψηφίων (28,6%), δηλαδή περισσότερες από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.⁴⁹ Η επιτροπή αυτή (χωρίς το ΚΚΕ, το οποίο θεώρησε ότι με το τέλος των εκλογών αυτή ολοκλήρωσε το έργο της), επιδίωξε να θεσμοθετηθεί και να διευρυνθεί ο ρόλος της ως εκπροσώπου των γυναικών που συμμετέχουν στις δομές λήψεως αποφάσεων, πολιτικών αλλά και γενικότερα στο χώρο της οικονομίας, του συνδικαλισμού κ.α. Αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής είναι η ίδρυση του *Πολιτικού Συνδέσμου Γυναικών* τον Ιούνιο του 1998, με ιδρυτικά μέλη σαράντα γυναίκες πολιτικούς από τη ΝΔ, το

49. Ενδεικτικά αναφέρω ότι το αντίστοιχο ποσοστό ήταν για την Πορτογαλία 27,5%, την Ολλανδία 26,7%, την Ισπανία 26,5%, τη Μ. Βρετανία 20% και την Ιταλία 14,3%. Βλ. European Commission, 1994, V2078/94EN, όπου αναφέρεται και ο αριθμός των γυναικών ανά κόμμα.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΣΟΚ, το *Συνασπισμό* και την *ΠΟΛΑΝ*, και στόχο την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στους «δημοκρατικούς θεσμούς και στα κέντρα λήψεως πολιτικών αποφάσεων». Ο *Σύνδεσμος* δραστηριοποιείται έως σήμερα κυρίως πριν από εκλογικές αναμετρήσεις. Ο άμεσος στόχος που δηλώθηκε στην ιδρυτική του διακήρυξη επικεντρώθηκε στην επιδίωξη κανένα φύλο να μην έχει εκπροσώπηση μικρότερη του 1/3 στα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης στις επικείμενες (φθινόπωρο 1998) δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, κάτι που δεν επιτεύχθηκε τότε. Οι συντονισμένες προσπάθειες όμως, και η εκστρατεία ενημέρωσης από την πλευρά κυρίως της *Γενικής Γραμματείας Ισότητας* υπέρ της εφαρμογής ποσοστώσεων εντάθηκαν και σύντομα καρποφόρησαν.

Το άρθρο 116 του Συντάγματος του 1975 που κατοχύρωνε την ισότητα, επέτρεπε στην παρ. 2 «αποκλίσεις» από την αρχή της ισότητας, όπως ορίζεται στο άρθρο 4, «για σοβαρούς λόγους, στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος», κάτι που τελικά λειτούργησε αρνητικά για τις γυναίκες. Το 2000 η Αναθεωρητική Βουλή ενέκρινε τροποποίηση του συγκεκριμένου άρθρου έτσι ώστε, «απαλειφομένων των αποκλίσεων να προβλεφθεί μόνο η δυνατότητα λήψης παροδικών θετικών μέτρων για την πραγματική εφαρμογή της αρχής της Ισότητας». Η σχετική διατύπωση της παρ. 2 του άρθρου 116 προβλέπει πλέον ότι δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας ανδρών και γυναικών, κάτι που, εκτός των άλλων, επέτρεψε και τη θεσμοθέτηση ποσοστώσεων για τις δημοτικές εκλογές. Είχε προηγηθεί η πρωτοβουλία της *Γενικής Γραμματείας Ισότητας* με την οποία θεσμοθετήθηκε (Ν. 2839/2000) η εισαγωγή ποσοστώσεων (1/3) σε όλα τα όργανα λήψεως αποφάσεων του Δημοσίου, καθώς και στις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς που εποπτεύονται από αυτό.

Ύστερα από εισήγηση της υπουργού Β. Παπανδρέου και σχετική τροπολογία που ψηφίστηκε στη Βουλή την άνοιξη του 2001 (Ν. 2910, άρθρο 75), στις επόμενες εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση (δημοτική και νομαρχιακή) προβλεπόταν να εφαρμοστεί ποσοστώση στα ψηφοδέλτια των συνδυασμών, με στόχο κανένα φύλο να μην αντιπροσωπεύει πάνω από τα 2/3 των υποψηφίων: «Επί ποινή απαραδέκτου της δήλωσης με την οποία καταρτίζεται ο συνδυασμός των υποψηφίων που συμμετέχουν στις Νομαρχιακές και Δημοτικές Εκλογές» (ακύρωση ψηφοδελτίου), ο αριθμός των υποψηφίων από κάθε φύλο, πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού. Δηλαδή, για πρώτη φορά στην Ελλάδα επρόκειτο να εφαρμοστεί ποσοστώση ανά-

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

λογα με το φύλο σε εκλογές, με στόχο την ενίσχυση της παρουσίας γυναικών στα δημοτικά και τα νομαρχιακά συμβούλια. Η αλλαγή αυτή –η οποία έγινε αποδεκτή στη Βουλή ευκολότερα απ' ό,τι θα μπορούσε να υποθέσει κανείς– είναι σημαντική, κυρίως γιατί προϋποθέτει για μελλοντική επιδίωξη εφαρμογής ποσοστώσεων και σε βουλευτικές εκλογές, κάτι που βεβαίως θα έχει ευρύτερες επιπτώσεις στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, αλλά και διότι επιτρέπει τη διατύπωση υποθέσεων για ενδεχόμενες αλλαγές στη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η ενδιαφέρουσα αυτή εξέλιξη, που εμπνέεται βέβαια από ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, εφαρμόστηκε στις δημοτικές εκλογές του 2002. Μένει να δείξει ποια επίδραση θα έχει μακροπρόθεσμα στο πολιτικό σύστημα και την ελληνική πολιτική κουλτούρα, τόσο στο επίπεδο των αριθμών, όσο και κυρίως πέρα από αυτό. Όσο για τα άμεσα αποτελέσματά της, η εικόνα των δημοτικών συμβουλίων της χώρας μετά την πρώτη εφαρμογή ποσοστώσης ανάλογα με το φύλο παρουσιάζει, προφανώς, διαφοροποιήσεις σε σχέση με εκείνη που είχε προκύψει από τις δημοτικές εκλογές του 1998. Οι διαφοροποιήσεις αυτές, που είναι ενδεχομένως μικρότερες από το αναμενόμενο, συγκεκριμενοποιούνται, αφενός στο συνολικό αριθμό γυναικών δημοτικών συμβούλων και αφετέρου στο συνολικό αριθμό δημοτικών συμβουλίων στα οποία δεν υπάρχει καμία γυναίκα. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι η εφαρμογή ποσοστώσεων για το φύλο μείωσε σημαντικά τον αριθμό δημοτικών συμβουλίων απ' όπου απουσιάζουν εντελώς γυναίκες: από 327 (36,3%) που ήταν μετά τις εκλογές του 1998, μειώθηκαν σε 116 στα 900 (12,9%), κάτι που ενδεχομένως αποτελεί και τη σημαντικότερη συνέπεια των ποσοστώσεων. Εξάλλου, ενώ στις δημοτικές εκλογές του 1998 το ποσοστό γυναικών δημοτικών συμβούλων έφτανε στο 7,1%, το 2002 με την ποσοστώση ανέβηκε στο 11,7%. Πράγματι, οι δημοτικές εκλογές του 1998 είχαν αναδείξει 16.546 δημοτικούς συμβούλους σε όλη τη χώρα, εκ των οποίων οι 1.184 ήταν γυναίκες (7,1%), ενώ στις εκλογές που έγιναν τον Οκτώβριο του 2002 αναδείχθηκαν συνολικά 17.133 δημοτικοί σύμβουλοι, από τους οποίους οι 2.005 είναι γυναίκες (11,7%). Όσον αφορά τον αριθμό γυναικών δημάρχων (στον οποίο βέβαια δεν υπήρχε άμεση επίδραση των ποσοστώσεων), ενώ το 1998 αναδείχθηκαν 14 γυναίκες δήμαρχοι (1,6%), το 2002 αυξήθηκαν στις 16 (1,8%). Για τις γυναίκες κοινοτάρχες οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν μία το 1998 έναντι πέντε το 2002.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ποσοστώση σε ένα εκλογικό σύστημα με σταυροδοσία (και όχι λίστα, όπου μπορεί να επιβληθεί η εναλλαγή των ονομάτων των υποψηφίων ανάλογα με το φύλο τους) πέρα από το ότι δεν είναι δυνατό να

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

έχει άμεσα θεαματικά αποτελέσματα, είναι πιθανό να λειτουργήσει και αντιφατικά. Αν και στις τελευταίες δημοτικές εκλογές η ποσόστωση υπήρξε θετική στο επίπεδο των αριθμών, αφού από 7% οι γυναίκες δημοτικοί σύμβουλοι πλησίασαν το 12% –σημαντική η αύξηση, αλλά πάντα εξαιρετικά μικρό το ποσοστό– στο ιδεολογικό και το συμβολικό επίπεδο ενδέχεται να έχει και αρνητικές επιπτώσεις. Διότι θεσμοθετώντας ένα μέτρο που ως προβαλλόμενο στόχο έχει την αύξηση της «ισότητας ευκαιριών», εκτός από το στιγματισμό των αποδεκτών, που αποτελεί εγγενές πρόβλημα των θετικών διακρίσεων, μπορεί και να ενοχοποιήσει τα θύματα της ανισότητας, με βάση τη λογική «σας προσφέρθηκε το 33% των θέσεων στα ψηφοδέλτια, και εσείς καταφέρατε να εκλεγείτε κατά 12%. Ποιος φταίει;». Η άρρητη απάντηση μοιάζει προφανής, ενώ βεβαίως παρακάμπτεται το ουσιώδες ερώτημα, *ποια ισότητα ευκαιριών υπήρξε πράγματι; Πώς ορίζεται η ισότητα ευκαιριών και πώς μπορεί να εξασφαλιστεί;* Επομένως, τα μέτρα για την άμεση καταπολέμηση του πολιτικού αποκλεισμού των γυναικών, όπως οι ποσοστώσεις, πρέπει να συνοδεύονται από άλλα, ευρύτερης εμβέλειας μέτρα, προκειμένου να μπορούν να έχουν ουσιαστικά και μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα, τόσο στο επίπεδο της κοινωνικής πραγματικότητας, όσο και σε αυτό των ιδεολογικών αναπαραστάσεων. Στο τελευταίο αυτό επίπεδο μάλιστα, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα ο τρόπος με τον οποίο προβάλλονται και νομιμοποιούνται στο λόγο μέτρα θετικών διακρίσεων. Και είναι προφανές ότι η επίκληση της ανάγκης για λήψη άμεσων μέτρων για την καταπολέμηση του πολιτικού αποκλεισμού των γυναικών και της έμφυλης ανισότητας στην πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, είναι σαφώς ισχυρότερο νομιμοποιητικό επιχείρημα από αυτό της «ισότητας ευκαιριών».

Εν τω μεταξύ οι ευρωπαϊκές πολιτικές για την έμφυλη ισότητα συστηματοποιήθηκαν περισσότερο από το 1997, οπότε με τη συνθήκη του Άμστερνταμ υιοθετήθηκε η επιταγή της «ενσωμάτωσης της οπτικής του φύλου» ή «της αρχής της έμφυλης ισότητας», σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming).⁵⁰ Η «ενσωμάτωση» προβλήθηκε ως στρατηγική για την έμφυλη ισότητα με ευρύτερες βλέψεις από τις θετικές διακρίσεις, τις οποίες όμως δεν προβλέπεται να καταργήσει, καθώς σε ορισμέ-

50. Για μια κριτική παρουσίαση των σχετικών πολιτικών, βλ. ενδεικτικά, M. Verloo, 2002, E. Lombardo, 2003, καθώς και για τα νοηματικά πλαίσια των πολιτικών που αφορούν την παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, P. Meier, E. Lombardo, M. Bustelo, M. Pantelidou Maloutas, 2005.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

■ Η Χρυσή Καρύδη, η Σοφία Καλαντζάκου και η Σοφία Βούλτεψη, στη Βουλή από τις εκλογές του 2004, όπου συμμετέχουν συνολικά σαράντα γυναίκες βουλευτές.

νους τομείς κρίνονται απαραίτητες. Η στρατηγική αυτή, αν και δυνητικά μοιάζει ριζοσπαστική για το σύστημα έμφυλων σχέσεων, αντιμετωπίζει συχνά προβλήματα σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο στο επίπεδο της κατανόησής της, όσο και, συνακόλουθα, σε αυτό της εφαρμογής της.⁵¹ Αναμφίβολα όμως, η διαμόρφωση και η προώθηση των ευρωπαϊκών πολιτικών για την ισότητα, παρά τις αδυναμίες τους, είναι πολύτιμες, ιδιαίτερα για τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου όπου δεν υπήρχε σχετική παράδοση.

51. Βλ. ενδεικτικά, M. Stratigaki, 2005, και M. Pantelidou Maloutas, 2005, όπου υπάρχουν και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

Το Φεβρουάριο του 2002, συστάθηκε στη Βουλή μόνιμη κοινοβουλευτική επιτροπή Ισότητας και Ατομικών Δικαιωμάτων, κάτι που αποτελεί απάντηση σε παλαιό αίτημα γυναικών βουλευτών. Σήμερα, εννέα από τα δεκατρία μέλη της επιτροπής αυτής είναι γυναίκες, ενώ αποτελεί τη μόνη κοινοβουλευτική επιτροπή στην οποία τόσο πρόεδρος όσο και δύο αντιπρόεδροι είναι γυναίκες. Παράλληλα, όλο και περισσότερες φωνές ακούγονται υπέρ της θεσμοθέτησης ποσοτώσεων και στις βουλευτικές εκλογές, αίτημα που αναμένεται να αντιμετωπίσει πολύ περισσότερες αντιδράσεις από το αντίστοιχο για τις τοπικές εκλογές.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας, από το 1988 που δημιουργήθηκε, είναι αρμόδια για το συντονισμό της προώθησης και τη θεσμοθέτησης μέτρων υπέρ της έμφυλης ισότητας, ενώ τα τελευταία χρόνια σε συνεργασία με διεθνείς φορείς και οργανώσεις καθώς και μη κυβερνητικές οργανώσεις στην Ελλάδα, μεθοδεύει την εφαρμογή ευρωπαϊκών πολιτικών και στρατηγικών ισότητας. Κεντρικές μεταξύ αυτών είναι η «ενσωμάτωση της αρχής της έμφυλης ισότητας σε όλες τις πολιτικές» (gender mainstreaming), καθώς και η «ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στα κέντρα λήψης αποφάσεων». Στο θέμα των ευρωπαϊκών επιδράσεων είναι σημαντικό να επισημανθεί η συμβολική βαρύτητα που έχει το γεγονός ότι το *Σχέδιο Ευρωπαϊκού Συντάγματος*, που εγκρίθηκε από *Διακυβερνητική Διάσκεψη* και υπογράφηκε στη Ρώμη από τους αρχηγούς κρατών και πρωθυπουργούς των είκοσι πέντε κρατών-μελών (ανεξάρτητα από τη μετέπειτα πορεία του), περιλαμβάνει, με ρητή αναφορά, την «ισότητα γυναικών και ανδρών», ανάμεσα στις θεμελιώδεις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συμπλήρωση αυτή πραγματοποιήθηκε ύστερα από πολλές παρεμβάσεις γυναικείων και άλλων μη κυβερνητικές οργανώσεις σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, απ' όπου και είχε ξεκινήσει η σχετική κινητοποίηση κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επίλογος

Στα πενήντα χρόνια που οι Ελληνίδες συμμετέχουν έμπρακτα στο εκλογικό σώμα, εκτός από τις αλλαγές στη χρήση των πολιτικών τους δικαιωμάτων καθώς και σε σχετικές ρυθμίσεις και προσπάθειες για την αύξηση του αριθμού γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, σημειώθηκαν βέβαια και άλλες σημαντικές αλλαγές. Αλλαγές, αφενός στην κοινωνική πραγματικότητα, ιδιαίτερα σε σχέση με τη μαζική είσοδο γυναικών στην αγορά εργασίας και την κατανομή τους στους βασικούς παραγωγικούς τομείς, και αφετέρου αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο των έμφυλων σχέσεων, οι οποίες έχουν καθοριστική σημασία για τη γυναικεία ιδιότητα του πολίτη. Οι αλλαγές αυτές αποτέλεσαν συνέπεια διεκδικήσεων, αλλά συγχρόνως εξυπηρέτησαν και τις ανάγκες μιας πολιτικής εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρ' όλες τις αλλαγές, η συνεχιζόμενη μειωμένη παρουσία γυναικών στις πολιτικές δομές δεν μπορεί παρά να αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού, τόσο σε σχέση με το τι υποδηλώνει για το σύστημα έμφυλων σχέσεων στην ελληνική κοινωνία, όσο και για τα προβλήματα που δημιουργεί στη δημοκρατία. Αν και η σχετική ασυμμετρία μοιάζει πράγματι να υποχωρεί, αυτό συμβαίνει κυρίως επιλεκτικά, ή συγκυριακά, σίγουρα δε, οι μεταβολές είναι εξαιρετικά αργές και κυρίως, αναντίστοιχες με τις γενικότερες κοινωνικές εξελίξεις. Πράγματι, η μειωμένη παρουσία γυναικών στις πολιτικές ηγετικές ομάδες προβάλλει ως δομικό χαρακτηριστικό της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας,¹ το οποίο εκφράζει την κατώτερη θέση των γυ-

1. Για τις ιστορικές καταβολές και τη σύγχρονη φυσιογνωμία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, βλ. P. N. Diamandouros, 1983, και Ν. Διαμαντούρος, 2000.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ναικών, και υποδηλώνει την ύπαρξη σημαντικού ελλείμματος στη λειτουργία της δημοκρατίας. Ο εντοπισμός όμως ενός σημαντικού προβλήματος για τη δημοκρατία, δεν δίνει αυτόματα απάντηση στο πώς αυτό θα επιλυθεί. Προϋπόθεση για την ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος αποτελεί η διερεύνηση του τι σημαίνει για τη δημοκρατία η ύπαρξη έμφυλων πολιτών, και του ποια αντιμετώπιση του φύλου μπορεί να ευνοήσει την πραγματική αδιαφορία προς αυτό, συμβάλλοντας παράλληλα στη μετατροπή της σημερινής δημοκρατίας σε δημοκρατία χωρίς πρόσημο φύλου.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι, ενώ είναι αναμενόμενο πως η κοινωνική υποτέλεια οδηγεί στην μειωμένη παρουσία σε εξουσιαστικές δομές, η μειωμένη αυτή παρουσία δεν είναι δυνατό να εννοιολογηθεί με όρους «αντιπροσώπευσης». Με βάση τις αρχές της δημοκρατίας και με τα δεδομένα του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι γυναίκες στη Βουλή αντιπροσωπεύουν τις γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία. Κι αυτό, γιατί «αντιπροσωπεύω» σημαίνει αναφέρομαι και λογοδοτώ στην κατηγορία από την οποία προέρχομαι, ενώ προϋποθέτει την ύπαρξη καθορισμένων δομών και διαδικασιών επιλογής αντιπροσώπων της συγκεκριμένης κατηγορίας. Στοιχεία που προφανώς δεν υπάρχουν και δεν μπορούν να υπάρξουν στη σημερινή δημοκρατία, όσον αφορά το φύλο. Το μόνο κατηγοριακό στοιχείο που προβλέπεται –πέρα από το πολιτικό όπως εκφράζεται μέσω του κομματικού συστήματος– είναι βέβαια το γεωγραφικό. Συνεπώς, οι γυναίκες στη Βουλή δεν μπορεί παρά να αντιπροσωπεύουν τους ψηφοφόρους τους, ανεξαρτήτως φύλου. Οποιαδήποτε άλλη συλλογιστική δεν εξυπηρετεί, ούτε την υπόθεση της δημοκρατίας, ούτε τις ίδιες τις γυναίκες. Επιπλέον, το φύλο του ή της πολιτικού δεν καθορίζει κατ' ανάγκην και το «φύλο» της πολιτικής που ασκεί. Δηλαδή, δεν είναι οι γυναίκες στις δομές λήψεως αποφάσεων, αλλά οι πολιτικές εκείνες θέσεις που θα προκαλέσουν αλλαγές στην πολιτική αντιμετώπιση του φύλου. Συνεπώς, το ουσιαστικό ερώτημα περί αντιπροσώπευσης δεν συνδέεται τόσο με τη σύνθεση της Βουλής, όσο με το περιεχόμενο και τους στόχους των πολιτικών αποφάσεων που λαμβάνονται. Εντούτοις, η παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο είδος των πολιτικών που θεσμοθετούνται, ιδιαίτερα όταν οι γυναίκες αυτές έχουν διασυνδέσεις με φορείς προώθησης πολιτικών ισότητας και με γυναικείες οργανώσεις.² Η δε αύξηση του αριθμού των γυναι-

2. Βλ. γι' αυτό το θέμα, Α. Mazur, 2002.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

κών βουλευτών, ως αντιπροσώπων του κοινωνικού συνόλου, αποτελεί σημαντική εξέλιξη για τη δημοκρατία, διότι καταδεικνύει πως γίνεται προσπάθεια καταπολέμησης του πολιτικού αποκλεισμού τους, και συνεπώς πως η ανισότητα που ενυπάρχει στο σύστημα έμφυλων σχέσεων τείνει σταδιακά να μειωθεί.

Αν η πολιτική ισότητα που νομικά προβλέπεται, δομικά εμποδίζεται, άρα χρειάζονται μέτρα προκειμένου να αποκτήσει ουσία και περιεχόμενο, το ερώτημα είναι τι είδους μέτρα; Δηλαδή, ποια αντιμετώπιση του φύλου είναι πιο αποτελεσματική για τον «εκδημοκρατισμό» της δημοκρατίας, και πρωτίστως, με ποιο στόχο. Στόχος θα είναι να αποκτήσει και γυναικείο πρόσωπο η δημοκρατία δίπλα στο καθιερωμένο ανδρικό, όπως μοιάζει να επιδιώκεται μέσω συγκεκριμένων πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο;³ Ή το να γίνει η δημοκρατία πραγματικά αδιάφορη προς το φύλο, συνεπώς προς τις συστατικές αρχές της; Με άλλα λόγια, αυτό που πρωτίστως θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι *ποιο είναι τελικά το ζητούμενο* στην προβληματική σχέση δημοκρατίας και φύλου: το να τοποθετηθούν περισσότερες γυναίκες σε θέσεις εξουσίας που παραδοσιακά ορίζονται ως ανδρικές; Ή το να διαμορφωθεί μια διαφορετική κοινωνία, όπου το φύλο δεν θα λειτουργεί διαμεσολαβητικά στις σχέσεις των υποκειμένων, ιεραρχώντας τα;

Ενδεχομένως, πιο συναφές με τη θεωρία της δημοκρατίας θα ήταν να υπογραμμιστεί ότι το ζήτημα δεν είναι ούτε πώς θα γίνει σεβαστή μια θεσμοθετημένη διχοτομία (γυναίκες - άνδρες) που δημιουργεί ιεραρχήσεις, ούτε, αντίθετα, πώς θα καταφέρουμε να αγνοήσουμε το φύλο (κάτι που πάντα λειτουργεί σε βάρος των «κατώτερων» στη σχετική ιεραρχία), αλλά πώς θα γίνει αποδεκτή η έμφυλη διάσταση των πολιτών στην πολλαπλότητά της, καθώς και πώς αυτή δεν θα έχει σημασία παρά μόνον ως μία από τις πολλές ατομικές ιδιαιτερότητές τους. Ιδιαιτερότητες οι οποίες δεν θα αποκρυσταλλώνονται σε πρότυπα ιεράρχησης, αφού δεν θα κατατάσσουν τα υποκείμενα αμετάκλητα σε μία από δύο δεδομένα διαφορετικές κατηγορίες, και έτσι θα είναι ουσιαστικά άσχετες από την ιδιότητα του πολίτη. Η τελευταία αυτή συλλογιστική – η οποία βεβαίως δεν αναφέρεται ειδικά στην ελληνική περίπτωση – δεν απορρίπτει τη χρήση ποσοστώσεων, ως προσωρινό μέτρο προκειμένου να αντιμετωπιστούν άμεσα κατάφωρες ανισότητες. Υπογραμμίζει όμως τη ση-

3. Το να αποκτήσει και γυναικείο πρόσωπο η δημοκρατία, παράλληλα με το καθιερωμένο ανδρικό, αποτέλεσε στόχο που οδήγησε στην καθιέρωση της «ισάριθμης αντιπροσώπευσης» (parité) στη Γαλλία.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

μασία που έχει ο τρόπος με τον οποίο προωθούνται και νομιμοποιούνται ιδεολογικά τα σχετικά μέτρα· και κυρίως, την αναγκαιότητα ενσωμάτωσής τους σε ένα ευρύτερο σχέδιο δομικών αλλαγών, οι οποίες θα επιτευχθούν μέσω πολιτικών σε όλους ανεξαιρέτως τους τομείς. Έτσι οι πολιτικές για το φύλο δεν θα περιορίζονται στην αντιμετώπιση επιμέρους εκφράσεων της ανισότητας, κάτι που συχνά νομιμοποιεί περαιτέρω τη λογική της «γυναικείας διαφορετικότητας», η οποία έρχεται σε αντίθεση με την επιδίωξη της δημοκρατικής συνύπαρξης όλων. Σύμφωνα με τη σύγχρονη δημοκρατική θεωρία, η πάντα «υπό διαμόρφωση» δημοκρατία (πρέπει να) στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή ενίσχυση των δυνατοτήτων *αυτοπραγμάτωσης* όλων των υποκειμένων, κάτι που την υποχρεώνει να αρνείται τις σταθερές και δεδομένες ταυτότητες, οι οποίες αποδίδονται σε αυτά, ώστε να είναι ανοικτή σε όλες και σε όλους. Αυτό που απαιτείται είναι η διαμόρφωση ενός πλαισίου που θα επιτρέψει στα υποκείμενα, ατομικά και συλλογικά, να φανταστούν τρόπους έκφρασης της έμφυλης υπόστασής τους, πέρα από τις περιοριστικές επιταγές του τι σημαίνει «γυναίκα» και τι «άνδρας», και έτσι να θεσμοθετήσουν άλλες κοινωνικές και πολιτικές δομές και διαδικασίες, οι οποίες θα έχουν τις προϋποθέσεις να είναι ουσιαστικά δημοκρατικές. Όπως φαίνεται, η απάντηση στο ερώτημα *ποιος είναι ο στόχος*, άρα, *τι είδους μέτρα πρέπει να προωθηθούν*, είναι κρίσιμη για το αν θα καταφέρουμε –υπηρετώντας την υπόθεση της ισότητας– να μην υποθηκεύσουμε το άλλο συστατικό του δημοκρατικού οράματος, που συμπυκνώνεται στην επιταγή της απελευθέρωσης από όλα τα δεσμά, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του φύλου. Απελευθέρωση που είναι απαραίτητη και για την ίδια την εφαρμογή της αρχής της ισότητας, και η οποία υποδηλώνει ότι δεν αρκεί η θεσμοθετημένη αύξηση της παρουσίας γυναικών στη λειτουργία της δημοκρατίας, δεδομένου ότι προβληματική είναι η σχέση της δημοκρατίας με το φύλο, και με τον τρόπο με τον οποίο αυτό εννοιολογείται, και όχι «απλώς» η σχέση της με τις γυναίκες.

Συνεπώς, αν οι γυναίκες γενικά, και στην Ελλάδα ειδικότερα, πέτυχαν πάρα πολλά στη διάρκεια του 20ού αιώνα –ανάμεσα στα οποία η ψήφος έχει εξέχουσα θέση– συγχρόνως αυτά είναι και πολύ λίγα. Γιατί είναι συχνά αμφίβολο αν οι σημαντικές αλλαγές στο επίπεδο των δικαιωμάτων και οι μεταβολές στα πρότυπα ζωής των γυναικών είναι ουσιώδεις για τον ιεραρχικό χαρακτήρα του συστήματος έμφυλων σχέσεων, ή αν απλώς αποτελούν εκσυγχρονισμό της ανισότητας. Το φύλο εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις συνθήκες ζωής, τις οικογενειακές διαδρομές, την εργασία, τις προσωπικές σχέσεις, τις επιδιώξεις, τις ευκαιρίες, τις

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

προσδοκίες ακόμη και στα όνειρα των πολιτών. Κι αν πρέπει τελικά να ευχηθεί κανείς κάτι για την πορεία της κοινωνικής θέσης και των δικαιωμάτων των γυναικών τον 21ο αιώνα, αποτιμώντας τις σχετικές εξελίξεις που σημειώθηκαν τον 20ό, αυτό θα είναι να σταματήσει αυτή η πορεία να αποτελεί ιδιαίτερο αντικείμενο διερεύνησης. Όχι βέβαια για να τη σκεπάσει και πάλι ένα πέπλο σιωπής, ούτε γιατί δεν αποτελεί πράγματι αντικείμενο εορτασμού η επέτειος του μισού αιώνα γυναικείας συμμετοχής στο ελληνικό εκλογικό σώμα και το Κοινοβούλιο. Αλλά γιατί θα ακυρωθεί εκείνη η πραγματικότητα που μας επιτρέπει/αναγκάζει να βλέπουμε την κοινωνικο-πολιτική πορεία των γυναικών ως «ειδική», ξεχωριστή από την «οικουμενική» πορεία, αυτή των ανδρών.

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ

		(52) ¹	56	58	61	63	
Ακρίτα Σ.	ΠΑΣΟΚ						
Αλφιέρη Σ.	ΣΥΝ						
Ανδρεαδάκη Α.	ΟΙΚ-ΕΝ						
Ανουςάκη Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Αντωνίου Α.	ΠΑΣΟΚ						
Αποστολάκη Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Αράπη-Καραγιάννη Μ.	ΔΗΚΚΙ						
Αράπογλου Χ.	ΠΑΣΟΚ						
Αρσένη Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Βλάχου Ε.	ΝΔ						
Βούλτεψη Σ.	ΝΔ						
Γεννηματά Φ.	ΠΑΣΟΚ						
Γιαννάκου Μ.	ΝΔ						
Γιαννοπούλου Κ.	ΠΑΣΟΚ						
Γιάννου Α.	ΕΔΑ/ΚΚΕ						
Γκερέκου Α.	ΠΑΣΟΚ						
Γυφτοδήμου-Καραγεώργη Μ.	ΕΔΑ						
Δαμανάκη Μ.	ΚΚΕ/ΣΥΝ/ΠΑΣΟΚ						
Δασκαλάκη Ι.	ΝΔ						
Διαμαντοπούλου Α.	ΠΑΣΟΚ						
Δίζη Μ.	ΟΙΚ-ΕΝ						
Ζήση Ρ.	ΠΑΣΟΚ						
Θανασέκου Β.	ΕΔΑ						
Θωμά Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Ιατροπούλου Αι.	ΟΙΚ-ΕΝ						

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

		(52)	56	58	61	63	
Κακλαμανάκη Σ.	ΠΑΣΟΚ						
Καλαντζάκου Σ.	ΝΔ						
Καλδή Μ.	ΝΔ						
Καλογήρου Χ.	ΝΔ						
Κανέλλη Γ.	ΚΚΕ						
Κανελλοπούλου Κ.	ΝΔ						
Καρά Μ.	ΝΔ						
Καρύδη Χ.	ΝΔ						
Κατσέλη Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Κόλλια-Τσαρουχά Μ.	ΝΔ						
Κοντού Μ.	ΝΔ						
Κόρκα Α.	ΝΔ						
Κοταμανίδου Ε.	ΣΥΝ						
Κουντουρά Ε.	ΝΔ						
Κούρκουλα Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Κουτήφαρη Α.	ΝΔ						
Κυπριωτάκη-Περράκη Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Κωνσταντοπούλου Μ.	ΝΔ						
Λαΐου Α.	ΠΑΣΟΚ						
Λαμπράκη Ει.	ΠΑΣΟΚ						
Λάμπρου Η.	Ε.Κ.						
Λουλέ Α.	ΣΥΝ						
Μακρή Ζ.	ΝΔ						
Μανούσου-Μπινοπούλου Α.	ΝΔ						
Μαντζουλίνου Α.	ΝΔ						
Μανωλιά Χ.	ΠΑΣΟΚ						
Μαχαίρα Μ.	ΠΟΛΑΝ						
Μερεντίτη Α.	ΠΑΣΟΚ						

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

		(52)	56	58	61	63	
Μερκούρη Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Μπακογιάννη Ντ.	ΝΔ						
Μπενά Ε.	ΕΔΑ						
Μπενάκη-Ψαρούδα Α.	ΝΔ						
Μπερνιδάκη Ε.	ΝΔ						
Μπόσκου Μ.	ΚΚΕ						
Μπουγά Τ.	ΝΔ						
Μπουρδάρα Κ. Γ.	ΠΑΣΟΚ						
Μπουρδάρα Κ. Α.	ΝΔ						
Νικολαΐδου Β.	ΚΚΕ						
Ξηροτύρη Αι.	ΣΥΝ						
Πάλλη-Πετραλιά Φ.	ΝΔ						
Παντελάκη Ε.	ΚΚΕ						
Παπαδημητρίου Ε.	ΝΔ						
Παπαζών Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Παπακώστα Αι.	ΝΔ						
Παπανδρέου Β.	ΠΑΣΟΚ						
Παπαρήγα Α.	ΚΚΕ						
Παρτσαφυλλίδου Φ.	ΝΔ						
Περλεπέ-Σηφουνάκη Αι.	ΠΑΣΟΚ						
Ράπτη Ε.	ΝΔ						
Ράπτη Σ.	ΠΑΣΟΚ						
Σακοράφα Σ.	ΠΑΣΟΚ						
Σβώλου Μ.	ΕΔΑ						
Σκούρα Ε.	ΕΣ	ΤΑ					
Σπεντζάρη Ε.	ΝΔ						
Σπυράκη Χ.	ΠΑΣΟΚ						
Σπυροπούλου Μ.	ΝΔ						

109

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

		(52)	56	58	61	63	
Στεργίου Ι.	ΣΥΝ						
Στεφανοπούλου Φ.	ΠΟΛΑΝ						
Συνοδινού Α.	ΝΔ						
Σχοιναράκη Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Τζαβέλλα Φ.	ΝΔ						
Τζακρή Θ.	ΠΑΣΟΚ						
Τσαλδάρη Α.	ΕΡΕ						
Τσιριμώκου-Πιμπλή Ι.	ΝΔ						
Τσουδερού Β.	ΕΚ/ΕΔΗΚ/ΝΔ*						
Τσουρή Ε.	ΠΑΣΟΚ						
Υψηλάντη Αι.	ΚΚΕ						
Φαραντούρη Μ.	ΠΑΣΟΚ						
Φλέμινγκ Α.	ΠΑΣΟΚ						
Φουντουκίδου Π.	ΝΔ						
Χριστοφιλοπούλου Π.	ΠΑΣΟΚ						
Χριστοφορίδου Κ.	ΠΑΣΟΚ						
Σύνολο		1	2	4	3	1	

* Η επεξεργασία των στοιχείων και η διαμόρφωση του πίνακα έγινε από τη Μ. Παντελίδου Μαλούτα.

Ο πίνακας, έως το 2000, δημοσιεύεται στο Μ. Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2002.

1 Οι γυναίκες δεν συμμετείχαν στις εκλογές του 1952, διότι το δικαίωμα της ψήφου που απέκτησαν τη χρονιά αυτή ενεργοποιήθηκε την 1.1.1953. Συμμετείχαν όμως σε τοπική αναπληρωματική στη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο του 1953.

2 Στις εκλογές του 1964 εκλέχτηκε αρχικά μία μόνο γυναίκα, η Μ. Γυφτοδήμου-Καραγεώργη, αλλά το 1966 προστέθηκε και δεύτερη, η Η. Λάμπρου, η οποία κατέλαβε κενωθείσα θέση.

3 Ο αριθμός αυτός μειώθηκε στις δέκα επτά μετά από δύο ακυρώσεις και μία παραίτηση.

4 Μία αντικατάσταση και μία κατάληψη θέσης που κενώθηκε ανεβαζουν τον αριθμό των γυναικών που απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα στη Βουλή του 1990 σε δέκα οκτώ.

5 Με το θάνατο της Μ. Μερκούρη, την κατάληψη έδρας που ακυρώθηκε και άλλης που είχε κενωθεί από γυναίκες, ο σχετικός αριθμός έφτασε στις δέκα εννέα, για να αυξηθεί στο τέλος της περιόδου στις είκοσι, όταν η Φ. Παρτσαφυλλίδου κατέλαβε έδρα που είχε κενωθεί. Συνολικά, δηλαδή στη Βουλή του 1993, είκοσι μία γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα.

6 Με την παραίτηση της Μ. Γιαννάκου, την αντικατάστασή της από τη Μ. Κοντού και την κατάληψη άλλης έδρας που είχε κενωθεί (λόγω του θανάτου του Α. Τσαλδάρη) από τη Μ. Κωνσταντοπούλου, ο αριθμός αυξήθηκε στις είκοσι, ενώ συνολικά στη Βουλή του 1996, είκοσι μία γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα.

111

+ = Κατά τη διάρκεια της θητείας της απεβίωσε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΕΚΔΟΣΗ

Λόγω του επετειακού χαρακτήρα αυτού του αφιερώματος (1956-2006) δεν κρίθηκε σκόπιμο να περιληφθούν στο κυρίως κείμενο οι αλλαγές που συντελέστηκαν μετά το 2006 στην κατά φύλα σύνθεση της Βουλής του 2004 –κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, ως απόρροια των Δημοτικών Εκλογών του 2006.

Οι αλλαγές αυτές σημειώνονται παρακάτω:

1. Τον Ιανουάριο του 2007, η Μάρω Κοντού της ΝΔ κατέλαβε την κενωθείσα θέση του Νικήτα Κακλαμάνη, ο οποίος εξελέγη δήμαρχος Αθηναίων.

2. Τον Ιανουάριο του 2007, η Μαρία Θωμά του ΠΑΣΟΚ κατέλαβε την κενωθείσα θέση του Ανδρέα Φούρα, ο οποίος εξελέγη δήμαρχος Πατρέων.

3. Τον Ιανουάριο του 2007, απεχώρησε από τη Βουλή η Ευαγγελία Σχοιναράκη του ΠΑΣΟΚ, η οποία εξελέγη νομάρχης Ηρακλείου Κρήτης. Τη θέση της κατέλαβε ο Ιωάννης Σκουλάς.

4. Τον Ιανουάριο του 2007, η Αγάθη (Ρόζα) Βρεττού του ΠΑΣΟΚ κατέλαβε τη θέση του Ανδρέα Ανδριανόπουλου, ο οποίος αποχώρησε από τη Βουλή.

Οι δύο πρώτες βουλευτές επανήλθαν στη Βουλή, αφού είχαν και στο παρελθόν διατελέσει βουλευτές. Συνεπώς, το 2007 σαράντα τρεις γυναίκες συμμετέχουν στη Βουλή, ενώ ο συνολικός αριθμός γυναικών που έχουν υπάρξει βουλευτές στην ελληνική Βουλή ανέρχεται στις ενενήντα εννέα.

Βιβλιογραφία

α) Ελληνική

- Αβδελά, Ε., Ψαρρά, Α. (επιμ.), 1985, *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Αθήνα, Γνώση.
- Αβδελά, Ε., 1988, «Στοιχεία για την εργασία των γυναικών στο μεσοπόλεμο: Όψεις και θέσεις», στο Μαυρογορδάτος, Γ. Θ., Χατζηνιωσήφ, Χ. (επιμ.), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σσ. 193-204.
- Αβδελά, Ε., 2002, «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», στο Χατζηνιωσήφ, Χ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας τον 20ό αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος, 1922-1940*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, σσ. 337-358.
- Αθανασάτου, Γ., 1995, «Η επανεμφάνιση φεμινιστικών διεκδικήσεων στη μεταδικτατορική Ελλάδα και η άσκηση πολιτικών του κράτους», στο Σπανού, Κ. (επιμ.), *Κοινωνικές διεκδικήσεις και κρατικές πολιτικές*, Αθήνα, Σάκκουλας, σσ. 295-307.
- Αθανασάτου, Γ., 2004, «Ταυτότητες φύλου και μεταπολίτευση. Το προσωπικό ήταν πολιτικό», στο Κοντογιώργης, Γ., Λάβδας, Κ., Μενδρινού, Μ., Χρυσόχοου, Δ. (επιμ.), *Τριάντα χρόνια δημοκρατία. Το πολιτικό σύστημα της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-2004*, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, Κριτική, τόμ. Β', σσ. 133-151.
- Αλιβιζάτος, Ν., 1983, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Αυδή-Καλκάνη, Ι., 1997, *Μια αντάρτισσα της Πόλης στην ταραγμένη Αθήνα: Αθηνά Γαϊτάνου-Γιαννιού (1880-1952)*, Αθήνα, ΕΛΙΑ.
- Βαρίκα, Ε., 1987, *Η εξέγερση των κυριών*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος.
- Βαρίκα, Ε., 1988, «Μια δημοσιογραφία στην υπηρεσία της 'γυναικείας φυλής'», *Διαβάζω*, 198, 1988, σσ. 6-12.
- Βαρίκα, Ε., 1992, «Αντιμέτωπες με τον εκσυγχρονισμό των θεσμών: Ένας δύσκολος φεμινισμός», στο Λεοντίδου, Ε., Ammer, S. (επιμ.), *Η Ελλάδα των γυναικών*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις/Γαία 1, σσ. 67-80.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

- Βερβενιώτη Τ., 1993, «Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος της ψήφου των γυναικών από το ελληνικό αντιστασιακό κίνημα (1941-44)», *Δίλη*, 6, 1993, σσ. 180-195.
- Βερβενιώτη, Τ., 1994, *Η γυναίκα της αντίστασης*, Αθήνα, Οδυσσέας.
- Βούλγαρης, Γ., 2001, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Βουλή των Ελλήνων, 1997, 2001, 2005, *Έλληνες Βουλευτές και Ευρωβουλευτές*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., 1965, «Η Ελληνίδα και η πολιτική», *Νέα Οικονομία*, ΙΘ' /4 (220), 1965, σσ. 300-305.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., 2002, «Κατακτώντας την πολιτική ισότητα», *Καθημερινή*, 15.12.2002, *Γυναίκα και πολιτική*, σσ. 21-23.
- Dalh, R., 2001, *Περί δημοκρατίας*, Αθήνα, Ψυχογιός.
- Διαβάζω, 198, 1988, *Το ελληνικό φεμινιστικό έντυπο*.
- Διαμαντούρος, Ν., 2000, *Πολιτισμικός δυϊσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- Καλτσόγια-Τουρναβίτη, Ν., 1999, «Υποαντιπροσώπευση των γυναικών και δημοκρατία: Η συνταγματικότητα των ποσοτώσεων», στο Διοτίμα: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, *Το φύλο των δικαιωμάτων: Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα, Νεφέλη, σσ. 461-477.
- Κονδύλη, Μ., Ψαρρά, Α., 1989, «Πολιτική, φύλο, γυναικεία πολιτική», *Δίλη*, 4, 1989, σσ. 13-18.
- Κουτσομπίνας, Σ. Ι., 2004, «Μεταπολεμική Βασιλευόμενη Δημοκρατία (1944-1967)», στο *30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975. Τα Ελληνικά Συντάγματα από το Ρήγα έως σήμερα*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, σσ. 137-152.
- Κυριαζίδης, Ν. (επιμ.), 1967, «Τι και πώς ψηφίζουν οι Ελληνίδες», *Εικόνες*, 597, 31.3.1967, σσ. 35-81.
- Λεπτοκαρίδης, Σ., 2003, *Η πρώτη ελληνίδα βουλευτής*, Αθήνα, Εκδόσεις Ζήτη.
- Meynaud, J., 1974, *Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα, Μπάυρον.
- Μηνιάτη, Α., 1982, *Ιστορία της γυναικείας ψήφου στη χώρα μας*, Αθήνα.
- Μόσχου-Σακορράφου, Σ., 1990, *Ιστορία του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος*, Αθήνα.
- Νικολακόπουλος, Η., 1989, *Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική των εκλογικών συστημάτων*, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Νικολακόπουλος, Η., 2001, *Η καχεκτική δημοκρατία: Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Αθήνα, Πατάκης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

- Νικολακόπουλος, Η., Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1988, *Έρευνα για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών*, Αθήνα, ΕΚΚΕ/ΓΓΙ.
- Ξηραδάκη, Κ., 1988, *Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Πρωτοπόρες Ελληνίδες, 1830-1936*, Αθήνα, Γλάρος.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1987, «Γυναίκες και πολιτική / γυναίκες και Πολιτική Επιστήμη», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 65, 1987, σσ. 3-22.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1989, «Οι Ελληνίδες και η ψήφος: Το φύλο της ψήφου και η ψήφος του γυναικείου φύλου», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 73, 1989, σσ. 3-38.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1989α, «Οικουμενική κυβέρνηση χωρίς γυναίκες», *Επιχειρήματα*, 12, 1989, σσ. 11-12.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1990, «Ελληνική πολιτική κουλτούρα: Όψεις και προσεγγίσεις», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 75α, 1990, σσ. 18-57.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1992, *Γυναίκες και πολιτική*, Αθήνα, Gutenberg.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 1993, *Πολιτική συμπεριφορά*, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2002, *Το φύλο της δημοκρατίας: Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκειμένα*, Αθήνα, Σαββάλας.
- Ρεπούση, Μ., 1999, «Ο λόγος για τα δικαιώματα», στο Διοτίμα: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, *Το φύλο των δικαιωμάτων: Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα, Νεφέλη, σσ. 21-27.
- Σαμίου, Δ., 1987, «Δύο έντυπα της ΓΓΙ ή πώς δεν πρέπει να παραχαράζουμε την ιστορία των γυναικείων διεκδικήσεων», *Δίνη*, 2, 1987, σσ. 77-78.
- Σαμίου, Δ., 1989, «Τα πολιτικά δικαιώματα των Ελληνίδων (1864-1952)», *Μνήμων*, 12, 1989, σσ. 161-172.
- Σαμίου, Δ., 1992, «Το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα (1860-1960)», στο Λεοντίδου, Ε., Ammer, S. (επιμ.), *Η Ελλάδα των γυναικών*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις/Γαία 1, σσ. 57-63.
- Σαμίου, Δ., 2004, «Οι γυναίκες στον εμφύλιο. Πολιτικοί αγώνες και ισότητα», στο *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 8ος, *Η εμπόλεμη Ελλάδα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σσ. 261-270.
- Σαμίου, Δ., 2005, «Η ψήφος των γυναικών», στο Βερέμης, Θ., Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σσ. 298-299.
- Σωτηρέλης, Γ.Χ., 1991, *Σύνταγμα και εκλογές στην Ελλάδα 1864-1909*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Τζιοβάρας, Γ., 1996, *Κυβερνήσεις 1833-1996: Τα υπουργεία μας*, Αθήνα, Εκδόσεις Το Ποντίκι.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

- Τζιοβάρας, Γ., Χιώτης, Β., 2004, *Ο πολιτικός χάρτης της Μεταπολίτευσης*, Αθήνα, Λιβάνης.
- Τσαλδάρη, Λ., 1961, *Η εξέλιξις της γυναικός εις την σύγχρονον κοινωνίαν*, Αθήναι.
- Τσαλδάρη, Λ., 1967, *Εθνικά Κοινωνικά Πολιτικά Προσπάθειαι*, τόμ. Α΄: *Το παιδί και η γυναίκα*, τόμ. Β΄: *Τα κοινωνικά και τα εθνικά θέματα*, Αθήναι.
- Τσαπόγας, Μ., 2004, «Το Σύνταγμα του 1864 και η εφαρμογή του μέχρι το 1909», στο *30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975. Τα Ελληνικά Συντάγματα από το Ρήγα έως σήμερα*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, σσ. 67-72.
- Υπουργείον Εσωτερικών, *Γιατί πρέπει να ψηφίζης*, Διαφωτιστικόν φυλλάδιον διά τας Ελληνίδας εκλογείς, Αθήνα, 1953.
- Χαραλάμπης, Δ., 1998, *Δημοκρατία και παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Χαραλάμπης, Δ., 1998α, «Η δημοκρατία στο τέλος του αιώνα: Μεταεθνικές προοπτικές και κίνδυνοι», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 96-97, Β΄-Γ΄, 1998, σσ. 311-330.
- Χρονάκη-Παπαμίχου, Ζ., 1982, «Το γυναικείο κίνημα», *Ελλάδα, Ιστορία, Πολιτισμός*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Μαλλιάρης-Παιδεία, τόμ. 7, σσ. 322-341.
- Ψαρρά, Α., 1988, «Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες: Γυναίκες και πολιτική στο μεσοπόλεμο», στο Μαυρογορδάτος, Γ. Θ., Χατζηνιωσήφ, Χ. (επιμ.), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σσ. 67-82.
- Ψαρρά, Α., 1988α, «Χρονικό μιας μετάβασης (1934-1948)», *Διαβάζω*, 198, 1988, σσ. 29-36.
- Ψαρρά, Α., 1990, «Από μάνα σε κόρη. Απαισιόδοξο σχόλιο για τις γυναίκες, τα κόμματα, την πολιτική», *Δίνη*, 5, 1990, σσ. 37-40.
- Ψαρρά, Α., 1999, «Μπτέρα ή πολίτις: Ελληνικές εκδοχές της γυναικείας χειραφέτησης 1870-1920», στο Διοτίμα: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, *Το φύλο των δικαιωμάτων: Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Αθήνα, Νεφέλη, σσ. 90-108.
- Ψαρρά, Α., 2003, «Γυναίκες στο κυνήγι της ηδονής και της ψήφου», στο Βλαχούτσικου, Χ. (επιμ.), *Όταν γυναίκες έχουν διαφορές*, Αθήνα, Μέδουσα, σσ. 182-218.

β) Ξενόγλωσση

- Arblaster, A., 1991, *Democracy*, Milton Keynes, Open University Press.
- Berlin, I., 1969, *Four essays on liberty*, Oxford, Oxford University Press.
- Brown, W., 1988, *Manhood and politics*, Totowa, Rowman & Littlefield.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

- Collin, F., Pisier, E., Varikas, E., 2000, *Les femmes de Platon à Derrida: Anthologie Critique*, Paris, Plon.
- Dahl, R., 1989, *Democracy and its critics*, New Haven, Yale University Press.
- Dahl, R., 1998, *On democracy*, New Haven, Yale University Press.
- Diamandouros, P. N., 1983, «Greek political culture in transition: Historical origins, evolution, current trends», in Clogg, R. (ed.), *Greece in the 1980s*, London, Macmillan, σσ. 43-69.
- Giannaklis, I., 2001, *Female participation in the National Assembly: Approaches to the female under-representation in Greece*, MA dissertation in Comparative Politics, Department of Politics, University of York.
- Gould, C., 1981, «Socialism and democracy», in *Praxis International*, 1, 1981, σσ. 50-58.
- Gould, C., 1988, *Rethinking democracy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Gray, T., 1991, *Freedom*, New Jersey, Humanities Press.
- Hills, J., Lovenduski, J., 1981, *The politics of the second electorate*, London, Routledge.
- Kitromilides, P. M., 1983, «The enlightenment and womanhood: Cultural change and the politics of exclusion», *Journal of Modern Greek Studies*, I, 1, 1983, σσ. 39-61.
- Lister, R., 1997, *Citizenship. Feminist perspectives*, London, MacMillan.
- Lombardo, E., 2003, «EU gender policy: Trapped in the 'Wollstonecraft dilemma'?», *The European Journal of Women's Studies*, 10, 2, 2003, σσ. 159-180.
- Lovenduski, J., Stephenson, S. (eds), 1997, *State of the art study of research on the quantity and quality of women's participation in European political, social and economic decision making*, Department of Politics, Southampton University.
- Lovenduski, J., Norris, P., 1993, *Gender and party politics*, London, Sage.
- Macpherson, C. B., 1973, *Democratic theory: Essays in retrieval*, Oxford, Oxford University Press.
- Mazur, A. G., 2002, *Theorizing Feminist Policy*, Oxford, Oxford University Press.
- Meier, P. Lombardo, E., Bustelo, M., Pantelidou Maloutas, M., 2005, «Gender mainstreaming and the benchmarking fallacy of women in political decision-making», in Verloo, M., Pantelidou Maloutas, M. (eds), *Differences in the framing of gender inequality as a policy problem across Europe*, Thematic issue of *The Greek Review of Social Research*, 117, 2005, σσ. 35-62.
- Norris, P., Lovenduski, J., 1995, *Political recruitment*, Cambridge, Cambridge University Press.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

- Okin, S. M., 1979, *Women in western political thought*, Princeton, Princeton University Press.
- Okin, S. M., 1989, *Justice, gender and the family*, New York, Basic Books.
- Pantelidou Maloutas, M., 2005, «Comparing frames, framing comparisons. Greece/EU frames on gender inequality in politics», in Verloo, M., Pantelidou Maloutas, M. (eds), *Differences in the framing of gender inequality as a policy problem across Europe*, Thematic issue of *The Greek Review of Social Research*, 117, 2005, σσ. 149-168.
- Pateman, C., 1988, *The sexual contract*, Cambridge, Polity Press.
- Pateman, C., 1989, *The disorder of women*, Cambridge, Polity Press.
- Phillips, A., 1991, *Engendering democracy*, Cambridge, Polity Press.
- Phillips, A., 1993, *Democracy and difference*, Cambridge, Polity Press.
- Phillips, A., 1995, *The politics of presence*, Oxford, Claredon Press.
- Randall, V., 1982, *Women and politics*, London, Macmillan.
- Randall, V., Waylen, G. (eds), 1998, *Gender, politics and the state*, London, Routledge.
- Sineau, M., 1988, *Des femmes en politique*, Paris, Economica.
- Stratigaki, M., 2005, «Gender mainstreaming vs positive action: An on-going conflict in EU gender equality policy», *European Journal of Women Studies*, 12, 2, 2005, σσ. 165-186.
- Tingsten, H., 1937, *Political behaviour. Studies in election Statistics*, London.
- Touraine, A., 1994, *Qu' est-ce que la démocratie?*, Paris, Fayard.
- Touraine, A., 2000, *Can we live together?*, Cambridge, Polity Press.
- Verloo, M., 2002, *The development of gender mainstreaming as a political concept for Europe*, Conference on Gender Learning, Leipzig, September 2002.
- Young, I. M., 1987, «Impartiality and the civic public», in Benhabib, S., Cornell, D. (eds), *Feminism as critique*, Cambridge, Polity Press, σσ. 56-76.
- Young, I. M., 1990, «Polity and group difference: A critique of the ideal of universal citizenship», in Sunstein, C., *Feminism and political theory*, Chicago, University of Chicago Press, σσ. 117-142.

*Βιογραφικά
Γυναικών Βουλευτών
1953-2007*

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΑΚΡΙΤΑ, Αικατερίνη-Σύλβα (1928-) (το γένος ΓΙΑΒΑΣΟΓΛΟΥ)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1928 από γονείς Μικρασιάτες. Είναι κόρη του Κ. Γιαβάσογλου, γεροϋσιαστή Θεσσαλονίκης με το Κόμμα των Φιλελευθέρων το Μεσοπόλεμο. Σπούδασε Κοινωνική Πρόνοια στο Αμερικανικό Κολέγιο Αθηνών. Εργάστηκε ως κοινωνική λειτουργός. Παντρεύτηκε το συγγραφέα, βουλευτή και υφυπουργό της Ένωσης Κέντρου Λουκή Ακριτά. Έχει μία κόρη.

Η πολιτική της σταδιοδρομία ξεκίνησε προδικτατορικά. Στις εκλογές του 1967, οι οποίες ματαιώθηκαν από τη δικτατορία, έθεσε για πρώτη φορά υποψηφιότητα με την Ένωση Κέντρου. Στη συνέχεια, ανέλαβε αντιδικτατορική δράση και υπήρξε μέλος του Πατριωτικού Μετώπου. Συνελήφθη και πέρασε από δίκη. Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη του ΠΑΣΟΚ. Διατέλεσε υφυπουργός Υγείας - Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (31 Οκτωβρίου 1986 - 22 Ιουνίου 1988).

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 1974, το 1981, το 1985, το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος) και το 1990, καθώς και το 1993 ως βουλευτής Επικρατείας.

ΑΛΦΙΕΡΗ, Στυλιανή (Στέλλα) (1951-)

Γεννήθηκε στο Κακοδίκιο των Χανίων. Είναι απόφοιτος λυκείου. Εργάζεται ως εκτελωνίστρια.

Διατέλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ταμείου Υγείας Εκτελωνιστών και μέλος του Συλλόγου και της Ομοσπονδίας Εκτελωνιστών. Δραστηριοποιήθηκε πολιτικά από το 1974 στο ΚΚΕ έως την ίδρυση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), του οποίου υπήρξε ιδρυτικό μέλος στον Πειραιά. Το 1991 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Πειραιά. Διατέλεσε αντιδήμαρχος σε θέματα περιβάλλοντος. Ήταν μέλος της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του ΣΥΝ, καθώς και της Νομαρχιακής του Επιτροπής στην Περιφέρεια Πειραιά. Κατήλθε ως αυτόνομη στις δημοτικές εκλογές του 2002 και ηγήθηκε του συνδυασμού «Άρωμα Πόλης» στο Δήμο Πειραιά.

Το 1996 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Πειραιά με το ΣΥΝ. Μετείχε στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ, Αναστασία (1955-)

Γεννήθηκε στο Αργοστόλι της Κεφαλληνίας. Είναι τελειόφοιτος εξαταξίου γυμνασίου. Ασχολείται με το εμπόριο. Έχει μία κόρη.

Υπήρξε στέλεχος του οικολογικού κινήματος από το 1989. Το 1998 εξελέγη νομαρχιακή σύμβουλος με το συνδυασμό του ΣΥΝ στην Υπερνομαρχία Αθηνών - Πειραιώς.

Το 1990 εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Πειραιά με τους Οικολόγους. Τον Οκτώβριο του 1991 παραιτήθηκε, στο πλαίσιο της αρχής του κόμματός της για εναλλαγή των προσώπων στο βουλευτικό αξίωμα. Την αντικατέστησε η Αικατερίνη Ιατροπούλου.

ΑΝΟΥΣΑΚΗ, Ελένη-Ηλέκτρα (1948-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου καθώς και ψυχολογία και κοινωνιολογία στην Ιταλία. Εργάστηκε ως ηθοποιός.

Έγινε μέλος του ΠΑΣΟΚ το 1978 και μέλος της Κεντρικής του Επιτροπής το 1994. Υπήρξε εκπρόσωπος της ΠΑΣΚΕ στο Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών (1985-1995). Το 1982 εξελέγη για πρώτη φορά δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων (πρώτη σε σταυρούς) και διατέλεσε αντιπρόεδρος στο Δημοτικό Συμβούλιο έως το 1986, ενώ υπήρξε και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Νοσοκομείου «Αλεξάνδρα» και άλλων ιδρυμάτων. Επανεξελέγη δημοτική σύμβουλος το 1986 και το 1990.

Εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το Νοέμβριο του 1989, το 1993 και το 1996. Στη Βουλή του 2000 κατέλαβε κενωθείσα θέση, λόγω της παραίτησης της Φώφης Γεννηματά που εξελέγη υπερνομάρχης. Το 1996 διατέλεσε πρόεδρος στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής. Υπήρξε μέλος του προεδρείου της Διακομματικής Επιτροπής για την Ορθοδοξία καθώς και ομάδων φιλίας με τη Γαλλία, τις αραβικές χώρες, το Βέλγιο, τη Βουλγαρία, την Τσεχία, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Νότια Κορέα, το Ισραήλ και την Πολωνία.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Αντωνία (Τόνια) (1967-)

Κατάγεται από τις Λιβανάτες της Φθιώτιδας. Σπούδασε κοινωνιολογία. Εργάστηκε ως υπάλληλος στον ΟΤΕ.

Την περίοδο 1989-1994 ήταν μέλος του διοικητικού συμβουλίου του ΠΣΥΠ-ΟΤΕ. Τη διετία 1994-1996 διατέλεσε σύμβουλος του γενικού γραμματέα Νέας Γενιάς. Από το 1996 έως το 1998, ως γραμματέας της Νεολαίας ΠΑΣΟΚ, υπήρξε η πρώτη γυναίκα επικεφαλής πολιτικής οργάνωσης νεολαίας στην Ελλάδα. Εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ (1994-2004), και στη συνέχεια του Εκτελεστικού του Γραφείου (1999-2004). Από το 2004 συμμετέχει στο Συντονιστικό Συμβούλιο Ανασυγκρότησης του κόμματος. Από τις 21 Μαρτίου 2005 συμμετέχει (αναπληρώτρια-συντονίστρια) στον Τομέα Κοινωνικών Υποθέσεων της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ.

Το 2004 εξελέγη πρώτη βουλευτής στο νομό Φθιώτιδας με το ΠΑΣΟΚ. Έχει διατελέσει μέλος της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, καθώς και της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Απόδημου Ελληνισμού της Βουλής. Σήμερα είναι μέλος της Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου. Το Δεκέμβριο του 2006 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ.

ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, Ελένη-Μαρία (Μιλένα) (1965-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει ένα γιο.

Την περίοδο 1993-1995 εργάστηκε στο νομικό γραφείο του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, όπου ως γραμματέας στην Επιτροπή Μεγάλων Έργων επεξεργάστηκε νομοσχέδια και συνέβαλε στην προετοιμασία των συμβάσεων του Αεροδρομίου των Σπάτων, της γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου κ.ά. Στο διάστημα 1995-2000 υπήρξε ειδική συνεργάτης του Υπουργείου Ανάπτυξης και του Υπουργείου Πολιτισμού. Την περίοδο 2000-2001 διατέλεσε υφυπουργός Ανάπτυξης, με τομέα ευθύνης το εμπόριο και την προστασία των καταναλωτών. Από τον Οκτώβριο του 2001 είναι μέλος του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑΣΟΚ. Από την 1η Ιουλίου 2004 συμμετέχει στο Συντονιστικό Συμβούλιο Ανασυγκρότησης του κόμματος, ενώ στις 16 Μαρτίου 2005 εξελέγη μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου.

Το 2000 εξελέγη βουλευτής με το ΠΑΣΟΚ, αλλά η εκλογή της ακυρώθηκε από το Εκλογοδικείο. Στις εκλογές του 2004 επανεξελέγη στη Β' Περιφέρεια Αθηνών. Συμμετείχε στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων και στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΑΡΑΠΗ-ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, Βασιλική (1948-)

Γεννήθηκε στο Αθαμάνιο της Άρτας. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως καθηγήτρια φιλόλογος στη μέση εκπαίδευση και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την εξοικείωση των μαθητών/μαθητριών με τα θεατρικά κείμενα και γενικότερα το θέατρο. Κατά τη δεκαετία 1974-1984 υπήρξε μέλος της ΕΛΜΕ (Ένωση Λειτουργιών Μέσης Εκπαίδευσης). Έχει διατελέσει γενική γραμματέας στον πολιτιστικό σύλλογο «Άραχθος» (1984-1996), γενική γραμματέας της Ομοσπονδίας Τζουμέρκων (1986-1989) και υπεύθυνη πολιτιστικών εκδηλώσεων στην Πανεπιστημιακή Συνομοσπονδία Ελλάδος (1989-1995). Επίσης, είναι μέλος της Επιτροπής Γυναικών Ηπείρου. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ, απ' όπου αποχώρησε το 1989. Το 1996 εντάχθηκε στο ΔΗΚΚΙ. Το 1996 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με το ΔΗΚΚΙ. Μετείχε στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, καθώς και στην Επιτροπή Εορτασμού της Εκατονταετηρίδας από το θάνατο του Χαρίλαου Τρικούπη.

ΑΡΑΠΟΓΛΟΥ, Χρυσή (Χρύσα) (1961-)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε στο Τμήμα Βιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος. Ήταν πρόεδρος του Συλλόγου Φοιτητών του Τμήματος Βιολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Υπήρξε αρχισυντάκτρια, παραγωγός και παρουσιάστρια ειδήσεων και ειδικών εκπομπών. Ντοκιμαντέρ της προβλήθηκαν σε ελληνικά και ξένα φεστιβάλ. Από το 1987 εργάστηκε στην ΕΤ3, καθώς και σε εφημερίδες και περιοδικά της Θεσσαλονίκης, ενώ δίδαξε σε ιδιωτικές σχολές δημοσιογραφίας. Το 1982 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Καλαμαριάς, όπου διατέλεσε και αντιδήμαρχος. Το 1994 εξελέγη νομαρχιακή σύμβουλος Θεσσαλονίκης και διατέλεσε αντινομάρχης και πρόεδρος του νομαρχιακού συμβουλίου. Ως εκπρόσωπος της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Θεσσαλονίκης συμμετείχε στη διοίκηση του νοσοκομείου «Άγιος Παύλος». Τη περίοδο 1987-1990 υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, και το 1996-1997 του διοικητικού συμβουλίου του Οργανισμού «Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης». Από το 1994 έως σήμερα είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ, ενώ κατά τη διετία 2003-2004 υπήρξε μέλος του Εκτελεστικού του Γραφείου. Έχει διατελέσει εκπρόσωπος Τύπου, ενώ σήμερα είναι μέλος του Εθνικού Συμβουλίου του κόμματος. Το 2000 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Θεσσαλονίκης με το ΠΑΣΟΚ, αλλά το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή της. Επανεξελέγη βουλευτής στην ίδια περιφέρεια το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής. Στις δημοτικές εκλογές του 2006 ήταν υποψήφια δήμαρχος Θεσσαλονίκης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΑΡΣΕΝΗ, Μαρία (1944-)

Γεννήθηκε στην Ιερισσό της Χαλκιδικής. Σπούδασε αγγλική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως καθηγήτρια στη μέση εκπαίδευση. Παντρεύτηκε το Δημοκράτη Αρσένη. Έχει δύο γιους.

Το 1974 εντάχτηκε στο ΠΑΣΟΚ, από το 1984 συμμετείχε στην Κεντρική του Επιτροπή, ενώ μετά το 1994 ήταν μέλος του Εκτελεστικού του Γραφείου. Διατέλεσε γραμματέας του Τομέα Ανάπτυξης του ΠΑΣΟΚ. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ). Διορίστηκε νομάρχης Πιερίας (1982-1986), γενική γραμματέας Νέας Γενιάς στο Υπουργείο Πολιτισμού (1986-1987) και περιφερειάρχης Κεντρικής Μακεδονίας (1987-1989). Διατέλεσε υφυπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης (1993-1995), αρμόδια για την Ισότητα των Φύλων, και μεταξύ 1995-1996 υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Πιερίας με το ΠΑΣΟΚ το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος), το 1990, το 1993, το 1996 και το 2000. Η εκλογή της το Νοέμβριο του 1989 και το 1990 ακυρώθηκαν από το Εκλογοδικείο. Μετείχε στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής και στην Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου. Υπήρξε μέλος της Διακομματικής Επιτροπής για την Αγροτική Πολιτική, καθώς και επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση των χωρών-μελών της Οικονομικής Συνεργασίας Εύξεινου Πόντου (ΟΣΕΠ).

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΒΛΑΧΟΥ, Ελένη (1911-1995)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν κόρη του εκδότη Γεώργιου Βλάχου. Σπούδασε σε γυμνάσιο της Γενεύης. Παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Λούνδρα. Η δημοσιογραφική της σταδιοδρομία ξεκίνησε το 1934, όταν άρχισε να εργάζεται ως συντάκτρια στην εφημερίδα *Καθημερινή*. Για πολλά χρόνια υπήρξε η μοναδική εκδότρια εφημερίδας μεγάλης κυκλοφορίας στην Ελλάδα. Το 1951 κληρονόμησε την ιδιοκτησία της *Καθημερινής* και λίγο αργότερα έγινε εκδότρια της εφημερίδας *Μεσημβρινή*. Από το 1950 έως το 1961 υπήρξε εκδότρια του μηνιαίου περιοδικού *Εκλογή*, ενώ μετά το 1955 συνέπραξε στην έκδοση του περιοδικού *Εικόνες*. Από το 1961 εξέδιδε τη φιλολογική σειρά "βιβλίων τσέπης" *Γαλαξίας*. Διατέλεσε πρόεδρος της Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (1952-1957) και αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (1953-1954).

Υπήρξε πρόεδρος της Ένωσης Κριτικών Κινηματογράφου και αντιπρόεδρος της Ελληνικής Φωτογραφικής Εταιρείας. Στη διάρκεια της δικτατορίας διέκοψε οικιοθελώς την κυκλοφορία των εντύπων της και κατέφυγε στο Λονδίνο. Από εκεί συνέβαλλε στον αντιδικτατορικό αγώνα με άρθρα, ομιλίες καθώς και με την έκδοση του βιβλίου της *House Arrest (Κατ' οίκον κράτηση)*. Συνέγραψε βιβλία, μεταξύ των οποίων: *Επίκαιρα*, *Εντυπώσεις από τη Ρωσία* κ.ά. Βραβεύτηκε για την πολύπλευρη δράση της με αρκετά μετάλλια.

Το 1974 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΒΟΥΛΤΕΨΗ, Σοφία (1956-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στο Τμήμα Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Υπήρξε υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Έχει μία κόρη και ένα γιο.

Εργάστηκε επί εικοσιπενταετία ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Απογευματινή*, *Έθνος*, *Ελεύθερος Τύπος*, καθώς και στα περιοδικά *Επίκαιρα*, *Ιστορία*, *Εικόνες*, *Είναι*, *Εγώ*. Εργάστηκε ως αρχισυντάκτρια στην εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος* έως την εκλογή της στη Βουλή το 2004. Πραγματοποίησε δημοσιογραφικές αποστολές σε πολλές χώρες του κόσμου, ακόμα και σε εμπόλεμες περιοχές. Με εντολή της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ) ερευνήσε τις συνθήκες δημοσιογραφικής κάλυψης της δίκης του Οτσαλάν στα Μουδανιά. Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου, του Μορφωτικού Ιδρύματος, του Μικτού Συμβουλίου της ΕΣΗΕΑ καθώς και πρόεδρος της Εφορευτικής της Επιτροπής. Την περίοδο 1990-1993 διατέλεσε σύμβουλος στο Γραφείο Τύπου του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ενώ από το 2000 έως το 2002 ήταν μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης. Στις 4 Νοεμβρίου 2004 εξελέγη αναπληρώτρια τομεάρχης της ΝΔ στον Τομέα Εξωτερικών Υποθέσεων.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ. Είναι αναπληρώτρια γραμματέας στην Κοινοβουλευτική Ομάδα της ΝΔ. Μετέχει στις Διαρκείς Επιτροπές Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων καθώς και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής, στη Διακομματική Επιτροπή για τη μελέτη και αντιμετώπιση του προβλήματος των Ναρκωτικών και στην Ειδική Επιτροπή για την Αναθεώρηση του Συντάγματος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΒΡΕΤΤΟΥ, Αγάθη (Ρόζα) (1974-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και είναι υποψήφια διδάκτωρ καρδιολογίας στο ίδιο πανεπιστήμιο. Το 2002 εργάστηκε ως γιατρός στην Παθολογική Κλινική του «Ευγενίδειου Θεραπευτηρίου» στην Αθήνα.

Το 1990 έγινε μέλος της Νεολαίας ΠΑΣΟΚ, από το 1993 έως το 2002 συμμετείχε ενεργά στα κεντρικά όργανά της, ενώ το 1991 συγκρότησε την πρώτη οργάνωσή της στη Λευκάδα. Το 2000 έγινε μέλος του bureau της Νεολαίας του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος (ECOSY) και το 2001 εξελέγη αντιπρόεδρος της οργάνωσης. Συμμετείχε σε σειρά ευρωπαϊκών συνεδρίων και συναντήσεις νέων. Το 2001 εκλέχθηκε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ. Το 2005 εκλέχθηκε στο Εθνικό Συμβούλιο του ΠΑΣΟΚ και είναι μέλος του Τομέα Εξωτερικής Πολιτικής και Άμυνας του κόμματος.

Το 2004 έθεσε υποψηφιότητα ως βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ. Τον Ιανουάριο του 2007 κατέλαβε βουλευτική έδρα, αντικαθιστώντας τον Ανδρέα Ανδριανόπουλο. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής.

ΓΕΝΝΗΜΑΤΑ, Φωτεινή (Φώφη) (1964-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι κόρη του αποβιώσαντος βουλευτή και υπουργού του ΠΑΣΟΚ Γιώργου Γεννηματά. Σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Έχει δύο κόρες.

Από το 1982 υπήρξε μέλος της ΠΑΣΠ και ασχολήθηκε με το φοιτητικό συνδικαλισμό. Έχει εργαστεί σε τοπικές οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ. Διηύθυνε το πολιτικό γραφείο του πατέρα της έως το θάνατό του το 1994. Από το 1996 είναι πρόεδρος του Ομίλου «Γιώργος Γεννηματάς». Το 2001 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ. Τον Ιούλιο του 2003 εξελέγη μέλος του Εκτελεστικού Γραφείου του κόμματος και το 2005 μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου. Στις νομαρχιακές εκλογές του 2002 εξελέγη υπερνομάρχης Αθηνών - Πειραιώς και λίγο αργότερα πρόεδρος της Ένωσης Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων Ελλάδος. Το 2006 επανεξελέγη υπερνομάρχης Αθηνών - Πειραιώς.

Το 2000 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ. Στις 21 Απριλίου 2000 εξελέγη γραμματέας του Προεδρείου της Βουλής. Διατέλεσε μέλος της Διακομματικής Επιτροπής για τη μελέτη και αντιμετώπιση του προβλήματος των Ναρκωτικών και γραμματέας της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ, Μαριέττα (1951-)

Γεννήθηκε στο Γεράκι της Λακωνίας. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως νευρολόγος-ψυχίατρος. Έχει μία κόρη.

Το 1974 ήταν ιδρυτικό μέλος της ΟΝΝΕΔ. Στη συνέχεια διατέλεσε γενική γραμματέας Διεθνών Σχέσεων και το 1977 έγινε μέλος της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Το 1979 έγινε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής της ΝΔ. Την περίοδο 1981-1984 διατέλεσε σύμβουλος του προέδρου του κόμματος και το 1983 μέλος του Ειδικού Πειθαρχικού Συμβουλίου. Από το 1982 υπήρξε μέλος του Τμήματος Ιδεολογίας, καθώς και της Γραμματείας Γυναικείων Θεμάτων της ΝΔ. Έχει διατελέσει γραμματέας Διεθνών Σχέσεων του κόμματος (1992-1996, 1997-1999). Το 1997 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ και τον επόμενο χρόνο μέλος της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Το 2004, μετά το 6ο Συνέδριο του κόμματος, εξελέγη μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου. Είναι ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Γυναικών Επιστημόνων και μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών (1989-1995).

Εξελέγη ευρωβουλευτής με τη ΝΔ διαδοχικά το 1984, το 1989 και το 1999. Το 1989 και το 1999 ήταν επικεφαλής των ευρωβουλευτών του κόμματός της. Διατέλεσε αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Δικαιώματα της Γυναίκας. Υπήρξε εθνική συντονίστρια της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την καταπολέμηση των ναρκωτικών· μάλιστα, διατέλεσε πρόεδρος της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα ναρκωτικά. Υπήρξε εκπρόσωπος του ελληνικού Κοινοβουλίου στη Συντακτική Συνέλευση για το Μέλλον της Ευρώπης. Διατέλεσε πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Μετείχε ως αντιπρόεδρος στα προεδρεία διεθνών πολιτικών οργανισμών της Ευρωπαϊκής Δημοκρατικής Ένωσης και ως μέλος στο Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα, την Ευρωπαϊκή Ένωση Χριστιανοδημοκρατών και τη Διεθνή των Χριστιανοδημοκρατών.

Διατέλεσε εξωκοινοβουλευτική υπουργός Υγείας - Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1990-1991), ενώ από το 2004 είναι υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Υπήρξε αντιπρόεδρος της Διαρκούς Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ευρωπαϊκών Υποθέσεων και μέλος των επιτροπών Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, Κοινωνικών Υποθέσεων καθώς και της Διακομματικής Επιτροπής για τη μελέτη και αντιμετώπιση του προβλήματος των Ναρκωτικών.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Κωνσταντίνα (Ντιντή) (1926-) (το γένος ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΥ)

Γεννήθηκε στα Τρίκαλα της Θεσσαλίας. Είναι χήρα του δικηγόρου, βουλευτή και υπουργού του ΠΑΣΟΚ Ευάγγελου Γιαννόπουλου. Εργάστηκε και συνταξιοδοτήθηκε από το δημόσιο. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Στη διάρκεια της κατοχής πήρε ενεργά μέρος στην εθνική αντίσταση. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ από το 1974. Διατέλεσε ιδρυτικό μέλος και πρόεδρος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ), καθώς και στενή συνεργάτιδα της Μαργαρίτας Παπανδρέου.

Το 1977 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ.

ΓΙΑΝΝΟΥ, Ασημίνα (Μίνα) (1916-) (το γένος ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδος, απ' όπου και συνταξιοδοτήθηκε. Παντρεύτηκε το συναγωνιστή της Αντώνη Γιάννο. Έχει ένα γιο.

Στη διάρκεια της κατοχής ανέλαβε αντιστασιακή δράση. Το 1943 έγινε μέλος του ΚΚΕ. Στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου απολύθηκε από την εργασία της και διώχτηκε πολιτικά. Διατέλεσε στέλεχος της ΕΔΑ. Το 1961 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας την ανάγκασαν να παραμείνει εξόριστη. Επανήλθε στην ενεργό πολιτική το 1974.

Το 1961 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με την ΕΔΑ. Μετά τη μεταπολίτευση, εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Θεσσαλονίκης με το ΚΚΕ το 1974 και το 1977. Παραιτήθηκε τον Ιούλιο του 1978.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΓΚΕΡΕΚΟΥ, Αγγελική (Αντζελα) (1959-)

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα. Είναι πτυχιούχος της Αρχιτεκτονικής Σχολής της Ρώμης. Σπούδασε θέατρο στην Ακαδημία Θεατρικών Σπουδών του Λονδίνου και στο εργαστήριο του θεάτρου «Εστία». Επίσης, έχει μαθητεύσει στην ομάδα του Ιταλού σκηνοθέτη Φεντερίκο Φελλίνι. Έχει μία κόρη.

Εργάστηκε ως αρχιτέκτονας σε ειδικά προγράμματα του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων για την ανάπλαση των υποβαθμισμένων περιοχών της Αθήνας. Επίσης, έχει εκπονήσει αρχιτεκτονικές μελέτες στην ευρύτερη περιοχή της Κέρκυρας. Εργάστηκε ως πλοιοπόλος στην τηλεόραση, τον κινηματογράφο και το θέατρο.

Υπήρξε μέλος της Επτανησιακής Πολιτιστικής Κίνησης με στόχο την αναβίωση του επτανησιακού θεάτρου. Συμμετέχει σε πρωτοβουλίες που αφορούν το περιβάλλον, τη νεότητα και τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Το Μάρτιο του 2005 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στο νομό Κέρκυρας με το ΠΑΣΟΚ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

**ΓΥΦΤΟΔΗΜΟΥ-ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ, Μαρία (1918-)
(το γένος ΑΓΡΙΓΙΑΝΝΑΚΗ)**

Γεννήθηκε στις Μηλίες του Βόλου. Ο πατέρας της υπήρξε μέλος του ΚΚΕ και συνδικαλιστικό στέλεχος στο Σύνδεσμο Σιδηροδρομικών Θεσσαλίας. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως ιδιωτική υπάλληλος και καθηγήτρια ξένων γλωσσών. Το 1941 παντρεύτηκε το στέλεχος του ΚΚΕ, ηγέτη του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας και υπεύθυνο έκδοσης της εφημερίδας *Ριζοσπάστης* Κώστα Γυφτοδήμο-Καραγεώργη. Έχει ένα γιο.

Το 1936 οργανώθηκε στην ΟΚΝΕ και συμμετείχε στις φοιτητικές αντιφασιστικές εκδηλώσεις. Κυνηγήθηκε για τη δράση της και πέρασε στην παρανομία. Το 1939 πιάστηκε από την Ασφάλεια Αθηνών και βασανίστηκε. Κρατήθηκε σε απομόνωση στις Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ. Εξορίστηκε στην Κίμωλο, απ' όπου απέδρασε τον Απρίλιο του 1941. Στη διάρκεια της κατοχής συμμετείχε ενεργά στην εθνική αντίσταση ως στέλεχος του ΚΚΕ, και ως ηγετική φυσιογνωμία της ΕΠΟΝ στην Αθήνα και τη Θεσσαλία. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος και πρώτη γραμματέας της εθνικοαπελευθερωτικής γυναικείας οργάνωσης «Δεύτερη Νέα» (1942). Στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου συνελήφθη (1948) και κρατήθηκε στα στρατόπεδα της Χίου, της Λαμίας, του Τρίκερι και της Μακρονήσου. Στη δικτατορία συνελήφθη και εκτοπίστηκε στα Γιούρα και κρατήθηκε στις φυλακές Αλικαρνασσού Κρήτης και Ωρωπού.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Μαγνησίας με την ΕΔΑ το 1963 και το 1964.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΔΑΜΑΝΑΚΗ, Μαρία (1952-)

Γεννήθηκε στον Άγιο Νικόλαο του Λασιθίου Κρήτης. Σπούδασε στη Σχολή Χημικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Έχει δύο κόρες και ένα γιο.

Στη διάρκεια της δικτατορίας συμμετείχε στο φοιτητικό αντιδικτατορικό κίνημα. Υπήρξε μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής της εξέγερσης του Πολυτεχνείου το 1973 και εκφωνήτρια του φοιτητικού ραδιοφωνικού σταθμού και μέλος της ΚΝΕ. Πολιτεύτηκε διαδοχικά με το ΚΚΕ, το ΣΥΝ και το ΠΑΣΟΚ. Στις αρχές του 1991 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ, και διαδέχτηκε το Χαρίλαο Φλωράκη στην προεδρία του διενδυμένου τότε Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου. Στις 22 Ιουνίου 1991 παραιτήθηκε από το ΚΚΕ και εντάχτηκε στο ΣΥΝ. Από τα τέλη του 1991 έως τον Οκτώβριο του 1993 υπήρξε πρόεδρος του Συνασπισμού της Αριστεράς. Το 1994 και το 1998 ήταν υποψήφια δήμαρχος Αθηναίων, υποστηριζόμενη αντίστοιχα από το ΣΥΝ και το ΠΑΣΟΚ. Στις 10 Οκτωβρίου 2003 αποχώρησε από το ΣΥΝ. Έχει γράψει τα βιβλία *Το θηλυκό πρόσωπο της εξουσίας*, *Η επιστροφή της πολιτικής και Συμμετοχική δημοκρατία - Εγχειρίδιο για ενδιαφερομένους*.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΚΚΕ το 1977, το 1981 και το 1985. Στις εκλογές του 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος) και το 1990 εξελέγη βουλευτής με το Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου –συμμετείχε και το ΚΚΕ. Το 1996 και το 2000 εξελέγη βουλευτής με το Συνασπισμό της Αριστεράς. Το 2004 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ. Είναι μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου και υπεύθυνη απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Αποτίμησης Τεχνολογίας της Βουλής. Το 1988 εξελέγη Ε' αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, στις 5 Ιουλίου 1989 Α' αντιπρόεδρος και στις 22 Νοεμβρίου 1989 Β' αντιπρόεδρος. Είναι η πρώτη Ελληνίδα που κατέλαβε αξίωμα στο Προεδρείο της Βουλής και μία από τις μακροβιότερες Ελληνίδες βουλευτές.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, Ιωάννα (Γιάννα) (1955-)

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει παντρευτεί τον επιχειρηματία Θεόδωρο Αγγελόπουλο. Έχει δύο γιους και μία κόρη.

Το 1996 ανέλαβε το συντονισμό της Επιτροπής Διεκδίκησης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, μέσω της οποίας επιτεύχθηκε η ανάληψη της διοργάνωσής τους από την Ελλάδα. Το 2000 ανέλαβε πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004.

Για την επιτυχή έκβαση του έργου της βραβεύτηκε στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Είναι αντιπρόεδρος του Kennedy School of Government του Harvard.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το Νοέμβριο του 1989 και το 1990. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1990, μετά το γάμο της, παραιτήθηκε από βουλευτής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Άννα (1959-)

Γεννήθηκε στην Κοζάνη. Σπούδασε στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην Περιφερειακή Ανάπτυξη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει ένα γιο.

Την περίοδο 1981-1985 δίδαξε στο ΤΕΙ Κοζάνης. Από το 1989 έως το 1993 υπήρξε διευθύνουσα σύμβουλος της Εταιρείας Μελετών Περιφερειακής Ανάπτυξης. Ήταν μέλος της Δημοκρατικής Κίνησης Γυναικών και αργότερα της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ). Το 1976 έγινε μέλος της Νεολαίας ΠΑΣΟΚ.

Διατέλεσε νομάρχης Καστοριάς (1985-1986), γενική γραμματέας Λαϊκής Επιμόρφωσης (1987-1988), γενική γραμματέας Νέας Γενιάς (1988-1989), πρόεδρος του ΕΟΜΜΕΧ (1993-1994), γενική γραμματέας του Υπουργείου Βιομηχανίας (1994-1996) και υφυπουργός Ανάπτυξης (1996-1999). Την περίοδο 1990-1999 ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ. Από τον Ιούλιο του 2004 συμμετέχει στη Γραμματεία του Συμβουλίου Ανασυγκρότησης του κόμματος, ενώ το Μάρτιο του 2005 εξελέγη μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου. Τον Ιούνιο του 2006 ορίστηκε υπεύθυνη για τη σύνταξη του προγράμματος του κόμματος για τις επόμενες εκλογές. Είναι πρόεδρος της ομάδας του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος για την κοινωνική Ευρώπη.

Το 1999 διορίστηκε επίτροπος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με αρμοδιότητα την Απασχόληση και τις Κοινωνικές Αποθέσεις. Κατά τη διάρκεια της θητείας της συνέβαλε στην υιοθέτηση της ατζέντας για την Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην προώθηση της νομοθεσίας για την εξάλειψη των διακρίσεων στον εργασιακό χώρο, στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, στη σύναψη της Λευκής Χάρτας για την Κοινωνική Ευθύνη των Επιχειρήσεων και στην καθιέρωση της Ευρωπαϊκής Κάρτας Υγείας. Για το έργο της τιμήθηκε από τις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Δανίας.

Το 1996 εξελέγη βουλευτής στο νομό Κοζάνης με το ΠΑΣΟΚ και το 2004 βουλευτής Επικρατείας. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής. Από το Μάρτιο του 2005 είναι αντιπρόεδρος της Ειδικής Επιτροπής για την Επεξεργασία του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΔΙΖΗ, Μαρίνα (1952-) **(το γένος ΠΑΤΣΟΥΡΕΑ)**

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Διοίκηση Επιχειρήσεων στο Αμερικανικό Κολέγιο Deree-Pierce της Αθήνας. Είναι απόφοιτος της Γαλλικής Ακαδημίας. Εργάστηκε ως υπάλληλος ασφαλιστικής εταιρείας και στον τομέα της διοίκησης επιχειρήσεων. Έχει μία κόρη.

Στη δικτατορία συμμετείχε στην κατάληψη της Νομικής Σχολής και του Πολυτεχνείου. Υπήρξε μέλος του ΕΚΚΕ. Από το 1988 συμμετείχε σε οικολογικές οργανώσεις και το 2000 ήταν υποψήφια με το ΣΥΝ. Το 1990 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Αθηναίων με το συνδυασμό της Μελίνας Μερκούρη.

Το Νοέμβριο του 1989 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με τους Οικολόγους-Εναλλακτικούς.

ΖΗΣΗ, Ροδούλα (1953-)

Γεννήθηκε στο Βόλο. Σπούδασε Τοπογράφος Μηχανικός στην Πολυτεχνική Σχολή Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως μηχανικός σε μεγάλα τεχνικά έργα στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Το 1973 ήταν μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής στις αντιδικτατορικές εκδηλώσεις της Πολυτεχνικής Σχολής της Θεσσαλονίκης. Από το 1974 είναι μέλος του ΠΑΣΟΚ. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Νεολαίας ΠΑΣΟΚ και της ΠΑΣΠ Πολυτεχνείου. Εξελέγη στην Κεντρική Επιτροπή του ΠΑΣΟΚ στο 3ο, 4ο και 5ο συνέδριο του κόμματος. Το 1990 και το 1994 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Βόλου και συμμετείχε στο προεδρείο της Δημοτικής Τουριστικής Επιχείρησης Βόλου. Ήταν μέλος της Επιτροπής Αδελφοποιήσεων του Δήμου Βόλου. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Ελληνίδων Μηχανικών που συνεργάζεται με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Μηχανικών Γυναικών. Επίσης, το διάστημα 1993-1998 υπήρξε μέλος του Τμήματος Γυναικών του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Διατέλεσε υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας (Ιούνιος 1999 - Απρίλιος 2000) και υφυπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2001-2004).

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Μαγνησίας με το ΠΑΣΟΚ το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Τον Οκτώβριο του 1993 και τον Οκτώβριο του 1995 εξελέγη γραμματέας του Προεδρείου της Βουλής. Το 1996 εξελέγη κοσμήτορας της Βουλής. Συμμετείχε στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τεχνολογίας και Αεροδιαστημικής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΘΑΝΑΣΕΚΟΥ, Βασιλική (Βάσω) (1917-) (το γένος ΣΑΡΑΒΑΝΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Προπολεμικά, μαζί με το σύζυγό της, εξέδιδε την εφημερίδα *Ρούμελη*, την έκδοση της οποίας διέκοψε τόσο η δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936 όσο και η δικτατορία το 1968. Είναι χήρα του στελέχους του ΚΚΕ και της ΕΔΑ Γιώργου Θανασέκου. Έχει δύο γιους.

Το 1936 τη συνέλαβε η Ασφάλεια του μεταξικού καθεστώτος για την αντιφασιστική της δράση και την εξόρισε για δύο χρόνια στη Σίφνο. Το 1938 έφυγε για σπουδές στο Παρίσι, όπου συμμετείχε στο Αντιδικτατορικό Μέτωπο που είχαν ιδρύσει Έλληνες εξόριστοι δημοκράτες. Εγκατέλειψε τις σπουδές της και επέστρεψε στην Ελλάδα, πριν από τη εισβολή των Γερμανών. Στην κατοχή υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΕΑΜ και συνέβαλλε στην πολιτική και οργανωτική του ανάπτυξη στην Αθήνα και την ύπαιθρο. Το 1947 συνελήφθη και παραπέμφθηκε σε Έκτακτο Στρατοδικείο, το οποίο την καταδίκασε σε δισ ισόβια κάθειρξη. Παρέμεινε για τέσσερα χρόνια στις Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ. Αφέθηκε ελεύθερη το 1952 ύστερα από την αναθεώρηση της δίκης της. Το 1956 εξέδωσε το βιβλίο *Η θέση της γυναίκας και ο ρόλος της στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας μας*.

Εντάχθηκε στην ΕΔΑ και διατέλεσε μέλος της Διοικούσας και της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Το 1967 συνελήφθη και εξορίστηκε στα Γιούρα. Στη συνέχεια, κρατήθηκε στις φυλακές Αλικαρνασσού Κρήτης και Ωρωπού. Αργότερα, μεταφέρθηκε στη Ζαχάρω Ηλείας, όπου τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό. Μετά το 1974, δραστηριοποιήθηκε πολιτικά στο νομό Φθιώτιδας.

Εξελέγη βουλευτής με την ΕΔΑ στην Αθήνα το 1956 και το 1958 στο νομό Φθιώτιδας.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΘΩΜΑ, Μαρία (1949-)

Γεννήθηκε στον Άγιο Νικόλαο (Κράλι) Αχαΐας. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάζεται ως δικηγόρος.

Ανέπτυξε δραστηριότητα στο πλαίσιο του γυναικείου κινήματος και υπήρξε ιδρυτικό μέλος γυναικείων οργανώσεων. Την περίοδο 1982-1987 διατέλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Γενικού Νοσοκομείου Πατρών. Υπήρξε γραμματέας της Νομαρχιακής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ Αχαΐας (1983-1986, 1988-1989). Εκπροσώπησε το ΠΑΣΟΚ σε συνόδους της Σοσιαλιστικής Διεθνούς καθώς και σε εθνικές και διεθνείς διασκέψεις.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Αχαΐας με το ΠΑΣΟΚ το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος) και το 1990. Το Δεκέμβριο του 2006 αντικατέστησε τον παραιτηθέντα βουλευτή Ανδρέα Φούρα, όταν εκείνος εξελέγη δήμαρχος Πατρέων. Τον Απρίλιο του 2000 εξελέγη κοσμήτορας της Βουλής. Υπήρξε γραμματέας της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής. Επίσης, συμμετείχε στην Επιτροπή Οικονομικών, στην Επιτροπή της Βιβλιοθήκης της Βουλής και στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας.

ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, Αικατερίνη (Κατερίνα) (1963-)

Γεννήθηκε στο Κερατσίνι. Σπούδασε και εργάστηκε ως νηπιαγωγός. Είναι μητέρα τριών αγοριών.

Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Γυναικείου Συλλόγου Αγίου Γεωργίου Κερατσινίου το 1979 και λίγα χρόνια αργότερα συνέβαλε στην ίδρυση και λειτουργία ενός τοπικού αυτοδιαχειριζόμενου παιδικού σταθμού. Το 1984 οργανώθηκε στην «Ανεξάρτητη Δημοτική Κίνηση για μια Ανθρώπινη Πόλη». Από το 1986 δραστηριοποιήθηκε στην Εναλλακτική Κίνηση Οικολόγων. Ήταν μέλος της Ομοσπονδίας Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων, από την οποία αποχώρησε το 1993.

Υπήρξε υποψήφια το 1990 με τους Οικολόγους-Εναλλακτικούς και ήρθε δεύτερη σε ψήφους. Στο πλαίσιο της αρχής του κόμματός της για εναλλαγή των προσώπων στο βουλευτικό αξίωμα, διαδέχθηκε την Αναστασία Ανδρεαδάκη στη βουλευτική έδρα τον Οκτώβριο του 1991, αλλά η ίδια παρέμεινε στο Κοινοβούλιο έως το τέλος της κοινοβουλευτικής θητείας, αναδεικνύοντας οικολογικά και άλλα ζητήματα, ενώ κατέθεσε και τρεις προτάσεις νόμων.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΑΚΛΑΜΑΝΑΚΗ, Σταυρούλα (Ρούλα) (1936-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε Νομικές και Πολιτικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει ένα γιο.

Υπηρέτησε ως πρωτοδίκης στην Αθήνα και την Κόρινθο. Το 1978 εντάχτηκε στο ΠΑΣΟΚ και στη συνέχεια εξελέγη στην Κεντρική του Επιτροπή. Διατέλεσε υφυπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών (1981-1982), υφυπουργός Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1982-1985), β' υφυπουργός Υγείας - Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1985-1986) και υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Ιούνιος-Σεπτέμβριος 1988).

Το 1989 προσχώρησε στο ΣΥΝ με τον οποίο πολιτεύτηκε. Έχει αρθρογραφήσει στον ημερήσιο Τύπο. Είναι συγγραφέας διηγημάτων και δοκιμίων, μεταξύ των οποίων *Η θέση της ελληνίδας στην οικογένεια, στην κοινωνία, στην πολιτεία*.

Εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 1981 και το 1985.

ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΟΥ, Σοφία (1965-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι κόρη του πρώην βουλευτή της ΝΔ Αριστείδη Καλαντζάκου. Σπούδασε πολιτική ιστορία και ιταλική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Yale. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Τμήμα Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Columbia της Νέας Υόρκης. Είναι υποψήφια διδάκτωρ σε θέματα διαχείρισης υδάτινων πόρων και διασυνοριακών υδάτων. Έχει εργαστεί ως διεθνολόγος-επικοινωνιολόγος.

Υπήρξε αρμόδια της ΝΔ για τα ελληνοαμερικανικά θέματα και τα θέματα διασυμμαχικών δραστηριοτήτων, καθώς και στέλεχος του πολιτικού σχεδιασμού του κόμματος. Είναι πρέσβειρα Ολυμπιακής Εκεχειρίας. Έχει δραστηριοποιηθεί σε ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος. Έχει γράψει παιδικό βιβλίο με περιβαλλοντικό θέμα. Στις ευρωεκλογές του 1999 ήταν υποψήφια ευρωβουλευτής με τη ΝΔ.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Μεσσηνίας με τη ΝΔ το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης και στην Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής. Είναι μέλος της αντιπροσωπείας της Βουλής στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΝΑΤΟ και των ομάδων φιλίας με την Ιταλία, την Αργεντινή, τη Σλοβενία, το Λίβανο, τη Βενεζουέλα, το Πακιστάν, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΑΛΔΗ, Μερόπη (1954-)

Γεννήθηκε στα Ιωάννινα. Σπούδασε Αρχιτέκτονας Μηχανικός στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και στην Αρχιτεκτονική Σχολή της Βενετίας. Εργάστηκε ως αρχιτέκτονας. Είναι παντρεμένη με τον Ηλία Καλδή. Έχει δύο κόρες.

Υπήρξε μέλος της ΟΝΝΕΔ. Το 1989 έγινε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ, και στο διάστημα 1993-1997 υπήρξε μέλος της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Το 1997 ανέλαβε πρόεδρος της Γραμματείας Γυναικών Θεμάτων του κόμματος. Είναι εθνική συντονίστρια στην Ευρωπαϊκή Ένωση Γυναικών και πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Πρέβεζας με τη ΝΔ το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος) και το 1990. Διατέλεσε γραμματέας της Βουλής των Ελλήνων, πρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής Ελληνοϊταλικής Φιλίας, μέλος της Μόνιμης Επιτροπής Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, αντιπρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής για το Φυσικό Περιβάλλον, αντιπρόεδρος της Ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου του Υπουργείου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος και μέλος της Ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου του Υπουργείου Γεωργίας.

Είχε θέσει υποψηφιότητα στις ευρωεκλογές του 1999. Το Μάρτιο του 2004 αντικατέστησε τον παραιτηθέντα ευρωβουλευτή Χρήστο Φώλια, όταν εκείνος διορίστηκε υφυπουργός Οικονομίας και Οικονομικών.

ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Χριστιάνα (1964-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Εργάστηκε ως οικονομολόγος. Έχει ένα γιο.

Εργάστηκε ως σύμβουλος του διοικητή του ΙΚΑ (1989-1994), ως οικονομική διευθύντρια της SANITAS-SANITAS ΑΕ (1995-1997) και ως αναπληρώτρια γενική διευθύντρια της Βιανόξ ΑΕ (1997-2001). Επίσης, συμμετείχε στα διοικητικά συμβούλια ανώνυμων εταιρειών. Υπήρξε μέλος της Ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου Κοινωνικών Ασφαλίσεων της ΝΔ (1994-1996), τομεάρχης της ΝΔ στην Αιτωλοακαρνανία (2001-2003), μέλος της επιτροπής Βορείου Αιγαίου (2001-2003), μέλος του Τομέα Παρακολούθησης της Προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2002-2003) και μέλος της Γραμματείας Οργανωτικού της ΝΔ. Ήταν τακτικό μέλος του Συλλόγου Πνευματικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης του Παιδιού (1987-1995). Από το 1999 είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Γυναικών της Ένωσης Ανώτατων Στελεχών Επιχειρήσεων, στο πλαίσιο της οποίας συμμετείχε σε επιτροπές διοργάνωσης συνεδρίων.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στο νομό Λέσβου με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών της Βουλής και στις Ειδικές Μόνιμες Επιτροπές Περιφερειών και Προστασίας του Περιβάλλοντος της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΑΝΕΛΛΗ, Γαρυφαλιά (Λιάνα) (1954-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δικηγόρος και στη συνέχεια ως δημοσιογράφος σε εφημερίδες, περιοδικά, στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Από το 1997 εκδίδει το περιοδικό *Νέμεσις*.

Έχει συμμετάσχει σε πολλά δημοσιογραφικά συνδικαλιστικά όργανα. Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Ενώσεων Συντακτών. Είναι μέλος της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη (ΕΕΔΥΕ). Έχει συγγράψει τα βιβλία *Στοχασμοί*, *Λειτουργία των Όρκων και Ρουάντα: ο ρους του κάτω κόσμου*. Έχει βραβευτεί για την κοινωνική της δράση από πολλούς συλλόγους και οργανώσεις. Το 1984 ήταν υποψήφια ευρωβουλευτής με το ΚΟΔΗΣΟ και το 1999 με το ΚΚΕ.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με το ΚΚΕ το 2000 και το 2004. Είναι Β΄ αντιπρόεδρος της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων. Υπήρξε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Συμβούλιο της Ευρώπης (Επιτροπή Περιβάλλοντος) και στη Διακοινοβουλευτική Συνέλευση της Βορειοανατολικής Συμμαχίας.

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Κρινιώ (1958-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι κόρη του τέως βουλευτή και υπουργού Αθανάσιου Κανελλόπουλου. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη σημειολογία της αρχιτεκτονικής στη Φιλοσοφική Σχολή του ίδιου πανεπιστημίου. Εργάστηκε ως καθηγήτρια της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο της Grenoble. Εργάστηκε ως αρχιτέκτονας στην Αθήνα και το εξωτερικό. Έχει δύο γιους.

Την περίοδο 1993-1996 συμμετείχε στον πολιτικό σχεδιασμό της ΝΔ. Για τον πατέρα της Αθανάσιο Κανελλόπουλο έχει εκδώσει το βιβλίο *Το χιούμορ του πατέρα μου*.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Ηλείας με τη ΝΔ το Νοέμβριο του 1989, το 1990 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων και στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής. Μετείχε στην Κοινοβουλευτική Αντιπροσωπεία στον Οργανισμό Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και σήμερα είναι μέλος στην Ελληνική Κοινοβουλευτική Αντιπροσωπεία του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΑΡΑ, Μαρία (1948-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Memorial Hospital της Νέας Υόρκης. Ειδικεύτηκε ως παθολογοανατόμος. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έχει μία κόρη. Εργάστηκε στο νοσοκομείο «Άγιος Σάββας». Υπήρξε διευθύντρια στο Παθολογοανατομικό Τμήμα του «Ιατρικού Κέντρου Αθηνών». Είναι μέλος σε πολλές επιστημονικές εταιρείες στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το 1986 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Αθηναίων, όπου δραστηριοποιήθηκε στη δημιουργία δημοτικών ιατρείων. Το 1989 διατέλεσε σύμβουλος στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας. Το χρονικό διάστημα 1993-1999 υπήρξε συντονίστρια της Επιτροπής Ενημέρωσης στο Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων (ΚΕΕΛ). Είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ, όπου επεξεργάστηκε τα θέματα της δημόσιας υγείας για το κυβερνητικό πρόγραμμα του κόμματος.

Το 2000 έθεσε υποψηφιότητα στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ. Τον Ιανουάριο του 2003 κατέλαβε βουλευτική έδρα, αντικαθιστώντας την παραιτηθείσα λόγω της εκλογής της ως δημάρχου Αθηναίων Ντόρα Μπακογιάννη.

ΚΑΡΥΔΗ, Χρυσή (1953-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε ψυχολογία στο Αμερικανικό Κολέγιο Deree-Pierce της Αθήνας. Έχει μία κόρη και ένα γιο.

Έως το 1973 εργάστηκε στη διαφημιστική εταιρεία του Δημήτρη Δήμου. Το 1974 ανέλαβε διευθύντρια του ιδιαίτερου γραφείου του γενικού διευθυντή του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας Δημήτρη Χορν. Μετά το 1984 έγινε συνεκδότρια –με την αδελφή της– του εκδοτικού οίκου Ίκαρος, τον οποίο είχε ιδρύσει ο πατέρας της ποιητής Νίκος Καρύδης. Εργάστηκε στο πολιτιστικό τμήμα του Υπουργείου Προεδρίας, όπου μεταξύ άλλων οργάνωσε τον πρώτο "ελληνικό μήνα" στο Λονδίνο.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, στην Ειδική Επιτροπή για τα Άτομα με Αναπηρία και στην Επιτροπή για την Αναθεώρηση του Συντάγματος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΑΤΣΕΛΗ, Ελεωνόρα (Νόρα) (1946-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Είναι κόρη των ηθοποιών Πέλου και Αλέκας Κατσέλη. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου. Εργάστηκε ως ηθοποιός. Έχει μία κόρη.

Την περίοδο 1976-1984 διατέλεσε αντιπρόεδρος του Σωματίου Ελλήνων Ηθοποιών και αντιπρόεδρος της Κίνησης για την Ειρήνη, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Εθνική Ανεξαρτησία (ΚΕΑΔΕΑ). Εντάχθηκε στο ΠΑΣΟΚ από την ίδρυσή του. Το 1986 ακολούθησε το Γεράσιμο Αρσένη στην ίδρυση του ΕΣΚ, με το οποίο έθεσε υποψηφιότητα για βουλευτής το 1989. Το 1990 επέστρεψε στο ΠΑΣΟΚ και κατ' επανάληψη εξελέγη μέλος της Κεντρικής του Επιτροπής. Το 1996 εξελέγη στο προεδρείο της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ και το 2004 αναπληρώτρια γραμματέας στο ίδιο όργανο. Το 2005 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του κόμματος. Στις δημοτικές εκλογές του 2006 ήταν υποψήφια δήμαρχος Νέας Σμύρνης υποστηριζόμενη από το ΠΑΣΟΚ.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 1981, το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Διατέλεσε πρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής για τη μελέτη και την υποβολή προτάσεων για τη θέση των γυναικών στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, είναι Α' αντιπρόεδρος στην Ειδική Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων Ανθρώπου της Βουλής.

ΚΟΛΛΙΑ-ΤΣΑΡΟΥΧΑ, Μαρία (1958-)

Γεννήθηκε στις Σέρρες. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Το 1983 εντάχθηκε στη ΝΔ. Την περίοδο 1989-1990 υπήρξε μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής Σερρών, και από τις 4 Νοεμβρίου 2004 είναι τομεάρχης Εθνικής Παιδείας του κόμματος. Είναι μέλος της Αδελφότητας Μικρασιατών, του Λυκείου Ελληνίδων, της Φιλόπτωχης Αδελφότητας Σερρών «Η Εμμέλεια» και της Κωστοπουλείου Στέγης. Είναι μέλος της Γραμματείας Γυναικείων Θεμάτων της ΝΔ. Πολιτεύτηκε για πρώτη φορά το 1996.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Σερρών με τη ΝΔ το 2000 και το 2004. Είναι πρόεδρος της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μετέχει επίσης στη Διαρκή Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΟΝΤΟΥ, Μαριάνθη (Μάρω) (1934-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε χορό στη Σχολή της Κούλας Πράτσια (σημερινή Κρατική Σχολή Χορού). Συνέχισε τις σπουδές της στη Σχολή Hladek της Γερμανίας με υποτροφία. Εργάστηκε ως ηθοποιός.

Από το 1954 έως το 1959 ήταν ηθοποιός στο χορό της αρχαίας τραγωδίας του Εθνικού Θεάτρου. Το 1960 έπαιξε για πρώτη φορά πρωταγωνιστικό ρόλο σε σύγχρονο θεατρικό έργο δίπλα στο Δημήτρη Χορν. Έκτοτε εργάστηκε στον κινηματογράφο και το θέατρο επί 35 συναπτά χρόνια ως πρωταγωνίστρια σε έργα ελληνικού και ξένου ρεπερτορίου.

Έχει ασχοληθεί με τη ζωγραφική. Πίνακάς της εκτίθεται στο Μουσείο Βορρέ. Το 1994 εξελέγη δημοτική σύμβουλος Αθηναίων. Από το 1995 έως το 1999 χρημάτισε αντιπρόεδρος και στη συνέχεια πρόεδρος του Δημοτικού Ραδιοφωνικού Σταθμού «Αθήνα 9.84» και του Ιδρύματος Βρεφών «Μπέρα».

Έθεσε υποψηφιότητα στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το 1996. Τον Ιούλιο του 1999 κατέλαβε βουλευτική έδρα, αντικαθιστώντας την παραιτηθείσα Μαριέττα Γιαννάκου, λόγω της εκλογής της στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έθεσε πάλι υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές του 2000. Τον Ιούλιο του 2003 αντικατέστησε στη βουλευτική έδρα τον Αλέξανδρο Λυκουρέζο, η εκλογή του οποίου ακυρώθηκε από το Εκλογικό Δικείο. Τον Ιανουάριο του 2007 αντικατέστησε τον παραιτηθέντα βουλευτή Νικήτα Κακλαμάνη, όταν εκείνος εξελέγη δήμαρχος Αθηναίων.

ΚΟΡΚΑ-ΚΩΝΣΤΑ, Αθηνά

Γεννήθηκε στην Ευαγγελίστρια της Κορινθίας. Σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του Πολυτεχνείου Πατρών. Έχει μία κόρη και ένα γιο. Είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ και της ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων του κόμματος. Επίσης, είναι μέλος του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Δραστηριοποιείται σε τοπικούς πολιτιστικούς, κοινωνικούς και επαγγελματικούς συλλόγους του νομού Κορινθίας.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στο νομό Κορινθίας με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών της Βουλής. Είναι μέλος του Τεχνικού Συμβουλίου της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΟΤΑΜΑΝΙΔΟΥ, Ευαγγελία (Εύα) (1936-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε γαλλική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και θέατρο στη Δραματική Σχολή του Θεάτρου Τέχνης του Καρόλου Κουν. Διακρίθηκε ως ηθοποιός στο θέατρο και τον ελληνικό κινηματογράφο σε έργα του σκηνοθέτη Θεόδωρου Αγγελόπουλου.

Διατέλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Σωματίου Ελλήνων Ηθοποιών. Το 1974 εντάχθηκε στο ΚΚΕ Εσωτερικού και στη συνέχεια στην ΕΑΡ και το ΣΥΝ.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος).

ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ, Έλενα

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Γυμναστική Ακαδημία Αθηνών. Έκανε διεθνή καριέρα ως μοντέλο έως το 1996. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, δραστηριοποιήθηκε στον τομέα των εκδόσεων περιοδικών με γυναικεία και κοινωνικά θέματα. Έχει δύο γιους.

Υπήρξε πρωταθλήτρια Ελλάδας στο άλμα εις ύψος και στα 100 μ. μετ' εμποδίων. Ήταν μέλος της Εθνικής Ομάδας Στίβου Γυναικών. Είναι μέλος πολλών αθλητικών σωματείων και μη κυβερνητικών οργανώσεων. Αναπτύσσει κοινωνική, φιλανθρωπική δράση στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το Νοέμβριο του 2004 εξελέγη αναπληρώτρια τομεάρχης της ΝΔ στον Τομέα Πολιτισμού.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας του Περιβάλλοντος. Είναι πρόεδρος στην ομάδα φιλίας Νοτίου Κορέας και μέλος στις ομάδες φιλίας με τη Ρουμανία, την Ιορδανία, το Ουζμπεκιστάν και τη Γαλλία.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΟΥΡΚΟΥΛΑ, Ελένη (1958-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ecole Française des Attachés de Presse και στη Δραματική Σχολή Αθηνών. Είναι ηθοποιός.

Ως μαθήτρια του Αρσακείου Ψυχικού οργανώθηκε στην αντιδικτατορική οργάνωση νεολαίας «Ρήγας Φεραίος». Εργάστηκε αρχικά ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα *Καθημερινή* και στο περιοδικό *Αντί*. Συνεργάστηκε με το Κανάλι 15 του Ρούσου Κούνδουρου. Στη συνέχεια, έπαιξε στο θέατρο και την τηλεόραση. Το 1992 δημιούργησε δικό της θίασο σε συνεργασία με το σκηνοθέτη Διαγόρα Χρονόπουλο. Διατέλεσε υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (2001-2004).

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

ΚΟΥΤΗΦΑΡΗ, Λίνα (1921-1991)

Γεννήθηκε στη Σμύρνη. Σπούδασε ιατρική στα πανεπιστήμια της Αθήνας και της Νέας Υόρκης. Ειδικεύτηκε στην αποφολιδωτική κυτταρολογία και υπήρξε μαθήτρια του διεθνούς φήμης καθηγητή Γεώργιου Παπανικολάου. Παντρεύτηκε τον καθηγητή ιατρικής Βασίλειο Κουτήφαρη. Απέκτησε ένα γιο και μία κόρη.

Εργάστηκε ως γιατρός και ως επισκέπτρια καθηγήτρια σε μεγάλα πανεπιστήμια της Ολλανδίας με σκοπό να οργανώσει εργαστήρια αποφολιδωτικής κυτταρολογίας. Κατά την επάνοδό της στην Ελλάδα οργάνωσε και διύθυσε τα αντίστοιχα εργαστήρια στο μαιευτήριο «Αλεξάνδρα», το νοσοκομείο «Άγιος Σάββας» και στο Κέντρο Ερευνών Δημόκριτος. Συμμετείχε σε πολλά διεθνή συνέδρια και εταιρείες, και πραγματοποιούσε πλήθος δημοσιεύσεων σε ελληνικά και ξένα περιοδικά.

Υπήρξε υφηγίτρια στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1989 εξελέγη επίκουρος καθηγήτρια στο ίδιο πανεπιστήμιο. Το 1976 διατέλεσε υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, υπεύθυνη για θέματα ανώτατης παιδείας. Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ίδρυση νέων ιατρικών σχολών στα πανεπιστήμια της χώρας και εδρών σε σύγχρονες, για την επιστημονική έρευνα, ειδικότητες.

Το 1974 εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ και στη συνέχεια ορίστηκε επικεφαλής της ελληνικής κοινοβουλευτικής αντιπροσωπείας στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για το διεθνές έτος της γυναίκας στο Μεξικό, όπου εξελέγη αντιπρόεδρος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΥΠΡΙΩΤΑΚΗ-ΠΕΡΡΑΚΗ, Μαρία (1933-)

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών με ειδίκευση στη χειρουργική γυναικολογία. Εργάστηκε ως γιατρός. Παντρεύτηκε τον πρώην βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Γιώργο Περράκη. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Ανέπτυξε συνδικαλιστή δράση. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ και από το 1986 μέλος της Κεντρικής του Επιτροπής. Την περίοδο 1993-1996 διατέλεσε διοικητής του ΟΓΑ. Υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ) και πρόεδρός της το διάστημα 1994-2000. Διατέλεσε υφυπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών (1981-1982), υφυπουργός Υγείας - Πρόνοιας (1982-1986) και υφυπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης αρμόδια για την Ισότητα των Φύλων (1988-1989).

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 1977 και το 1981, ενώ το 1985 εξελέγη στο νομό Ηρακλείου με το ίδιο κόμμα. Στη διάρκεια της θητείας της εισηγήθηκε και υποστήριξε την αποποινικοποίηση των αμβλώσεων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Μαρία (1943-)

Γεννήθηκε στο Κάιρο της Αιγύπτου. Σπούδασε οικονομικά στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ) και μουσική στο Ωδείο Αθηνών. Συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Παρίσι και το Λονδίνο, όπου απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα. Από το 1973 διδάσκει στην ΑΣΟΕΕ (σήμερα Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Έχει μία κόρη.

Διατέλεσε επιστημονικός συνεργάτης και γενική διευθύντρια του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) (1973-1976 και 1989-1992 αντίστοιχα) και εργάστηκε στη Διεύθυνση Μελετών της Αγροτικής Τράπεζας (1976-1979). Το 1977 υπήρξε συνεργάτιδα του οικονομικού συμβούλου του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή. Υπήρξε μέλος σε πολλές επιτροπές σχετικές με την πορεία της ελληνικής οικονομίας και πρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης (1991-1993). Από το 1994 διευθύνει το Εργαστήριο Πολυμέσων, Επικοινωνίας και Μάρκετινγκ του Οικονομικού Πανεπιστημίου.

Το 1996 έθεσε υποψηφιότητα ως βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ. Τον Οκτώβριο του 1997 κατέλαβε τη βουλευτική έδρα του αποθανόντος Αθανάσιου Τσαλδάρη.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΛΑΪΟΥ, Αγγελική (1941-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε ιστορία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Harvard, όπου και απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα. Δίδαξε στα πανεπιστήμια Harvard και Brandeis. Είναι τακτική καθηγήτρια της βυζαντινής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Rutgers.

Έχει συγγράψει πολλές μελέτες για την οικονομική, την πολιτική και την κοινωνική ιστορία του Βυζαντίου, καθώς και τις σχέσεις του με τη δυτική Ευρώπη. Είναι μέλος σε πολλούς διεθνείς επιστημονικούς οργανισμούς και της Ακαδημίας Αθηνών. Από τις 13 Απριλίου έως τις 20 Νοεμβρίου 2000 διατέλεσε υφυπουργός Εξωτερικών, οπότε παραιτήθηκε για προσωπικούς λόγους.

Το 2000 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ.

ΛΑΜΠΡΑΚΗ, Ειρήνη (1945-)

Γεννήθηκε στα Ιωάννινα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ειδικεύτηκε στο εμπορικό δίκαιο στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Επίσης, σπούδασε ιταλική λογοτεχνία και ιστορία της τέχνης στο Πανεπιστήμιο της Perugia. Εργάστηκε ως δικηγόρος.

Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη του ΠΑΣΟΚ. Από το 1977 εξελέγη κατ'επανάληψη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, ενώ στο διάστημα 1987-1989 διατέλεσε μέλος του Εκτελεστικού του Γραφείου. Την περίοδο 1981-1989 υπήρξε μέλος της Επιτροπής Νομικών Υποθέσεων του ΠΑΣΟΚ στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Από τις 18 Νοεμβρίου 1988 έως τις 2 Ιουλίου 1989 διατέλεσε υφυπουργός Πολιτισμού και Απόδημου Ελληνισμού.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 1977, το 1981 και το 1985. Στις ευρωεκλογές του 1994 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ίδιο κόμμα. Διατέλεσε ταμίας του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΛΑΜΠΡΟΥ, Ηρώ (1915-1988) (το γένος ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν κόρη του καθηγητή της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Εμμανουήλ Πεζόπουλου. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Cambridge. Εργάστηκε ως καθηγήτρια νεοελληνικών στο Τμήμα Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Λονδίνου και ως καθηγήτρια στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών. Το 1945 παντρεύτηκε το διπλωμάτη Δημήτριο Λάμπρο. απέκτησε δύο παιδιά.

Προπολεμικά, υπήρξε συνεκδότρια του περιοδικού *Τα Προπύλαια*. Από το 1943 εργάστηκε στο Γραφείο Τύπου της εξόριστης Ελληνικής Κυβέρνησης ως συντάκτρια και εκφωνήτρια του ελληνικού δελτίου του BBC. Στην περίοδο 1963-1967 ασχολήθηκε με τη θεατρική κριτική έργων του αρχαίου δράματος και του σύγχρονου ευρωπαϊκού θεάτρου. Στη δεκαετία του 1960 διατέλεσε αντιπρόεδρος της Πανελλαδικής Ένωσης Γυναικών (ΠΕΓ), την οποία διέλυσε η δικτατορία. Μετά το 1975 υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη της Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών και χρημάτισε πρόεδρος της για πολλά χρόνια.

Το 1964 έθεσε υποψηφιότητα στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με την Ένωση Κέντρου. Στις 22 Δεκεμβρίου 1966 κατέλαβε βουλευτική έδρα στη θέση του αποβιώσαντος Θωμά Υψηλάντη. Υπήρξε η πρώτη γυναίκα βουλευτής της Ένωσης Κέντρου.

ΛΟΥΛΕ, Ανδριανή (Νίτσα) (1945-)

Γεννήθηκε στη Λάρισα. Είναι κόρη του πρώην βουλευτή του ΚΚΕ Κώστα Λουλέ. Σπούδασε στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Αυγή* και *Καθημερινή*. Έχει τρία παιδιά.

Υπήρξε μέλος της Νεολαίας Λαμπράκη και της Νεολαίας της ΕΔΑ. Στη διάρκεια της δικτατορίας, της είχε απαγορευτεί η άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, στο οποίο επανήλθε μεταδικτατορικά. Εργάστηκε διαδοχικά στο *Ριζοσπάστη*, την *Απογευματινή*, τον *Ελεύθερο Τύπο*, στο τμήμα ειδήσεων της ΕΡΤ1 και σε εβδομαδιαίες εκπομπές, στο περιοδικό *Ένα* και αλλού. Είναι συγγραφέας πολλών βιβλίων, κυρίως βιογραφιών πολιτικών προσωπικοτήτων, καθώς και ενός βιβλίου με τίτλο *Εμείς οι τσιγγάνοι*. Είναι μέλος της εταιρείας «Φίλοι του Π. Κανελλόπουλου». Στις δημοτικές εκλογές του 2002 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων και άσκησε χρέη αντιδημάρχου Πολιτισμού.

Το 1996 εξελέγη βουλευτής στο νομό Λάρισας με το ΣΥΝ. Μετείχε στην Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, στην Επιτροπή Θρησκευμάτων και Ορθοδοξίας, καθώς και στις Διακοινοβουλευτικές Συνελεύσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΜΑΚΡΗ, Ζωή (Ζέττα) (1957-)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ειδικεύτηκε στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο στο Πανεπιστήμιο του Cambridge. Εργάστηκε ως δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω. Έχει δύο γιους.

Κατά τη διάρκεια των σπουδών της ήταν ενεργό μέλος της φοιτητικής παράταξης ΔΑΠ-ΝΔΦΚ. Το 1984 εξελέγη συνοικιακή σύμβουλος στη Μεταμόρφωση του Βόλου. Ασχολήθηκε με το συνδικαλισμό και εξελέγη κατ' επανάληψη σύμβουλος της διοίκησης του Δικηγορικού Συλλόγου Βόλου. Υπήρξε μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής Μαγνησίας της ΝΔ ως υπεύθυνη του Επιστημονικού Τομέα. Έχει εκπροσωπήσει το κόμμα σε συνέδρια του εξωτερικού. Από τον Οκτώβριο του 2004 ορίστηκε συντονίστριά του για Θέματα Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης. Είναι μέλος του Συμβουλίου Προστασίας Κακοποιημένων και Παραμελημένων Ατόμων, των Φίλων της Αγάπης, των Φίλων του «Αχιλλοπούλειου» Νοσοκομείου Βόλου, του Σοροπτιμιστικού Ομίλου, του Ομίλου Ζόντα, του Σκοπευτικού Συλλόγου Βόλου και των Φίλων των Ζώων.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Μαγνησίας με τη ΝΔ το 2000 και το 2004. Είναι πρόεδρος της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων.

ΜΑΝΟΥΣΟΥ-ΜΠΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, Αριάδνη

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου. Σπούδασε στη Νομική Σχολή και στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι εγγονή του βουλευτή του Λαϊκού Κόμματος Στέργιου Μπινόπουλου. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει δύο γιους.

Έχει εργαστεί στο «Νεώριον» (Ναυπηγεία Σύρου) και ως προϊσταμένη διεύθυνσης στο Πρωτοδικείο Σύρου. Ασχολήθηκε με την επίλυση προβλημάτων στις Κυκλάδες, ως συνεργάτιδα του τέως δημάρχου Ερμούπολης και βουλευτή Κυκλάδων Ιωάννη Μανούσου. Είναι μέλος του Λυκείου Ελληνίδων Σύρου. Έχει συμμετάσχει σε αθλητικούς συλλόγους. Ίδρυσε το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του 3ου Δημοτικού Σχολείου Ερμούπολης.

Συμμετέχει ενεργά από το 1974 σε όλους τους εκλογικούς αγώνες της ΝΔ. Το 2004 έθεσε υποψηφιότητα στο νομό Κυκλάδων με τη ΝΔ. Τον Απρίλιο του 2004 κατέλαβε βουλευτική έδρα, ύστερα από την παραίτηση του Ιωάννη Παλαιοκρασσά. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΑΝΤΖΟΥΛΙΝΟΥ, Αλεξάνδρα (Αλέκα) (1911-1996) (το γένος ΣΑΡΑΝΤΗ)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Μετακόμισε οικογενειακώς στην Αθήνα το 1915. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τελείωσε τη Σχολή Μονωδίας και Μελοδράματος στο Εθνικό Ωδείο το 1936. Υπήρξε ειδικευμένη επιστήμονας στο διεθνές και ανθρωπιστικό δίκαιο. Εργάστηκε περιστασιακά. Απέκτησε μία κόρη.

Διατέλεσε πρόεδρος του Συνδέσμου Ελληνίδων Επιστημόνων, αντιπρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Ελληνίδων, μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Ελληνικής Ομοσπονδίας Γυναικείων Σωματείων (Λεσχών), του Λυκείου των Ελληνίδων και άλλων μικρότερων γυναικείων συλλόγων. Επίσης, υπήρξε μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών (ICW). Στις 3 Μαΐου 1949 διορίστηκε –μαζί με την Ελμίνα Παντελάκη– δημοτική σύμβουλος Αθηναίων και παρέμεινε έως τις δημοτικές εκλογές του 1951. Την περίοδο 1949-1966 εκπροσώπησε την Ελλάδα στον ΟΗΕ, αρχικά ως αναπληρωματική και αργότερα ως τακτική αντιπρόσωπος στην Επιτροπή για τη Θέση της Γυναίκας, καθώς και στη Γ' Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης (Ανθρωπιστική, Μορφωτική και Κοινωνική). Υπήρξε μέλος του Εθνικού Συμβουλίου για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διατέλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και εκπροσώπησε την Ελλάδα σε συνέδρια και συνδιασκέψεις του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Εξέδωσε νομικές μελέτες και λογοτεχνικά βιβλία με διηγήματα και ένα οδοιπορικό. Από το 1955 υπήρξε τακτικό μέλος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Για την εν γένει δράση της τιμήθηκε με αρκετές διακρίσεις.

Το 1977 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΜΑΝΩΛΙΑ, Χρυσάνθη (1950-)

Γεννήθηκε στην Κομοτηνή. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου παρακολούθησε και μεταπτυχιακά μαθήματα. Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός. Έχει δύο γιους. Υπήρξε επί χρόνια γενική γραμματέας και αντιπρόεδρος της Ένωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΕΛΜΕ) του νομού Ροδόπης. Συμμετείχε στο γυναικείο κίνημα και διατέλεσε πρόεδρος της Νομαρχιακής Επιτροπής Ισότητας στον ίδιο νομό. Έχει διατελέσει πρόεδρος της Δημοτικής Επιτροπής για τη Γυναίκα και πρόεδρος της Περιφερειακής Επιτροπής Ισότητας Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Την περίοδο 1991-2000 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Κομοτηνής και άσκησε χρέη αντιδημάρχου. Επίσης, διατέλεσε αντιπρόεδρος του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κομοτηνής και του ΔΗΠΕΘΕ Κομοτηνής. Στο διάστημα 1996-1997 ήταν γενική γραμματέας του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης και πρόεδρος του Κέντρου Διατήρησης Αγιορείτικης Κληρονομιάς. Από το 1996 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ. Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη αναπληρωματικό μέλος του προεδρείου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του κόμματος.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Ροδόπης με το ΠΑΣΟΚ το 2000, αλλά το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή της. Εξελέγη βουλευτής το 2004, ούσα η πρώτη γυναίκα από τη Θράκη που εισήλθε στη Βουλή. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Απόδημου Ελληνισμού, στην Επιτροπή Ορθοδοξίας και στην Κοινοβουλευτική Αντιπροσωπεία της Οικονομικής Συνεργασίας Εύξεινου Πόντου (ΟΣΕΠ).

ΜΑΧΑΙΡΑ, Μαρία (1946-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω.

Το 1975 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Πειραιά. Το 1993 εντάχθηκε στην ΠΟΑΝ. Το 2000 πολιτεύτηκε με το ΠΑΣΟΚ. Διατέλεσε μέλος του Κοινοβουλίου του Συμβουλίου της Ευρώπης και μέλος του Κοινοβουλίου της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης. Εξελέγη αντιπρόεδρος του Κόμματος των Ευρωπαίων Δημοκρατών. Το 1996 συμμετείχε στη Γ' Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τα Δικαιώματα των Γυναικών που έγινε στο Πεκίνο.

Το 1993 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια του νομού Πειραιά με την ΠΟΑΝ. Συμμετείχε ως γραμματέας στην ιδρυτική συνέλευση του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΕΡΕΝΤΙΤΗ, Αθανασία (1953-)

Γεννήθηκε στα Τρίκαλα. Είναι απόφοιτος λυκείου. Εργάστηκε ως υπάλληλος της Αγροτικής Τράπεζας. Είναι χήρα του πολιτευτή του ΠΑΣΟΚ Θωμά Μερεντίτη. Έχει μία κόρη και δύο γιους.

Το 1982 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Τρικκαίων. Διατέλεσε πρόεδρος της Νομαρχιακής Επιτροπής Ισότητας Τρικαλών. Υπήρξε επίσης μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Αγροτικής Ζωής ΑΕ. Έχει υπάρξει πρόεδρος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ). Την περίοδο 1997-2000 εργάστηκε ως ειδική συνεργάτης στο πολιτικό γραφείο του πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Τρικαλών με το ΠΑΣΟΚ το 2000, αλλά το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή της. Εξελέγη πάλι βουλευτής το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου και στην Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Μάρτιο του 2006 εκλέχθηκε στο προεδρείο της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ.

ΜΕΡΚΟΥΡΗ, Μαρία-Αμαλία (Μελίνα) (1925-1994)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν εγγονή του δημάρχου Αθηναίων Σπυριδώνος Μερκούρη και κόρη του βουλευτή της ΕΔΑ και πρώην υπουργού Σταμάτη Μερκούρη. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή Αθηνών. Εργάστηκε ως ηθοποιός. Παντρεύτηκε το σκηνοθέτη Jules Dassin.

Ξεκίνησε την καλλιτεχνική της καριέρα το 1944. Έπαιξε σε πολλά κινηματογραφικά και θεατρικά έργα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ορισμένα από τα οποία σε σκηνοθεσία του Jules Dassin. Τιμήθηκε με πολλά βραβεία ηθοποιίας στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Στη διάρκεια της δικτατορίας κατέφυγε στο Παρίσι, όπου ανέλαβε αντιδικτατορική δράση. Η δικτατορία της απαγόρευσε την είσοδο στη χώρα. Διατέλεσε υπουργός Πολιτισμού (1981-1989, 1993-1994). Στη διάρκεια της θητείας της ανακίνησε το ζήτημα της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα ("ελγίνεια μάρμαρα") που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο. Για τον ίδιο λόγο ξεκίνησε την προσπάθεια δημιουργίας του νέου Μουσείου της Ακρόπολης.

Υπήρξε εμπνεύστρια του θεσμού της «πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης». Μετά το θάνατό της και με πρωτοβουλία του συζύγου της ιδρύθηκε το Ίδρυμα «Μελίνα Μερκούρη» με στόχο την ενίσχυση της προσπάθειας για την ίδρυση του νέου Μουσείου της Ακρόπολης και την επιστροφή των ελγίνειων μαρμάρων στην Ελλάδα.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Πειραιά με το ΠΑΣΟΚ το 1977 και το 1981, ενώ το 1985, το 1989 και 1990 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

**ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ, Θεοδώρα (Ντόρα) (1954-)
(το γένος ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ)**

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες και επικοινωνία στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου και δημόσιο δίκαιο στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι κόρη του πρώην πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και χήρα του δολοφονηθέντος από την τρομοκρατική οργάνωση «17 Νοέμβρη» βουλευτή Ευρυτανίας Παύλου Μπακογιάννη. Έχει μία κόρη και ένα γιο.

Στο διάστημα 1978-1980 υπήρξε γραμματέας του υπουργού Συντονισμού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, και λίγο αργότερα (1980-1981) ιδιαιτέρως γραμματέας του πατέρα της στο Υπουργείο Εξωτερικών. Την 1η Σεπτεμβρίου 1994 ανέλαβε υπεύθυνη του γραφείου του Κ. Μητσοτάκη, ο οποίος είχε εκλεγεί πρόεδρος της ΝΔ. Είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος από το 1994. Μεταξύ Απριλίου-Αυγούστου 1996 διατέλεσε αναπληρώτρια κοινοβουλευτική εκπρόσωπος της ΝΔ. Το 1997 έγινε τομεάρχης Ανάπτυξης, ενώ από το Μάιο του 2000 είναι τομεάρχης Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας. Τον Απρίλιο του 2001 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου της ΝΔ. Διατέλεσε υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ (Οκτώβριος 1990 - Αύγουστος 1991, Αύγουστος 1992 - Δεκέμβριος 1992) και υπουργός Πολιτισμού (Δεκέμβριος 1992 - Οκτώβριος 1993). Το 2000 έγινε μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (Επιτροπή Άμυνας) και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (Πολιτική Επιτροπή). Στις δημοτικές εκλογές του 2002 εξελέγη πρώτη γυναίκα δήμαρχος Αθηναίων και το Δεκέμβριο του 2005 ψηφίστηκε Word Mayor. Το Φεβρουάριο του 2006 διορίστηκε εξωκοινοβουλευτική υπουργός Εξωτερικών, ούσα η πρώτη Ελληνίδα που κατέλαβε αυτό το αξίωμα. Έχει τιμηθεί για την κοινωνική και την πολιτική της δράση με διεθνή βραβεία.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Ευρυτανίας με τη ΝΔ το Νοέμβριο του 1989, το 1990 και το 1993, ενώ το 1996 και το 2000 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών. Μετείχε στις Διαρκείς Επιτροπές Εθνικής Άμυνας - Εξωτερικών, στην Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων και στην Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΠΙΕΝΑ, Ελένη (1920-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδος. Είναι χήρα του πρώην βουλευτή της ΕΔΑ Δημήτρη Κελτεμλίδη. Έχει μία κόρη.

Στη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου υπηρέτησε ως εθελόντρια στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Το 1941 έγινε μέλος του ΕΑΜ και τον επόμενο χρόνο του ΚΚΕ. Το 1944 συνελήφθη από τους Γερμανούς και κρατήθηκε στην οδό Μέρλιν και στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου, όπου υπέστη βασανιστήρια. Στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου καταδικάστηκε από το Έκτακτο Στρατοδικείο δις εις θάνατον. Η ποινή της μετατράπηκε σε ισόβια, χάρη στην επέμβαση του ΟΗΕ το 1949. Αποφυλακίστηκε το 1952 και εντάχθηκε στην ΕΔΑ. Το 1956 εκλέχτηκε στο Γενικό Συμβούλιο του κόμματος. Τον επόμενο χρόνο συνελήφθη από την Ασφάλεια Πειραιά και απειλήθηκε με εκτόπιση, η οποία αποφεύχθηκε χάρη στην παρέμβαση βουλευτών και προσωπικοτήτων όλων των παρατάξεων. Το 1959 διατέλεσε μέλος της Διοικούσας και Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΔΑ. Τον Απρίλιο του 1967 ήταν μεταξύ των πρώτων που συνέλαβε η Ασφάλεια Αθηνών με την κήρυξη της δικτατορίας. Παρέμεινε στην εξορία πέντε χρόνια, αφήνοντας πίσω το μόλις τριών μηνών βρέφος της. Διατέλεσε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ έως τη διάστασή του το 1968, οπότε συντάχτηκε με το Γραφείο Εσωτερικού. Μετά τη μεταπολίτευση έμεινε στην ΕΔΑ υπό τον Ηλία Ηλιού και διατέλεσε μέλος της Διοικούσας και της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Είναι ιδρυτικό μέλος της «Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών», του Πανελληνίου Συνδέσμου Αγωνιστών Εαμικής Εθνικής Αντίστασης, της Κίνησης «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση», της οποίας είναι και αντιπρόεδρος, καθώς και της Εταιρείας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Πειραιά με την ΕΔΑ το 1958 και το 1961.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΜΠΕΝΑΚΗ-ΨΑΡΟΥΔΑ, Άννα (1934-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Βόννης, όπου απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα το 1961, καθώς και στο Ινστιτούτο Ποινικού Δικαίου (Max Planck) του Φράιμπουργκ. Είναι παντρεμένη με το Λίνο Μπενάκη.

Εργάστηκε ως δικηγόρος. Από το 1978 υπήρξε καθηγήτρια του ποινικού δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στο διάστημα 1974-1981 διατέλεσε ειδική σύμβουλος του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων σε θέματα ανώτατης εκπαίδευσης. Εκδίδει και διευθύνει το περιοδικό *Ποινικά Χρονικά*. Είναι συγγραφέας πολλών βιβλίων και άρθρων σχετικά με το ποινικό δίκαιο, καθώς και άρθρων πολιτικού περιεχομένου. Ως στέλεχος της ΝΔ υπήρξε πρόεδρος της Ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου για τη Δικαιοσύνη (1993-1996), αντιπρόεδρος της Ομάδας Κοινοβουλευτικού Έργου για την Παιδεία (1996-1998), τομέαρχης Μορφωτικών Υποθέσεων (1998-1999), καθώς και τομέαρχης Θεσμών, Διαφάνειας και Δικαιοσύνης (1999-2000). Διατέλεσε αναπληρώτρια υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Ιούλιος 1989 - Οκτώβριος 1989), αναπληρώτρια υπουργός Πολιτισμού (Απρίλιος 1990 - Αύγουστος 1991), υπουργός Πολιτισμού (Αύγουστος 1991 - Δεκέμβριος 1992) και υπουργός Δικαιοσύνης (Δεκέμβριος 1992 - Σεπτέμβριος 1993).

Εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ το 1981, και βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών το 1985, το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος), το 1990, το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Το 1985-1986 ήταν εισηγήτρια της ΝΔ στην Αναθεώρηση του Συντάγματος και το 2001 συμμετείχε στην Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος. Διατέλεσε Δ΄ αντιπρόεδρος της Βουλής (Απρίλιος 2000 - Μάρτιος 2004). Εξελέγη Α΄ αντιπρόεδρος στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας (2000-2004). Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων. Είναι η πρώτη Ελληνίδα που αναδείχτηκε στο ανώτατο αξίωμα της Βουλής και μία από τις μακροβιότερες Ελληνίδες βουλευτές. Για το 2007-2008 είναι πρόεδρος της Ευρωμεσογειακής Κοινοβουλευτικής Διάσκεψης.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΠΙΕΡΝΙΔΑΚΗ-ΑΛΑΝΤΟΥΣ, Ελευθερία

Γεννήθηκε στα Χανιά. Σε ηλικία τριών ετών έχασε την όρασή της από ατύχημα. Σπούδασε ιστορία και συγκριτική λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο του Rochester. Ειδικεύτηκε στην Ευρωπαϊκή Ιστορία. Συνέχισε τις σπουδές της στο Johns Hopkins University, όπου απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στην κλασική φιλολογία και την αρχαία ιστορία με υποτροφία του Ιδρύματος Ωνάση. Έχει δύο γιους και μία κόρη.

Έχει διδάξει στο Johns Hopkins University στη Βαλτιμόρη (1978-1979), το Oberlin College του Οχάιο (1983-1984), το Creighton University στη Νεμπράσκα (1985-1992) και στο Αμερικανικό Κολέγιο Deree-Pierce στην Αθήνα (1992-2004). Έχει δημοσιεύσει το *Blindness in a Culture of Light: Especially the Case of "Oedipus at Colonus" of Sophocles* (εκδ. Peter Lang, 1990). Είναι μέλος σε πολλά σωματεία και συνδέσμους αναπήρων, καθώς και σε επιστημονικές και πανεπιστημιακές επιτροπές για θέματα αναπηρίας. Έχει εκπονήσει μελέτες και έδωσε πολλές σχετικές διαλέξεις. Έχει βραβευτεί για το έργο της από την Ακαδημία Αθηνών και το Woodrow Wilson National Fellowship Foundation.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Είναι πρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

ΜΠΙΟΣΚΟΥ, Μαρία (1963-)

Γεννήθηκε στη Νάουσα. Σπούδασε στο Τμήμα Νομικής και στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάζεται ως οικονομολόγος-λογίστρια.

Διατέλεσε μέλος του Αγροτικού και Οινοποιητικού Συνεταιρισμού Νάουσας και αντιπρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Νάουσας, καθώς και μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής Ημαθίας του ΚΚΕ. Συμμετείχε στο ψηφοδέλτιο της Δημοκρατικής Πανεπιστημονικής Κίνησης Οικονομολόγων.

Το 1996 εξελέγη βουλευτής στο νομό Ημαθίας με το ΚΚΕ.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΜΠΟΥΓΑ, Ταρσή (1916-2002) (το γένος ΠΕΠΑ)

Γεννήθηκε στην Αίγινα. Σπούδασε παιδαγωγικά, χωρίς να ασκήσει κάποιο επάγγελμα. Παντρεύτηκε τον πολιτικό και βουλευτή της ΕΡΕ Χρήστο Μπουγά. Απέκτησε τρεις γιους.

Μετά το θάνατο του συζύγου της, πολιτεύτηκε στην περιφέρειά του. Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Πειραιά το 1974 με τη ΝΔ και ήλθε πρώτη σε ψήφους. Στις εκλογές του 1977 παραχώρησε την υποψηφιότητα για τη θέση αυτή στο γιο της Γιώργο Μπουγά.

ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, Α. Καλλιόπη (1948-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης Paris I. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην ιστορία του δικαίου στο ίδιο πανεπιστήμιο και στο Howard University της Ουάσινγκτον (Dumbarton Oaks Center of Byzantine Studies). Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου και το 1987 αναδείχθηκε επίκουρη καθηγήτρια και το 2005 σε αναπληρώτρια καθηγήτρια. Έχει πολλές δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά και τον ημερήσιο τύπο. Τα κυριότερα έργα της είναι: *Καθοσίωσις και τυραννίς κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους*, *Μακεδονική δυναστεία (867-1056)*, *Το Δίκαιο στα αγιολογικά κείμενα*, *Παιδεία και Πολιτισμός*, *Εικονομαχία και Δίκαιο*. *Νομική Θεώρηση των αγιολογικών κειμένων*. Τον Απρίλιο του 1990 ανέλαβε υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Το Δεκέμβριο του 1992 ανέλαβε υφυπουργός Πολιτισμού. Έχει εκπροσωπήσει τη ΝΔ σε πολλές ευρωπαϊκές και διεθνείς συναντήσεις, συνέδρια και όργανα (European Democratic Union και UEDC). Τον Οκτώβριο του 2002 εκλέχθηκε δημοτικός σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων και άσκησε χρέη αντιδημάρχου.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος), το 1990 και το 1993.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, Γ. Καλλιόπη (1935-1996)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν κόρη του βουλευτή Ευρυτανίας της ΕΠΕΚ Γεώργιου Μπουρδάρα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και κοινωνιολογία-ψυχολογία στις ΗΠΑ, όπου απέκτησε μεταπτυχιακό τίτλο στην κοινωνιολογία. Ανακηρύχθηκε διδάκτωρ στο London School of Economics. Άσκησε το επάγγελμα της κοινωνιολόγου. Απέκτησε μία κόρη.

Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ), πρόεδρος (1980-1982) και μέλος του διοικητικού συμβουλίου της έως το θάνατό της. Το 1985 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Βαρβάρα (Βέρα) (1945-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε οικονομικές επιστήμες στη Βουδαπέστη. Εργάστηκε ως οικονομολόγος.

Υπήρξε μέλος της Νεολαίας Λαμπράκη. Το 1968 οργανώθηκε στο ΚΚΕ. Στη διάρκεια της δικτατορίας της αφαιρέθηκε το διαβατήριό. Μετά τη μεταπολίτευση, υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη του Παμπειραικού Δημοκρατικού Συλλόγου Γυναικών. Το 1978 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Νίκαιας και άσκησε χρέη αντιδημάρχου από το 1978 έως το 1990, ενώ το 1990 ηγήθηκε του συνδυασμού και εξελέγη δήμαρχος. Υπήρξε μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής (ΤΕΔΚΝΑ). Στο διάστημα 1981-1998 ήταν εκπρόσωπος της ΤΕΔΚΝΑ στο Γενικό Νοσοκομείο Νίκαιας. Από το 1991 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Είναι αντιπρόεδρος της Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου της Ελληνικής Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη (ΕΕΔΥΕ).

Έθεσε υποψηφιότητα για βουλευτής στη Β΄ Περιφέρεια Πειραιά με το ΚΚΕ το 2004. Το Νοέμβριο του 2005 κατέλαβε βουλευτική έδρα, ύστερα από την παραίτηση του Ιωάννη Πατσιλινάκου. Συμμετέχει στη Μόνιμη Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, την Επιτροπή για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας καθώς και στη Διακομματική Επιτροπή για την παρακολούθηση της πολιτικής της Μετανάστευσης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΞΗΡΟΤΥΡΗ-ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑΡΗ, Ασημίνα

Γεννήθηκε στη Στυλίδα της Φθιώτιδας. Σπούδασε στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Γαλλία. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με ειδίκευση στη Γεωτεχνική Μηχανική. Εργάστηκε ως πολιτικός μηχανικός τεχνικών έργων. Έχει μία κόρη και ένα γιο. Είχε ενταχθεί στη Νεολαία της ΕΔΑ. Υπήρξε μέλος της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής της ΕΑΡ και αργότερα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Στο πλαίσιο της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του τελευταίου είναι υπεύθυνη για θέματα αγροτικής πολιτικής, ανάπτυξης, εμπορίου, δημόσιων έργων και περιβάλλοντος, καθώς και για τα ζητήματα των νομών Μακεδονίας - Θράκης. Είναι επίσης μέλος της Επιτροπής Πόλης Θεσσαλονίκης. Συμμετείχε στην κεντρική και την τοπική αντιπροσωπεία του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, και υπήρξε μέλος της διοίκησής του. Υπήρξε πρόεδρος των Μηχανικών Δημόσιων Υπαλλήλων του τμήματος Κεντρικής Μακεδονίας και μέλος της ΑΔΕΔΥ και ΠΟΤΕΔΥ. Το 1989-1990 διατέλεσε νομάρχης Θεσσαλονίκης.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Θεσσαλονίκης με το ΣΥΡΙΖΑ το 2000 και το 2004. Είναι γραμματέας στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου, καθώς και στην Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων για θέματα του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Είναι μέλος της Ελληνικής Κοινοβουλευτικής Αντιπροσωπείας στη Βορειοατλαντική Συνέλευση.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΛΛΗ-ΠΕΤΡΑΛΙΑ, Φάνη (1943-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω. Έχει τρεις κόρες και ένα γιο.

Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Παναθηναϊκής Οργάνωσης Γυναικών και πρόεδρός της. Το διάστημα 1985-1989 υπήρξε πρόεδρος του Τμήματος Γυναικών της ΝΔ, και μεταξύ 2000-2004 υπήρξε επικεφαλής της Γραμματείας Γυναικών Θεμάτων. Την ίδια περίοδο ήταν τομεάρχης Ολυμπιακών Αγώνων της ΝΔ. Το 1997 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος και τον Ιούλιο του 2004 μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου. Διατέλεσε αντιπρόεδρος του Τμήματος Γυναικών του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος (1992-1996).

Το 1991 διατέλεσε πρόεδρος της Επιτροπής Μεσογειακών Αγώνων της Αθήνας. Το 1999 εξελέγη πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών και το 2002 πρόεδρος της Παγκόσμιας Οργάνωσης Γυναικών των Φιλελεύθερων και Κεντροδεξιών Κομμάτων. Την περίοδο 1998-2004 διατέλεσε μέλος της Εθνικής Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004. Το διάστημα 2001-2004 υπήρξε εκλεγμένο μέλος της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής, ενώ από το 2004 είναι αντιπρόεδρος του Ιδρύματος Διεθνούς Ολυμπιακής Εκεχειρίας της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ). Διατέλεσε υφυπουργός Πολιτισμού, αρμόδια για τον Αθλητισμό και τη Νέα Γενιά (1990-1991) και υφυπουργός Υγείας - Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1992-1993). Από το Μάρτιο του 2004 έως το Φεβρουάριο 2006 διατέλεσε αναπληρώτρια υπουργός Πολιτισμού για να διοριστεί στη συνέχεια υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης. Έχει βραβευτεί για την προσφορά της στον αθλητισμό και έχει συγγράψει τα βιβλία *Μια σύγχρονη γυναίκα, σε μια σύγχρονη οικογένεια, σε μια σύγχρονη δημοκρατία και Η άτεκνη χώρα: δημογραφική εξέλιξη και προοπτικές*.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το 1985, το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος), το 1990, το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΠΑΝΤΕΛΑΚΗ, Ελπίδα (1957-)

Γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης. Εργάστηκε ως ιδιωτική υπάλληλος στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ν. Γουλιανδρή. Έχει μία κόρη.

Από το 1976 εντάχθηκε στην ΚΝΕ και λίγο αργότερα στο ΚΚΕ. Είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του τελευταίου. Έχει αναπτύξει δράση στο γυναικείο κίνημα, το κίνημα ειρήνης και την τοπική αυτοδιοίκηση. Υπήρξε υποψήφια νομάρχης Πειραιά το 1994, το 1998 και το 2002. Είχε εκλεγεί νομαρχιακή σύμβουλος.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Πειραιά με το ΚΚΕ. Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη γραμματέας του Προεδρείου της Βουλής. Είναι Β΄ αντιπρόεδρος της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, καθώς και στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ελισάβετ (Έλσα) (1942-)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο. Σπούδασε στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Berkeley. Έχει μία κόρη.

Το διάστημα 1968-1970 εργάστηκε ως επιμελήτρια στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Είναι μέλος της ΝΔ από το 1984. Διατέλεσε γενική γραμματέας Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (1990-1992) και γενική γραμματέας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (1992-1993). Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Παρατηρητηρίου για τα Δικαιώματα των Γυναικών. Υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ και μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του κόμματος το 2003. Είναι επίτιμο μέλος της Ελληνοαμερικανικής Ένωσης και επίτιμη ακαδημαϊκός της Ιταλοαμερικανικής Ακαδημίας (Ρώμη). Από το 1994 είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Νομοθετών για τη Βελτίωση του Περιβάλλοντος (GLOBE) και μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Κοινοβουλευτικών Γυναικών. Από το 1996 είναι μέλος της Μεσογειακής Ένωσης Κοινοβουλευτικών Γυναικών. Το 2001 υπήρξε συνιδρύτρια της Διακοινοβουλευτικής Πρωτοβουλίας Ελλάδας - Τουρκίας. Το 2003 εξελέγη μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής του Διεθνούς Συμβουλίου της Ομάδας Κοινοβουλευτικών Παγκόσμιας Δράσης (PGA). Τον Ιανουάριο του 2005 εξελέγη για μια τριετία αντιπρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης και μέλος της Εκτελεστικής της Επιτροπής.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Αργολίδας με τη ΝΔ το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων, τη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών και στην Ειδική Επιτροπή για την Αναθεώρηση του Συντάγματος. Είναι επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στο Συμβούλιο της Ευρώπης, τη Διακοινοβουλευτική Ένωση και τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, στη Συνέλευση της οποίας έχει εκλεγεί αντιπρόεδρος, και στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση για τη Μεσόγειο, ενώ σε όλες κατέχει ανώτατες αιρετές θέσεις.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΠΑΠΑΖΩΗ, Ελισάβετ (1944-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στην πολεοδομία, την αγροτική οικονομία και κοινωνιολογία, και στην πληροφορική στο Παρίσι. Έκανε επαγγελματική επιμόρφωση στο Ισραήλ, την Πολωνία και την Ολλανδία (1962-1973). Εργάστηκε ως πολιτικός μηχανικός-πολεοδόμος.

Κατά την περίοδο 1973-1982 ήταν σύμβουλος μηχανικός σε μεγάλα έργα στην Ελλάδα (πρόγραμμα παραδοσιακών οικισμών ΕΟΤ κ.ά.) και το εξωτερικό. Υπήρξε ειδική σύμβουλος του υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (1981-1982) και υπεύθυνη των εκδόσεων του Τεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών. Το 1982-1986 διορίστηκε νομάρχης Κυκλάδων και στη συνέχεια διατέλεσε πρέσβης εκ προσωπικοτήτων στην Κούβα (1987-1989).

Εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ το 1994 και το 1996. Στο πλαίσιο της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του κόμματος υπήρξε γραμματέας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής (1989-1993). Διατέλεσε υφυπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (1993-1996), υπουργός Αιγαίου (1996-1999), υπουργός Πολιτισμού (1999-2000) και αναπληρώτρια υπουργός Εξωτερικών (2000-2001). Προώθησε την αποπυρηνικοποίηση της Μεσογείου και των Βαλκανίων ως αντιπρόεδρος του Μεσογειακού Προγράμματος Δράσης του ΟΗΕ.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Κυκλάδων με το ΠΑΣΟΚ το 1989 (Νοέμβριος), το 1990, το 1993, το 1996 και το 2000. Υπήρξε μέλος της Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής για θέματα Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και της Επιτροπής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων (1989-1993).

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ-ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, **Κατερίνη** (1961-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στο Τμήμα Νομικής και το Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Είναι πολιτικό στέλεχος της ΝΔ από το 1988, αρμόδια για την ενημέρωση επί του προγράμματος του κόμματος σε όλη τη χώρα. Το 1990 υπήρξε η νεότερη υποψήφια δήμαρχος στη Δυτική Αττική (Αγίας Βαρβάρας). Την περίοδο 1990-1994 υπήρξε αιρετό μέλος του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής. Στο διάστημα 1993-1996 ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής Τοπικής Αυτοδιοίκησης της ΝΔ και περιφερειάρχης στα Ιόνια Νησιά. Την ίδια περίοδο συμμετείχε στην Ομάδα Κοινοβουλευτικού Έργου του κόμματος για τον Τουρισμό και τη Νέα Γενιά. Από το 1997 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΝΔ και το 2004 έγινε πρόεδρος της Γραμματείας Γυναικείων Θεμάτων του κόμματος. Είναι μέλος του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς, της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών (EUW), της Παναθηναϊκής Οργάνωσης Γυναικών. Πρόσφατα εξελέγη αντιπρόεδρος των γυναικείων οργανώσεων στο Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα (EPPWOMEN).

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, την Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων και την Ειδική Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Βασιλική (Βάσω) (1944-)

Γεννήθηκε στα Βαλιμίτικα του Αιγίου. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στα οικονομικά στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στις οικονομικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Reading. Εργάστηκε ως οικονομολόγος.

Δίδαξε στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου του Exeter (1971-1973). Υπήρξε βοηθός ερευνήτρια στο Oxford University (1973-1974) και λέκτορας στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ) (1981-1985). Υπήρξε πρόεδρος του ΕΟΜΜΕΧ (1981-1985) και μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Εμπορικής Τράπεζας (1982-1985). Είναι ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ και από το 1974 μέλος της Κεντρικής του Επιτροπής. Κατ' επανάληψη διατέλεσε μέλος του Εκτελεστικού του Γραφείου. Από το Μάρτιο 2005 είναι μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου και ταυτόχρονα υπεύνη του τομέα Οικονομίας του Κοινοβουλευτικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ. Διατέλεσε υφυπουργός Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας (1985-1986), αναπληρώτρια υπουργός Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας (1986-1987), αναπληρώτρια υπουργός Εμπορίου (1988), υπουργός Ανάπτυξης (1996-1999), υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (1999-2001), υπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (2001-2004). Στο διάστημα 1989-1993 ανέλαβε καθήκοντα επιτρόπου στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), ως μία από τις πρώτες γυναίκες επιτρόπους. Από αυτή τη θέση συνέταξε τη Χάρτα των Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων και έλαβε μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα για τους πολίτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έχει γράψει σειρά άρθρων για οικονομικά και πολιτικά θέματα. Είναι συγγραφέας του βιβλίου *Πολυεθνικές επιχειρήσεις και αναπτυσσόμενες χώρες*. Έχει ανακηρυχτεί επίτιμη διδάκτορας σε πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Τιμήθηκε με διεθνείς διακρίσεις.

Εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ το 1985, καθώς και στη Β' Περιφέρεια Αθηνών το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Διατέλεσε επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στις Κοινοβουλευτικές Συνελεύσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (1995-1996). Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΠΑΡΗΓΑ, Αλεξάνδρα (Αλέκα) (1945-) (το γένος ΔΡΟΣΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Οι γονείς της υπήρξαν μέλη του ΚΚΕ. Έλαβαν ενεργό μέρος στην εθνική αντίσταση και διώχθηκαν πολιτικά. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει εργαστεί ως εκπαιδευτικός και ιδιωτική υπάλληλος (λογίστρια). Είναι χήρα του συναγωνιστή της, δημοσιογράφου και συγγραφέα Αθανάσιου Παπαρήγα. Έχει μία κόρη.

Από το 1961 συμμετείχε στο κίνημα ειρήνης και στη μαθητική οργάνωση της Νεολαίας της ΕΔΑ. Υπήρξε μέλος του Γραφείου Νεολαίας της τελευταίας και γραμματέας του Γραφείου Σπουδάζουσας της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη. Στη διάρκεια της δικτατορίας οργανώθηκε στο ΚΚΕ (1968) και δραστηριοποιήθηκε στην κίνηση των οικογενειών των πολιτικών κρατουμένων. Συνελήφθη και κρατήθηκε στην Ασφάλεια Αθηνών. Το 1974 έγινε μέλος του Γραφείου της Επιτροπής Πόλης Αθήνας και ασχολήθηκε με το γυναικείο ζήτημα. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ομοσπονδίας Γυναικών Ελλάδας (ΟΓΕ) και συμμετείχε στη διοργάνωση εκδηλώσεων για το Διεθνές έτος της Γυναίκας. Έως το 1981 συμμετείχε σε διεθνή συνέδρια της Παγκόσμιας Δημοκρατικής Ομοσπονδίας Γυναικών και του ΟΗΕ. Στη μεταπολίτευση εξέδωσε το βιβλίο *Για την απελευθέρωση της Γυναίκας*. Το 1978 στο 10ο Συνέδριο του ΚΚΕ εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, και το 1986 έγινε μέλος του Πολιτικού του Γραφείου. Στο 13ο Συνέδριο του κόμματος (27 Φεβρουαρίου 1991) εξελέγη γενική γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής, θέση στην οποία επανεξελέγη και στα επόμενα συνέδρια (14ο, 15ο, 16ο και 17ο) και διατηρεί έως σήμερα. Είναι η πρώτη γυναίκα που ανέλαβε το αξίωμα αυτό στο ΚΚΕ και η πρώτη γυναίκα αρχηγός κόμματος στην Ελλάδα. Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΚΚΕ το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004.

ΠΑΡΤΣΑΦΥΛΛΙΔΟΥ, Φανή (1933-)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος και δικαστικός.

Το 1969, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, παραιτήθηκε από το δικαστικό σώμα. Μεταπολιτευτικά, εντάχθηκε στη ΝΔ και υπήρξε υπεύθυνη του Τομέα Γυναικών της Διοικούσας Επιτροπής Θεσσαλονίκης. Πολιτεύτηκε για πρώτη φορά το 1985. Το 1990 διορίστηκε νομάρχης Ημαθίας. Διατέλεσε μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης.

Έθεσε υποψηφιότητα για βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Θεσσαλονίκης με τη ΝΔ το 1990. Τον Ιούλιο του 1993 κατέλαβε βουλευτική έδρα, ύστερα από την παραίτηση του Δημήτριου Σταμάτη, ο οποίος προσχώρησε στην ΠΟΛΑΝ.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΠΕΡΛΕΠΕ-ΣΗΦΟΥΝΑΚΗ, Αικατερίνη (1956-)

Γεννήθηκε στον Ορχομενό της Βοιωτίας. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Γένοβας. Εργάστηκε ως παθολόγος.

Διατέλεσε πρόεδρος των νοσοκομειακών γιατρών Εύβοιας - Βοιωτίας (1991-2004) και εκπρόσωπος των γιατρών στο διοικητικό συμβούλιο του ΠεΣΥΠ Στερεάς Ελλάδας. Στο διάστημα 1998-2002 διατέλεσε νομαρχιακή σύμβουλος, ενώ παράλληλα υπήρξε και μέλος της πενταμελούς γραμματείας της Νομαρχιακής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ στο νομό Ευβοίας (1998-2004).

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Ευβοίας με το ΠΑΣΟΚ το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και στη Διακομματική Επιτροπή της Βουλής για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

ΡΑΠΤΗ, Αναστασία-Συλβάνα (1958-)

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα. Σπούδασε στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι δημοσιογράφος. Έχει ένα γιο.

Διατέλεσε πρόεδρος του Συλλόγου Φοιτητών του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Το Βήμα* και *Τα Νέα*, στα οποία υπήρξε υπεύθυνη του ειδικού ένθετου «Ο υποψήφιος». Την περίοδο 1982-1990 εργάστηκε ως παρουσιάστρια του δελτίου ειδήσεων της ΕΤ2. Έχει εκδώσει οδηγούς σπουδών και έχει βραβευτεί ως δημοσιογράφος από το Ίδρυμα Προαγωγής Δημοσιογραφίας Αθανασίου Μπότση. Το 1982 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων. Υπήρξε υπεύθυνη Διεθνών Σχέσεων της Νεολαίας ΠΑΣΟΚ, στην οποία είχε ενταχτεί από τα μαθητικά της χρόνια. Το διάστημα 1984-1990 διατέλεσε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος. Από το 2004 είναι μέλος του Εθνικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ και από το Δεκέμβριο του 2006 μέλος του Πολιτικού του Συμβουλίου καθώς και υπεύθυνη του Τομέα Γυναικών.

Εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 2004. Μετείχε στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, ενώ μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας. Είναι αντιπρόεδρος στην επιτροπή φιλίας με την Τυνησία και μέλος των επιτροπών με την Αρμενία, την Αυστρία και τη Μογγολία.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΡΑΠΤΗ, Ελένη (1975-)

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε ψυχολογία και πληροφορική. Έχει μεταπτυχιακό δίπλωμα στη διοίκηση επιχειρήσεων. Εργάστηκε ως επιχειρηματίας στο χώρο των οπτικοακουστικών συστημάτων επικοινωνίας. Εξελέγη δημοτική σύμβουλος του Δήμου Θεσσαλονίκης το 1998 και το 2002, όπου και διατέλεσε γραμματέας του δημοτικού συμβουλίου. Υπήρξε εντεταλμένη δημοτική σύμβουλος σε θέματα δημόσιων σχέσεων, ενημέρωσης και τύπου. Εκπροσώπησε το Δήμο Θεσσαλονίκης στην ομάδα επικοινωνίας για τη διεκδίκηση της EXPO-2008. Ήταν μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Παπάφειου Ορφανοτροφείου και του ιδρύματος «Άγιος Στυλιανός». Διατέλεσε πρόεδρος της 93ης Σχολικής Περιφέρειας Θεσσαλονίκης και πρόεδρος της Επιτροπής Παιδείας του Ε' Διαμερίσματος. Είναι ιδρυτικό μέλος της οργάνωσης «Αγάπη» και του κέντρου ενημέρωσης για τον εθελοντισμό «Ομάδα Μαζί σας». Μεταξύ άλλων μετέχει σε ομάδες διαρκών επιτροπών Μορφωτικών Υποθέσεων, Παραγωγής και Εμπορίου, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της ΝΔ. Το 2004 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Θεσσαλονίκης με τη ΝΔ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Αμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων και τη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, ενώ διατέλεσε μέλος στην Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων. Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη γραμματέας του Προεδρείου της Βουλής.

ΣΑΚΟΡΑΦΑ, Σοφία (1957-)

Γεννήθηκε στα Τρίκαλα. Σπούδασε στο Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως καθηγήτρια φυσικής αγωγής. Έχει δύο γιους. Το 1982 κατέρριψε το παγκόσμιο ρεκόρ στον ακοντισμό, κατακτώντας τον τίτλο της παγκόσμιας πρωταθλήτριας. Το 1993 ανέλαβε ειδική σύμβουλος του υφυπουργού Αθλητισμού. Το 1994 συμμετείχε αριστίδην στο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ, οπότε και εξελέγη στην Κεντρική Επιτροπή. Τον ίδιο χρόνο εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων και την επόμενη τετραετία εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αμαρουσίου. Το 2002 υπήρξε υποψήφια δήμαρχος Αμαρουσίου χωρίς κομματικό χρίσμα. Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με το ΠΑΣΟΚ το 2000, αλλά το Εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή της.

ΣΒΩΛΟΥ, Μαρία (1897;-1976)
(το γένος ΔΕΣΥΠΡΗ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Αρσάκειο Διδασκαλείο της Λάρισας. Από το 1921 εργάστηκε ως επιθεωρήτρια στο Υπουργείο Εργασίας και στη συνέχεια (1932-1936) διατέλεσε αντεπιστέλλον μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας. Υπήρξε σύζυγος του νομομαθούς και πολιτικού Αλέξανδρου Σβώλου.

Το 1920 υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και έως την αποχώρησή της το 1932 γενική γραμματέας του. Αρθρογραφούσε στο περιοδικό *Ο Αγών της Γυναίκας* και τον ημερήσιο Τύπο. Πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Εσπερινής Εμπορικής Σχολής Γυναικών Υπαλλήλων και της Παπαστρατείου Σχολής Παιχνιδιών και Διακοσμητικής, της οποίας υπήρξε διευθύντρια έως το 1936. Στο διάστημα 1932-1936 συμμετείχε στους αγώνες κατά του φασισμού, προσεγγίζοντας τη γραμμή του ΚΚΕ. Στη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά ακολούθησε το σύζυγό της στην εξορία στην Ανάφη, τη Μήλο και αλλού. Στην κατοχή συμμετείχε στον αντιστασιακό αγώνα, συνεργαζόμενη με τον Εθνικό Οργανισμό Χριστιανικής Αλληλεγγύης, και αργότερα αναλαμβάνοντας τη θέση της γραμματέας και της αντιπρόεδρου στην αντιστασιακή οργάνωση Εθνική Αλληλεγγύη. Το 1943 ανέβηκε μαζί με τον Αλ. Σβώλο στην ελεύθερη Ελλάδα, όπου συμμετείχε στις εργασίες της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ). Στις εκλογές που διενήργησε η ΠΕΕΑ τον Απρίλιο του 1944 εξελέγη εθνοσύμβουλος. Με την απελευθέρωση επανεξελέγη αντιπρόεδρος της Εθνικής Αλληλεγγύης Ελλάδος και μέλος της διοικούσας επιτροπής του Ιδρύματος Περιθάλψεως Εθνικών Αγωνιστών (1945). Συνεργάστηκε με την Πανελλήνια Ένωση Ομήρων και Αγνοουμένων το διάστημα 1940-1944. Το 1948 συνελήφθη και κρατήθηκε στην Ασφάλεια Αθηνών. Στη συνέχεια, κλείστηκε στις Γυναικείες Φυλακές Αβέρωφ και εξορίστηκε στη Μακρόνησο. Από το Έκτακτο Στρατοδικείο της απαγγέλθηκε η κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, από την οποία απαλλάχθηκε το 1951. Μετά το θάνατο του Αλ. Σβώλου (1956) εντάχθηκε στην ΕΔΑ και εξελέγη μέλος της Διοικούσας του Επιτροπής. Στη δεκαετία 1956-1966 αρθρογραφούσε τακτικά στην εφημερίδα *Η Αυγή*. Το 1964 πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Πανελλαδικής Ένωσης Γυναικών, στην οποία ανέλαβε και διοικητικά καθήκοντα ως μέλος της διοικούσας επιτροπής της. Σπαράγματα του λεπτατημένου αρχείου της έχουν κατατεθεί στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ). Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με την ΕΔΑ το 1958 και το 1961.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΣΚΟΥΠΑ, Ελένη (1900-1993) (το γένος ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ)

Γεννήθηκε στο Βόλο. Στη διάρκεια της κατοχής σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ήταν σύζυγος του νομομαθούς Δημητρίου Σκούρα.

Το 1922 έγινε μέλος της Επιτροπής Εράνων για τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής που οργάνωσε η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Διατέλεσε αντιπρόεδρος του Ασύλου Ορφανών Θηλέων και του βρεφοκομείου «Άγιος Στυλιανός». Το 1930 εξελέγη αντιπρόεδρος της Χριστιανικής Ενώσεως Νέων Θεσσαλονίκης. Το 1936 ανέλαβε τη διεύθυνση της Στέγης του Κοριτσιού. Στη διάρκεια της κατοχής οργάνωσε το τμήμα Θεσσαλονίκης της εθνικής αντιστασιακής ομάδας «Σπίθα». Τον Ιούνιο του 1942 συνελήφθη από τους Γερμανούς και φυλακίστηκε για τέσσερις μήνες. Το 1945 πρωτοστάτησε στη δράση του Εθνικού Συνδέσμου Ελληνίδων που προσέφερε ηθική και υλική βοήθεια σε εργαζόμενα κορίτσια και στον υπό αναδιοργάνωση ελληνικό στρατό. Τον επόμενο χρόνο ανέλαβε την προεδρία της «Φανέλας του Στρατιώτη» και την αντιπροεδρία των «Φίλων του Στρατού». Λίγο αργότερα υπήρξε εντεταλμένη για την ίδρυση των Σπιτιών του Παιδιού στο πλαίσιο του Εράνου Βορείων Επαρχιών υπό την επίβλεψη της βασίλισσας Φρειδερίκης. Το 1954 εξελέγη πρόεδρος της Ελληνικής Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Επιχειρηματιών. Το 1960 ήταν πρόεδρος του σωματείου «Ελληνική Μέριμνα» και ίδρυσε παιδικό σταθμό για 200 παιδιά εργαζόμενων γυναικών. Το 1966 διατέλεσε πρόεδρος του Συνδέσμου Ενίσχυσης Κοινωνικής Ψυχιατρικής. Συνεργάστηκε με τον Ελληνικό Συναγερμό του στρατάρχη Αλέξανδρου Παπάγου έως το Νοέμβριο του 1954. Στις 3 Φεβρουαρίου 1955 κατέθεσε στη Βουλή γραπτή δήλωση προσχώρησής της στο Κόμμα Προοδευτικών του Σπύρου Μαркеζίνη. Τιμήθηκε με πολλά μετάλλια για την πολύπλευρη δράση της. Σε ηλικία 86 ετών κατέλυσε στο Χαρίσειο Γηροκομείο Θεσσαλονίκης. Τον Απρίλιο του 1988 η Βουλή των Ελλήνων ενέκρινε την εφάπαξ χορήγηση του ποσού 200.000 δρχ. ως βοήθημα στην πρώτη Ελληνίδα βουλευτή.

Εξελέγη βουλευτής στις αναπληρωματικές εκλογές Θεσσαλονίκης της 18ης Ιανουαρίου 1953 με τον Ελληνικό Συναγερμό, κερδίζοντας 47.121 ψήφους, πολλές από τις οποίες γυναικών ψηφοφόρων. Στις 2 Φεβρουαρίου 1953 εισήλθε στη Βουλή των Ελλήνων ως η πρώτη Ελληνίδα βουλευτής. Στις εκλογές του 1956 έθεσε υποψηφιότητα με το Κόμμα Προοδευτικών.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΣΠΕΝΤΖΑΡΗ-ΤΣΙΑΜΑΝΗ, Ευφροσύνη (Φρόσω) (1942-)

Γεννήθηκε στο Βαρθολομιά της Ηλείας. Σπούδασε στη Φαρμακευτική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι κόρη του γιατρού και βουλευτή της ΕΡΕ και της ΝΔ Νικολάου Σπεντζάρη. Έχει ένα γιο.

Υπήρξε μέλος της Νεολαίας της ΕΡΕ και ιδρυτικό μέλος της ΝΔ, όπου σύντομα αναδείχθηκε σε στέλεχος. Διατέλεσε γενική γραμματέας του Πανελληνίου Φαρμακευτικού Συλλόγου και αντιπρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Φαρμακοποιών.

Το 1981 εξελέγη βουλευτής στο νομό Ηλείας με τη ΝΔ. Το 1985 προσχώρησε στη ΔΗΑΝΑ, με την οποία πολιτεύτηκε στη Β' Περιφέρεια Αθηνών. Το 1993 επανήλθε στη ΝΔ και έθεσε υποψηφιότητα στο νομό Ηλείας.

ΣΠΥΡΑΚΗ, Χριστίνα (1947-)

Γεννήθηκε στο Μαρκόπουλο της Αττικής. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ειδικεύτηκε στη μικροβιολογία. Μετεκπαιδεύτηκε στο Ινστιτούτο Παστέρ της Γαλλίας. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα και υφηγεσία στην πειραματική φαρμακολογία.

Εργάστηκε αρχικά ως μικροβιολόγος. Υπήρξε καθηγήτρια φαρμακολογίας στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης, όπου διατέλεσε πρύτανης καθώς και αντιπρύτανης Οικονομικού Προγραμματισμού και Ανάπτυξης στο ίδιο πανεπιστήμιο. Από το 2000 είναι καθηγήτρια στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου διορίστηκε υφυπουργός Υγείας - Πρόνοιας.

Το 2000 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Μερόπη (1939-)

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Σπούδασε στις οδοντιατρικές σχολές των πανεπιστημίων Αλεξανδρείας και Αθηνών. Παρακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές στην ορθοδοντική στο Πανεπιστήμιο του Michigan. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Είναι καθηγήτρια Ορθοδοντικής στην Οδοντιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Από το 1991 είναι μέλος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Ελλάδος και η πρώτη εκλεγμένη γυναίκα στο διοικητικό της συμβούλιο. Είναι μέλος της Παναθηναϊκής Οργάνωσης Γυναικών, στο πλαίσιο της οποίας εξελέγη γενική γραμματέας μετά το 1995. Το 1996 υπήρξε επικεφαλής της Γραμματείας Γυναικών Θεμάτων της ΝΔ και εκπροσώπησε το κόμμα στο διεθνές συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών (EUW). Από το 1997 εξελέγη μέλος στην Κεντρική Επιτροπή της ΝΔ, και στο διάστημα 1997-1998 διατέλεσε μέλος της Εκτελεστικής της Επιτροπής. Στο πλαίσιο της ΝΔ υπήρξε διευθύντρια της Γραμματείας Παιδείας (1994-1996), μέλος της Επιτροπής Παιδείας (1994-1998), συντονίστρια του Τομέα Κοινωνικών Υποθέσεων (1994-1996), συντονίστρια των τομέων Παιδείας, Πολιτισμού και Ποιότητας Ζωής, μέλος της Επιτροπής για το Πρόγραμμα Παιδείας της Γραμματείας Πολιτικού Σχεδιασμού (1997-1998), μέλος της Επιτροπής Πολιτισμού (1997). Για το επιστημονικό της έργο της έλαβε πολλές διακρίσεις.

Έθεσε υποψηφιότητα ως βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ το 1990 και το 1993. Το Μάρτιο του 1993 κατέλαβε βουλευτική έδρα, ύστερα από την παραίτηση του Μίκη Θεοδωράκη. Το 1993 υπήρξε εκπρόσωπος του ελληνικού Κοινοβουλίου στο συνέδριο του Συμβουλίου της Ευρώπης και μέλος της Επιτροπής Μορφωτικών Υποθέσεων.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Ιωάννα (1953-)

Γεννήθηκε στα Νέα Παλάτια του Ωρωπού Αττικής. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Εργάστηκε ως στέλεχος επιχειρήσεων. Είναι ιδιοκτήτρια λογιστικού-φοροτεχνικού γραφείου. Έχει ένα γιο.

Στη δικτατορία ανέπτυξε αντιδικτατορική δράση και συμμετείχε στη φοιτητική εξέγερση του Πολυτεχνείου. Μετά τη μεταπολίτευση, συμμετείχε σε τοπικές πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιτροπές (κίνημα ειρήνης, γυναικείο κίνημα, ζητήματα περιβάλλοντος κ.ά.) στην περιοχή της Βόρειας Αττικής. Από το 1977 δραστηριοποιήθηκε στο ΚΚΕ, με το οποίο έθεσε υποψηφιότητα στις βουλευτικές εκλογές του 1981. Το 1978 υπήρξε επικεφαλής συνδυασμού στις δημοτικές και τις κοινοτικές εκλογές και εξελέγη κοινοτική σύμβουλος στα Νέα Παλάτια Ωρωπού. Εντάχθηκε στο ΣΥΝ το 1991. Συμμετείχε στο 4ο Συνέδριο Γυναικών Βουλευτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Χωρών της Μεσογείου (2003). Έθεσε υποψηφιότητα στο υπόλοιπο Αττικής με το Συνασπισμό της Αριστεράς, της Οικολογίας και των Κινημάτων το 2000 και το 2004. Τον Ιανουάριο του 2003 κατέλαβε βουλευτική έδρα, ύστερα από την παραίτηση του Γιώργου Αμπατζόγλου, ο οποίος εξελέγη δήμαρχος Ελευσίνας. Συμμετείχε στην Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και στη Διακομματική Αντιπροσωπεία για την Ειρήνευση στη Μέση Ανατολή.

ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Φωτεινή (1947-) (το γένος ΔΕΚΑΖΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα, με καταγωγή από την Αρκαδία. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου στο Παρίσι. Διδάσκει στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Είναι σύζυγος του καθηγητή και πρώην βουλευτή της ΝΔ και της ΠΟΛΑΝ Στέφανου Στεφανόπουλου.

Το 1993 εξελέγη βουλευτής στο νομό Ηλείας με την ΠΟΛΑΝ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ, Άννα (1927-)

Γεννήθηκε στο Λουτράκι της Κορινθίας. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου. Εργάστηκε ως ηθοποιός.

Υπήρξε μαθήτρια κορυφαίων προσωπικοτήτων του ελληνικού θεάτρου, όπως της Μαρίκας Κοτοπούλη. Το 1955 άρχισε να εργάζεται στο Εθνικό Θέατρο ως πρωταγωνίστρια. Συμμετείχε σε παραστάσεις αρχαίου δράματος στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ερμηνεύοντας ηρωίδες του παγκόσμιου, σύγχρονου και κλασικού, ρεπερτορίου. Το 1965 απέκτησε δικό της χώρο στο λόφου του Λυκαβηττού, όπου διαμόρφωσε το ομώνυμο θέατρο βράχων, ενώ την ίδια χρονιά ίδρυσε και την Ελληνική Σκηνή - Άννα Συνοδινού. Την περίοδο της δικτατορίας διέκοψε τις εμφανίσεις της στο θέατρο ως ένδειξη αντίστασης. Εντάχθηκε στη ΝΔ από την ίδρυσή της και αφιερώθηκε στην πολιτική. Εργάστηκε συστηματικά για τη λειτουργία της Γραμματείας Γυναικείων Θεμάτων του κόμματος, της οποίας υπήρξε εισηγήτρια και πρόεδρος επί μακρόν. Η γραμματεία αυτή αποτέλεσε υπόδειγμα για την οργάνωση άλλων αντίστοιχων τμημάτων σε κόμματα και οργανώσεις γυναικών. Το διάστημα 1979-1981 διατέλεσε υφυπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας. Το 1986 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων. Βραβεύτηκε για τη συνεισφορά της στον πολιτισμό στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Μετά το 1990 επέστρεψε στο θέατρο.

Εξελέγη βουλευτής στην Α΄ Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ το 1974, το 1977, το 1981, το 1985 και το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος). Το Μάρτιο του 1989 παραιτήθηκε από βουλευτής, για να επανέλθει στην πολιτική λίγους μήνες αργότερα. Το Μάρτιο του 1990 παραιτήθηκε οριστικά από το βουλευτικό αξίωμα.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΣΧΟΙΝΑΡΑΚΗ-ΗΛΙΑΚΗ, Ευαγγελία (1959-)

Γεννήθηκε στο Πετροκεφάλι του Καινουργίου Κρήτης. Σπούδασε στην Παιδαγωγική Ακαδημία του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δασκάλα. Είναι υποψήφια διδάκτωρ του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Κατά την περίοδο 1990-1994 υπήρξε εκπρόσωπος των δασκάλων του Νομού Ηρακλείου στο ΠΥΣΠΕ. Ήταν μέλος της Νομαρχιακής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ Νομού Ηρακλείου (1993-1996). Διατέλεσε νομαρχιακή σύμβουλος (1995-1998), μέλος της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας (1997-2000), μέλος του Γενικού Συμβουλίου της ΑΔΕΔΥ, και γραμματέας του Τομέα Γυναικών της ΑΔΕΔΥ (1995-2000). Από το 1996 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Ηρακλείου με το ΠΑΣΟΚ το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, στην Επιτροπή Βιβλιοθήκης και στην Επιτροπή Οικονομικών. Είναι μέλος της Διακοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Ορθοδοξίας. Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη κοσμήτορας του Προεδρείου της Βουλής.

ΤΖΑΒΕΛΛΑ, Φερονίκη (Νίκη) (1952-)

Γεννήθηκε στη Λαμία. Σπούδασε Διαχείριση Ανθρώπινου Δυναμικού και Βιομηχανική Ψυχολογία στο Howard University στην Ουάσινγκτον. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στην Εργατική Οικονομία (Labor Market Studies) στην Πολυτεχνική Σχολή του Πανεπιστημίου του Leeds. Υπήρξε υπότροφος του ΟΟΣΑ σε θέματα πολιτικής της απασχόλησης. Είναι υπότροφος των ιδρυμάτων Fullbright, Eseinhouer και Adeinaouer. Έχει παντρευτεί το Γεώργιο Τζαβέλλα. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Εργάστηκε ως στέλεχος των επιχειρήσεων Hilton στις ΗΠΑ (1971-1973). Το 1974 εντάχθηκε στον ΟΑΕΔ, όπου εξελίχτηκε σε ανώτατο στέλεχος και πρόεδρό του (1989-1993). Έχει εργαστεί στο ίδρυμα Σ. Κόκκαλη. Από τον Οκτώβριο του 2000 διατέλεσε αντιπρόεδρος της εταιρείας Intracom. Εργάστηκε ως γενική γραμματέας στο Ίδρυμα Λάτση, καθώς και ως σύμβουλος του προέδρου της Petrola. Υπήρξε αντιπρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004 (Ιούνιος 1999 - Μάιος 2000). Το 1996 έγινε μέλος του διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ινστιτούτου Άμυνας και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Από το 1997 είναι μέλος της επιτροπής Executive Outreach του Kennedy School of Government στο Harvard. Από το 1998 είναι αντιπρόεδρος του Ιδρύματος Κόκκαλη.

Το 1993 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με τη ΝΔ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΤΖΑΚΠΗ, Θεοδώρα (1970-)

Γεννήθηκε στα Γιαννιτσά της Πέλλας. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Είναι διδάκτορας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει μία κόρη.

Υπήρξε εκπρόσωπος στο Περιφερειακό Κέντρο Ισότητας και μέλος του Δικτύου Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Εξελέγη νομαρχιακή σύμβουλος το 1998 και το 2002. Διατέλεσε αντινομάρχης Πέλλας, αρμόδια για θέματα Παιδείας και Πολιτισμού.

Το 2004 εξελέγη βουλευτής στο νομό Πέλλας με το ΠΑΣΟΚ. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, στη Μόνιμη Ειδική Επιτροπή Περιφερειών και στη Διακομματική Επιτροπή για την πάταξη του ντόπινγκ. Το Μάρτιο του 2004 εξελέγη γραμματέας του Προεδρείου της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΤΣΑΛΛΑΡΗ, Γεωργία-Παυλίνα (Λίνα) (1887-1981) (το γένος ΛΑΜΠΡΟΥ)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Ήταν κόρη του καθηγητή της βυζαντινής ιστορίας και πολιτικού Σπυρίδωνος Λάμπρου. Υπήρξε για χρόνια βοηθός και συνεργάτιδα του πατέρα της. Στη διάρκεια του εθνικού Διχασμού εκτοπίστηκε μαζί με τον πατέρα της στη Σκόπελο, όπου γνώρισε το νομικό και πολιτικό Παναγή Τσαλλάρη, με τον οποίο παντρεύτηκε το 1919. Πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο συμμετείχε στην Ηπειρωτική Επιτροπή Δεσποινίδων. Συνεργάστηκε με τον Κυανό Σταυρό ως εθελόντρια νοσοκόμα και στη συνέχεια εθελόντρια και επιθεωρήτρια στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό (1912-1913, 1917, 1921, 1940-1941). Στην κατοχή υπήρξε πρόεδρος της Εφορείας Μαθητικής Αντιλήψεως. Κατά τη διετία 1940-1941 ήταν διευθύντρια της Νοσηλευτικής Υπηρεσίας των έκτακτων στρατιωτικών νοσοκομείων. Διατέλεσε πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της Σχολής Επισκεπτριών Αδελφών και Νοσοκόμων (1941-1956). Το 1947 έγινε πρόεδρος του Συνδέσμου Φίλων του Στρατού Αθηνών και ταυτόχρονα διύθυσε δύο από τις παιδοπόλεις του Εράνου Βορείων Επαρχιών. Από την ίδρυσή του το 1914 ασχολήθηκε με τις δραστηριότητες του ΠΙΚΠΑ και υπήρξε αντιπρόεδρος του την περίοδο 1950-1956. Εκπροσώπησε την Ελλάδα στην Επιτροπή Θέσεως Γυναικών (1949-1951) και την Επιτροπή Διαφώτισεως για το Κυπριακό ζήτημα στις ΗΠΑ (1955). Διατέλεσε υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας (Φεβρουάριος 1956 - Μάρτιος 1958). Ως βουλευτής ήταν πρόεδρος και αντιπρόεδρος σε πολλές κοινοβουλευτικές επιτροπές και συμμετείχε ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας σε διεθνή συνέδρια και διασκέψεις (1959-1969). Συμμετείχε στη Γ΄ Συνέλευση του ΟΗΕ (1953-1955), ανέλαβε την προεδρία της Τρίτης Επιτροπής του ΟΗΕ (1958), καθώς και την αντιπροεδρία της Εθνικής Επιτροπής της UNESCO. Συμμετείχε στη Διεθνή Εταιρεία Προστασίας Αναπήρων και σε πλήθος συνεδρίων για τη γυναίκα και το παιδί. Διατέλεσε πρόεδρος στην Ελληνική Ομοσπονδία Γυναικείων Σωματείων (Λεσχών) (1966-1975). Ομιλίες, άρθρα και ανακοινώσεις της δημοσίευσε στο δίτομο έργο της *Εθνικά, κοινωνικά και πολιτικά προσπάθειαι* (1967). Ανακηρύχθηκε επίτιμο μέλος πολλών συλλόγων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ενώ για την κοινωνική της δράση της απονεμήθηκαν περισσότερα από 10 μετάλλια (1912-1980). Το προσωπικό της αρχείο έχει κατατεθεί στο Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής». Εξελέγη βουλευτής Αθηνών με την ΕΡΕ το 1956 και το 1958. Είναι η πρώτη γυναίκα στην Ελλάδα που ανέλαβε κυβερνητικά καθήκοντα.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ-ΠΙΜΠΛΗ, Ιουλία (1935-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες και διερμηνεία στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Είναι κόρη του πρώην πρωθυπουργού Ηλία Τσιριμώκου. Εργάστηκε ως υπάλληλος. Παντρεύτηκε το Θεόφραστο Πιμπλή. Έχει δύο κόρες.

Το 1977 εξελέγη βουλευτής στο νομό Φθιώτιδος με τη ΝΔ.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Βιργινία (1924-)

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης. Είναι κόρη του πρώην πρωθυπουργού Εμμανουήλ Τσουδερού. Σπούδασε οικονομικά, φιλοσοφία και πολιτικές επιστήμες στο Oxford University, δημοσιονομία στο Πανεπιστήμιο της Μινεσότα και οικονομικά περιφερειακής ανάπτυξης στο Harvard (Radcliffe Institute for Advanced Study). Εργάστηκε ως οικονομολόγος. Έχει ένα γιο και δύο κόρες.

Εργάστηκε στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Επίσης, ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία ως συντάκτρια στις εφημερίδες *Ελευθερία* και *Το Βήμα*. Ήταν ιδρυτικό στέλεχος της Ευρωπαϊκής Κινήσεως και γενική γραμματέας της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικών Προβλημάτων. Στη δικτατορία ανέπτυξε αντιδικτατορική δράση. Το 1973 συνελήφθη και φυλακίστηκε στην ΕΣΑ. Το 1974 υπήρξε ιδρυτικό μέλος των Νέων Πολιτικών Δυνάμεων. Πολιτεύτηκε με την ΕΔΗΚ. Το Φεβρουάριο του 1979 προσχώρησε στο ΚΟΔΗΣΟ, το οποίο στήριξε την υποψηφιότητά της ως δημάρχου Αθηναίων το 1982. Μετά το 1990 είναι πρόεδρος του ελληνικού τμήματος της οργάνωσης «Διεθνής Διαφάνεια», η οποία καταγράφει φαινόμενα διαφθοράς και από το 1996 έως σήμερα είναι πρόεδρος του Ιδρύματος Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης. Το διάστημα 1991-1993 διατέλεσε υφυπουργός Εξωτερικών. Της απονεμήθηκε το βραβείο «Γυναίκες της Ευρώπης». Έχει εκδώσει διάφορα βιβλία πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου μεταξύ των οποίων το Αρχείο Εμμ. Τσουδερού 1941-1943, για το οποίο βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Εξελέγη βουλευτής στη Β' Περιφέρεια Αθηνών με την Ένωση Κέντρου – Νέες Δυνάμεις το 1974 και το 1977. Ανεξαρτητοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1978. Το 1985 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας ως συνεργαζόμενη με τη ΝΔ, αλλά λίγους μήνες αργότερα ανεξαρτητοποιήθηκε. Τον Ιούνιο του 1989 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με τη ΝΔ, και στη συνέχεια βουλευτής Επικρατείας το Νοέμβριο του 1989 και το 1990.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΤΣΟΥΡΗ, Ελπίδα (1961-)

Γεννήθηκε στη Χίο. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος και συμβολαιογράφος. Έχει ένα γιο και δύο κόρες.

Υπήρξε εκλεγμένη πρόεδρος στα πρώτα μαθητικά συμβούλια. Ενεργοποιήθηκε στο φοιτητικό κίνημα. Εξελέγη νομαρχιακή σύμβουλος Χίου το 1994 και το 1998, ούσα η πρώτη γυναίκα που κατέλαβε αυτή τη θέση. Υπήρξε γραμματέας του Ναυτικού Ομίλου Χίου και μέλος πολλών τοπικών συλλόγων. Το διάστημα 2001-2004 διατέλεσε υφυπουργός Υγείας και Πρόνοιας.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Χίου με το ΠΑΣΟΚ το 2000 και το 2004. Είναι η πρώτη γυναίκα που εξελέγη βουλευτής στο Βόρειο Αιγαίο. Μετέχει στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου.

ΥΨΗΛΑΝΤΗ-ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΟΥ, Αμιλία (1942-)

Γεννήθηκε στον Πύργο της Ηλείας. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ) και στη Δραματική Σχολή του Θεάτρου Τέχνης. Εργάστηκε ως ηθοποιός. Έχει μία κόρη.

Το 1973 κρατήθηκε στην ΕΣΑ για την αντιδικτατορική της δράση, μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Διατέλεσε πρόεδρος του Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών (1979-1990) και αντιπρόεδρος της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Θεάματος - Ακροάματος. Εξελέγη πρώτη δημοτική σύμβουλος Αθηναίων το 1975. Πολιτεύτηκε για πρώτη φορά στις βουλευτικές εκλογές του 1977.

Το 1981 εξελέγη βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών με το ΚΚΕ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ, Μαρία (1947-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε φωνητική. Διέπρεψε στην Ελλάδα και το εξωτερικό ως τραγουδίστρια. Είναι παντρεμένη με τον πολιτικό και πρώην κυβερνητικό εκπρόσωπο του ΠΑΣΟΚ Τηλέμαχο Χυτήρη. Έχει ένα γιο.

Κατά την περίοδο 1963-1966 υπήρξε μέλος της Νεολαίας Λαμπράκη. Στη διάρκεια της δικτατορίας αναδείχθηκε ως ερμηνεύτρια των απαγορευμένων στην Ελλάδα έργων του μουσικοσυνθέτη Μίκη Θεοδωράκη, με τον οποίο έδωσαν πολλές συναυλίες στο εξωτερικό, με στόχο την ανάδειξη του αντιδικτατορικού αγώνα του ελληνικού λαού.

Εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ το Νοέμβριο του 1989 και το 1990.

ΦΛΕΜΙΝΓΚ, Αμαλία (1912-1986) (το γένος ΚΟΥΤΣΟΥΡΗ)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στα πανεπιστήμια των Παρισιών και του Λονδίνου, όπου απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα. Εργάστηκε ως γιατρός στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Παντρεύτηκε το νομπελίστα γιατρό Αλέξανδρο Φλέμινγκ, του οποίου υπήρξε για χρόνια επιστημονική συνεργάτιδα.

Την περίοδο της κατοχής συμμετείχε ενεργά στην εθνική αντίσταση και συνελήφθη από τους Γερμανούς. Στη δικτατορία ανέπτυξε και πάλι αντιστασιακή δράση, οπότε συνελήφθη και απελάθηκε από την Ελλάδα, αφού της αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια. Διατέλεσε πρόεδρος του Συνδέσμου Ελληνίδων Επιστημόνων. Τιμήθηκε για την επιστημονική και την πολιτική της δράση.

Εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ το 1977, και στη συνέχεια βουλευτής στην Α' Περιφέρεια Αθηνών το 1981 και το 1985.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΟΥ-ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ, Παρθένα (Πόπη)
(1954-)

Γεννήθηκε στην Κρύα Βρύση των Γιαννιτσών. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Είναι υποψήφια διδάκτωρ του συνταγματικού δικαίου. Έχει δύο γιους.

Υπήρξε ιδρυτικό μέλος σε πολλούς τοπικούς συλλόγους. Από το 1985 δραστηριοποιήθηκε στο χώρο του απόδημου ελληνισμού με επισκέψεις και διαλέξεις ανά τον κόσμο. Τον Ιούλιο του 2000 ορίστηκε υπεύθυνη της Γραμματείας Παλινοστούντων και ειδικών ομάδων πληθυσμού της ΝΔ. Στο διάστημα 1993-1996 ήταν επικεφαλής της Γραμματείας Γυναικείων Θεμάτων του κόμματος. Οργάνωσε διασκέψεις και διημερίδα για την ισότητα των γυναικών, την οικογένεια, την προστασία των παιδιών κ.ά. Εργάστηκε για τη δημιουργία γυναικείων τμημάτων σε κόμματα της Βουλγαρίας, της Αλβανίας και της Ρουμανίας. Οργάνωσε το γυναικείο τμήμα του κόμματος Muslim League του Πακιστάν. Το 1996 χρίστηκε γραμματέας της Κοινοβουλευτικής Υποστήριξης της ΝΔ και συμμετείχε στο International Visitor Leadership Program. Το Φεβρουάριο του 2003 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου της ΝΔ.

Εξελέγη βουλευτής στο νομό Πέλλας με τη ΝΔ το 1989 (Ιούνιος και Νοέμβριος), το 1993, το 1996, το 2000 και το 2004. Μετέχει στη Διάρκη Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου και στην Επιτροπή Απόδημου Ελληνισμού της Βουλής.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Παρασκευή (Εύη) (1956-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Απέκτησε το διδακτορικό της δίπλωμα στο London School of Economics and Political Science, όπου πραγματοποίησε τις μεταπτυχιακές της σπουδές. Είναι επίκουρη καθηγήτρια στη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Έχει μία κόρη κι ένα γιο.

Το 1986-1991 εργάστηκε ως υπεύθυνη του Τομέα Οργάνωσης και Ανάπτυξης Στελεχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ). Το διάστημα 1992-1997, δίδαξε ως εντεταλμένη επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ενώ τα επόμενα δύο χρόνια ανέλαβε διδακτικά καθήκοντα σε μεταπτυχιακά προγράμματα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το διάστημα 1993-1994, ήταν ειδική σύμβουλος του Γιώργου Γεννηματά στα τότε Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, σε ζητήματα Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και Ταμείου Συνοχής. Από το 1999 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και του Εθνικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ. Το 1997-2002 υπήρξε γενική γραμματέας Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Από το 2004 έως το 2006 διετέλεσε συντονίστρια και αναπληρώτρια συντονίστρια Απασχόλησης και Κοινωνικής Ασφάλισης στην Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΠΑΣΟΚ. Συμμετέχει στην Επιτροπή Προγράμματος του ΠΑΣΟΚ, ενώ εκπροσωπεί το κόμμα της στην Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Ευρώπη του Κόμματος των Ευρωπαίων Σοσιαλιστών (PES). Το 2004 εξελέγη βουλευτής στο νομό Αττικής με το ΠΑΣΟΚ. Μετέχει στη Διάρκη Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων και στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΟΥ, Κυριακούλα (Λίλα) (1939-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάστηκε ως δικηγόρος. Έχει παντρευτεί το βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Ελευθέριο Βερυβάκη. Εντάχθηκε στο ΠΑΣΟΚ από την ίδρυσή του. Πολιτεύτηκε για πρώτη φορά το 1974 στην Αθήνα. Υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος, καθώς και στέλεχος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ). Το 1978 υπήρξε υποψήφια δήμαρχος στον Ταύρο. Το 1994 διορίστηκε πρόεδρος στο ΠΚΚΠΑ.

Το 1981 εξελέγη βουλευτής Επικρατείας με το ΠΑΣΟΚ.

*Βιογραφικά
Γυναικών
Ευρωβουλευτών
1981-2007*

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ, Μαριέττα

Βλ. το βιογραφικό σημείωμα στον κατάλογο των ελληνίδων βουλευτών (σελ. 131).

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, Αικατερίνη (Κατερίνα) (1944-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος.

Δημοσιογραφεί από το 1961. Το διάστημα 1991-1994 υπήρξε διευθύντρια της εφημερίδας *Μεσημβρινή*. Διατέλεσε μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου και της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΠΟΛΑΝ. Έχει μεταφράσει λογοτεχνικά και φιλοσοφικά κείμενα.

Ηγήθηκε του ευρωπαϊφοδελτίου της ΠΟΛΑΝ και εξελέγη ευρωβουλευτής το 1994. Υπήρξε μέλος σε αρκετές επιτροπές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όπως η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων, Ασφάλειας και Αμυντικής Πολιτικής, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και η Επιτροπή για τις Σχέσεις με τη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΖΟΡΜΠΙΑ, Μυρσίνη (1949-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Δικαίου στη Νομική Σχολή της Ρώμης. Είναι διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου. Εργάστηκε ως μεταφράστρια και εκδότρια.

Στη διάρκεια της δικτατορίας συμμετείχε στον αντιδικτατορικό φοιτητικό αγώνα. Ήταν μέλος της Ελληνοευρωπαϊκής Κίνησης Νέων. Διύθυνε επί χρόνια τη σειρά πολιτικού προβληματισμού των εκδόσεων Οδυσσέας. Ήταν επικεφαλής της ομάδας που εφάρμοσε πιλοτικό πρόγραμμα για τη δημιουργία βιβλιοθήκης στις φυλακές ανηλίκων της Κασσαβέτειας. Δραστηριοποιήθηκε συνδικαλιστικά στον εκδοτικό χώρο και διατέλεσε αντιπρόεδρος του Συλλόγου Εκδοτών Βιβλίου. Άρθρα της έχουν δημοσιευτεί σε ελληνικά και ξένα περιοδικά. Εξέδωσε τη μελέτη *Κρατική πολιτική για το βιβλίο*. Υπήρξε μέλος του Συλλόγου Ελληνίδων Επιστημόνων. Υπήρξε επίσης μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της ΕΑΡ, καθώς και της κίνησης πολιτών «Πολιτεία και Πρωτοβουλία». Υπήρξε επικεφαλής του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς, ειδική σύμβουλος του Υπουργείου Πολιτισμού σε θέματα χάραξης πολιτικής βιβλίου και ανάγνωσης (1993-1995), και ταυτόχρονα επιστημονική συνεργάτιδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Αθηνών (1993-1995). Στο διάστημα 1995-1999 διατέλεσε διευθύντρια του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου.

Το 1999 έθεσε υποψηφιότητα στις ευρωεκλογές με το ΠΑΣΟΚ. Στις 14 Απριλίου 2000 κατέλαβε έδρα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ύστερα από την παραίτηση του Πέτρου Ευθυμίου που υπουργοποιήθηκε.

ΚΑΛΔΗ, Μερόπη

Βλ. το βιογραφικό σημείωμα στον κατάλογο των ελληνίδων βουλευτών (σελ. 141)

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ, Άννα (1947-)

Γεννήθηκε στον Πύργο της Ηλείας. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε σπουδές στην ελληνική και αγγλική φιλολογία στις ΗΠΑ. Εργάστηκε ως υπάλληλος στον ΟΤΕ. Είναι μέλος του ΠΑΣΟΚ από το 1974 και μέλος της Κεντρικής του Επιτροπής από το 1977. Υπήρξε συνδικαλίστρια στον ΟΤΕ και γενική γραμματέας της ΟΜΕ-ΟΤΕ. Διατέλεσε γραμματέας του Τομέα Γυναικών της ΓΣΕΕ, καθώς και μέλος της Επιτροπής Γυναικών της Ομοσπονδίας των Ευρωπαϊκών Συνδικάτων. Υπήρξε γραμματέας του Τομέα Γυναικών στο ΠΑΣΟΚ, μέλος της αντιπροσωπείας στο Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών και μέλος της ομάδας εργασίας Νο 6 του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως (ΟΟΣΑ) για το ρόλο των γυναικών στην οικονομία (1982-1985). Το 1996 ήταν γενική γραμματέας Ισότητας στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος και γενική γραμματέας του Πολιτικού Συνδέσμου Γυναικών. Από το 1996 έως το 2003 διατέλεσε αντιπρόεδρος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς των Γυναικών. Είναι μέλος του Εθνικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ. Έλαβε τιμητικές διακρίσεις για τους αγώνες της υπέρ των δικαιωμάτων των γυναικών και τις προσπάθειες ειρηνικής προσέγγισης των λαών. Το 1994 έθεσε υποψηφιότητα στις ευρωεκλογές με το ΠΑΣΟΚ. Το Φεβρουάριο του 1997 κατέλαβε έδρα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ύστερα από την παραίτηση του Γιάννου Κρανιδιώτη που υπουργοποιήθηκε. Επανεξελέγη ευρωβουλευτής το 1999.

ΚΟΚΚΟΛΑ, Αγγελική (Αγγέλα) (1932-)

Γεννήθηκε στη Λάρισα. Σπούδασε στη Σχολή Ξεναγών του ΕΟΤ. Είναι συνταξιούχος δημόσιος υπάλληλος.

Στην περίοδο 1950-1953 εργάστηκε ως γραμματέας του διευθυντή προγράμματος του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας. Κατά τη διετία 1964-1966 υπήρξε συμβασιούχος υπάλληλος στην Αγροτική Τράπεζα, απ' όπου απολύθηκε. Στη συνέχεια, εργάστηκε ως γραμματέας του Ανδρέα Παπανδρέου στη διάρκεια της θητείας του στα υπουργεία Προεδρίας της Κυβέρνησης και Συντονισμού. Το διάστημα 1965-1967 ήταν γραμματέας στο γραφείο του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου. Στη δικτατορία ακολούθησε τον Ανδρέα Παπανδρέου στην εξορία, ενώ ταυτόχρονα της αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια. Υπήρξε μέλος του Εθνικού Συμβουλίου του ΠΑΚ, ιδρυτικό στέλεχος του ΠΑΣΟΚ και μέλος της πρώτης Κεντρικής του Επιτροπής. Αλλά το 1976 διεγράφη από το κίνημα. Επανήλθε δύο χρόνια αργότερα και επί μακρόν διατέλεσε διευθύντρια του ιδιαίτερου γραφείου του Ανδρέα Παπανδρέου. Το 1993 ανέλαβε ειδική συνεργατιά του. Το 1994 επανεξελέγη στην Κεντρική Επιτροπή του κόμματος.

Το 1994 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΚΑΣΣΙΩΤΟΥ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Μαρία (1952-)

Γεννήθηκε στη Χίο. Σπούδασε ελληνική και γαλλική φιλολογία καθώς και βυζαντινή και νεοελληνική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Γαλλία ως υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Απέκτησε δίπλωμα DEA και διδακτορικό στην ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης Paris I. Έχει πέντε κόρες και τέσσερις γιους.

Εργάστηκε σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και τη Γερμανία. Υπήρξε σύμβουλος εκπαίδευσης εξωτερικού, υπεύθυνη για το σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό των Ελλήνων στη Γερμανία. Δίδαξε στο Πανεπιστήμιο της Βόννης βυζαντινά και νέα ελληνικά και εργάστηκε ως συντάκτρια του λεξικού Βυζαντινής Ελληνικής Γλώσσας. Εκπροσώπησε τη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία των Οικογενειακών Οργανώσεων. Έχει συγγράψει βιβλία και άρθρα για την εκπαίδευση των ελληνοπαίδων του εξωτερικού, τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα και για θέματα που αφορούν τις οικογένειες στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τιμήθηκε από τον πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Γερμανίας.

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με τη ΝΔ. Είναι μέλος της Επιτροπής Αναφορών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Επιτροπής Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, καθώς και της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΚΡΑΤΣΑ-ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ρόδη (1953-)

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Σπούδασε κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Σπουδών του ίδιου πανεπιστημίου. Εργάστηκε ως κοινωνιολόγος. Έχει παντρευτεί το βουλευτή της ΝΔ Απόστολο Κράτσα. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Το 1998 εξελέγη δημοτική σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων. Έχει εργαστεί στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας με αντικείμενο την προετοιμασία της ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του βραβείου «Γυναίκες της Ευρώπης» και πρόεδρος της διεθνούς οργάνωσης «Προώθηση των Γυναικών της Ευρώπης» με έδρα τις Βρυξέλλες. Έχει διατελέσει μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ινστιτούτου Δημοκρατίας «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής». Υπήρξε ιδρύτρια και πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κέντρου Επικοινωνίας και Πληροφόρησης, καθώς και ιδρυτικό μέλος και αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κίνησης στην Ελλάδα. Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ιδρύματος για το Παιδί και την Οικογένεια, καθώς και των διακομματικών ομάδων «Οικογένεια στην Ευρώπη», «Γαλλοφωνία και Πολιτιστική Ποικιλομορφία», «Τουρισμός» κ.ά. Είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πολιτισμού (Γενεύη). Από τον Ιανουάριο του 2007 εξελέγη Α' αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Εξελέγη ευρωβουλευτής με τη ΝΔ το 1999 και το 2004. Είναι μέλος της Επιτροπής Ελέγχου των Προϋπολογισμών, της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων κ.ά. Είναι αντιπρόεδρος στην Επιτροπή για τα Δικαιώματα της Γυναίκας στην Ευρωμεσογειακή Κοινοβουλευτική Συνέλευση.

ΛΑΜΠΡΑΚΗ, Ειρήνη

Βλ. το βιογραφικό σημείωμα στον κατάλογο των ελληνίδων βουλευτών (σελ. 149).

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΑΛΛΙΩΡΗ, Μινέρβα-Μελπομένη (Μέννη) (1952-)

Γεννήθηκε στην Πάτρα. Σπούδασε στην Οδοντιατρική και την Ιατρική Σχολή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ειδικεύτηκε στην Ψυχιατρική. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στον τομέα της κοινωνικής ψυχιατρικής στην Αγγλία. Εργάστηκε ως λέκτορας και επίκουρη καθηγήτρια στην Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών (Αιγινίτειο Νοσοκομείο). Έχει ένα γιο.

Υπήρξε ειδική σύμβουλος στο Υπουργείο Υγείας - Πρόνοιας σε θέματα ψυχικής υγείας και ναρκωτικών (1987-1989, 1993-1996). Διατέλεσε μέλος του Κέντρου Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων (1994-1998) και πρόεδρος του Οργανισμού Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ) (1996-1999). Εργάστηκε ως εμπειρογνώμων στη Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας σε θέματα ψυχικής υγιεινής, ναρκωτικών και AIDS (1987-1999). Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ευρωπαϊκού Κέντρου Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (1993-1999). Συμμετείχε ως εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Ομάδα Pompidou του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ναρκωτικά (1987-1989), στην Ομάδα Υγείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1993-1999) και στο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψυχιατρική μεταρρύθμιση στη χώρα.

Το 1999 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ.

ΜΑΝΩΛΑΚΟΥ, Αδαμαντία (Διαμάντω) (1959-)

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Σπούδασε στο Τμήμα Εγγείων Βελτιώσεων της Γεωπονικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στην εξοικονόμηση ενέργειας στη γεωργία. Εργάστηκε ως γεωπόνος στο Υπουργείο Γεωργίας από το 1984 έως το 2004. Υπήρξε εκπρόσωπος της Ελλάδας στην επιτροπή εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το φυτωριακό υλικό αμπελιού (1992-1997).

Υπήρξε μέλος της διοίκησης του Γεωτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας στο παράρτημα Αθηνών. Ήταν μέλος του διοικητικού συμβουλίου του επιστημονικού συλλόγου της Εταιρείας Γεωργικών Μηχανημάτων Ελλάδας. Από το 1991 είναι μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ και υπεύθυνη του Τμήματος Ευρωπαϊκής Πολιτικής.

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΚΚΕ. Είναι μέλος του προεδρείου της Συνομοσπονδιακής Ομάδας της Ευρωπαϊκής Ενωτικής Αριστεράς/Αριστερά των Πρασίνων Βορείων Χωρών, μέλος της αντιπροσωπείας στην Ευρωμεσογειακή Κοινοβουλευτική Συνέλευση και της Επιτροπής Γεωργίας και Ανάπτυξης της Υπαίθρου.

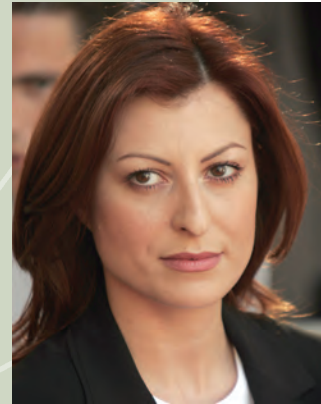
Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΜΑΤΣΟΥΚΑ, Μαρία (1974-)

Γεννήθηκε στη Λεπενού του Βάλτου Αιτωλοακαρνανίας. Σπούδασε ιταλική γλώσσα και μετάφραση.

Στο διάστημα 1991-1997 εργάστηκε σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στη συνέχεια δίδαξε ιταλικά (1996-1999). Υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου Εργαζομένων της COSMOTE και διατέλεσε πρόεδρός του (2000-2004). Εκλέχθηκε μέλος της διοίκησης της OME-OTE, στην οποία είχε επίσης διατελέσει γραμματέας Διεθνών Σχέσεων. Το 2000 έγινε μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής Νεολαίας του Ευρωπαϊκού Τομέα του Διεθνούς Δικτύου Εργατικών Σωματείων (UNI-Europa) και λίγο αργότερα μέλος της Εκτελεστικής του Επιτροπής, καθώς και της Επιτροπής Γυναικών (2002-2004). Το 2004 εξελέγη μέλος του διοικητικού συμβουλίου της ΓΣΕΕ, αναλαμβάνοντας τη Γραμματεία Εργαζόμενης Νεότητας.

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ. Είναι αντιπρόεδρος της Επιτροπής Αναφορών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και μέλος στην Επιτροπή Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων. Επίσης, είναι μέλος της αντιπροσωπείας της Μικτής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ, Ιωάννα (Νανά) (1934-)

Γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης. Σπούδασε στο Μουσικό Ωδείο Αθηνών. Έχει κάνει διεθνή καριέρα ως τραγουδίστρια. Έχει ένα γιο και μία κόρη.

Έγινε διεθνώς γνωστή ως τραγουδίστρια από τη συνεργασία της με το συνθέτη Μάνο Χατζηδάκη, η οποία ξεκίνησε το 1958. Το 1962 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι. Το 1993 ορίστηκε πρέσβειρα καλής θέλησης της UNICEF. Έχει ιδρύσει και προεδρεύει στο ίδρυμα Focus on Hope. Έχει κερδίσει πολλά βραβεία σε διεθνή φεστιβάλ ελαφρού τραγουδιού και έχει τιμηθεί με καλλιτεχνικές διακρίσεις.

Το 1994 εξελέγη ευρωβουλευτής με τη ΝΔ.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΜΠΙΑΤΖΕΛΗ, Αικατερίνη (1958-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο των Βρυξελλών. Εργάστηκε ως οικονομολόγος. Έχει ένα γιο. Είναι μέλος του ΠΑΣΟΚ από το 1979. Εργάστηκε στο Συνεταιριστικό Τομέα, στον Οργανωτικό και στον Τομέα Ισότητας Γυναικών του κόμματος. Υπήρξε σύμβουλος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (1983-1988) και μέλος του γραφείου της επιτρόπου Βάσως Παπανδρέου (1989-1993). Κατά τη διετία 1994-1996 διατέλεσε γενική γραμματέας του Υπουργείου Γεωργίας, αρμόδια για τις Ευρωπαϊκές και τις Διεθνείς Σχέσεις. Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου των Συνεταιριστικών Επενδύσεων ΑΕ και του διοικητικού συμβουλίου του Οργανισμού Εξαγωγικών Ασφαλίσεων. Στο διάστημα 1996-2004 υπήρξε σύμβουλος στη Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων, στην Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ), στην Εθνική Διεπαγγελματική Οργάνωση Ελαιολάδου, στην Εθνική Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή για θέματα σχεδιασμού λειτουργίας των διαρθρωτικών ταμείων του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2007. Υπήρξε επίσης μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Οικονομικού Τμήματος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και αντιπρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών (ΙΣΤΑΜΕ) «Ανδρέας Παπανδρέου».

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ. Είναι μέλος της Επιτροπής Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης και αναπληρωματικό μέλος στην Επιτροπή Οικονομικής - Νομισματικής Πολιτικής, της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών κ.ά. Μετέχει στην αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις σχέσεις με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Είναι κοινοβουλευτική εκπρόσωπος της Σοσιαλιστικής Ομάδας σε θέματα Αγροτικής Πολιτικής και Ανάπτυξης.

Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή

ΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΚΛΕΝΙΑΤΗ, Καλλιόπη (Πόπη) (1937-)

Γεννήθηκε στον Άσσο της Κορινθίας. Σπούδασε οικονομικά στο Πανεπιστήμιο του Berkeley και στο Πανεπιστήμιο της Βόννης, όπου ανακηρύχθηκε διδάκτωρ. Εργάστηκε ως οικονομολόγος. Έχει ένα γιο.

Το 1973 απολύθηκε, λόγω της αντιστασιακής της δράσης. Υπήρξε στενή συνεργάτιδα του Ανδρέα Παπανδρέου. Στο διάστημα 1985-1989 διατέλεσε πρόεδρος στην Κτηματική Τράπεζα του Δημοσίου. Υπήρξε μόνιμη εκπρόσωπος της Ελλάδας στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως (ΟΟΣΑ).

Το 1981 έθεσε υποψηφιότητα στις ευρωεκλογές με το ΠΑΣΟΚ. Το Νοέμβριο του 1981 κατέλαβε έδρα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όταν αντικατέστησε το Δημήτριο Κουλουριάνο. Διατέλεσε, μεταξύ άλλων, μέλος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Επιτροπή καθώς και στην Επιτροπή των Προϋπολογισμών.

ΞΕΝΟΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Μαριλίζα (1963-)

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο δημόσιο δίκαιο στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης Paris I.

Στο διάστημα 1986-1991 υπήρξε επιστημονικός συνεργάτης της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Μεταξύ 1991-1995 συμμετείχε στη γραμματεία της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού Κόμματος, και την περίοδο 1995-1999 διατέλεσε αναπληρώτρια διευθύντρια του γραφείου του Έλληνα επιτρόπου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στη συνέχεια, και έως το Μάρτιο του 2005 υπήρξε επικεφαλής της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Μεταξύ 1983-1985 υπήρξε μέλος του Γραφείου Διεθνών Σχέσεων της Επιτροπής Νεολαίας του ΠΑΣΟΚ. Το 1989-1991 ήταν εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ στην Ένωση Σοσιαλιστικών Κομμάτων. Υπήρξε διευθύντρια του γραφείου του υπουργού Εμπορικής Ναυτιλίας (2000-2001) και γενική γραμματέας εμπορίου του Υπουργείου Ανάπτυξης (2002-2004). Από το 1994 ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ, μέλος του Τομέα Διεθνών Σχέσεων, καθώς και της γραμματείας του Τομέα Αυτοδιοίκησης και συμμετείχε στη Γραμματεία του Συμβουλίου Ανασυγκρότησης του ΠΑΣΟΚ. Το διάστημα 2005-2006 υπήρξε γραμματέας του Εθνικού Συμβουλίου του κόμματος, ενώ το Δεκέμβριο του 2006 εξελέγη μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του.

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ. Είναι τακτικό μέλος της Επιτροπής Ελέγχου των Προϋπολογισμών, της Επιτροπής Διεθνούς Εμπορίου, καθώς και της προσωρινής Επιτροπής για τις Μελλοντικές Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις δημοσιονομικές προοπτικές της για την περίοδο 2007-2013.

Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου

ΠΑΝΤΑΖΗ-ΤΖΙΦΑ, Κωνσταντίνη (Τίνα) (1943-)

Γεννήθηκε στον Άγιο Στέφανο της Αχαΐας. Είναι διπλωματούχος της Σχολής Διερμνέων του Πανεπιστημίου της Γενεύης. Εργάστηκε ως διερμνέας και δημοσιογράφος. Έχει μία κόρη.

Εργάστηκε ως ιδιαιτέρα γραμματέας του Ανδρέα Παπανδρέου (1965-1967) και αργότερα ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Έθνος* και *Εξόρμηση*. Στη διάρκεια της δικτατορίας συνελήφθη για τη συμμετοχή της στην αντιστασιακή οργάνωση ΔΕΚΑ. Ήταν ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ, και το 1994 εξελέγη στην Κεντρική του Επιτροπή. Υπήρξε μέλος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (ΕΓΕ), και γενική γραμματέας Ισότητας των δύο Φύλων κατά την περίοδο 1993-1996.

Εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ το 1981 και το 1984. Διατέλεσε μέλος σε διάφορες ευρωπαϊκές επιτροπές, ανάμεσα στις οποίες η Επιτροπή Περιβάλλοντος, Δημόσιας Υγείας και Προστασίας των Καταναλωτών, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και η Επιτροπή Ανάπτυξης και Συνεργασίας.

ΤΖΑΜΠΙΑΖΗ, Ευαγγελία (1960-)

Κατάγεται από τις Σέρρες. Σπούδασε οργάνωση-διοίκηση επιχειρήσεων και marketing. Εργάστηκε ως υπάλληλος στο Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος και ως ιδιωτική υπάλληλος. Είναι επιχειρηματίας και ασχολείται με το εμπόριο. Έχει μία κόρη κι ένα γιο.

Είναι μέλος της Ελληνικής Παραολυμπιακής Επιτροπής και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Κέντρου Ανάπτυξης Προσαρμοσμένου Αθλητισμού «ΚΑΠΠΑ 2000». Έχει διατελέσει πρόεδρος του αθλητικού σωματείου «Θερμαϊκός ΑΜΕΑ», μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Πανελληνίου Συλλόγου Παραπληγικών, της Εθνικής Ομοσπονδίας Κινητικά Αναπήρων, του διοικητικού συμβουλίου της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία. Υπήρξε μέλος του διοικητικού συμβουλίου του νοσοκομείου «Παπαγεωργίου», ενώ ανέλαβε την επιμέλεια και παρουσίαση της εκπομπής Στόχος 2004 της ET3 εν όψει των Παραολυμπιακών Αγώνων 2004.

Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ. Είναι αντιπρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για θέματα Αναπηρίας (Disability Intergroup), μέλος της Επιτροπής Περιβάλλοντος, Δημόσιας Υγείας και Ασφάλειας Τροφίμων.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΜΑΡΩΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ
ΜΑΛΟΥΤΑ ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΓΥΝΑΙ-
ΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ, ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΓΥ-
ΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ, ΕΠΑΝΕΚΔΟ-
ΘΗΚΕ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 2007, ΣΕ
ΧΑΡΤΙ 120 ΓΡΑΜΜ. ΣΕ 2.000 ΑΝΤΙ-
ΤΥΠΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΙΔΡΥ-
ΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟ-
ΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ